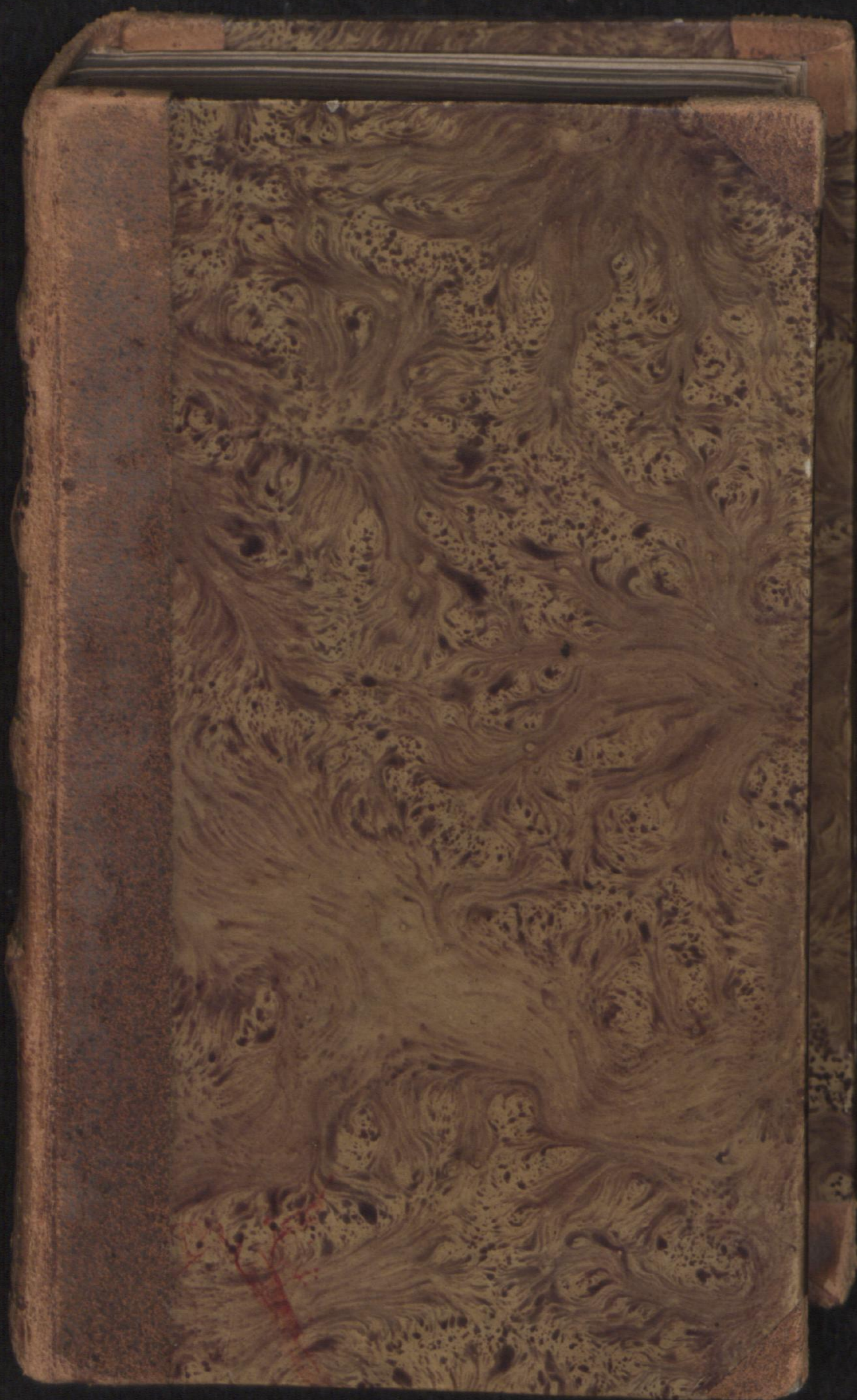
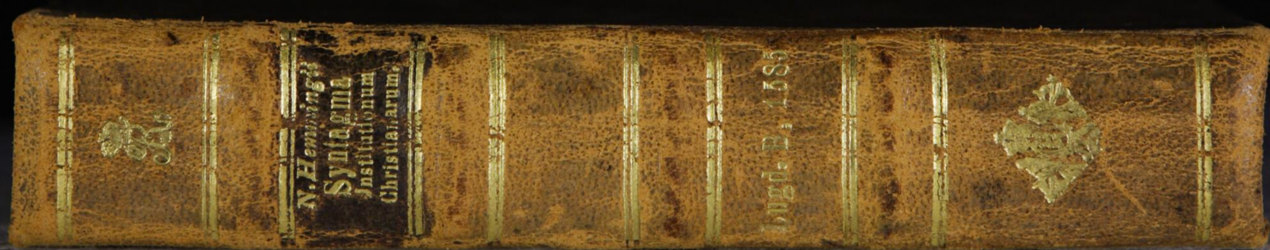
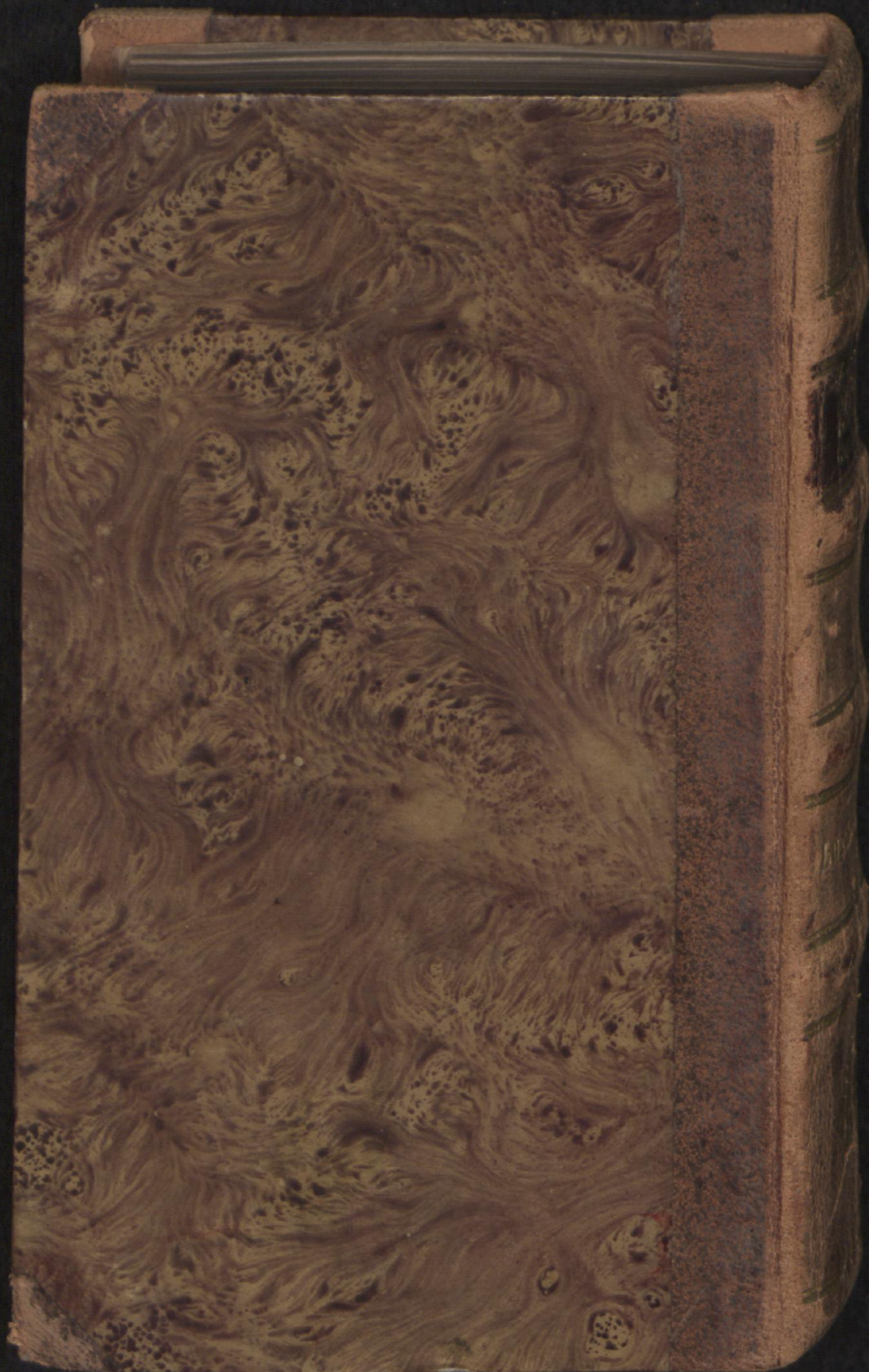
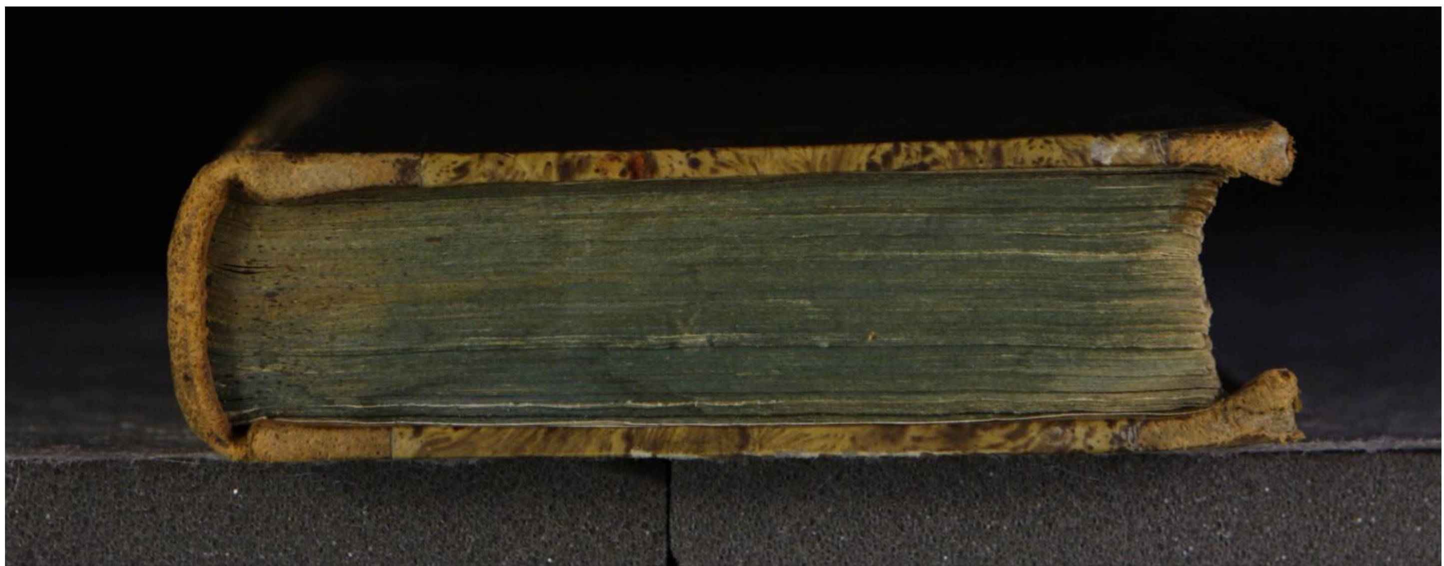

N. Hemmingii
Syntagma
Institutionum
Christianarum.

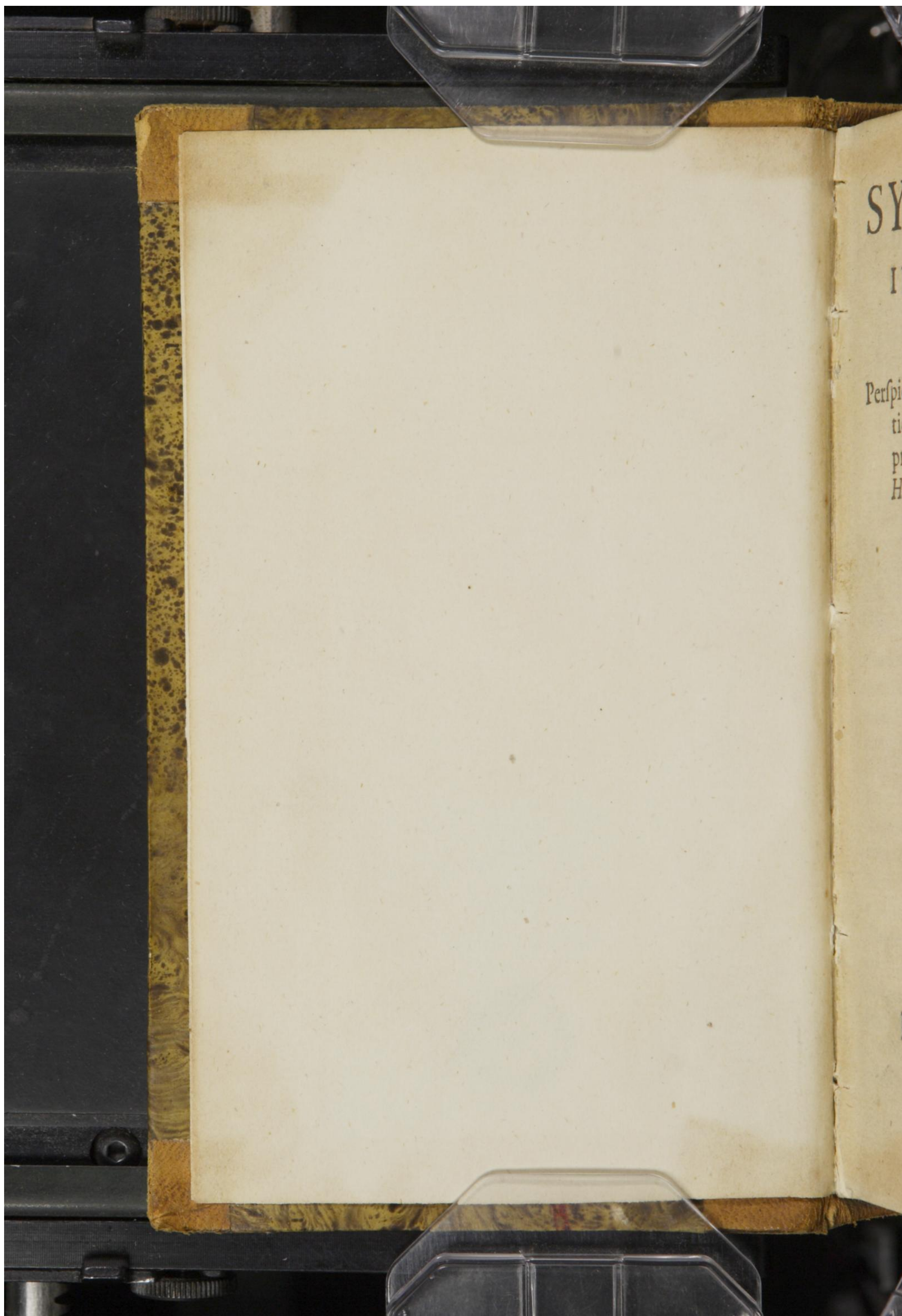

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

SYNTAGMA INSTITVTIONVM CHRISTIANARVM,

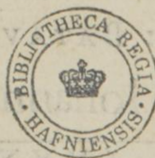
Perſpicuis aſſertionibus ex doctrina Prophetica & Apoſtolica congeſtis (pleriſque propoſitis & diſputatis in Academia Hafnienſi) comprehenſum:

NICOLAO HEMMINGIO AVTORE.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex officina Iohannis Paetſij.
M. D. LXXXV.

ORN
DO
TVTI
lenti,
Docto
magn
cariſſi

N

bonorū co
me, à De
μητικῆ, &
quirat, ſa
ad veriſſim
verò & bo
Poſtrema
trarijs ad
ingenijs
nent: huc
ſionum o
eſt, vt &
adferant
beatitud
Cæteri
laudand

ORNATISSIMO VIRO, DOCTRINA, PIETATE, VIRTVTE ATQVE SAPIENTIA EXCELlenti, D. Ioanni Francisco Ripensi, artis medicæ Doctori eximio, Rectori Academiæ Hafniensis magnifico, & suo collegæ ac fratri in Christo carissimo.

NICOLAVS HEMMINGIVS.

TRIA sunt homini, magnifice domine Rector, frater & collega carissime, inprimis meditanda, Quomodo bene sapiat, Quomodo bene agat, &, Quomodo bene habeat. Adhæc enim hominis natura fertur: hæc appetit: in his finem bonorū collocat. Huc pertinent tres illæ facultates animæ, à Deo Opt. Max. homini astructæ, γνωστικὴ, ἐπιθυμητικὴ, *&* θυμικὴ. *Harum prima verum & bonū vt inquirat, satagit: nec quicquam illi satis est priusquam ad verissimum & summum bonum peruenerit. Media vero & bono inuento se applicat, & in eo acquiescit. Postrema illud ipsum verum & bonum tuetur, & contrarijs aduersatur. Huc proinde quæcunque à maximis ingenijs acutissimè excogitata & perscripta sunt pertinent: huc scholastici labores, huc facultatum ac professionum ordinatio referuntur: quibus hic scopus præfixus est, vt & ingētibus corporis animiq; morbis remedium adferant, & hominem ad quietem, tranquillitatem & beatitudinem perducant.*

Cæterùm, etsi omnium, qui in hoc studio occupātur, laudandus est conatus: tamen euentus conatui & ex-

pectationi in omnibus peræque non respondet. Nam, ut Pindarus ait: ἐπὶ μὰν βαίνειτι ϗ λάθας ἀτέκμαρτον νέφος, ϗ παρέλκει πραγμάτων ὀρθὰν ὁδὸν γε ἔξω φρενῶν. Hoc est, Accedit obscura nubes obliuionis, & rectā viam rerum agendarum aufert ex mentibus. Tametsi autem Pindarus aliquid mali in naturam humanā superuenisse, quo impediuntur homines, quo minus ἀρετὰν ϗ χάρματα, quæ natura appetunt, assequantur, rectè animaduertit: tamen malum illud & obscuram illam obliuionis nubem monstrare non potuit luce diuina destitutus. At Ecclesia Dei, & nouit illud malum, & habet remediū, quo illi malo medeatur. Malum ipsum est peccatū originis. Remedium mali est prædicatio Euangelij. Ideò Paulus ait: Postquam in sapientia Dei non cognouit mundus, per sapientiam, Deum: placuit Deo, per stultitiam prædicationis, saluare credentes. Hoc est, Postquā in hac mūdi fabrica, quæ est veluti speculum quoddam sapientiæ Dei, non cognouerunt homines, per lumen rationis ac demonstrationes, Deum, ut par erat, visum est Deo ex gratuita ipsius bonitate per stultam coram mūdo prædicationem, de Christo crucifixo, saluare credentes. Tametsi itaq; magna laus est Sapientiæ, quam profitentur illi qui Philosophi nominantur: & profectò magnus ipsius usus est, in vita œconomica, politica, addo etiam in Ecclesia: tamen plurimum differt humana illa Sapientia ab illa, quam Paulus stultitiam, iudicio mundi, sed Dei Sapientiā, vero iudicio, nominat. Nam siue autores spectas utriusque Sapientiæ, siue caussas certitudinis attendis, siue effecta scrutaris, apparebit quantum Dei Sapientia sapientiam principum huius mundi, excellat.

Primum autores discreti sunt. Deus est autor Sapientiæ Ecclesiæ: homo est inuentor Sapientiæ, quā Pau-

lus sapientiam nunc mundi, nunc principũ huius mundi appellat. Verum si quis obijcit humanam Sapientiã à Deo esse qui facultates naturæ indidit, quibus inuẽta, locupletata & aucta est Sapientia hæc, quam Philosophiam nominamus: huic vicissim obijcio νέφος ἀτέκμαρτον λάθας *(cuius Pindarus meminit) ex quo factum est, ut sæpissimè extra viã aberrent Philosophi. Vt ergo Deus & homo distant in infinitum inter se, & bonitate & dignitate: (vt alia taceam) ita sapientia Dei, bonitate & dignitate sapientiam hominũ excellit. Hoc discrimen notat Paulus, in hunc modum Corinthijs scribens: Porrò sapientiam loquimur inter perfectos, Sapiẽtiam autem non seculi huius, neque principum seculi huius, qui abolentur: sed loquimur sapientiam Dei in mysterio absconditam, quam præfinierat Deus ante secula in gloriam nostrã, quam nemo principum huius seculi cognouit. Hic habemus descriptã veram sapientiam, quæ non hominum sed Dei est. Si ergo sapientia Dei est, nõ est contẽnenda nec reijcienda in tertiam classem Scientiarum, quasi inferior multum esset scientijs humanis* εἰκασίᾳ *proxima. Si sapientia Dei est, caueat puluis & cinis, ne mensura sensuum & rationis eam metiri velit. Si est in mysterio recondita, non est noua & nuper nata, sed ante mundi constitutionem à Deo concepta & destinata in salutem & veram hominis beatitudinem. Si est in gloriam nostram, eò pertinet vt nos perficiat, & ad gloriam veram æternæ beatitudinis perducat, vt Deo iuncti perfecto amore, optimè habeamus.*

Secundum discrimen inter Philosophicam sapientiã & diuinam, à caussis certitudinis petendum esse proposuimus. Philosophi iactant lumen rationis: proferunt κριτήρια, *quibus quasi manu ducũtur à notis ad ignota: amussim philosophicam immotam esse gloriantur. At*

Dei sapientia lumen Dei prætendit, experientia Sanctorum comprobatur, arrhabone Spiritus confirmatur, & multis demonstrationib. Spiritus firmissima esse cõuincitur: adeò, vt eius respectu humana sapientia omni fere teste carere videatur.

Discrimen tertium ab obiectis petimus. Philosophica Sapientia, etsi de Deo disserit, tamen nec naturam Dei, nec distinctionem ὑφισαμένων in vna simplissima natura, nec volũtatem rectè intelligit, sed cum de Deo philosophatur, in horrẽdas tenebras incidit: id quod videmus omnibus philosophis, qui Euangelij cognitione destituebantur, accidisse, qui, cũ sibi sapere videbantur, ἐματαιώθησαν καὶ ἐμωράνθησαν, vt Paulus loquitur.

Effecta quoque variant. Quid efficit Philosophia aliud, quàm vt hominem pædagogia quadam in officio contineat? quàm vt hominem in arcana naturæ introducat? quàm vt sermonem regat? Quid? An non hæc magna sunt? Permagna esse fateor, & vestigia quædam diuinitatis, cum Paulo agnosco. Sed sapiẽtia Dei, si pædagogiam spectamus spiritualem, quæ locum habet in familia Dei, sola nos regit & perficit ita vt & bene sapiamus, & bene agamus, & bene habeamus. Nam philosophia etsi multa præclara de virtute habet, digna quæ cognoscantur: tamen nec vnde proficiscãtur Christianæ virtutes, nec quæ sint, nec quomodo fiant, nec quo tendant, rectè & sine errore monstrat. Siquidẽ sola pietas, quam profitetur sapientia Dei, est principium, fundamentũ, formatrix, dux & gubernatrix omnium virtutum quæ Deo probantur. Principium, quia ab ea manant, vt à fonte riuuli. Fundamentũ, quia super ea tanquam ædificium veræ virtutes exstruũtur. Formatrix, quia fides quæ percipitur ex sapientia diuina facit vt virtutes sint, quæ ex mandato fiunt. Dux, quia re-

git eas, & continet intra suos limites, ne euagentur, & in spectra virtutum conuertantur. Gubernatrix, quia vt rectà ad finem verum ferantur, videlicet ad gloriã Dei, ædificationem Ecclesiæ, tranquillitatem vitæ, & vtilitatem proximi, facit.

Porrò, si quis ex ijs, quæ diximus, de excellẽtia virtutum, quas sapientia Dei docet, velit inferre abijciendam esse eam humanæ sapientiæ partem, quæ doctrinã de virtutibus cõtinet, ille sanè haud rectè iudicat. Nequaquam enim ideò abijciẽda est philosophia in doctrina virtutum, vt quidã (opinione sua docti) autumant, quod imperfectior sit: sed vt lumen adhibendum est illi ex doctrina cœlesti: ita illuminata vtiliter seruit Ecclesiæ Dei. Quemadmodum enim non abijciendum est cuprum, quòd aurum sit illo longè præstãtius & nobilius. (Habet enim cuprum suum vsum, modò auro relinquat suum pretium. Et rursus aurum indiget interdum cupro, vt id quod inde efficitur fiat stabilius.) Sic doctrina Ecclesiæ de virtutibus, etiamsi longè excellit philosophiam: tamẽ multùm in ædificio tabernaculi Dei, cognitione virtutum philosophicarum, tanquam exoticis quibusdam thesauris iuuatur. Quare qui illam Philosophiæ partem, quæ doctrinam de virtutibus continet, contemnit, dignus est potiùs flagris quam refutatione, præsertim, cum videamus Paulum Apostolum non rarò dicta Philosophorum & Poëtarum de virtutibus mutuatum esse.

Iam ad eam partem humanæ sapientiæ veniamus, quæ naturas rerum scrutatur. Hîc profectò fatendum est eam Philosophiæ partem, quæ rerum naturas rimatur, magnum adminiculum adferre ijs, qui in Schola Christi versantur. Multa enim in Mose, Prophetis, Psalmis, Euangelicis scriptis occurrũt, quæ sine huma-

na sapientia de rerum naturis & proprietatibus, intelligi non possunt. Quod qui negat, ei sanè helleboro opus est: ut interim sileam, eum ingratum esse Deo, qui dona ipsius in Philosophis non agnoscit & veneratur.

Quantum autem ad sermonem attinet, Philosophia facit ut sermo sit & emendatus & rectus, & elegans. Quo profectò beneficio humanæ sapientiæ Ecclesia Dei carere non potest, nisi muta esse velit. Quid de theoria dicam, quam Epiphanius in Scripturæ sacræ interprete requirit? certè qui sine dialectica hanc accedit, profecto ὥσπερ ὄνος πρὸς λύραν accedit. Ut taceam theoriam planè ἀχαλίνωτον esse sine dialectica & in præcipitia agere. Quomodo enim sine dialectica collationes instituet? Quomodo ordinem intelliget & monstrabit alijs? Quomodo genera, species, & differētias inueniet? Quomodo definitiones exstruet? Quomodo diuisiones faciet? Quomodo rationes ordinabit & iudicabit? Quomodo antilogias soluet?

At si quis Enthusiasta obiecerit Apostolos fuisse rudes harum rerum, Igitur neque iam requiri in doctoribus Ecclesiæ, sed sufficere Spiritum Sanctū. Etsi spiritus Christi doctor veritatis semper est implorādus, ut nos doceat, & in veritate dirigat: tamen discernendum est inter miraculosam instructionē: qualis fuit Prophetarum: deinde Apostolorum, qui die Pentecostes per Spiritum Sanctum plenè sunt edocti de mysterio Euangelij: deinde paucorum aliorum: & Ordinariam, qualis est eorū qui successerunt Apostolis. Hanc commendat Paulus suo discipulo, cum ait: Attende lectioni. Neq; potest hæc ordinaria instructio, quam requiro in interprete Scripturarum, utiliter fieri, sine rerum multarū notitia, quæ ex philosophia petenda est. Proinde ut & rectè sapiamus, & bene agamus, opus est nobis & phi-

losophia & Theologia: illa quidem, vt ministra: hac verò, vt imperatrice. Quando ergo humana sapiētia quæ Philosophia dicitur submittit se diuinæ sapiētiæ, id est, Theologiæ, eiq́; seruit, vtilissimum est ipsius ministerium. Verum si, vt Agar ancilla dominari voluit Saræ heræ suæ, ita Philosophia incipiat dominari Theologiæ: vt meretrix de familia Dei eijcienda est. Neq; aliud vult Paulus cum hortatur Colossenses, vt caueant ne quis se decipiat, & à recta via abducat, per inanē philosophiam, manifestè opponens inani philosophiæ, verā & piè seruientem dominæ suæ, hoc est diuinæ sapientiæ. Porrò, qui rectè sapit & bene agit, is etiam bene habet, animo saltem. Corporis enim morbis destinata est ars medica, quæ ex media philosophia nata, obseruatione & experientia aucta & confirmata est. Quam qui nō magnifacit, donum Dei contemnit, & Spiritui Sancto resistit, qui iubet, medicum in honore habeamus.

Hactenus exposuimus quæ sunt homini imprimis meditāda, videlicet quomodo bene sapiat, bene agat, & bene habeat, & ostendimus præstantissimorum hominum ingenia in ijs tradendis & transferēdis in vsus hominum, elaborasse. Quorum exemplo & nos pro modulo ingenij nostri aliquid adferre conati sumus, & hoc Syntagma assertionum de præcipuis nostræ religionis articulis, euulgamus, vt studijs eorum qui bene sapere, bene agere, & bene habere cupiunt, consulamus. Deus faxit vt omnia in ipsius laudem, in ædificationem Ecclesiæ, & salutarem instructionem eorum qui hæc lecturi sunt, cedant.

Quod autem, magnificè domine Rector, frater, & collega carissimè, hoc Syntagma sub tuo nomine in lucem prodire voluerim, has habui caussas. Primū enim quia longo tempore in hac Academia vna viximus,

vera amicitia & ſumma familiaritate coniuncti, voluiſ hoc teſtimonium amoris mei erga te publicè exſtare, quo vterque noſtrum tãquam ſymbolo quodam, de vinculo familiaritatis mutuæ, qua deuincti ſumus, admoneamur. Deinde, vt tua autoritate, ſummo magiſtratu in noſtra Academia magna cum laude fungentis ſtudioſa iuuentus excitata, hoc Scriptum, in eorum potiſſimùm vſum euulgatum, legat libẽtius. Adhæc vt ſignum ſit meæ gratitudinis erga collegas meos omnes, potiſſimùm propter ampliſſimum illud munus, quo me nuper honorarunt, te & rectore & ſuaſore. His bene & feliciter vale, cum collegis meis & fratribus cariſſimis. Oro autem æternum Deum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt dulciſſimo vinculo ſui ſpiritus in vero amore nos coniungat, regatq́ ſingulos, vt omnes noſtros conatus eò referamus, vt qui noſtræ fidei cõmiſſi ſunt proficiant in vera ſapiẽtia, pietate & virtute, quo nobiſcũ ſani ſint & animo & corpore, Amen. Ex muſæo noſtro, primo Aprilis, Anno Domini 1574. Ætatis autem meæ, ſexageſimo primo.

DEVS.

1 DVplex de Deo hominum eſt inſtitutio, Vniuerſalis vna, quæ omniũ hominum eſt, Pecularis altera, quæ filiorum Dei eſt propria.

2 Vniuerſalis Dei inſtructio, Natura & Demonſtratione, ex operibus Dei deſumpta, nititur. Vt enim Natura magiſtra, omnes ſani homines intelligunt Deum eſſe: ita opera Dei, & vnum eſſe Deum clamant, & eundem æternũ, omnipotentem, ſapientem, bonum, miſericordem, veracem teſtantur.

3 Huic cognitioni Dei naturali, duplex finis eſt propoſitus, proprius vnus, alter acceſſorius.

4 Proprius quidẽ finis bipartitus eſt, videlicet veri Dei vera noticia, & Dei cogniti verus cultus. Acceſſorius verò accedit hominum culpa, nimirum vt ſint inexcuſabiles, vt qui nihil prætendere poſſint, quin iure ſint damnabiles, quotquot Deum non agnoſcunt, vel agnitum non glorificant veris cultibus.

5 Etſi igitur fatendum eſt mentẽ humanam quaſdam de Deo prolepſes veras habere: tamen cum iſtæ prolepſes, hypotheſibus & actionibus accommodari incipiunt, ipſa διάνοια toto aberrat cœlo, id quod cum experientia teſtatur Apoſtolus, Roman. 1.

6 Et tametſi opera Dei ſatis euidentẽ demonſtrationẽ de Deo ſuppeditant, quantum quidem ad lucem Dei attinet: ſenſus tamen humanus, verbo Dei deſtitutus, deficit, antequam aſſequatur, aut quis ſit Deus, aut quæ ſit eius voluntas, vt in Socrate, qui iudicatus

eſt ſa-

eſt ſapientiſſimus, videre eſt.

7 Sibi igitur relicta ratio, à vero Deo aberrat, adeò, vt nec eſſentiam, nec diſtinctionem perſonarum, nec beneficia erga Eccleſiam, ſalutariter intelligat.

8 Quare Philoſophi, etſi multa diſputarũt de Deo acutè, multaſq; gnomas prodiderunt veras: tamen ſalutarẽ Dei noticiam non ſunt aſſecuti. Nã iuxta Pauli dictum, cum ſe putarunt ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt, vt qui pro vero & ſolido cultu Dei, ſpeciẽ eius amplexati ſunt, ſuis dialogiſmis, vt Paulus loquitur, decepti.

9 Contra verbum Dei rhetoricantur, imò nugantur potius, qui ſanctis Patriarchis, Regibus & Prophetis, annumerant Scipiones, Fabios, Fabritios & alios quoſdam, qui verbum Dei non didicerunt, ſed potius pro ludibrio habuerunt.

10 Vano enim & erroneo nituntur fundamẽto, cũ aiunt: Gentes, lege naturæ: Iudæos, lege Moſaica: & Chriſtianos, lege Chriſti, ſaluari, ſomniantes qualemcunque diſciplinam morum, ſalutis meritum eſſe.

11 Siquidẽ vnica ſalutis via eſt Ieſus Chriſtus. Qui hac in cœlum nõ tendunt, ad inferos detruduntur, vt qui ſub ira Dei manent damnati. Firmum enim eſt dictum illud Iohannis 3. Qui non credit in filium, ira Dei manet ſuper eum.

12 Neque tamen hæc naturalis Dei noticia, pijs eſt inutilis, imò mirum in modum eos erigit, confirmat & conſolatur. Nam dum cœlos narrare gloriam Dei vident, ipſi rapiuntur, non ſolum in admirationẽ potentiæ & ſapientiæ Dei: verumetiam de æterno Chriſti regno cum Dauide, cogitant, in quo Chriſtum, Solem iuſtitiæ, venerantur, Prophetas, pios reges, Apoſtolos, &c. tanquam ſtellas ſuſpiciunt, non ſine ingenti animorum voluptate.

13 Altera Dei noticia, quam propriam filiorũ Dei dixi, duobus firmiſsimis fundamentis nititur, nempe verbo Dei infallibili, & teſtimonio verbo addito. Quod enim verbo exponitur, id teſtimonio, tanquam

maie-

maieſtatis diuinæ ſigillo, confirmatur & obſignatur.

14 Verbum diſertè pronunciat vnum eſſe Deũ, qui eſt Pater æternus, & Filius coæternus Patri, & Spiritus ſanctus coæternus Patri & Filio. Teſtimonium patefactionis in baptiſmo Domini idem verbum confirmat & obſignat.

15 Cum ergo talis omnino ſit cogitandus Deus, qualis per verbum & teſtimonium nobis proponitur, & oporteat omnino pios de Deo quærere ex eius verbo, de Deo loqui per eius verbum: Vt vnum æternum Deũ: ita in vna diuina & indiuidua eſſentia Dei, tres hypoſtaſes ſeu perſonas, Patrem & Λόγον, & Spiritum Sanctum confiteri par eſt.

16 Nam cum ſcriptura vnum ſolum Deum agnoſcit, & eadem Patrem Deum fatetur, qui nõ ſit Filius: & filium Deum veneratur, qui non ſit Pater: & Spiritum Sãctum Deum colit, qui nec Pater ſit, nec Filius: diſcernit vtique tria hyphiſtamena, in vna indiuidua diuina natura.

17 Nõ eſt igitur aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus Sanctus, quia vna indiuidua & diuina eſt natura, licet alius ſit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus. Nam nec Pater Filius eſt, nec Spiritus Sanctus Pater aut Filius.

18 Hinc piè Fulgentius aduerſus Hæreticos: Cum vnum Deum audis, Patrẽ, & Filium, & Spiritum Sanctum, vnam naturam iſtius ſummæ Trinitatis, intellige: Cum Trinitatem audis, tres perſonas illius ſummæ Trinitatis, agnoſce.

19 Proinde, etſi Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus idẽ ſunt eſſentialiter, vt qui ſunt ὁμοούσιοι, non συνούσιοι aut ταυτούσιοι: tamen realiter diſtinguuntur, & ſuas diſtinctas proprietates interiores & exteriores habent.

20 Interiores quidem proprietates ſunt: quod ſolus Pater ingenitus gignit Filium: ſolus Filius naſcitur ex Patre: ſolus Spiritus Sanctus procedit ab vtroque. Exteriores verò proprietates ſunt, mittere & mitti.

ti. Pater mittit: Filius missus est, & assumpsit naturam humanam, in qua & victima factus est: Spiritus Sanctus mittitur in corda hominum, vt in ijs accēdat nouam lucem & iustitiam.

21 Neque hæ exteriores proprietates infringunt regulam Augustini, qui dicit Opera Trinitatis ad extra esse indiuisa, modo eā intelligamus, seruata cuiusque personæ proprietate: vt, Pater creat, Filius creat, Spiritus Sanctus creat. Pater saluat, Filius saluat, Spiritus S. saluat, sed seruatis proprietatibus personarū.

22 Proprietates, quibus Deus à creaturis distinguitur, inter alias hæ sunt. 1. quòd in vna indiuidua natura sint tres hypostases. 2. quòd Deus sit essentia æterna. 3. quòd sit creator & saluator. 4. quòd sit in mundo & supra mundum. 5. quòd sit in nullo loco, & in omni loco.

23 Præterea, cum varia prædicata in scripturis tribuantur Deo, obseruandæ sunt eorū differentiæ, quarum prima est, quod quædam negatiuè, quædam affirmatiuè de Deo dicuntur. Vt negatiua quid nō sit Deus indicant, qualia sunt ingenitus, immensus, ineffabilis, ἄναρχος: ita affirmatiua ad descriptionem Dei pertinent, non quod vlla nomina satis explicant diuinam naturam, sed vt talem nobis delineent, qualem intellectus noster eum potest apprehendere.

24 Affirmatiua prædicata sunt multiplicia. Quędā enim essentialiter Deo tribuuntur, seu ad se dicuntur, vt loquitur Augustinus: quędam relatiuè: quędam per similitudinem, vt sunt ea quę ad actionem, passionem, locum, situm, tempus, habitum referuntur: quędam ex tempore & relatiuè simul, vt, Dominus, creator, refugium, donatus, datus, missus: quędam ex tempore sine relatione, vt, humanatus, incarnatus.

25 Essentialiter tribuuntur Deo voces quę Categorijs substantię, quantitati & qualitati subijciuntur, vt, Deus omnipotens, bonus, &c. de his sunt duæ regulæ obseruandę.

26 Prima,

26 Prima, Quòd ista varia attributa Dei, nõ diuersitatem in essentia, aut vllum accidens significant, (in Deum enim nullum cadit accidens) sed vnam eandẽque essentiam notant, quæ effectuum ratione in creaturis, varias sortitur appellationes. Nam secũdum essentiam non distinguitur bonitas à iustitia aut omnipotentia, sed solùm respectu effectorum.

27 Secunda, Quicquid propriè ad se dicitur Deus, & de singulis personis dicitur, Patre & Filio & Spiritu Sancto, & simul de ipsa Trinitate, non pluraliter, sed singulariter, dicendum est. Siquidẽ non aliud est Deo esse, aliud magnũ esse, aliud bonum esse. Quare vt vna essentia est diuina: ita vna magnitudo, vna bonitas, & sic de alijs.

28 Quæ relatiuè dicuntur nomina, non commeant. Qui enim est Pater, nõ est Filius, nec Spiritus sanctus. Etsi autem Pater dicitur ad Filium, & Filius ad Patrẽ, secundum aliquid, vt vocant: non est tamen accidens Patri, quod Pater sit, nec Filio, quod Filius sit, quia & ille semper Pater, & hic semper Filius existit.

29 Quæ per similitudinem dicuntur, vt Sedere super Cherubin, amictum esse abysso, ascendere, descẽdere, pœnitere & similia, nequaquam accidentia in Deo esse, conuincunt, sed tantùm Deus se accommodat captui humano, per huiusmodi imagines, & suam prouidentiam testatur, quò nostra fiducia suscitetur & crescat.

30 Hanc Dei notitiam, inauguratio Christianismi, quæ fit per Baptismum, requirit. Iubemur illic baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, & vnius Dei, qui est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, fidei nos committamus, eumque solum colamus.

31 Hanc quoque Symbolum, quod Irenæus traditionem Apostolicã vocat, efflagitat. In eo enim symbolo duo proponũtur, Historia, & Fidei professio. Historia primo loco, vnum Deum Christianis commendat. 2. tres enumerat personas. 3. personales differen-

rias exprimit. 4. Opera communia Trinitatis proponit. 5. Peculiares in Ecclesia actiones personarum in Trinitate, attingit. Fidei (quæ in notitia historiæ, & fiducia misericordiæ posita est) professio, Christianum ab omnibus mundanis sectis separat.

32 Cæterùm huic notitiæ Dei, idem quidem finis propositus est, qui & naturali Dei notitiæ. Verũ quia hæc notitia salutaris est, habet eius finis plures partes. Primum enim hęc notitia eò pertinet, vt rectè formet iudicium nostrum de Deo, qui vult à nobis agnosci talis, qualem se suo verbo & testimonio patefecit. Deinde, vt rectè de creatione iudicare discamus, quæ est opus totius Trinitatis. Tum, vt rectè de reparatione generis humani cogitemus. Pręterea vt articuli fidei nostræ, perspicui sint & illustres. Adhæc, vt rectè de Deo edocti, solicitè in hac vita ambulemus coram ipso, in vero timore, fide & vera inuocatione, (est enim inuocatio in hunc solum Deum dirigenda, qui est vnus in essentia, trinus in personis) & in futura vita, perpetuò eius conspectu beati fruamur.

33 Porrò, cum hæc ex verbo Dei, & confessione Catholicæ Ecclesiæ, asserimus, damnamus simul & execramur omnes hæreses cum his assertionibus pugnantes.

34 Imprimis autem execramur Epicureorũ ἀθεΐαν cum Græcorum πολυθεΐα, & Manichæorum deorũ iugo, cumque omniũ Philosophorum (quos patriarchas hæreticorum rectè appellat Tertullianus) aberrante à verbo Dei sententia.

35 Damnamus quoque Nouatianos & Sabellinũ, qui tametsi vnicam essentiam diuinam rectè agnouerunt: perperam tamen vnam tantum personam, cæcæ Philosophiæ ductu præcipitati, docuerunt.

37 Ariũ pręterea execramur, qui etsi rectè tres personas agnouit: impiè tamen tres essentias statuit, quarũ alia esset Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti: Patris quidem increatam agnoscens, sed reliquas sacrilege in creatu-

creaturarum ordinem redigens.

37 Similiter & Donatiſtas execramur,qui filiū Dei minorem Patre,& Spiritum Sanctum minorem Filio imprudenter aſſeruerunt.

38 Deinde,cum his hæreſiarchis,damnamus etiam impiū & impuriſſimū nebulonem,Michaelē Seruetū, qui rabioſè contemtis ſanctorū patrum conſilijs,Arij, & aliorum Fanaticorum hominum damnatas hęreſes, reuocare conatus eſt,quē iuſtè accuſatum à D.Iohanne Caluino,meritò Geneuates affecêre ſupplicio.

CREATIO.

1 CReatio propriè eſt primaria illa rerū productio ſiue formatio, qua Deus æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,vnà cū Filio ęterno & Spiritu Sancto,produxit ex nihilo,ſua diuina potentia,& formauit cœlum & terram,& quicquid in illis continetur, viſibile & inuiſibile, vt ipſe à creatura rationali agnoſcatur & celebretur: vt qui res omnes ſapiēter creatas,nunc ſua bonitate & paterna prouidentia,complectatur.

2 Hæc deſcriptio plures habet partes, quarum ſingulæ diligentius perpendendæ & excutiēdæ ſunt, quò in maiorem Opificis admirationem rapiamur, & rebus ab optimo Deo conditis,in ipſius gloriam,cū gratiarum actione,vtamur.

3 Sunt autē hæ partes. 1.Quis creat? 2.Vnde creat? 3. Quid creatum eſt? 4. Quis creationis finis? 5. Quæ rerum gubernatio & adminiſtratio? De his partibus ordine dicendum eſt.

4 Cum audimus,vnum æternum Deum rerū creatorem eſſe, iuxta verbum Dei infallibile,vt munimur non ſolum aduerſus errorē Ariſtotelis,qui ſine demōſtrationibus,& falſò,aſſeruit mūdum eſſe ἄναρχον, fortè vt præceptoris ſui Platonis dogma , de principio

 mundi,

mundi, euerteret, verumetiam aduerſus Manichæos, qui duos rerum formatores finxerunt, vnum bonum, alterum malum: Ita qui rebus creatis & ipſi creati vtimur, admonemur de gratitudine erga opificem, & legitimo rerum creatarum vſu.

5 Hic æternus Deus, non ex præiacente materia, vt finxit Plato, ſed ex nihilo produxit creaturas. Qui autem materiam Deo coæternam fingunt, hi & Deũ, ſenſuum ſuæ rationis menſura, ſacrilegè metiri conantur, & Materiam diuina Natura præditam eſſe, tacitè fingunt, cũ nihil æternum dici poſsit, niſi idem ſit Deus.

6 Res creatas & productas, Moſes per ſynecdochen cœlum & terram vocat. Vt enim ipſum cœlum & terram condidit: ita omnium rerum, quæ in illis continẽtur, opifex eſt.

7 Tametſi autẽ hac breui diuiſione, periocha omnium rerum abſoluitur: tamen vt magis admiremur opificis ſapientiam, omnipotentiam & bonitatẽ, vtile eſt, & aliarum rerum creatarum ordines aſpicere.

8 Primùm igitur hic ordo conſideretur, quod quicquid Deus creauit, vel eſt ſpirituale tantùm, vel corporale tantùm, vel vtriuſque particeps. Vt autẽ quod ſpirituale tantum eſt, ſupremum dignitatis locũ occupat, & id quod corporale tantum, infimum: ita quod eſt vtriuſque particeps, vt eſt ſupra corporalia omnia: ita proximum eſt ſpiritualibus.

9 Hæc triplicia rerũ genera ad bonitatis ſuæ participationem produxit Deus: quorum Primum, cõtinet inuiſibiles & angelicas ſubſtantias: Medium, viſibilia atque corporalia, vt ſunt elementa, animalia, cœlũ, &c. quorum admirandum ordinem, motum & virtutem, præclaræ illæ artes, Phyſica, Aſtronomia & Medicina, rimantes, inde opificis ſapientiam, potentiam & bonitatẽ monſtrant. In tertio rerum genere ipſe homo eſt, vt qui ex ſpirituali & corporali natura conſtat.

10 Nec iſte ordo rerum creatarum, quem Phyſici eruditè ponunt, eſt negligendus. Dicunt enim, rerũ eſſe quatuor

quatuor gradus, quorum Primus & infimus, est earum rerum quæ sunt tantùm, vt Elementa, lapides, metalla: Proximus, rerum quæ sunt & viuunt tantùm, vt Plantæ, herbæ, frutices: Tertius, rerum quæ sunt, viuunt & sentiunt simul, vt Animalia, bruta: Quartus, rerũ quæ intelligunt, vt Angeli & homines.

11 Porrò, in his rebus, pulcherrima specierũ varietas, facultatum ac virium proprietas, vt nobis summã sapientiam & bonitatem Opificis monstrant: ita nihil esse frustra conditum clarissimè ostendunt. Ex quo efficitur, quòd quicquid conditum sit, nequaquam debeat suarum facultatum vsum sibi soli retinere, sed benignè alijs communicare.

12 Vt enim Deus suæ bonitatis participes fecit creaturas: ita vicissim res sic cõdidit, vt aliæ alijs sua communicent dona, in omnium communem vsum collata, & Opificis gloriam.

13 Hinc Sol suum lumẽ communicat Lunæ, & Luna rursus suas virtutes impertit rebus inferioribus, & sic de alijs.

14 At si qua creatura hanc Dei ordinationẽ violet: bonitatis rationẽ amittit, & reatu coram Deo obstringitur. Hinc est, quod homo in peccatum lapsus, omniũ maximè hunc diuinum ordinem perturbat.

15 Quicquid enim creatum est, etsi ratione Efficiẽtis caussæ & Materiæ, bonũ semper existit: tamen, cùm in suo ordine Opifici non seruit, contra ordinem diuinum ruit, & peccato inuoluitur, vt videmus in angelis lapsis & hominibus.

16 Etsi autem finis creationis & rerum creatarum, ex ijs, quæ dicta sunt, in genere intelligi potest: tamen is paulò distinctiùs est repetendus.

17 Creationis quidem finis est, quem Salomon ponit his verbis: Omnia operatus est Iehoua propter semetipsum, Hoc est, vt ipse in eis agnoscatur, laudetur & glorificetur.

18 Verùm si res creatas spectes, triplex earum finis

eſt ſpectandus, nempe, Status, actionis, & ordinis, quorum Primus, Secundo: & vterque Tertio, deſtinatur.

19 Quantū autem ad ſtatum cuiuſlibet rei attinet, finis eſt, vt quælibet res incolumitatē ſuam abſque incommodo tueatur. Vt, finis herbæ eſt, vt creſcat, abūdet humoribus, vireſcat & floreat. Equi, vt, ſine freno, laſciuus feratur in campis. Hominis, vt ſit mens ſana in corpore ſano, abſque omni mœrore & ærumnis.

20 Ad hunc ſtatum hominis tuendum, Deus contulit homini triplicia bona, vt Alijs alatur, Aliorum miniſterio vtatur, Alia ad honeſtam voluptatem conuertat. Voluptas autem, quam Epicuri ſchola tuetur, cum hominis dignitate pugnat.

21 Secundus finis actionis eſt, quem eruditè Phyſici ex duobus principijs colligunt. Primùm enim, cum Theologis fatentur, nihil fruſtra conditum eſſe, ſed ad certum vſum: quia omnia, quæ fecerat Deus, erant valde bona. Deinde, quia Deus ſingulis ſpeciebus rerum indidit peculiares facultates, inde rectè concluſerunt, cuiuſlibet rei actiones, quæ procedunt à proprijs eius facultatibus, eſſe finem eius rei.

22 Hoc Lemmate conſtituto, finem hominis (vt de alijs rebus, quas Phyſici ſibi excutiendas aſſumunt, taceam) hoc modo ſaniores Philoſophi colligunt.

23 Duæ ſunt facultates in homine, quæ eius propriæ ſunt, nempe, facultas inquirendi, & facultas eligendi: quarum, illa inquirit veritatem: hæc, honeſtatē meditatur.

24 Facultas inquirendi veritatem, quadruplici vtitur inſtrumento, Mente, Ratione, Phantaſia, Senſu. Verùm quia, lapſu hominis in peccatū, deprauata eſt Mens & Ratio, quantum ad res diuinas attinet, opus habet homo doctrina cœleſti, ſine qua in ſalutarē Dei cognitionem, ad quam & cōditus & regenitus eſt, minimè peruenire poteſt.

25 Facultas eligendi honeſta, expedita quidem fuit ante lapſum. Sed nunc ad ſalutares actiones, coniun-

gendæ

gendæ ſunt tres cauſſæ: Verbum,quod monſtrat veras actiones:Spiritus Sanctus,intus mouens, & voluntas, Spiritui Sancto obtemperans.

26 Hinc efficitur,quòd,ſi actionem ſpectes,duplex ſit finis hominis:nempe,veritatis inquiſitio agnitioq;, & virtutis electio. At cum ſumma veritas ſit noticia Dei,& ſumma virtus ſit Deũ verò cultu celebrare, ſequitur quod finis hominis ſit agnitio Dei & cultus.

27 Hinc Scriptura pronunciat, ideò conditum eſſe humanum genus, & deinceps ideò redemptum, vt ſit templum Dei,Deum celebrãs: Sicuti & Dominus teſtatur,cum ait:Hæc eſt vita æterna,vt te verum Deum agnoſcant,& quem miſiſti,Ieſum Chriſtum.

28 Finis,quem ordinis appellaui, rectè aſſignatur à Stoicis Deus ipſe,qui omnia dicunt hominis cauſſa facta,homines vero Dei: nempe,vt ad ipſum omnia referant,& eum celebrent.

29 Nã hac conditione,Deus res creauit:vt inferiores gradus rerum ſeruiant ſuperioribus,donec ad Deũ ventum fuerit,qui eſt finis bonorũ.Quare,vt tres primi rerum ordines ſeruiunt homini:ita quartus, in quo ſunt angeli & homines,Deo ſeruire debent.

30 Vt igitur ſuũ ordinẽ vuiuerſæ creaturę ſeruant, ſeruientes homini:ita homo, cũ Deo nõ ſeruit, contra ſuam dignitatẽ facit,& ordinẽ Naturæ rerũ peruertit.

31 Propter has rerum fines,Deus,qui condidit res, Idem eaſdẽ,paterna cura,& prouidentia,cõplectitur.

PROVIDENTIA.

1 PRouidentia Dei eſt, cùm ſapientia, tum actio Dei,quibus ſuſtentat,gubernat,& moderatur omnia à ſe cõdita,in ſui nominis gloriam.

2 Huius prouidẽtię modi,tres ſunt. Primus eſt vniuerſalis, quo dirigit Deus omnes creaturas,iuxta conditionẽ & proprieta-

tem,quas singulis,dum formauit eas,dedit,& nunc eas sua cura complectitur, vt stet incolumis naturę status.

3 Hæc vniuersalis Dei operatio, nequaquam prohibet,quo minus singulæ creaturę,tùm in cœlo,tùm in terris,qualitatẽ suam & naturam retineant, propriámque inclinationem sequantur.

4 Vnde Augustinus rectè dicit, Deum res conditas ita administrare, vt eas proprijs motibus agere sinat. Nam hoc ipsum prouidentiæ opus est, & naturã & inclinationem,modúmque naturæ agendi,sustentare.

5 Secundus prouidentiæ modus est specialis, quo Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obsequium suum, vt maximè expedire & conducere sibi videtur.

6 Hac prouidentia,tonitrua,gelu,grandinem,siccitatem, tempestatem,serenitatem,abundantiam, famẽ, bellum, pacem,exsilium efficit Deus: vt hæc sint bonitatis, iustitiæ & iudicij sui instrumenta, prout nũc seruos suos iuuare,nunc sontes punire, nunc pios castigare constituit: idque iuxta suas promißiones & minas, non ex Stoica necessitate.

7 Hoc ita esse,cõuincunt prophetæ Dei, Esaias,Ieremias,Hoseas,Amos,Abacuc,Hageus,quorũ sententijs potius acquiescendum est, quam stultis imaginationibus hominum, qui vel fatali necessitate, vel casu, omnia ferri falso autumant.

8 Tertius modus prouidentiæ est peculiaris, quo Deus viuit & regnat in Ecclesia Christi, fideles erigit & fouet,operatur velle & perficere, inspirat precandi affectũ, & efficit,vt in præceptis suis ambulemus iuxta promißionem quæ habetur, Ezechiel. 36.

9 Vt autem cogitatio prouidẽtiæ Dei sit nobis gratior,cùm finis,tùm eius vsus, diligenter est perpendendus.

10 Finis duplex est, Prior, vt nos totos Deo commẽdemus,eum timeamus,inuocemus & prædicemus. Posterior,vt in rectè factis securè contemnamus quicquid

quid vel mundus vel Satan minatur.

11 Vſus autē gubernari poteſt duabus regulis, quarum prior eſt, quòd tam in præteritum quàm in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei. Poſterior, quòd Deus interdū medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, aliquando abſque medijs ſuam prouidentiam exſequatur.

12 Si ad tempus reſpicis præteritū, Diuinæ prouidentiæ aſcribes, quicquid vel proſperi vel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimodè. Si enim quid proſperi cōtigit, habes occaſionem Dei celebrandi, idque exemplo Sanctorum. Si quid aduerſi contigit, duo faciēda ſunt. Primùm cogita cum Iob: Vt Domino placuit, ita factū eſt. Deinde, actæ vitæ ſubeat memoria, vt ex pœnis tibi inflictis, peccata tua agnoſcas, & emenderis.

13 In tempus futurū, hoc modo eſt reputanda prouidentia Dei, vt ſemper ad comminationes & promiſſiones reſpicias. Honora, inquit, parentes. Huic præcepto obtemperanti bene erit. Qui autem non obtemperat, pœnis ſubiacebit.

14 Porrò ſi per media nobis proſpicit Deus, accipienda ſunt quidem illa media vt organa Dei, & diuinæ prouidentiæ inſtrumenta, ſed Deo gratias agemus, agnito beneficio, & organa amplectemur, vt Dei manum, per quam nobis ſua beneficia porrigit.

15 Si abſque medijs nos iuuat, quemadmodū Moſen & Eliā abſq; pane aluit, verbo Domini hoc aſcribemus, iuxta illud: Non in ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei.

16 At ſi cōtra media nobis proſpicit Dominus, hoc eſt, cùm nulla obſtacula prouidentiam diuinam impedire poſſunt, ſicuti viris qui erant in camino Babylonico accidit, prædicabimus Deum, & omnibus hominibus patefaciemus eius bonitatem.

17 Huius prouidentiæ exēplum cōſpicitur illuſtre hodie in Eccleſia, contra quā portæ inferorum, & conciliabula hominum præualere non poſſunt. Et, vt alia

taceam, vnum illum Prophetam Dei, Martinum Lutherum, Satan vt leo rugiens, & vniuersus orbis furibundus, non potuit lædere vel in minimo capitis pilo.

18 Etsi autem hoc non est vniuersale, quòd suos ita miraculosè seruet Deus: tamen cùm fit, agnoscenda est Dei prouidentia cum gratiarum actione: Sin autem secus visum fuerit diuinæ prouidentiæ, etiam id in explorationem & salutem Sanctorum fieri, statuendum est.

19 Breuiter hic tres regulæ teneantur, quarũ maximus erit vsus in tota vita.

20 Prima, Retineatur fides & bona cõscientia quæ non possunt esse nisi coniunctæ, etiamsi fides natura prior est.

21 Secunda, Cauendum ne vel in prosperis efferaris, vel in aduersis succumbas: quod Christianæ fortitudinis opus est.

22 Tertia, Submittas te sapienti prouidentiæ Dei, in vero timore, inuocatione, gratiarũ actione & obedientia.

23 Porrò, hîc quæritur, cum Deus omnia sua prouidentia gubernat, adeò vt nihil possit ipsius voluntati resistere: Qui fiat, quod multa videantur fieri contra ipsius voluntatem?

24 Duplex modus volũtatis Dei est, videlicet, Decreti puri, & permissionis.

25 Voluntas decreti puri semper permanet immota. De hac dictum est: Voluntati eius quis restitit?

26 Voluntas permissionis pendet ex ordine prouidentiæ Dei, tantum abest, vt cum prouidentia pugnet.

27 Est autem ordo prouidentiæ diuinæ, vt Deus conseruet modum agendi, quem dedit rebus à se creatis, cum eas primùm creauit.

28 Nunc autem, cùm alias res ita creauit, vt naturaliter agant, alias, vt volũtarie: certè cùm res voluntariè agẽtes feruntur liberè, Deus suum opus conseruat, videlicet modum agendi ijs in creatione attributum.

29 Hæc

29 Hæc Dei voluntas, permiſſionis dicitur, quæ relinquit angelis & hominibus liberam προαίρεσιν, quam ſi non haberet homo, nec præceptio nec prohibitio locum haberet.

30 Addo, quòd nec virtutis laus vlla eſſet, nec ſcelerum iuſta pœna, ſi voluntatis nulla eſſet libertas.

31 Hinc ergo fit, quòd tam multa contra ordinem diuinum ferantur, quæ tamen prouidentiam diuinam non effugiant.

HOMO.

1 HOmo creatura Dei, conſtans corpore & anima rationali, Vt ad imaginem Dei cum libera voluntate eſt conditus: ita præſes creaturarum inferiorum ordinum eſt cōſtitutus, vt Deum agnoſcat, & agnitū celebret cum ſanctis Angelis in omni æternitate.

2 Hęc definitio quia extructa eſt ex verbo Dei, nullo modo labefactari poteſt. Etſi enim hominis vires diminutę ſunt, per lapſum primorum parentū: conuenit tamen definitio homini, qualis primū eſt creatus.

3 Neque enim ſimpliciter cōſiderandus eſt homo, cuius ſtatus pro diuerſitate conditionum ipſius mirabiliter variat. Eſſe autem ſtatum hominis quadruplicem, verbo Dei clarè oſtenditur, cuius diuerſitatis reſpectu, etiam de eius viribus iudicandum erit.

4 Primus etenim hominis ſtatus fuit innocentiæ, in quo homo creatus purus ab omni peccato fuit, & Deo plenā obedientiam præſtare potuit. Habuit enim homo in hoc primo ſtatu imaginem Dei, integritatē, ἐυταξίαν omnium virium, verbum, & ſacramentum duplex, nimirum immortalitatis & probationis.

5 Imago Dei, quæ in homine relucebat, gratuita erat. Ad hanc enim ipſum Deus formauit. Hęc imago erat quædam conformitas & ſimilitudo, quæ Adamo

erat cum Deo, qua iuſtitiam & ſanctitatem Dei, quaſi in ſpeculo repreſentauit Adam. Nam libertate ſuę voluntatis potuit, & iudicare quæ recta erant, & velle quæ rectè iudicauit, & exſequi quæ volũtas imperauit. Quare rectè ante lapſum αὐτεξούσιος dici potuit.

6 Erat præterea hæc imago teſtimonium, quod homo fuit conditus ad immortalitatẽ, & perpetuam cum Deo ſocietatem, in qua re finis hominis principalis eſt poſitus.

7 Hinc eſt, quod Sapien. 2. ſcriptum eſt: Deus creauit hominem ad immortalitatẽ, eúmque ad imaginem proprię ſimilitudinis fecit, hoc eſt, propriæ naturæ. Vt ſicut ille eſt immortalis: ita eum ornauit eadem gloria. Ea cùm ſit propria ipſius Dei: ſingulari eius beneficio, homini communicata eſt. Item Sapien. 6. Immortalitas facit vt proximè ad Deum accedamus. Hac ergo ſimilitudine homo Deo coniungitur.

8 Integritas autem, qua præditus fuit Adam ante lapſum, fuit mentis perfectè intelligentis, & rectiſsimè iudicantis: cordis iuſtiſsimè & ordinatiſsimè appetentis, & virium animi & corporis promtiſsimè exſequẽtium, quæ mens perfectè iudicauit, & voluntas imperatrix rectè imperauit.

9 Εὐταξία, omnium virium pulcherrima harmonia fuit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil exſecutũ eſt, niſi quod Deo probabatur. Hęc harmonia mentis, cordis, corporis, cum voluntate Dei, ſummum hominis decus fuit, in quo & iuſtitia originalis poſita erat.

10 Verbum habuit, quod præceptum, prohibitionem, & comminationem continebat. Præceptum erat: Ex omni arbore Paradiſi comedes. Prohibitio: De arbore autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Comminatio: Quocunq; die de arbore iſta comederis, morte morieris.

11 Huic verbo appoſitum erat à Deo, Sacramentũ duplex: immortalitatis vnum, videlicet, Arbor vitæ: Alterum,

Alterum, probationis, ſcilicet, Arbor ſcientiæ boni & mali. Quemadmodum enim Arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo: (non quidem ſua natura, bona enim Dei creatura erat, ſed propter mandati Dei, quod violare nefas erat, tranſgreſsionem) ita, ſi præcepto obtemperaſſet, fructus Arboris vitæ, Sacramētum fuiſſet illi immortalitatis.

12 Secundus ſtatus hominis eſt, in quē Adam, violato præcepto diuino, eſt detruſus, vt in eo, ſuæ inobedientiæ iuſtas pœnas lueret. Atque hic ſtatus omnium miſerrimus eſt. Amiſit enim imaginem Dei, integritatem & ἐυταξίαν, adeò vt totus corruptus ſit, & maledictioni ob ſuam tranſgreſsionem obnoxius.

13 Tertius ſtatus hominis, eſt Gratiæ & benedictionis, qualis fuit Adami poſtquam promiſsione erectus eſt: & qualis Abrahæ, poſtquam verbo Dei credidit: denique qualis eſt omnium, qui Spiritus Sancti gratia per ſemen immortale regenerantur.

14 In hoc ſtatu imago Dei reparari incipit, dū homo regeneratus veram pietatem & ſanctitatē meditatur. Et quéadmodum in hac vita regeneratio non perficitur, perficienda in extremo die: ita hic imago non plenè reparatur. Sed tum demū plena & perfecta erit, quando ſimiles filio Dei erimus in omni æternitate.

15 Quartus ſtatus hominis, erit Gloriæ, in quo donabitur homo immortalitate, idq́; reſuſcitatis corporibus, quando reddet vnicuique Deus iuxta facta ſua.

16 In hoc ſtatu recuperabit homo, imaginem Dei plenam, qua conformis erit Deo in vera iuſtitia & ſanctitate, in omni æternitate.

17 Verùm quod de erecto hominis corpore Xenophon, & poſt illum Ouidius, dicunt, memorabile eſt. Hac enim figura formati humani corporis aſſerūt homines admoneri rerū cœleſtium, vt Deum, qui in cœlis habitat, colant & venerentur.

18 In animę humanę fabrica, mirabile opificiū Dei cōſpicitur. Nam cùm eam formarit duplicibus facultatibus

tatibus præditam, γνωστικοῖς & ὀρεκτικοῖς: satis indicat hominem formatum esse ad noticiam recti, & electionem boni, vt in his duabus rebus totus occupetur.

19 Hinc finis hominis rectè statuitur, Noticia summi boni, & eiusdem electio ac fruitio. Vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt te agnoscant verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

PECCATVM.

1 CVm Moses ait: Maledictus omnis, qui nõ permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea, quænã sit vera peccati ratio, manifestissimè ostendit.

2 Nam ex hoc dicto sequitur: omne quod Deus præcipit, cùm non fit: & omne quod Deus prohibet, cùm fit, peccatum esse, quo transgressor obnoxius maledictioni redditur.

3 Quare peccatum rectè definitur esse inobedientia aduersus Deum, seu defectio à lege & voluntate Dei, cui cõiuncta est ad maledictionem obligatio, donec fiat remissio.

4 In hac definitione, inobedientiæ vox, latiùs accipitur. Nam interdum cõplectitur defectum, corruptionem, & inclinationem: interdum cum his actionem quoque pugnantem cum lege & voluntate Dei.

5 Ioannes, cum ait: Peccatum ἀνομία: omnia quæ recensui complectitur. Est enim ἀνομία quicquid est in nobis, vt defectus, corruptio, inclinatio: & quicquid fit à nobis, vt omnis actio, interna & externa, cũ lege Dei non congruens.

6 Hoc breuiter & bene expressit Ambrosius hisce verbis: Peccatum est legis diuinæ præuaricatio.

7 Porrò, cùm lex Dei homines obligat, aut ad obedientiam, aut ad pœnam: duo in peccati ratione concurrere necesse est, quorum prius, Theologi veteres voca-

vocarunt Materiale, posterius Formale.

8 Materiale est vel defectus, vel corruptio, vel inclinatio, vel actio, vel hæc omnia simul. Formale est ipse reatus ad quem obligatur Legis transgressor, nimirum, vt iuxta Legis sententiam, pœnam luat.

9 Esse sine timore Dei materiale est. Hanc inobedientiam obnoxiam esse maledictioni, formale huius peccati est.

10 Etsi autem in omnibus hominibus est defectus, corruptio, inclinatio, & actio, pugnantes cum voluntate Dei: tamen non est in omnibus plena peccati ratio.

11 In omnibns infantibus & adultis, qui non sunt participes promissionis gratiæ, plena est peccati ratio. Nam & in eis est defectio à lege Dei, & sunt maledictionis sententiæ subiecti.

12 At in infante, ex Christianis parẽtibus nato, est defectus & corruptio, quæ sunt materiale peccati in infante, Sed formale peccati, quod est reatus, non est in Christiano infante. Misericordia enim Dei absolutus est à reatu: quæ absolutio, Baptismi obsignatur sacramento.

13 In Paulo conuerso fuit defectus, corruptio, inclinatio & actio, pugnantes cum lege Dei, quæ fuerũt materiale peccati in Paulo. Verùm non fuit in eò formale peccati. Reatus enim ipsi in Christum credenti, condonatus fuit.

14 Atque hac sententia loquitur Ioannes, cum ait: Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Et, Qui natus est ex Deo, nõ peccat. Prius enim dictum de materiale, posterius de formale peccati intelligendum est.

15 Postquam autem de peccati ratione in genere dictum est: Nũc eius varia genera sunt spectanda, quorum obseruatio: & nos nostrarũ sordiũ admonebit, & quàm gratum nobis esse debeat beneficium Christi, à peccatorum sordibus nos abluentis, commonefaciet.

16 Prima itaq; partitio peccati hæc est, quod aliud sit originale, aliud actuale. Illud parens, hoc misera est proles: Illud fons impurus, hoc riuulus fœtidus: Illud camarina pessima, hoc pestis lethalis.

17 Originale autem peccatum est, cùm defectio & corruptio humanæ naturæ, propagata ab Adam in eius posteros, tùm reatus, quo nascentes, propter Adæ lapsum, rei sunt iræ Dei & mortis æternæ, donec fiat remissio.

18 Hæc definitio vtrumque cōplectitur. Materiale scilicet & Formale peccati originis, à qua non dissentit illa Anshelmi eruditissima definitio, per priuationem contrarij formata. Ita enim ait: Peccatum originis, carentia est iustitiæ originalis, debitæ inesse.

19 Iam cùm certum est, iustitiam originalem (cuius carentia est peccatum originis) duo complecti, nempe integritatē omnium virium in Adam, & approbationem, qua Deo acceptus erat Adam: sequitur, quod peccatum originis, sit defectus, corruptio, & reatus.

20 Qualis autem sit defectus, & qualis corruptio peccatum originis, rectius sciri non potest, quàm ex integritatis partitione. Nam cùm integritas humanæ naturæ, fuit imago Dei, obedientia & εὐταξία omnium virium, mentis, cordis & corporis erga Deum: sequitur quod iste defectus & corruptio, sit inductio imaginis Dei, & ἀταξία omnium virium, mentis, cordis & corporis.

21 Hoc peccati genus à Paulo inhabitans peccatū dicitur, propterea quòd in carne nostra maneat perpetuò vsque ad mortem, & propagatur ab vno Adamo in omnes, vnde fit quòd omnes nascamur, vt Paulus ait, filij iræ.

22 Porrò, de ratione reatus, hoc tenendum est. Discernendum est inter personam Adæ & naturā Adæ. Non sum particeps personæ Adæ, quare nec reus sum propter personam Adæ. Particeps sum naturæ Adæ, quæ humana natura in omnes homines propagata est,

idcirco naturæ reſpectu reus ſum non minus, quàm ſi ipſe peccaſſem.

23 Atque hæc poſſunt hac ſimilitudine vtcúmque declarari. Sicut in vna perſona, multa ſunt diuerſa mēbra, quæ omnia ſunt rea, dum perſona fit rea: ita in vna natura humana, multæ ſunt perſonæ, tanquā eius mēbra. Quare natura humana rea, in primo homine, omnes perſonæ reæ ſunt, quæ naturæ communis veluti membra exiſtunt.

24 Atque hinc eſt quod Paulus Epheſ. 2. ait: Natura omnes filij iræ ſumus. Hoc eſt, Quia rea facta eſt natura in primo homine, nos omnes ab eo propagati, rei ſumus, vt eiuſdem naturæ participes.

25 Huc etiā querela Dauidis pertinet: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.

26 Hîc Dauid nequaquam accuſat parentes ſuos, nec thorum coniugalem culpat, ſed retrò reſpicit, & conqueritur de vicioſa natura, in nos, à primo homine Adam, propagata talis, qualis facta eſt propter Adæ tranſgreſsionem.

27 Porrò, qui extenuant peccatum Adæ, quo tota natura contaminata eſt & rea, non iuſta menſura peccatum originale metiuntur, in quo plurima peccata grauiſsima concurrunt, quæ in filijs Adæ, ſe manifeſtè produnt.

28 Primū enim in peccato Adæ fuit horribilis dubitatio, de veritate Dei. Secundò, amiſſa eſt fides, cùm nō credit Deo minanti pœnas. Tertiò, curioſitate peccauit. Quæſiuit enim alienam ſapientiam, relicto Deo. Quartò, ſuperbus eſt factus, vt qui voluerit magnifieri & Deus haberi. Quintò, peccauit ἀποστασία qua antetulit Diabolum Deo. Sextò, ingratus erat, expulit enim Spiritum Sanctum in ſe habitantem. Septimò, homicidium commiſit, qui & ſe & ſuos poſteros occidit. Octauò, contemſit Deum, dum ipſius mandatum contra conſcientiam violauit.

29 Hæc

29 Hæc omnia & plura cõcurrisse in peccato Adę, ostendunt eius fructus in posteris Adæ, qui non aliunde veniunt, quam à primo fonte peccati venenato.

30 Porrò hoc virus propagatum, etsi manet in omnibus hominibus, vsque ad mortem: tamen plurimum pro diuersitate hominum, vi & efficacia variat.

31 Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul. In renatis autem materialiter tãtùm. In non renatis habitat & regnat simul. In renatis habitat quidem, sed non regnat. In non renatis fertur cęco impetu per suas concupiscentias. In renatis freno spiritus repressum domatur, & gladio spiritus magis magisque mortificatur.

32 Hactenus quid ex verbo Dei sentiendum sit de peccato originis diximus. Nunc nonnihil de erroribus quorundam attingamus. Quidam Deum autorem faciunt peccati originis, contra manifestam Scripturam, quæ Diabolo, & hominis liberæ voluntati & electioni hoc malum attribuit. Monachi negant esse peccatum, sed tantùm fomitem, contra Pauli vocem qui dicit nos nasci filios iræ. Pelagiani negant peccatum originis ab Adam propagari in posteros, contra Pauli assertionem, Roman. 5. Anabaptistæ nullos natos fuisse in peccato originis post Christum exhibitum, insulsè nugantur, cùm pœnæ peccati originis in infantibus manifestè conspiciantur.

33 Porrò, actuale peccatum, fructus peccati originis, est omnis cogitatio, affectio, locutio, actio, pugnans cum volũtate Dei, vnde homo obstringitur nouo reatu, & fit reus iræ Dei & mortis æternæ.

34 Seu, vt breuius dicam, Peccatum actuale, est omnis commissio & omissio, pugnans cum lege & voluntate Dei, maledicta & damnata à Deo.

35 Cùm autem omnis Legis transgressio mereatur mortem, & obliget hominem ad æternas pœnas: sciendum est meritum mortis triplex esse, videlicet, irremissibile, remissibile, & veniale.

36 Meritum mortis irremiſsibile eſt, peccatum in Spiritũ Sanctum, quod eſt voluntaria veritatis euidẽter cognitæ renunciatio, & rebellio ex odio veritatis nata, coniuncta cum Tyrannica, Sophiſtica, & Hypocritica veritatis oppugnatione. De quo aliâs plura.

37 Meritum mortis remiſsibile eſt, quæuis Legis diuinæ tranſgreſsio, quæ fit à ſciente & volente contra conſciẽtiam. Hoc peccatum remittitur, ſi tranſgreſſor illud peccare deſinat, & confugiat ad propitiatorium: alioqui minimè. Proinde ab euentu, & non à natura, remiſsibile dicitur.

38 Veniale meritum mortis eſt, cùm ipſum peccatum inhabitans in Sãctis, tùm mala eius deſideria quæ excitat, & impedimenta quæ adfert conantibus piè viuere. Hoc peccatum veniale dicitur, ob veniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra ipſum fide & ſpiritu luctantur. Nam in nõ conuerſis nullum eſt veniale peccatum.

39 Hinc clarè liquet, quomodo vetus diſtinctio, qua peccatum in mortale & veniale diſtinguitur, intelligi debeat. Non enim vllum peccatum dicitur veniale ſua natura, ſed ex euẽtu, & ob veniam, quemadmodum dictum eſt.

40 Quicquid enim Deus præcipit cũ non fit, peccatur mortaliter; & quicquid prohibet Deus, cùm fit, peccatur mortaliter, ſi naturam peccati & non Gratiã condonantis reſpicis.

41 Etſi autem fatendum eſt, contra Stoicorum Paradoxon, Alia peccata alijs eſſe grauiora: tamẽ omnia idcirco natura ſunt mortalia, quia Legis diuinæ ſunt tranſgreſſiones, iuxta dictum: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

42 Hæc maledictio tantiſper durat, donec ad Chriſtum peccati expiatorem ventum fuerit. Qui enim in Chriſtum credit, fide iuſtificatus eſt, hoc eſt, abſolutus à reatu peccati, vt non amplius propter illud reus ha-

beatur coram Deo, & obnoxius damnatoriæ Legis ſententiæ.

43 Proinde vera abſolutio in Eccleſia perpetuò durans, nihil aliud eſt quàm ſolutio & liberatio ab obligatione damnatoria propter peccatum, quam abſolutionem omnis qui credit in Chriſtum, habet. Ita enim Ioannes ait: Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Quod ſi vitam æternam habet: profectò liber eſt obligatione mortis æternæ.

44 Hęc ergo perpetua Eccleſię abſolutio, ſolo Chriſti merito nititur, quando videlicet, peccator confugit ad propitiatorium vnicum, Ieſum Chriſtum, iuxta illud: Iuſtificati illius gratia, per redemtionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus ἱλαστήριον per fidem in eius ſanguine.

45 Hæc noſtra aſſertio de perpetua Eccleſiæ abſolutione, nequaquam conuellit abſolutionem Eccleſiaſticam, quam vtilem diſciplinæ partem in Eccleſia iudicamus. De qua ſuo loco diſputabimus.

PROMISSIO REPARATIONIS.

1 PRomiſſio reparationis & ſalutis per Chriſtũ conſequẽdæ, voce Dei proponitur Gene. 3. Inimicitias ponam inter te (alloquitur Dominus ſerpẽtem) & ipſam mulierẽ, & inter ſemẽ tuum & ſemen eius, ipſum conteret tibi caput, & tu mordebis calcaneũ eius, Hoc eſt, Chriſtus Filius virginis deſtruet opera tua, & te victo, liberabit ſuos à ditione tua, & tu more ſerpentum, qui inſidioſè aggrediuntur & mordent incautos, inſidiaberis ei, & mala quæcunque poteris, inferes.

2 Hanc promiſſionem Adam altius perpendens, multiplicem in ſe continere doctrinam haud obſcurè intellexit, cuius ſingulas partes abſque dubio per totam

tam vitam piè & prudenter meditatus eſt.

3 Intellexit enim hinc, duo regna eſſe, eáque potẽtiſſima, nempe Chriſti & Satanæ, longè diuerſiſſimis ſtudijs occupata.

4 Intellexit Chriſti regnum & Satanæ ſibi inuicem aduerſari, ita vt nulla vnquam inter ea ſtabiliri poſſit conſenſio.

5 Intellexit fore maxima certamina inter iſta regna, nec prius à certamine quietem futuram eſſe, quàm Chriſtus victor, regnum Satanæ penitus aboleret.

6 Intellexit perpetuam Eccleſiæ in hoc mũdo perſecutionem, à Satana & eius membris imminere.

7 Intellexit Diabolum callidè inſidiaturum eſſe Eccleſiæ, cùm in doctrina, tùm in moribus, vnde & ſcandala varia & perturbationes & cædes orirentur.

8 Intellexit, quòd quemadmodum Satan regnaturus eſſet per peccatum, maledictionem & mortem: ita Chriſtus ſuum regnũ eſſet adminiſtraturus per Remiſſionem peccatorum, Benedictionem & Vitam.

9 Intellexit tandem futuram glorioſam victoriam Eccleſiæ, vt nullas ampliùs à Satana timeret inſidias, abolito extremo hoſtium morte.

10 Intellexit huius reparationis promiſſionem fide amplectendam & retinendam eſſe, qua fide iuſtificatus homo, Deo verum cultum pręſtaret, certa fiducia promiſſam ſalutem expectans.

11 Vt autem huius promiſſionis memoria maneret firmior, & ad poſteritatem Adæ perueniret: addidit Dominus ſuo verbo externum Symbolum, ſacrificandi ritum.

12 Semper enim ab ipſis mundi initijs, hunc ritum in homine inſtituendo ſeruauit Deus. Primùm verbis illi animum volũtatemq́ue ſuam aperuit. Deinde quo clariùs id exprimeret, quod erat verbis ac oratione complexus, Symbola quædam adiecit, quorum vſu atque conſuetudine, in eius verbi exercitatione verſaretur homo.

13 Sacrificiorum itaque crebra iteratione inculcabatur promiſſio, vnde fides, in promiſſum humani generis reparatorem Chriſtum, accendebatur, alebatur, & conſeruabatur.

14 Tametſi autem ſtatim orta eſt contẽtio, inter liberos Adami, de ſacrificijs & cultu Dei: Abel tamen verbum promiſsionis rectè intellectum retinuit, cùm Cain contrà, oblitus promiſsionis, ſolummodo ſuum factum admiratus eſt, & magnifecit. Atque ita ſe Satanæ imperio ſubiecit ac fratrẽ innocentem occidit.

15 Abel, ciuis regni Chriſti fidelis, aſpiciens ſuam victimam, eamq́ue cruentam, admonebatur ſui reatus, (ſanguis enim Symbolum reatus fuit) admonebatur promiſsionis factę ſuo patri, de ſemine, quod futurum erat victima pro peccato. Hanc promiſsionẽ fide amplectẽs, iuſtificatur & regeneratur Abel, atque ita Deo verum cultum ex fide præſtitit.

16 Ad eundẽ modũ ſancti Patriarchæ, Seth, Enos, Enoch, & alij ante Diluuium, promiſsionẽ de Meſsia, Verbis & Symbolis conſeruarunt & propagarunt.

17 Poſt Diluuiũ, multiplicatis hominibus, & latè ſparſis per orbem, iterum ſuã promiſsionem inculcat Dominus, dum promittit benedictionem in ſemine Abrahæ, quam promiſsionẽ Abraham fide recipiens, iuſtus coram Deo reputatus eſt, iuxta dictum: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſtitiam.

18 Huic promiſsioni, nõ nouo ſenſu, ſed noua verborum forma, propoſitæ, adiecit Dominus externum ſigillum, Circumciſionem, qua iuſtitia fidei, patri noſtro Abrahamo obſignata fuit.

19 Retinuit ergo Abraham olim inſtitutum ſacrificandi ritum, quo admonebatur promiſsionis primis parentibus factæ, cum nouo Symbolo, quod iteratæ promiſsionis teſtimonium fuit.

20 Hanc promiſsionem, cum ſuo externo ſigillo, retinuerunt poſteri Abrahæ, vſque ad promiſsionis complementum.

21 Porrò, conſtituta certa & peculiari populi Dei politia, plura ſacrificiorũ genera ſunt addita, inter quæ Agnus Phaſe, & ſanguis Teſtamenti, præcipua fuerũt, cũ, vt populus Dei iſtis adminiculis retineretur in cultu Dei, tùm, vt vmbræ quædam extarent veritatis in Chriſto Ieſu exhibendæ.

22 Huc illud Ioannis: Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

23 Vt enim Moſes iram & maledictionẽ monſtrauit, & vmbras quaſdã futurorum bonorum exhibuit: ita Chriſtus gratiam & fauorem Dei adferẽs, compleuit in veritate, quod vmbræ obſcurius præfigurabant.

24 Nam poſtquam venit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factũ ſub Lege: vt eos qui ſub Lege erant redimeret, vtque adoptionem filiorum acciperemus.

25 Hic ergo verus Meſsias, Deus & homo, promiſſionem compleuit. In cuius rei memoriam & certitudinem, duo inſtituit huius rei teſtimonia, Baptiſmum & cœnam Dominicam.

26 Cęterũ ſolenne pręconium manifeſtati Chriſti, in quo promiſsiones olim Patribus factæ, ac ſæpius per Prophetas inculcatæ, aptiſsimo & dulciſsimo vocabulo, Euangelium, Apoſtoli appellarunt.

27 Etſi autẽ hoc vocabulum, prius fuit apud Scriptores profanos in vſu, ſignificans quemvis felicem, optatum & fauſtum nuncium: tamen hanc generalem ſignificationem κατ' ἐξοχὴν Apoſtoli aptiſſimè accommodarunt ad præconium manifeſtati Chriſti, qui vitam & ſalutem gratis offert, & credentibus eandẽ donat, & obſignat.

28 Hic proinde gratiæ, reconciliationis, ſalutis, & vitæ nuncius, quo nihil homines ob peccata ſua maledicti & damnati, felicius, optatius & fauſtius audire poſſunt, rectiſsimè Euangelium dicitur.

29 Quemadmodũ enim latronibus, propter ſua latrocinia adiudicatis rotis, acerbiſsimo & maximè pro-

broſo ſupplicij generi, nihil lætius, nihil iucundius, nihil denique optatius contingere poteſt, quàm vt à ſententia damnatoria liberati, iam gloria Regia, & libertate gaudeant: ita hominibus reis iræ æternæ, maledictioníſque ob ſua peccata, quid melius, quid felicius, quid optatius quàm audire ſe à damnationis ſententia abſolutos, inter Filios Dei cenſeri & eſſe?

30 Hinc illud apud Lucam Domini dictum: Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere ex mortuis tertia die, & proclamari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum, coram omnibus Gentibus.

31 Hæc breuis Chriſti concio clariſſimam Euangelij definitionē ſuppeditat, nimirum quòd Euangelium ſit vniuerſalis prædicatio pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti.

32 Huc & illud vltimum Chriſti mandatum ad Apoſtolos: Euntes in mundum vniuerſum proclamate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur.

33 In hoc Chriſti mandato, primùm indicatur, quā latè pateant beneficia Chriſti, nempe, ad mundum vniuerſum, non ad peculiares quaſdam in mundo nationes. Deinde ſignificatur, quomodo eadem beneficia offerantur: nempe, per prædicationem Euangelij, Proclamate, inquit, Euāgelium. Tum oſtenditur quibus offerantur, cum ait: Omni creaturæ: qua voce ſignificat, quod nemo mortalium ſit excluſus à Chriſti beneficijs, ſi modo ſibiipſi non defuerit. Poſtremò indicatur quomodo oblata beneficia accipiantur, & quomodo reijciantur. Vt enim ſola fide recipiūtur: ita diffidentia reijciuntur.

34 Ex his omnibus, quæ dicta ſunt, ſimul conſideratis, vt nobis ſit gratior & dulcior hic nuncius ſalutaris, pleniorem quandam deſcriptionem Euangelij colligemus, eamque in ſuas partes retexemus.

35 Euangelium est doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio à maledictione Legis, ab ira Dei, à morte æterna, & proclamatur remissio peccatorũ, pax & reconciliatio cum Deo, salus & vita æterna, omnibus credentibus in Filiũ Dei Dominum nostrum Iesum Christum: idque propter eiusdem victimam, sine meritis nostris, secundum promissionem olim Patribus factam: vt perpetuò gloria bonitatis Dei prædicetur, vtque porrò dignos Euangelio fructus edant per Christum liberati, tandémque vita fruantur æterna.

36 Hæc descriptio primùm discernit inter Legẽ & Euangelium. Lex peccatum ostẽdit: Euangelium gratiam. Lex morbum indicat: Euangelium remedium. Lex mortis ministra est: Euangelium vitæ. Lex iustitiã hominis requirit, cum interminatione damnationis, si quis Legis iustitiam non habuerit: Euangelium iustitia aliena credentes ornat, & à damnatoria Legis sententia iustificatum fide absoluit.

37 Vt ergo in Lege proclamatur ira Dei, peccati virtus, maledictio & mors: ita in Euangelio annunciatur pax cum Deo, peccati absolutio, benedictio, vita æterna: idque gratis absque omnibus humanis meritis & operibus.

38 Hinc Paulus: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilecti sui, in quo habemus redemtionem, per sanguinem eius, remissionẽ peccatorum. Per remissionem peccatorum intelligendum est, quicquid cum ea, ex gratia Dei, coniunctum est, vt iustitia, redemtio, salus, vita, pax.

39 Quoniam autẽ magna pars mundi ruit præceps in damnationem, ob sua scelera, & Euangelij contemtum: descriptio nostra duo genera hominum indicat, quorum alij credunt Euangelio, alij Euangelium contemnũt. Vt enim illi saluantur: ita hi iustè damnantur, vt qui noluerunt salutem gratis oblatam accipere.

40 Hinc Apostolus: Euangelium est potentia Dei in salutem omni credenti. Credenti enim imputatur

fides in iuſtitiam, hoc eſt, Qui credit, iuſtitiæ Chriſti imputatione iuſtus coram Deo reputatur. At non credentem maledictionis ſententia ad æterna ſupplicia obligat.

41 Non ergo operantis meritum: ſed credentis donum eſt iuſtificatio & ſalus. Vt enim ei qui operatur, non imputatur merces ex gratia, ſed datur ex debito: ita non operanti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides eius ad iuſtitiam, Rom.4.

42 Qualis autem fides illa ſit, quæ beneficia Chriſti per Euangelium oblata, recipiat, Paulus, propoſito Abrahami exemplo docet: ac ſumma huc redit, quod fides ſit fiducia promiſſæ ſalutis propter Chriſtum.

43 Vt enim Chriſtus pro peccato noſtro ſatisfeçit, factus pro nobis peccatum: ita ſuam obedientiam, ne Legis damnemur ſententia, nobis donat: vt, non ſolũ liberati à peccato, verùm etiam Chriſti iuſtitia ornati, appareamus in conſpectu Dei iuſti.

44 Hæc Euangelica gratia multis, & parabolis, & exemplis paſsim in Scripturis pingitur: vt in ſeruo debitore 10000. talentorũm: in duobus Debitoribus, & Peccatrice, Luc.7. In Paulo, Cornelio, Dauide, & multis alijs.

45 Hæ imagines & exempla, Vt gratuitum eſſe docent beneficium redemtionis: ita qualéſnam oporteat eos eſſe, qui Euangelio credunt, & iuſtificati fide ſunt clarè oſtendunt.

46 Seruo debitori condonauit Dominus ex mera miſericordia totum debitum, quod ſoluendo nõ erat: Sed eundem durum in conſeruos, ad pœnas reuocat. Peccatrix fide iuſta, non deſinit officioſa erga Chriſtum eſſe.

47 Nam tametſi ſine operibus & meritis noſtris, gratia iuſtificationis & ſalus contingit: tamen à gratia hac, donatio Spiritus Sancti, & regeneratio ſeparari non poſſunt. Nam regeneratio inſeparabile iuſtificationis accidens eſt.

47 Qua-

47 Quapropter duo genera hominum hîc impingunt, Iusticiarij & Epicurei. Illi quidē, propterea quòd ex operibus merita salutis, & caussas iustificationis faciunt. Hi verò, quia de gratuita iustificatione & salute gloriantes, se omni turpitudini prostituunt, & cupiditatum carnis se seruos constituunt.

48 Vterque error pestilens est, & confutatur finibus aduentus Christi in mundum, & Euangelij. Nam vt Christus venit in mundum, vt destruat opera Diaboli, quod sanè facit, vincendo Diabolum, expiando peccatum, infundendo gratiam, & consummando opus redemtionis, quod futurum est in resurrectione: ita finis Euangelij prædicati est, vt glorificemus Deum, vt fructus fidei edamus, vt vincamus mundum, vt tanquam sacerdotes noui, induamus iustitiam & sanctitatem, & seruiamus Deo omnibus diebus vitæ nostræ, hostias gratas Deo per Christum offerentes.

49 Quā sit huiusmodi obedientia in renatis necessaria, tota Scriptura docet: omnium Sāctorum exempla comprobant: natura fidei euincit: energia Spiritus, quo impelluntur fideles, attestatur: gratia adoptionis indicat. Breuiter, Regni Christi ratio ostendit.

MEDIATOR.

1 HIc tria ordine exponenda sunt: videlicet, cur necesse fuerit Mediatorē Dei & hominum esse Deum: Cur oportuerit eundem esse hominem: Quòd, & cur sit vna persona in duabus naturis subsistens.

2 Quòd necesse fuerit Mediatorē esse Deum, duæ grauissimę sunt caussę: videlicet; Magnitudo mali, quo premebatur natura humana, & impotentia seu infirmitas creaturæ, ad restituenda bona, quæ per peccatū amissa erant.

3 Magnitudo mali cernitur in quatuor potissimũ: videlicet, in Peccati grauitate, in iræ diuinę iustitia, in potentia mortis, & in Diaboli tyrãnide crudelissima.

4 Peccati grauitas maior est, quàm vt eius onus sustinere possit finita potentia, qualis est angelorum & hominum. Nam cùm infinitus reatus sit, propter infinitũ bonum offensum, videlicet Deũ, cuius Maiestas læsa erat per peccatum primorum parentum: necesse fuit vt hoc peccatum, aut infinitis pœnis puniretur, iuxta normam iustitiæ Diuinæ, aut pro eo satisfieret iustitiæ Diuinæ. Verùm quia hęc satisfactio debuit esse pretium infinitæ bonitatis, & æquiualens, non potuit ab vlla, imò ne ab omnibus creaturis simul, fieri. Quare necesse fuit expiatorem peccati Deum esse. Solus enim Deus, vt est infinitus: ita solus infinitum malum superare, aboleréque potuit.

5 Iræ diuinæ iustitia proportionem vindictæ ad offensam postulabat. Cum ergo offensa erat infinita: fuit & ira infinita, quam pura creatura sustinere, placaréque non potuit. Quare necesse fuit, vt Mediator, qui iram Dei placaret, Deus esset. De hac ira loquitur Paulus, Roman. 1. Reuelatur ira Dei de cœlo, super impietatem omnium hominum. Quod autem hæc tolli non possit sine Mediatore, docet hoc dictum Baptistæ apud Iohannem, Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum. Quòd autem hæc ira Dei sit immensa & infinita propter peccatum: (in quo concurrunt hæc mala, contemtus Maiestatis diuinæ, superba contumacia aduersus legem Dei, indigna imaginis Dei, ad quam conditus erat homo, conspurcatio, imitatio Satanæ hostis Dei, fœda defectio à castris Dei ad Diabolum, & intolerabilis ingratitudo, &c.) cognoscitur ex pœna primorum Parentum, ex pœna secuta in omnibus posteris Adæ, ex comminationibus diuinis, ex calamitatibus, quibus premitur humanum genus, ex tyrannide Diaboli in homines, ex signis iræ Dei in cœlo, in terra, in mari, ex

ex magnitudine æternarum pœnarũ, quas luent, qui non conuertuntur. Denique ex pretio infinito, ſoluto pro redemtione pœnæ peccati. Quis hic non videt impoſſibile fuiſſe iram Dei tolli, niſi per Mediatorem, cuius eſſet infinita potentia?

6 Potẽtia mortis maior fuit quã vt ab vlla creatura ſuperari potuerit: adeò quod Plinius dixerit, ſed falſò, ne Deo quidẽ poſſibile eſſe mortuũ excitare. Nũc autẽ cũ munus præcipuũ eſt Mediatoris, deſtruere mortem: neceſſe fuit, vt potẽtia Diuina polleret, qua vt vitam conferre, ita mortem abolere poſſet. Nõ eſt enim apud illum, vt Angelus ait, impoſſibile omne verbum.

7 Tyrannis Diaboli crudeliſſima, ſub qua captiuũ tenebatur genus humanum propter peccatum, etiam erat opprimẽda à Mediatore. Quàm autem hoc fuerit impoſſibile humanæ Naturæ, Hiſtoria mũdi cum omnium hominũ experientia, teſtatur. Quare neceſſe fuit Mediatorem eſſe Deum, qui tyrannidem Diaboli ſua opprimeret potentia. Hinc perſpicuũ eſt, quod ad magnitudinẽ mali, quo premebatur genus humanũ, tollendam, requirebatur, vt Mediator eſſet Deus.

8 Hîc iuxta cogitetur magnitudo amoris in ęterno Patre & Filio & Spiritu Sancto, erga genus humanũ. Pater Filio ſuo non pepercit: ſed voluit eũ ſubijci pœnis, vt nos ab æternis pœnis liberaret. Filius volens & obediens Patri, factus eſt victima, reatum peccati in ſe deriuans. Spiritus Sanctus ipſe vult in cordibus reconciliatorum habitare, & motus diuinæ voluntati congruentes in ijs accendere. Hæc in nobis excitabunt fidem, inuocationem & gratitudinem erga Deum: & munient animos noſtros aduerſus terrores mortis, aduerſus Diaboli tyrannidem, &c.

9 Secunda cauſſa cur oportuerit Mediatorem eſſe Deum, eſt impotentia & infirmitas creaturæ, ad reſtituenda bona, quæ per peccatum amiſimus. Etſi autem vna voce imaginis Dei, hæc bona comprehenduntur: tamen plura ad eius reparationẽ neceſſariò requiruntur:

tur:quæ Paulus enumerat, 1.Corint.1.Cum ait:Christus natus est nobis à Deo Sapientia,Iustitia,Sanctificatio,& Redemtio, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc quatuor bonorum genera nulla creatura aut finita potentia restituere hominibus potuit quẽadmodum de singulis ordine videbimus.

10 Primùm itaque sapientiam debuit Mediator, restituere, non qualis est mundi, quæ certis terminis clauditur, sed quæ abscondita est à principibus seculi huius. Quæ sanè sapientia à Zacharia definitur esse scientia salutis, in remissionem peccatorum per viscera misericordiæ Dei nostri. De hac sapientia loquitur Ioannes, cum ait: Deum nemo vidit vnquam, sed Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

11 An non Iohannes Baptista missus est, Zacharia teste, ad dandam hanc sapientiam? An non per Angelos & Prophetas potuisset Deus hominibus hanc reuelare sapientiam? Aliud est dare sapientiam seu docere, vt ministri, aliud est esse sapientiam, hoc est, efficaciter præstare, vt corda hominum percipiant salutarem sapientiam. Vox quidem hominis ferit aures corporis: At Filius Dei, qui est ipsa Dei sapientia, animum hominis replet sapientia salutari. Nam tum demum verbum Prophetarũ fructum adfert, quando Verbum Deus cor aperit, & instillat veræ sapientiæ semina. Quod sanè, non est creaturæ vllius, sed Creatoris solius. Ex quo sequitur opportuisse Mediatorem esse Deum.

12 Secundo loco oportuit Mediatorem iustitiam restituere. Nam sine perfecta iustitia nemo potest in conspectum Dei prodire. Verùm perfectam iustitiam, quæ sufficiat omnibus, nemo potest cõferre, nisi Deus. Siquidem duo requiruntur, vt homo sit perfectè iustus coram Deo: quorum primum est liberari ab iniustitia & peccato, quæ mala in mundum homines secum adferunt. Alterum, donari & ornari plena legis diuinæ (quæ est mensura iustitiæ, quæ coram Deo valet)

let) obedientia. Neutrum horum præſtitiſſet Mediator niſi Deus eſſet.

13 De priori ſuprà diximus, vbi oſtendimus enormitatem peccati, & iuſtitiam iræ diuinæ. De altero, quod eſt donari & ornari iuſtitia quæ ſatisfaciat legi Dei, manifeſtum eſt quòd nullius creaturæ iuſtitia, cum ſit finita, poſſit ſufficere infinitis hominibus in ſalutem: quod ſanè in Mediatore requiritur. Siquidem, vt ſufficienti expiationis victima pro peccatis ſatisfacere, atque adeò omnem reatum tollere: ita obedientia ſua erga Legem, omnes iuſtos coram Deo ſiſtere, qui in ipſum credũt, debuit. Ita enim Paulus ait: Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſtitia Dei in ipſo. Talem proinde Mediatoris iuſtitiam, hoc eſt, infinitam eſſe oportuit: vt infinitis hominibus ſufficeret. Quare neceſſe erat, vt Mediator noſter ſit verus Deus.

14 Sanctificatio tertio loco ſequitur, quam Mediator adferre debuit, quod ſanè cum nulla creatura præſtare potuit, Deum oportuit eſſe Mediatorem. Siquidem ſolius Dei eſt, dare Spiritum ſanctificatorem, ſine quo, ne inchoari quidem, nedum conſummari potuit ſanctificatio noſtri.

15 Porrò, cum ſanctificatio opponitur peccato, & in peccato ſunt duo, videlicet, Formale, vt reatus, & Materiale, vt vitioſę qualitates & actiones: duplex erit ſanctificatio. Vna quę opponitur reatui, quę eſt expiatio peccati per Chriſti ſanguinem: Altera opponitur vitioſis qualitatibus & actionibus, quæ eſt, ſegregatio hominis à profanitate Gentium, per mortificationem carnis: & coniunctio eiuſdem hominis cum Deo, per viuificationem Spiritus.

16 Hæc ſanctificatio vocatur etiã à Paulo Phili. 3. Circuncíſio ſpiritualis. Nos, inquit, circũciſio ſumus, qui ſpiritu Deum colimus, & in Chriſto gloriamur, & non in carne cõfidimus. Proinde circunciſio ſpiritualis eſt amputatio fiduciæ carnis, cui ſuccedit gloriatio

in

in Christo,& purus colendi Deum affectus. Atque hęc reuera est sanctificatio illa,quam Deus & homo, Mediator noster adfert.

17 Redemtio,quam postremo loco collocat Paulus, primùm requirit perpetuam præsentiam Mediatoris in Ecclesia,latè per mundum sparsa. Sed quis potest, simul & semper in tot locis præsens esse, nisi sit Deus? Secundo loco requirit custodiam Ecclesiæ, videlicet,vt Mediator sit custos, non solùm Ecclesiæ totius, verum etiam singulorum membrorum, aduersus infinitas technas Diabolorum & hominum, quod sanè diuinæ potentiæ esse,manifestum est. Tertiò requirit,vt Mediator inspiciat corda,ne fallatur externa hypocritarum larua. Iam autem, cum solius Dei sit intueri corda hominum, & intimos affectuum recessus contemplari,& hoc Mediatoris est officium: certè oportuit Mediatorem esse Deum. Quartò requirit,vt vbique audiat gemitus se inuocantium, & in Spiritu & veritate precantes exaudiat: quod sanè solius diuinæ virtutis est. Quintò requirit,vt in extremo die exuscitet mortuos, vt prodeant ex terræ puluere omnes homines, inde vsque ab Adam ad vltimum. Sed quid ad tantum opus valent omnium creaturarum vires? Sanè,omnes angeli & omnes homines suis viribus, ne vnum excitarent mortuũ,nedum omnes,idque in ictu oculi. Sextò & vltimò requirit, vt Mediator conferat resuscitatis, qui in vera fide obierant,ęternam vitam, perpetuam gloriam,& conformitatem cum Deo. Sed quantum hoc opus superat creaturarum vires, nemo non videt,nisi qui & mente & sensu caret. Cùm igitur Mediatoris sit,tãtis bonis Ecclesiam suam ornare,quæ conferre nemo potest, nisi sit Deus, profectò necesse fuit Mediatorem Deum esse.

18 Breuiter, vt omnia vno verbo concludam, Si Mediator Deus non esset, Saluator non esset, sed potiùs saluatore indigeret. Et Ioannes Cassianus: Audi loquentem ad pastores de Dei ortu,angelum Dei: Natus

est,

eſt, inquit, hodie vobis Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Ne ſolum vtique in Chriſto hominem intelligeres, & Domini & Saluatoris nomẽ adiecit, Scilicet, vt quem Saluatorem eſſe cognoſceres, Deum nequaquam eſſe dubitares. Et cùm ſaluandi virtus non niſi diuinæ competeret poteſtati, diuinæ eſſe eum potentiæ, non ambigeres, in quo potentiam ſaluandi eſſe didiciſſes.

19 Hactenus cur neceſſe fuerit Mediatorem eſſe Deum, dictum eſt. Nunc ſecundo loco, vt propoſuimus, dicendum erit, cur oportuerit eundem eſſe hominem. Et poſſunt quatuor cauſſæ ex Scripturis aptè numerari, quæ ſunt Iuſtitia Dei, Reſtitutio imaginis Dei amiſſæ per peccatũ, Adoptationis ratio, & Reſurrectionis certitudo.

20 Iuſtitia Dei requirebat, vt inobedientia commiſſa in carne noſtra, in eadem ſarciretur. Congruebat enim ordini diuinæ iuſtitię, vt cum genus humanum primùm peccaſſet in vno Adamo, aliquis in humano genere à peccato immunis, pœnam ſolueret, quæ eſſet pretium pro cæteris. Ideò ergo Dominus noſter aſſumſit humanam naturam, & homo factus eſt, veluti perſonam ipſius Adæ referens: (cuius etiam nomen illi tribuitur) vt pœnam peccati in carne, in qua admiſſum fuerat, perſolueret. Ideò Paulus ait: Si vnius delicto mors regnauit per vnum (ſcilicet Adam) multò magis abundantiam gratiæ, donationis & iuſtitiæ accipientes in vita regnabunt, per vnum Ieſum Chriſtum. Item: Sicut per inobedientiam vnius multi conſtituti ſunt peccatores: ita per obedientiam vnius multi conſtituentur iuſti. Itẽ: Quia per hominẽ mors, per hominem etiam reſurrectio mortuorum. Item ad Heb. 2. Quoniã pueri ſunt participes carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter factus eſt particeps carnis & ſanguinis, vt per mortẽ aboleret eum qui mortis habebat imperium, hoc eſt, Diabolum. Huc & illud Irenæi dictum: Oportebat eum, qui inciperet occidere

pecca-

peccatum, & mortis reum redimere hominem, idipsum fieri, quod erat ille, id eſt, hominem. Et Auguſtinus: Caro occæcauerat te, caro te ſanat: quoniam ſic venit Chriſtus, vt de carne vitia carnis reſtingueret.

21 Reſtitutio imaginis Dei, ad quā homo fuit conditus, fieri debuit, per naturalem imaginem Dei. Vnde Athanaſius: Congruebat Filium aſſumere humanam naturam, vt hæc perſona, quæ eſt ſubſtantialis imago Patris, reſtitueret imaginem Dei in nobis.

22 Adoptionis noſtri ratio idem poſtulabat. Ideo enim venit filius Dei, aſſumta humana natura: vt nos filios Dei faceret. Voluit ergo nobis naturæ ſocietate iungi, & frater noſter fieri: vt nos ipſius mēbra effecti, filij Dei fieremus. Nam ideò filij Dei ſumus, quia in Chriſto, qui eſt naturalis filius Dei, ſumus per fidē. In hoc enim ſolo dilecti ſumus, & filij. In hanc ſententiā loquitur Irenæus: Filiorum, inquit, adoptionis eius nō participes poſſemus eſſe, niſi per Filium eam quæ eſt ad ipſum, recepiſſemus ab eo communionem, niſi verbum eius communicaſſet nobis, caro factum.

23 Reſurrectionis noſtri certitudo, vis & efficacia in hoc ſita eſt, quod Mediator noſter ſit homo. Vnica enim ſpes & certitudo, quam de reſurrectione corporum habemus, eſt, quòd Chriſtus Mediator noſter, carnem noſtram aſſumpſerit. Nam caro, quam nunc corruptioni obnoxiam circumferimus, iam ſuſcitata eſt in Chriſto vt in primitijs, & in poſſeſſionem regni cœlorum ingreſſa, ibíque immortalis eſt facta. Virtute igitur ſocietatis, quam habemus cum Chriſto, excitabimur in extremo die, & donabimur, etiam ſecundū carnem immortalitate. Hiſce quatuor rationibus demonſtratur, ſummè neceſſarium fuiſſe Mediatorē Dei & hominum, verum hominem eſſe.

24 Tertio loco propoſuimus, quòd Mediator qui eſt Deus & homo, ſit vna perſona, & cur hoc fuerit neceſſariū. Quòd ſit vna perſona, Mediator noſter, hęc dicta cōfirmant: Et verbum caro factum eſt. Quo dicto ſignifica-

nificatur vnio diuinæ & humanæ naturæ, & non confusio, aut mutatio. Nam factum est, refertur ad compositionem seu vnionem extremorum, scilicet Verbi & carnis,& non ad extrema cōpositionis. Dicitur enim Verbum factum non absolutè, sed respectu carnis assumtæ. Ad Rom. 1. Filius Dei natus est ex semine Dauid, secundum carnem, & declaratus est Filius Dei per potentiam. Ad Rom. 9. Ex quibus est Christus secundum carnē, Qui est super omnia benedictus in secula.

25 In his dictis Pauli, Secūdum, est distinctiua particula, qua distinguuntur naturæ vnius & eiusdē personæ. Luc. 1. Quod ex te nascetur Sanctum, Filius Dei vocabitur. Ad Galat. 4. Postquam venit plenitudo tēporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere. Philippen. 2. Dedit ei nomen, quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd Dominus sit Iesus Christus ad gloriam sui Patris.

26 Hæc dicta testantur quòd Christus sit vna persona, in qua sunt duæ naturæ, non mutatæ aut confusæ, sed personaliter vnitæ.

27 Quod autem ex Damasceno & Gregorio Nysseno adfertur de deificata natura humana, dextrè accipiendum est. Dicitur enim natura humana deificata, non quidem per conuersionem ipsius in diuinam: sed per coniunctionē humanæ naturæ ad diuinam in vnā hypostasin.

28 Quod autem necessarium fuerit, vt Mediator esset vna persona, & non duæ, vt sunt distinctæ naturæ: hæ sunt rationes.

29 Prima, Mediator noster Deus & homo vna persona esse debuit, vt Deum & homines vnum faceret. Iungitur ergo Patri vera diuinitate, & homini vera humanitate, vt ita vtrosque copulet.

30 Secunda, Mediator inter partes diffidentes nihil efficiet, si vni adheret, & ab altera diffidet. Quare oportuit vt Mediator quadam necessitate vtrique parti iun-

ctus ſit. Deo ergo, qui offenſus erat peccato noſtro, vera diuinitate eſt iunctus Mediator noſter. Homini autem vera humanitate ſociatus eſt, vt poſſet coniungere aduerſas partes, ſocietate quã habuit cũ vtriſque: iuxta illud Irenæi lib. 3. cap. 20. vbi agit de cauſſis cur verbum Dei caro fieret. Oportuerat, inquit, Mediatorem Dei & hominum propter ſuam ad vtroſque cognationem in amicitiam & concordiam vtroſque reducere, & facere vt Deus aſſumeret hominem, & homo ſe dederet Deo. Et Theodoretus, Quemadmodum qui duos quoſpiam, manus inter ſe conſerentes, vult reconciliare, ſe medium interponens, & hunc quidem dextra, illum verò ſiniſtra tenens: ad amicitiam deducit & coniungit: ita ipſe cùm diuinam naturam humanæ vniiſſet, inuiolabilem, & quæ diſſolui non poteſt, pacem conciliauit.

31 Tertia, Si non eſſet Mediator vna perſona, opera redemtionis in humana natura peracta, nequaquam eſſet ſufficiens pretium pro peccato, quo infinitum bonum eſt offenſum. Mors ſiquidem debebatur pro peccato. Verùm, purus Deus mortem ſentire non potuit, nec ſolus homo ſuperare potuit: factus eſt ergo Deus homo: vt homo & Deus, & deberet & poſſet ſatisfacere pro morte æterna humano generi debita.

32 Aſſumſit proinde æternus Dei filius humanam naturam in vnionem perſonalem, vt opera in humana natura peracta, infinitæ eſſent virtutis & meriti. Siquidem ex indiuidua naturæ diuinæ & humanæ, in vna perſona, vnione, eſt dignitas infinita, perfectio abſolutiſſima, & inæſtimabile pretium ſanguinis, mortis, atq; adeò omnium actionum & paſſionum Chriſti, in ſanctiſſima eius humanitate. Inde eſt potẽtia & virtus delendæ iniquitatis, & poteſtas remittendi peccata, iuſtificandi, viuificandi & ſaluandi credentes.

33 Etſi autem Chriſtus in ſola carne paſſus eſt: tamen Paſſio perſonæ tribuitur, propter illam arctiſſimã duarum naturarum vnionẽ in vna perſona. Atque hoc vult

vult Cyrillus,cum ait:Quoniam corpus,quod propriũ eius factum est, passum est, propterea Verbum ipsum pro nobis passum dicitur. Atque hinc est quod omnia in Christo habeantur diuina, immensa, inæstimabilia & saluifica opera,& beneficia redemtionis.

COMMVNICATIO IDIOMATVM.

1 IDiomata in Christi persona sunt proprietates, quibus naturæ, videlicet diuina & humana, & integræ saluæque manent, & distinguuntur vna ab altera.

2 Est enim idioma quod vni naturæ ita proprium est,vt non sit alterius reipsa.

3 Diuersæ igitur cùm sint naturæ: diuersa habeant idiomata essentialia,necesse est.

4 Neque ex personæ vnitate confundenda, sed ex naturarum diuersitate distinguenda sunt in vno Christo idiomata.

5 Saluis igitur naturis diuersis, maneant idiomata distincta: & idiomatis confusis, confundantur etiam naturæ,necesse est.

6 Cùm ergo hæc enunciatio: Deitas est humanitas: sit absurda & falsa(diuersissimæ enim sunt naturæ) fieri non potest, vt ea quæ sunt huius propria, illi attribuantur,sine errore & confusione naturarum.

7 His ita positis, distinctius idiomata naturarum Christi explicemus.

8 Idiomata ergo diuinę naturę sunt duplicia.Quædam enim sunt ἀκοινώνητα,id est,incommunicabilia,quę reipsa non cõmunicantur,hoc est, neq; induntur creaturis,neq; creaturæ aliquas proprietates inde mutuantur.Qualia sunt hæc:esse æternum, esse immensum,esse infinitum,esse incircumscriptum,per se existere.

9 Nihil enim pręter solum Deum est ęternũ,est im-

menſum,eſt infinitum,eſt ἀπερίγραπτον,per ſe exiſtens.

10 Quædam ſunt κοινώνητα, id eſt, communicabilia, quæ tametſi vt ſunt,ita manent quoque vnius Deitatis propria, alioqui communia effecta, non amplius idiomata dici poſſent.

11 Nam τὸ κοινὸν & ἰδίωμα ita opponuntur,vt nec alterum alteri, nec ambo tertio alicui propriè & reipſa tribui poſſint.

12 Huius generis ſunt exiſtere, ſapientem eſſe, bonum eſſe,purum eſſe,ſanctum eſſe,potentem eſſe,&c.

13 Hæc enim etſi reipſa ſunt Dei propria:tamen vſus & virtutis reſpectu,item qualitatis ac ſimilitudinis cuiuſdã tenuis ratione,communicari dicuntur: quamobrem etiam κοινωνητὰ appellantur. Vt cum dicitur:homo exiſtit:homo eſt beatus:virgo eſt pura:qui credidit eſt ſanctus:Rex eſt potens.

14 Hæc attributa,etſi Dei re ipſa ſunt idiomata:tamen Deus bonus & amans ſuæ creaturæ, radios quoſdam harum ſuarum proprietatum communicat creaturis.

15 Idiomata humanæ naturæ Chriſti ſunt in triplici diſcrimine:quædam enim ſunt temporaria:quædam perpetua: quædam poſt reſurrectionẽ & triumphum Chriſti acceſſere.

16 Temporaria idiomata humanæ naturę Chriſti fuerunt infirmitatis, atque ideò durarunt ſolummodo vſque ad mortem: vt fatigari,eſurire,dormire,triſtari, lacerari,angi,& multa huius generis. Hæc omnia cum morte depoſuit, ea enim ad tempus aſſumſerat, vt nobis ſimilis per omnia excepto peccato,inueniretur.

17 Pertinebant igitur iſta ad tempus exinanitionis, qua filius exinaniuit ſeipſum vſque ad mortẽ crucis.

18 Non quòd Diuinitas,ſui ipſius reſpectu,& ſeorſim, ſit exinanita, ſed quatenus carni ſeſe vniuit. Non enim vt in naturam humanam participatio gloriæ, ita diminutionis ignominia in diuinam cadit naturam.

19 Perpetua idiomata naturæ humanę ſunt,quibus ſublatis

ſublatis naturam humanam ſimul tolli neceſſe eſt.

20 Fieri enim non poteſt vt vlla res ſine ſuis eſſentialibus proprietatibus conſiſtat. Sunt enim eſſentiales proprietates, quæ eſſentiam ipſam ſeu naturam cõſtituunt.

21 Huius generis ſunt, occupare certũ locũ, ſecundum Petrum Apoſtolũ Act.3. περίγραπτον eſſe ſecundũ Nazianzenum & Iuſtinũ: Loco teneri, ſecundum veri corporis modum, vt Auguſt. loquitur. In certo ſpacio eſſe, & finitum eſſe, ſecundum Vigilium. Breuiter tota pia antiquitas cũ vniuerſæ ſcripturæ conſenſu, veritatem humanæ naturæ in Chriſto agnoſcit & cõfitetur.

22 Idiomata humanę naturæ poſt reſurrectionem, præter illa, quæ perpetua eſſe cum tota Scriptura & puriore antiquitate diximus, ſunt omnia quæ coniuncta ſunt cũ conſeſſu eius ad dexteram Patris: videlicet, quòd Chriſtus depoſita omni infirmitate, in eũ gloriæ gradum ſit euectus, quo ſupra omne nomen, vt Paulus loquitur, id eſt, dignitatẽ & eminentiam, emineat, carne ipſius iam plenè à Deitate, σωματικῶς in ea inhabitante glorificata, non in ſua eſſentia, neque in proprietatibus eſſentialibus abſorpta, quod ſanè nõ eſſet glorificari, ſed aboleri potius humanam naturam. Atque hoc eſt quod Iuſtinus ait: Corpus Chriſti particeps factum eſt non naturæ Deitatis, ſed diuinæ dignitatis.

23 Quod autẽ quidam humanam naturam Chriſti, poſt reſurrectionem, ita maieſtate Deificatam eſſe contendunt, quòd ſuas proprietates eſſentiales nõ retineat, manifeſta refutantur Scriptura.

24 Scriptura enim vtriuſq; meminit: videlicet, maieſtatis & loci, ſeu ſitus carnis Chriſti poſt aſcenſionẽ. Ita enim autor Epiſtolæ ad Hebręos ait: Sedet ad dexteram Maieſtatis in excelſis.

25 Si ergo quæris, quid acciderit Chriſto poſt aſcẽſionẽ? reſpondet: Sedet ad dexterã Maieſtatis. Si vlterius quæris, vbínã ſedet? reſpondet, in excelſis, hoc eſt, vt Paulus ad Eph.4. interpretatur, ſupra omnes cœlos.

26 Verùm si obieceris, omnia esse plena Maiestate gloriæ Christi. Respondeo, Sit anathema, qui vel aliud sentit vel dicit.
27 Discernendum interea est, inter Maiestatẽ simpliciter, & thronum Maiestatis, quẽ in cœlo esse Scriptura pronunciat Hebr. 8. Qui consedit ad dexteram throni Maiestatis in cœlis. Huc facit illud Augustini, tractatu, 50. in Ioannẽ: Quoniam verum est quod ait: Ecce ego vobiscũ sum vsque ad cõsummationẽ seculi, & abijt: & hîc est: & redijt: & nos non deseruit. Corpus enim suum intulit cœlo, Maiestatẽ non abstulit mundo. Et Cyprianus lib. 6. cap. 14. Hic animaduertẽdum est, quod etsi corporis sui præsentiam hinc subduxerit, Maiestate tamen diuinitatis semper adest, sicut ipse à discipulis abiturus pollicetur: Ecce vobiscũ sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.
28 Hoc ipsum de veritate humanę naturę Christi, docet modus aduentus Christi ad iudiciũ. Veniet, (ait ipse Filius hominis) in gloria sua, & omnes sancti Angeli eius cum eo, & sedebit super thronum gloriæ suæ. Item, Videbitis filium hominis sedẽtem ad dexteram potẽtiæ Dei, & venientẽ in nubibus cœli. In hac maiestatis gloria sedens, statuet oues quidem à dextris suis, hœdos verò à sinistris. Non ergo gloria maiestatis tollit localitatem aut circumscriptionem carnis Christi, sicut impurus Eutyches docuit.
29 Qui localitatẽ & circumscriptionẽ carnis Christi, existimant non posse stare cũ Vnione personali, sed separari Diuinitatẽ à carne: crassimè impingunt, somniantes infinitatem finitam esse. Neque necesse est, ea quæ vnita sunt, æquè omnibus partibus patere.
30 Teneatur ergo hoc Antiquitatis testimonium, quod est apud Damascenum lib. 3. de fide cap. 7. Deitas est incircumscripta, non coextensa carne eius cum incircumscripta eius diuinitate.
31 Quamvis itaque non secundum vtramque naturam: tamen secundum inseparabilem personæ vnitatem,

tatem,totus pręſens eſt.

32 Retineamus ergo conſtanter articulos fidei noſtræ,de vero Chriſti aſcenſu in cœlū:& de reditu eiuſdem ad iudicium, iuxta teſtimoniū angelorum Act.1. Hic Ieſus,qui aſſumtus eſt à vobis in cœlū, Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum.

33 Iam videamus κοινωνίαν ἰδιωμάτων,id eſt,communicationem proprietatum. Verùm priuſquam eam definiemus, nominum quorundam, quorum notitia ad huius myſterij declaratione̅ neceſſaria videtur, diſcrimen tenendum eſt,quod eſt quintuplex.

34 Primum, Quædam ſunt naturarum propria : vt Deitas, humanitas, caro,diuinitas,diuina natura, humana natura.

35 Hæc enim ſolummodo naturas declarant, niſi quòd carnis nomen interdum concretè accipiatur per Synecdochen, vt in illo dicto Ioannis : Verbum caro factum eſt.

36 De his tenenda eſt regula : Quæ natura diſtincta ſunt,eorum quoque idiomata & actiones diſtingui oportet.

37 Cùm ergo Deitas, ſeu natura diuina, ita diſtincta ſit ab humana natura, vt nunquam poſſit eſſe, aut fieri humanitas,ſeu humana natura:ſequitur idiomata & actiones harum diſtinctarum naturarum minimè confundi aut alienari poſſe, niſi ſimul confundantur naturæ,quæ tamen inconfuſè vnitæ ſunt.

38 Secundū,Quædam ſunt propriæ perſonæ in natura diuina ab omni æternitate, quibus Filius à Patre & Spiritu Sancto diſtinguitur, vt Filius Dei, imago Dei,Deus de Deo,lumen de lumine.Item,Λόγος,οὐ ῥητός,ἀλλ' οὐσιώδης.

39 Tertium,Quædā ſunt communia perſonę Chriſti cum Patre & Spiritu Sancto ab æterno:vt eſſe omnipotentem,æternum,increatum, infinitum, immenſum,incircumſcriptum,quæ æqualitatem, coæternitatem & identitatem naturæ docent.

40 Quartũ, Quædam ſunt officij perſonæ Chriſti in duabus naturis ſubſiſtentis. Etſi enim hic perſona tota agens eſt: tamen media actionũ ſunt naturæ ipſę, quæ ſuis proprietatibus agunt & perficiunt opus redemtionis, quod eſt totius perſonæ Chriſti Dei & hominis.

41 Quintum, Quędam ſunt cõmunia naturis Chriſti & perſonæ, ab incarnationis tempore: videlicet, &, ea quæ ſunt ſecundi & tertij ordinis, quæ diximus ab æterno Chriſto conuenire: &, ea quæ homini facto ex tempore attribuuntur: vt Deus, Λόγος, Filius Dei, Dominus gloriæ, Homo, Filius hominis, Filius Dauidis, Semen mulieris.

42 Hæc, quia concreta ſunt, naturas cum ſubiecto ſignificant.

43 In his ſolis concretis locum habet κοινωνία ἰδιωμάτων. Obtinet enim concreta compoſitum ſignificandi modum vt abſtracta ſimplicem. Etſi aliâs denominationem capit perſona à diuina natura, aliâs ab humana, tamen ſemper perſona vna ſignificatur.

44 Hoc diſcrimine nominũ, quæ tribuuntur Chriſto, obſeruato, faciliùs erit iudicare de communicatione idiomatum, quæ locum habet, vt diximus, ſolummodo in concretis, quibus perſona ſignificatur, vt abſtractis naturæ.

45 Communicatio igitur idiomatum non ſic dicitur reſpectu idiomatum inter ſeſe, vt nonnulli putant, quaſi hæc communicatio aut eſſet effuſio proprietatum vnius naturæ in aliam, aut mutua idiomatum cõfuſio. Nam ſi ita eſſet: & illa, quæ effunderet ſuas proprietates, aboleretur: & ea, quæ reciperet, alia fieret quã erat antea. Atque ita Chriſtus nec Deus nec homo eſſet, conflatis ſcilicet duabus naturis in vnam tertiam compoſitam.

46 Sed hæc communicatio idiomatum dicitur reſpectu perſonæ, de qua promiſcuè prædicantur idiomata, vndecunque perſona denominationem accipiat, hoc eſt, ſiue à diuina ſiue ab humana natura.

47 Pro-

47 Proinde cõmunicatio idiomatum, eſt talis prædicatio, in qua proprietates vnius naturæ tribuuntur non alteri naturę, ſed perſonę denominatę ab altera natura, propter vnionem duarum naturarum in vna eademq́ue perſona.

48 Sed, vt clariùs fortè dicatur, Cõmunicatio idiomatum, eſt communis prædicatio idiomatum de perſona, vndecunque denominatur, ſiue à deitate, ſiue ab humanitate.

49 Hinc rectè dicitur: Deus eſt homo, Deus eſt crucifixus, Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine, Deus eſt mortuus, Deus reſurrexit. Et contra: Hic homo eſt Deus, Hic homo condidit cœlum & terrã, Hic homo eſt vbique, Hic homo ſaluat, ſuſcitat mortuos, dat vitam æternam.

50 Hîc enim Hominis nomine intelligitur perſona, quæ eſt Deus & homo, etſi denominationẽ capit à natura humana.

51 Hæ ergo prędicationes veriſſimæ ſunt, quia ſubiecta in his propoſitionibus ſunt concreta, quibus duo ſignificãtur, videlicet, perſona & naturæ. Proinde perſonæ reſpectu veræ ſunt iſtæ enunciationes. Siquidem perſona illa, vna & eadem, eſt & Deus, & homo.

52 Si quæris, qualiſnam ſit hęc prædicatio? rectè reſponderi poteſt, quod ſit realis. Nam ſi ea prædicatio eſt realis, cũ id ineſt verè in ſubiecto, & reipſa quod de eo prædicatur: non video cur hæc prędicatio idiomatum de perſona, realis dici non poſſit. Eſt enim reuera in perſona, & Diuina & humana natura, cum ſuis eſſentialibus proprietatibus.

53 Verùm ſi hanc prædicationem verbalẽ dixeris, in multa abſurdiſſima incurres. Negabis perſonæ in duabus naturis ſubſiſtentis vnitatem. Negabis manere ſaluas duas naturas in vna perſona. Negabis concreta habere compoſitum ſignificandi modũ, hoc eſt, ſua ſignificatione complecti, & rem, & ſubiectum, in quo res illa eſt, quæ principaliter nomine concreti ſignificatur.

54 Cùm ergo Patres, inter quos sunt Iustinus, Damascenus, & Gregorius Nyssenus, dicunt, carnẽ Christi deificatam esse, accipiendum est dextrè, iuxta pioru doctorum in Ecclesia interpretationem.

55 Nõ enim dicitur caro Christi deificata, eò quòd sit conuersa natura humana in diuinam, aut quòd sit facta ipsa diuinitas: sed quia coniuncta est humana natura ad diuinam, in vnionem personalem : & quòd sit facta Dei caro.

56 Vt enim natura diuina non potest in aliud conuerti, quoniam est incorruptibilis: ita nec aliud in eam conuerti potest, eò quòd sit ingenerabilis.

57 Ad hanc quęstionem Iustinus respondens ait: Μένει μὲν τὸ σῶμα, σῶμα, ἐιπὲρ ὂ σῶμα θεὸς, μετείληφε δὲ θείας ἀξίας, ὀυ φύσεως.

58 Neque tamen existimandum est, quòd hæc deificatio, pertineat ad communicationem idiomatum duarum naturarũ, quæ est alternata, vt declarauimus, proprietatum vtriusque naturæ de persona, prædicatio. Sed ad excellentiam vnius naturę, nempe humanę in persona Christi, qua humana natura antecellit omnibus creaturis, sapientia, bonitate, puritate, sanctitate, potentia, maiestate & gloria.

59 Et tametsi hæc excellentia, manat à natura diuina in humanam, propter vnionem personalem, quemadmodũ Nazianzenus indicat hisce verbis: τὸ μὲν ἐθέωσε, τόδε ἐθεώθη: Tamen ab vnione illa omnino distinguenda est, ne vel, cum Nestorio, faciamus Christum, diuinum hominem, atque ita imprudentes constituamus duos Filios, vnum Dei, alterum virginis, hoc est, duas personas, vt sunt duæ naturæ: vel, cum Eutychete, somniemus vnam naturam ex duabus compositam, vt est vna persona.

60 Hæc omnia incommoda facilè cauebimus si accuratè, quemadmodũ iam ostensum est, distinguamus inter hæc tria, videlicet: Vnionem personalem, Communicationẽ idiomatum, & Donorum, quibus est ornata

nata humana Christi natura, collationem, quam à Patribus deificationem dici ostendimus.

61 Sed quid efficit illa κοινωνία ἰδιωμάτων? Primùm, contra Nestorium, vnitatem personæ in duabus naturis subsistentis confirmat. Nam nisi vna eademq; persona esset Deus & homo, absurdissima esset alternata illa idiomatum prædicatio. Cùm igitur Christus dicit: Nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo: manifestè ex communicatione idiomatis diuinæ naturæ, quod tribuit Filio hominis, significat eundem esse Deum & hominem, vnam videlicet personam, in duabus naturis subsistentem.

62 Denique hæc communicatio idiomatum, docet pretium actionum Mediatoris in humana natura infinitum esse, quia persona vna eademque, quę est Deus & homo, est agens, adeò vt omnes actiones, siue mediante humana natura, siue diuina, sint, & dicãtur, Personæ actiones.

63 Hinc est illud dictum Lyrani, Luc. 11. A Christo prouenit gratia & gloria, principaliter ratione deitatis, & instrumentaliter ratione humanitatis, quæ est organum coniunctum ipsius deitati.

64 Caro igitur Christi viuifica est, quia est caro eius personæ, quæ est Deus. Obedientia hominis Christi est nostra iustitia, qui est obedientia eius personę, quę est Deus. Passio Christi in æternũ est efficax ad sanctificãdum credentes, quia est Passio personæ, quæ est Deus. Oratio Christi omnibus prodest, quia est oratio personæ quæ est Deus. Ad hunc modum iudicandum est, de omnibus alijs actionibus Mediatoris.

65 Tametsi enim quædam actiones à diuina natura propriè proficiscuntur, & quædam ab humana natura fiunt: tamen omnes æqualiter dignitatem accipiunt à persona, quæ cùm Deus & homo sit, alia agit diuina, alia humana natura.

CHRI-

CHRISTVS SACERDOS.

1 DE Filio Dei, rege & pontifice nostro, quatuor tenere pios oportet. 1. Quòd sit verus Deus. 2. Quod sit verus homo. 3. Quòd admiranda sit coniunctio duarum naturarũ, Diuinæ & humanæ, in vnionẽ personalẽ. 4. Quodnam sit personæ officium, quæque eius beneficia erga Ecclesiam.

2 Pontificẽ nostrum Iesum Christum, verum Deũ esse, quintuplicia testimonia conuincunt, quorum autoritas tanta esse debet pijs, vt nec à Diabolis, nec ab hominibus, sibi aliud persuaderi permittant. Quicunque enim hîc impingit, gratia Dei & salute excidit.

3 Primum testimonium, est ipsa vox Prophetarũ & Apostolorum, qui Christum verum Deum pronũciant. Psal. 68. ait de Christo: Iehoua nomen illi, Exultate in conspectu eius. Et 1. Ioan. 5. Et sumus in Filio eius Iesu Christo, Hic est verus Deus & vita æterna. Huiusmodi Prophetarum, & Apostolorum pronunciata, sunt penè infinita.

4 Secundũ, est cultus Christo mediatori nostro exhibendus. Nam, cum vniuersa Scriptura veteris & noui Testamenti præcipit inuocare Christum, Et sancti Prophetæ & Apostoli, cum tota Ecclesia, Christũ adorant, Nemini dubium esse potest, Christum esse verũ Deum. Creaturam enim inuocare, abominanda idololatria est voce Dei damnata.

5 Tertium, Opera Christi, testantur veram Christi diuinitatem. Cùm enim solus Deus creet, viuificet, exaudiat, saluet, & hæc opera Christo rectè tribuantur: sequitur, eum naturâ Deum esse.

6 Quartum, Confessio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, quę in Symbolis, Apostolico, Athanasiano, & Ambrosiano, apertissimis verbis Filium Dei vnum cum Patre Deum, in vera & æterna diuinitate, agnoscit.

7 Quintũ, Eſt munus Mediatoris, quod puræ creaturæ nullo modo conuenit, quemadmodũ paulò poſt declarabimus.

8 Hæc teſtimonia, vt veram noticiam diuinitatis Chriſti adſtruunt: ita fidẽ piorum confirmant, qua ſtatuunt Chriſtũ omnipotentem eſſe, ideóque poſſe credentibus omnia quæ promittit in ſuo verbo præſtare, etiamſi tota rerum vniuerſitas contradicere videatur.

9 Secundum, quod tenendum dixi de Chriſto Mediatore, eſt, quòd ſit verus homo de virgine matre natus, quæ virgo rectè à ſanctis Patribus θεοτόκος dicta eſt. Nam Filius, quem genuit, ſecundum carnem, verũ hominem, eſt etiam verus & æternus Deus.

10 Hinc fides piorum, de Chriſti affectu erga ſe, alitur. Nam qui adeò ſe humiliauit, vt ſe coniungeret naturæ ſocietate cum homine, abſq; omni dubio humanis ęrumnis & calamitatibus afficitur, vt eis adſit, qui in ſe viua fiducia recumbunt, & ſpiritu ei ſociantur.

11 Tertiũ, quod tenere oportet, eſt Vnio perſonalis, nimirum, quòd Diuina & humana natura ita copulatæ ſeu potiùs vnitæ ſint in vnionẽ hypoſtaticã, vt & de eodẽ rectè dixeris: Hic eſt verus Deus: hic eſt homo verus: & quę ſunt diuinę naturæ, verè tribuantur homini propter vnionẽ perſonalẽ. Vt enim piè dixeris: Deus eſt crucifixus: ita Catholicè pronunciaueris: Homo Ieſus cœlũ & terram condidit. Ideò enim prædicata commutantur, quia eſt vnum ὑφιστάμενον.

12 Hanc commutationem prædicatorum vocarũt ſancti Patres Communicationẽ idiomatum, videlicet quia idiomata, hoc eſt, proprietates vnius naturæ, alteri communicentur & tribuantur in concreto.

13 Diuinæ naturæ idiotata ſunt, eſſe omnipotentẽ, eſſe creatorẽ, eſſe ſcrutatorem cordium: rurſus idiomata humanæ ſunt naturæ, edere, bibere, fatigari, triſtari, pati, mori, reſurgere.

14 Verùm hæc idiomata naturarum, communicantur hoc modo: Filius Mariæ eſt omnipotens: eſt ſcru-

ſcrutator cordium: Deus edit, bibit, fatigatus eſt, triſtatus eſt, crucifixus, mortuus eſt: Verbum factum eſt caro: nemo aſcendit in cœlũ, niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis, qui eſt in cœlo.

15 Hæ commutationes proprietatum ideo veræ ſunt, quia naturæ, Diuina & humana, vnione perſonali ſunt vnitæ, vt non quemadmodum ſunt duæ naturæ, ſint quoque duæ perſonæ, ſed vna duntaxat.

16 Hinc fit, quòd multa tribuantur Chriſto, ſub appellatione diuinitatis, quæ ad humanitatem pertinent, & rurſus, multa ſub appellatione humanæ naturæ, quæ propria ſunt diuinæ naturæ. Et ſæpe, quæ non ſunt, vel huius, vel illius naturæ, ſed perſonæ tribuantur perſonæ iam ſub appellatione Hominis, iam ſub appellatione Dei.

17 Cùm enim dicitur, Deus edit, bibit, fatigatur, moritur: rectè quidem dicitur, quia ea perſona quæ edit, bibit, fatigatur, moritur, eſt Deus. Item quando dico: Homo eſt omnipotens, creator, ſcrutator cordium: verè dicitur, quia ea perſona quæ eſt omnipotens, creatrix, ſcrutatrix cordium, eſt verus homo. Similiter: Semen mulieris conteret caput ſerpentis: &, Iehoua eſt iuſtificator noſter, vbi Perſonæ, illic quidẽ ſub appellatione humanæ naturę, hîc verò ſub appellatione Diuinę naturę tribuitur officium redemtionis, quod neque Diuinę naturę, nec humanę ſeorſim conuenit, ſed perſonę. Quęcunque enim ad officium redemtionis pertinent, non naturis ſeorſim, ſed perſonę tribuenda ſunt. Hinc illæ locutiones. Chriſtus eſt Mediator, paſtor, ſacerdos, redemtor, lux mundi, via & veritas, reſurrectio, vita, &c.

18 Diſcernendę ſunt igitur naturarum proprietates, proprietatum communicationes, & appellationes officij, quę ad totam perſonam referendę ſunt.

19 Quare nec Stancarus rectè facit, cũ ea quę perſonæ ſunt, ad naturam humanã refert. Nec Oſiander, qui officium Mediatoris ſoli diuinitati aſcribit.

20 Sequitur quod quarto loco propoſuimus ſpectandum in Chriſto, nempe Officium perſonę, eiuſq; erga Eccleſiam beneficia, ad quod ſanè Chriſtianę religionis, caput, omnia quæ ſuperiùs dicta ſunt, imò vniuerſa Scriptura referenda eſt.

21 Vt autem hanc partē explicatiùs proponamus, quę ad Sacerdotium & Regnum Chriſti ſpectant, nobis ſunt excutienda. Quę duo rectè explicata theſaurum beneficiorum Chriſti copioſiſſimum nobis ponūt ob oculos.

22 Hęc breuiter ſignantur, nūc appellatione Paſtoris, nunc Sacerdotis, nunc Mediatoris, nūc Regis, quę omnia, ſub Sacerdotis & Mediatoris voce, explicare libet: idque iuxta rerum conſequentiam & ordinem.

23 Cōditis cœlo & terra, reliquiſq; creaturis, Deus in medio principē poſuit hominem, quem ornarat ſua imagine, hoc eſt ſumma ſapiētia, iuſtitia, ſanctitate & veritate, quam imaginem ſi retinuiſſet, æternum cum ſuis poſteris beatus vixiſſet. Datū enim ei in certitudinem fuit Sacramentum immortalitatis, Arbor vitæ.

24 Verùm quia Dominus condiderat hominem ad certam obedientiam, adiecit pręceptum, vt caueret à vetitę arboris fructu, cui pręcepto probationis, Sacramentum addidit, Arborem ſcientiæ boni & mali.

25 Huic hominis fœlicitati inuidens Satan, hominem aggreditur, verbum Dei calumniatur, malignè pellicit hominem, vt à Deo deficiat, verbū Dei, & eius Sacramentum pro ludibrio habeat.

26 Lapſus igitur homo contra Deum, reatu damnationis obſtringitur, cum tota ſua poſteritate. Tales enim poſtea genuit, qualis ipſe iam fuit, hoc eſt miſer, peccator, damnatus, vt qui infinitum bonum offenderat, adeò vt nulla creatura eam offenſam mitigare potuerit. Requirebat enim iuſtitia Dei, vt ęternas lueret pœnas, qui infinitum bonum offenderat.

27 Poſtquam itaque peccatores facti ſumus, reíque mortis æternæ, propter peccatum: aut, æternum nobis

fuit pereundem, aut, reconciliatio cum Deo offenſo, facta compenſatione iniuriæ, ineunda erat: alterutrũ norma iuſtitiæ diuinæ efflagitabat.

28 Cùm ergo reconciliatio, cum iniuriæ compenſatione, requirebatur: neceſſarius fuit Mediator, qui ſe inter hominem & Deum interponeret, Deum offenſum placaret, facta ſimul iniuriæ compenſatione.

29 Iam autẽ cum maior eſſet ira Dei, quàm vt eam ſuſtinere poſſet vlla creatura, & iuſtitia Dei requireret, vt, quemadmodum per vnum hominem peccatũ & damnatio in mundum intrauit: ita aliquis in humano genere capitali iudicio Dei ſatisfaceret: Λόγος Dei æternus humanam aſſumſit naturam, vt fieret Mediator & Sacerdos, qui iram Dei placaret.

30 Huc pertinet prima promiſſio poſt lapſum Adę, de Semine mulieris, quod cõtriturum erat caput Serpentis, quod ideò ſemini mulieris tribuitur, quia humanam naturam in vnionem hypoſtaticam, æternus λόγος aſſumſit.

31 Quoniam autem in huius Sacerdotis noticia & fide, noſtri reconciliatio cum Deo, atque adeò ſalus, eſt poſita, pio ſtudio, ſacerdotij Chriſti ratio quęrẽda eſt.

32 Plana igitur & perſpicua ratio ſacerdotij Chriſti, in quinque horum capitum explicatione poſita eſt. Quorum primum eſt, vt ſciatur conditio perſonę. Deinde, vt eius officium cum ſuis partibus perpendatur. Tùm, vt mutui fœderis ratio teneatur. Præterea, quàm diuturnum ſit hoc fœdus. Poſtremò, quę ſit applicationis ratio.

33 Conditio duplex conſideranda occurrit in perſona huius Sacerdotis, naturarum videlicet, & qualitatis.

34 Conditio naturarum eſt, quòd hic Sacerdos ſit Deus & homo, vna perſona. Aliàs enim Mediator eſſe haud potuiſſet. Nam vt ſua Diuinitate, Patri: ita nobis humanæ naturæ ſocietate, coniunctus eſt.

35 Huius coniunctionis cauſſas Irenæus explicans,

in hunc modum ait: Oportebat Mediatorem Dei & hominum, propter οἰκείωσιν, in amicitiam & concordiã reducere, & facere, vt Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

36 Ex hoc etiam cõcluditur, quòd vnus esse debuerit Mediator siue Sacerdos, quemadmodum etiã Deus vnus est. Hinc Apostolus: Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Nam cum is Mediator, caput erat futurus Ecclesiæ suæ, vnus vt esset necesse fuit.

37 Fœdè igitur errant, qui vel plures Mediatores inter Deum & homines docent, vel plura capita Ecclesiæ agnoscunt, quàm vnicum Dominum nostrum Iesum Christum.

38 Conditio qualitatis Sacerdotis Christi, ad Hebræos explicatur, quòd sit sanctus, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis.

39 Huiusmodi oportuit esse eum, qui peccatis hominum in se receptis, Legem condemnantem nos impleret, & eius capitali iudicio satisfaceret.

40 Iam officium cum suis partibus considerandum est. Officium quidem est, Reconciliare nos Deo, satisfacere Deo pro peccatis nostris, ac nobis sua merita applicare, vt ipsi, eius iustitia donati, iusti in conspectu Dei appareamus. Partes verò numerãtur, Docere, orare, offerre. Ista enim tria, ad complemẽtum redemtionis per Mediatorem Christum, referuntur.

41 Doctrina Mediatoris est, publicatio beneficij ipsius, nimirum quòd velit recipere omnes pœnitentes, donare eos sua iustitia, viuificare ad vitam æternam. Verbo, Spiritu Sancto, & Sacramentis, in hac vita regere.

42 Oratio eius est, qua intercedit pro genere humano, & petit nos recipi, propter sua merita, quemadmodum in Euangelio precatur: Pro eis sanctifico me ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

43 Oblatio Mediatoris, est eius passio quæ fuit &

est sacrificium propiciatorium, placans iram Dei, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna.

44 In hac oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur, & alitur. Primùm, quòd Sacerdos & sacrificium simul, sit ipse Christus. Deinde, quod Deo Patri obtulerit semetipsum, per æternum Spiritum. Tùm, quòd pro humano genere reconciliando Patri cœlesti, sacrificium suum peregerit. Postremò, quod semel peracta victima, nunquam iteranda sit: sed maneat efficax in æternum. Nam vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos.

45 Porrò quia Sacerdos, alicuius fœderis seu Testamenti sponsor est & Mediator, quale nam sit huius nostri Mediatoris fœdus scire oportet. Illud enim fundamentum fidei Christianæ est.

46 Tametsi autẽ multa in hoc fœdere concurrunt, eius tamen præcipua membra sunt, Obligatio mutua inter Deum & homines, & fœderis seu Testamenti confirmatio.

47 Obligatio ex parte Dei est, quod Deus promittat se propitium fore iniquitatibus nostris, fore Deum nostrum, scripturum leges suas in cordibus nostris, adoptaturum nos in filios, donaturum nos Spiritu Sancto, ac tandem nos in gloriosum Christi regnum perpetuò possidendum introducturum.

48 Obligatio ex parte hominis est, quod homo se vicissim committat fidei Dei, credat in ipsum, exspectet bona promissa, ac ipsi suam vitam approbare satagat. Christus enim sacrificatus, omnibus obtemperantibus sibi factus est autor salutis.

49 Confirmatio fœderis huius effusione sanguinis Christi Mediatoris, sancita est, in cuius rei testificationem & memoriam perpetuam, à Christo, in Ecclesia, duo Sacramenta ordinata sunt, toti Ecclesiæ communia: nempe Baptismus, & sacra Cœna corporis & sanguinis Domini.

50 Durare præterea Christi sacerdotis sacrificium in æter-

in æternum, Teſtimonio Patris de ipſo Typo, & Victimæ præſtantia, concluditur.

51 Teſtimoniũ Patris & promiſſio, eſt in Pſal. 110. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos æternus.

52 Typus durationem figurans, eſt Melchiſedech. Nam ſecũdum ordinem Melchiſedech, eſt à Patre Sacerdos conſtitutus, qui neque initium dierum, neque vitæ finem habens, aſſimulatus eſt Filio Dei, manet Sacerdos in æternum.

53 Præſtãtia victimę eſt, quòd ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritque redemtionem perpetuò duraturam, & nunc appareat vultui Dei pro nobis.

54 Applicatio ſacrificij Chriſti Mediatoris, fit per fidem. Sic enim Paulus ait: Quem Deus cõſtituit Propitiatorem, per fidem in ſanguine eius.

55 Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & φιλανθρωπίᾳ, ſua beneficia offert: ita nos viciſſim oblatam gratiam, cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere, & tenere debemus.

56 Cùm autem hanc gratiam, qua regeneramur in nouos homines, fide poſſidemus, in regales Sacerdotes, vnctione Spiritus conſecramur, vt iuſtitia & ſanctitate induti, hoſtias offeramus Deo gratas, per Chriſtum Mediatorẽ vnicũ. Nam, vt ipſe noſtras conſciẽtias ab operibus mortuis emundat: ita nos viciſſim, excuſſo peccati iugo, Deo viuenti ſeruire debemus.

57 Nequaquã enim Filius Dei miſſus eſt, & aſſumta humana natura factus eſt victima, vt iam omnibus furoribus opinionum & libidinũ indulgeamus: imò ideò, ingenti miſericordia nos liberauit, vt deleat peccatum & mortem, vt nos viuificet, ac ſibi viuificet, ac ſibi aſſimilet, quemadmodum Paulus ait: Nos autem retecta facie gloriam Domini in ſpeculo intuemur, & in eandem imaginẽ transformamur, ex gloria in gloriam, tanquam ex Domini ſpiritu.

58 Ex his, quæ hactenus fusiùs, secundum rerum consequentiam, dicta sunt, duas colligemus definitiones, quo res vniuersa summatim comprehendi possit: Vnam Sacerdotis Christi: Alteram, noui Testamenti, cuius sponsor est Christus.

59 Mediator itaque siue Sacerdos, est persona vna, Deus & homo Iesus Christus, mũdus & purus ab omni peccato, amans hominũ, ex decreto Dei Patris proferẽs Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, & applicans sua merita credentibus, in æternam redemtionẽ, pro quibus & interpellat ad Patrem.

60 Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sancitum sanguine Christi, in quo, vt Deus promittit se ignoturum peccatis hominum, propter Filium & Mediatorem: ita homo vicissim, fidei Dei se committit, credit in Deum, promittitque ipsi obediẽtiam, renunciatis Satana, Mundo & Peccato.

61 Hæc doctrina de Mediatore, est summa sapientia Ecclesię, quam non norunt, qui vel operibus hominem iustificari contendunt, vel sanctos Mediatores inuocant, vel Papale sacrificium mundo obtrudũt, cum suo impuro Canone, vel denique, qui vlli rei, principium, medium, consummationem salutis attribuunt, præterquam soli Mediatori & eius victimæ.

62 Etsi autem ex dictis constat, vnum esse summũ Sacerdotem & Mediatorem Iesum Christum: tamen ab hoc vno & vero pontifice, Christiani hanc dignitatem accipiunt, vt & Filij Dei fiant per adoptionem, & Sacerdotes per communicationem.

63 Per Christum enim pontificẽ habemus ius verbum Dei docendi, accipimus ius inuocandi, præterea potestatem offerendi, sed Εὐχαριστικὸν sacrificiũ, & non Expiatorium, quod solius Filij Dei est.

64 Christianorum autem sacrificia sunt, Spiritus cõtritus, sacrificium iustitiæ, sacrificium laudis, hostia beneficentiæ & communionis, hostia rationalis pro-

priorum

priorum corporũ. Breuiter omnis obedientia & crux, cui viua in Christum fides prælucet.

GRADVS AD CONVERSIONEM.

1 PRiusquã viua & salutaris fides, (qua fit conuersio) in corda hominis cõcipiatur & nascatur, quatuor in homine præcedant necesse est.

2 Primum, est Peccati cognitio in mente. Secundum, iustæ iræ Dei in peccatores, & meritæ dãnationis in corde sensus. Tertium, μεταμέλεια, cum qua cruciatus in conscientia, propter peccatum commissum, & propter pœnas imminentes ex iusta ira Dei, coniunctus est. Quartũ, Christi vera noticia & firma, in mente, ex Euangelij prædicatione, concepta.

3 Hæc quatuor sunt veluti quatuor gradus, quibus gradatim conscenditur ad veram & salutarem cõuersionem, quæ fit per fidem. De quibus ordine dicemus.

4 Primus itaque gradus est, Peccati cognitio. Hanc consequitur homo ex Lege Dei: Per Legem, ait Paulus, est cognitio peccati.

5 Est enim Lex Dei, regula iustitiæ, quæ monstrat, quid iustum, quid iniustũ sit, quid Deo placeat, quidque displiceat.

6 Hinc fit, vt quicquid sit in nobis, vel fiat à nobis, non congruens cum regula, hoc est, cum Lege Dei, sit peccatum, quo Deus horribiliter offenditur.

7 Ad hanc ergo regulam, vitam & actiones suas, interiores & exteriores, explorabit homo, & ex ea iudicabit de factis suis: peccatáne sint, an non.

8 Verùm, ne quis errore fallatur in accõmodatione & vsu huius regulæ, duo tenebit. Vnum, quod quicquid aduersatur charitati Dei, & charitati proximi, prohibeatur Lege Dei, & pugnet cum regula iustitiæ:

& contrà, Quicquid congruit cum charitate Dei & proximi, præcipiatur, tametsi expressè verbis Legis nō videatur interdictum aut præceptum.

9 Nam Lex ex his duobus principijs concluditur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: &, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

10 Alterum, quod tenendum est, est, quòd Lex sit spiritualis, vt quæ postulet puram, perpetuam, perfectā & spiritualē obedientiam, ex quo intelligere in promtu est, quòd nullus homo natus iuxta Naturæ legem, valeat Legem Dei implere.

11 Nam hominis natura & Legis conditio, ita sibi aduersantur, vt nunquam in hac vita inter eas conuenire (vt deberet fieri) possit. Id quod Paulus conqueritur, cum ait. Lex est spiritualis, ego autem carnalis, vēditus sub peccatum.

12 Hinc intelligimus omnes homines reos esse coram tribunali Dei, vt transgressores ipsius sanctissimæ Legis, & non posse, ne incipere quidem, nedum præstare vllam obedientiam, iuxta Legis mentem, priusquam regeniti fuerint, & facti noui homines per fidē.

13 Secundus gradus est, Sensus iræ Dei & iustæ dānationis in corde hominis, propter peccatū, quo reus est homo coram Deo.

14 Quoties enim homo cogitat suum peccatum, simul debet intueri iram Dei aduersus se, & cogitare de pœna quam meruerat propter peccatum.

15 Huius iræ Dei sensus in corde hominis propter commissa peccata, crescit ex harum rerum cogitatione.

16 Primùm, cogitandum de Lege lata primis nostris parentibus in Paradiso, videlicet: Quando comederis de Arbore ista, morte morieris. Hîc Dominus toti Adamo minatur mortem, si Legem latam violauerit, hoc est, minatur mortem non solum personæ Adami, verùm etiam naturæ Adami, quam nos omnes habemus,

bemus, qui nati ſumus ex Adam iuxta communē naſcendi legem. Atque ideò eiuſdem, cuius & Adã, condemnationis rei ſumus, qui ab eo originem traximus, Pſal.51.Paul.Rom.5.

17 Deinde, Senſus iræ Dei & iuſtæ noſtræ damnationis creſcit ex cogitatione ſententiæ, quam Deus in monte Sina adiecit ſuę Legi, videlicet, Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

18 Hęc maledictio venit ex iuſta ira Dei in omnes, & infert æternas pœnas omnibus ijs, qui non, per Liberatorē Ieſum Chriſtum, ex hac Legis ſententia eximuntur.

19 Tertiò, ſenſus iræ Dei & iuſtæ condemnationis hominis propter peccatū, creſcit ex Chirographo Dei in cordibus noſtris: quod Chirographum eſt conſcientia hominis, quæ teſtatur de damnatoria ſententia, primùm in Paradiſo, Deinde in Lege propoſita.

20 De vtraque ſententia, videlicet, Conſcientiæ & Legis Dei, loquitur Ioannes, 1.Ioan.3. Si, inquit, condemnet nos cor noſtrū, maior eſt Deus corde noſtro, qui nouit omnia.

21 Quoties ergo ſentimus cruciatum in conſcientia noſtra propter peccatum, cogitabimus eſſe pœnam diuinam, & præmonitionem quandam æternarū pœnarum propter peccatū, niſi nobis per Chriſtum ſuccurratur.

22 Quartò, Senſus iræ Dei, & iuſtæ noſtræ pœnæ, etiam creſcere debet ex ſignis iræ diuinę, quæ ſunt duplicia.

23 Quędam enim ſimul minantur puniuntq́ue, vnde maxima ira Dei in peccatores intelligitur. Huius generis ſigna ſunt, Peſtis, annonæ caritas, fames, bellū, & variæ plagæ, quibus Deus vel integra Regna, vel aliquos ſaltem homines, alijs in admonitionem punit, in oſtenſionem futuri iudicij.

24 Quædam non ſtatim puniunt, ſed minantur, &

imminentes pœnas quaſi prædicunt. De huiuſmodi ſignis minãtibus,multas habemus Hiſtorias,tùm profanas,tùm ſacras.

25 Egeſippus ſigna comminantia, quæ præceſſerunt euerſionem Hieruſalem,recitat.Chriſtus Dominus Matth. 24. enumerat ſigna præceſſura extremum diem,quibus ſubiungit hanc grauiſſimam admonitionem; Videte ne quis vos ſeducat.

26 De his tenẽdæ ſunt duæ regulę. Prima,quicquid nõ fit vſitatè, etiamſi naturales cauſſas habeat, aliquid ſignificat.

27 Etſi ergo cometæ, inundationes aquarum, horrendæ & inuſitatæ tempeſtates, habent ſæpe naturales cauſſas,quas Mathematici monſtrant:tamẽ experientia & Hiſtoriæ docent, non ἄσημα eſſe, quæ ita inuſitatè fiunt.

28 Altera regula: Signa minantia, annexam conditionem habent duplicem: videlicet, Iudicij ſeu pœnę,ſi nõ reſipiſcimus,ſignis admoniti : Miſericordiæ,ſi vera pœnitentia confugimus ad Deum,petentes veniam.

29 Exemplum in Propheta Iona habemus illuſtre. Per hunc enim Deus minatur exitium Niniuitis,poſt quadrageſimum diem à tempore concionis Ionæ.Sed quid accidit ? Audita hac cõminatione, agnouere Niniuitæ ſuum peccatum & iuſtam iram Dei,& conuerſi ſunt in vera pœnitentia ad Deum ; petiuerunt veniam in planctu & ieiunio. Horum ergo pœnitentia motus Deus,illis pepercit,& non puniuit, iuxta comminationem Prophetæ.

30 Horum exemplum ſi hodie multæ Gentes imitarentur,Deus etiam,miſericordiæ ſuæ memor, parceret ijs, quibus iam varijs & inuſitatis portentis, minatur pœnas.

31 Tertius gradus, qui veram cõuerſionem, quæ fit per fidẽ,præcedit, eſt μεταμέλεια, dolor ob peccatum in conſcientia. Vt enim ſecundus eſt, Senſus iræ Dei,quo verè ſtatuimus Deum iraſci peccato: ita hîc μεταμέλεια

& dolor

& dolor ob peccatum, eſt, quo compungimur ob culpam noſtram, & vellemus nos nũquam peccaſſe & offendiſſe Deum: vnde concipitur in nobis per Spiritum Sanctum (qui ideò Spiritus timoris dicitur, Roma. 8.) dolor, odium peccati, & fuga peccati.

32 Quòd autem huiuſmodi μεταμέλεια & dolor in corde, præcedat ſalutarem pœnitentiam, quæ eſt conuerſio hominis ad Deum per fidẽ in Ieſum Chriſtum, prȩter alia multa, ſequentia teſtimonia confirmant.

33 Actor. 2. Poſtquam diſplicuiſſet Iudæis factum ſuum, & compuncti eſſent corde ob peccatum ſuum, quærunt: Quid faciemus viri fratres? Reſpondet Petrus, μετανοήσατε, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum. Hîc apertè vides, quòd & μεταμέλεια, ſeu dolor ob peccatum, prȩcedat, μετάνοιαν. Et quòd prȩdicatio τῆς μετανοίας, ſit propria Euangelij: & ſit conuerſio ad Deum per fidem in Ieſum Chriſtum: id quod verba hȩc declarant: Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum, hoc eſt, Baptizemini, vt habeatis teſtimonium Dei, quòd vobis conuerſis, id eſt, credentibus in Chriſtum, ſunt remiſſa peccata.

34 Matth. 21: Vos videntes οὐ μεταμελήθητε, vt crederetis ei, id eſt, non μεταμελείᾳ, ducti eſtis, vt conuerteremini ad Deum, per ipſius prȩdicationem.

35 2. Corinth. 7. etiam clariſſimè docet, quod dolor ob peccatum ſeu contritio, prȩcedat ſalutarem pœnitentiam, id eſt, conuerſionem: Dolor inquit, ſecundum Deum operatur μετάνοιαν ſalutarem, hoc eſt, prȩparat hominem, vt ſe ad Deũ conuertat per fidem, ne in ſuis peccatis pereat.

36 Porrò, odium & abominatio peccati ex eo venit. Primùm, ſi cogites, ſummam voluptatem Diaboli eſſe, videre hominẽ, qui eſt conditus ad imaginẽ Dei, potiùs ſe velle imitari quàm Deũ, potiùs ſuam imaginem quàm Dei geſtare. Deinde, ſi cogites, quemadmo-

dum suprà diximus, quàm horrendè peccatum Deum offendat, vt quòd expellat Spiritum Sanctum de corde hominis, & faciat ex templo Dei, habitaculum Diaboli. Tertiò, si cogites, quantum damnum tibi afferat peccatum, & quantum alijs noceat malo exemplo. Postremò, si, vt par est, cogites, quàm turpe & abominabile sit peccatum, quod castissimos Dei angelos fugat. Hæc quatuor meritò cor hominis ad doloré propter peccatum, ad odium & fugam peccati, commouere deberent.

37 Quartus gradus, qui viuam & salutarem fidem proximè præcedit, est Christi vera cognitio, quę aliunde haberi nequit, quàm ex prædicatione Euangelij. Siquidem Euangelium docet, cur Christus in mundum venerit, quis sit, quid fecerit, & quomodo sit affectus erga miseros peccatores, qui ad se veniunt.

38 Venit in mundum, missus à Patre, vt liberet miseros peccatores à tristissimo peccati onere. Ita enim Ioannes ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et ipse dicit: Veni in mundum vocare peccatores ad pœnitentiam. Itẽ, Veni saluare quod perierat. Et Paulus ait, Certus est sermo & omnium approbatione dignus: quòd Iesus Christus venit in mundum, peccatores saluos facere.

39 Est verus Deus, qui potest quicquid vult, & vult quicquid suo verbo promittit. Est verus homo, assumta in vnionem personalem nostra natura, vt eam reddat participem Diuinæ naturæ & gloriæ. Est vna persona Deus & homo, vt sciamus omnia opera ipsius esse infiniti pretij & æstimationis.

40 Passus & mortuus est pro peccatis nostris: impleuit Legem: vt sua obedientia nobis imputata, iusti habeamur coram Deo. Hic orat pro te apud æternum Patrem, vt omnis qui venit ad illum & credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

41 Denique ita affectus est erga quemlibet peccatoré, quòd velit ipsum in gratiã recipere, quantumvis enor-

enormiter peccauerit: modò ad ipſum venire non recuſauerit. Venite, inquit, omnes qui laboratis & onerati eſtis, ego refocillabo vos.

42 Hunc ſuum affectum, in multis magnis peccatoribus conſpiciendum exhibuerat: vt in Magdalena, in latrone, & in multis alijs.

43 Breuiter, vt venit in mundum propter peccatores: ita reuera vult omnium peccatorum ſalutem: ſed per fidem, vt ipſe ait: Qui videt Filium (id eſt, agnoſcit Filium eſſe ſaluatorem mundi) & credit in illum, habebit vitam æternam, & ego ſuſcitabo illum in vltimo die.

44 Atque ita habemus, quid veram & ſalutarem fidem præcedat, antequam concipi & naſci poſſit in cordibus noſtris.

45 Ex tribus primis gradibus intelligimus, quę maneat nos damnatio, niſi liberemur à peccatis noſtris: vnde oritur compunctio cordis.

46 Ex quarto intelligimus, remediũ aduerſus peccatum eſſe propoſitum in IeſuChriſto. Nam qui in ipſum credit, habet remiſſionem peccatorum & vitam æternam.

47 In his cogitationibus, per Spiritum Sãctum excitatur in corde ingens deſiderium promiſſæ in Chriſto gratiæ, quod deſiderium eſt veluti quidam fidei conceptus.

48 Et cum ad hoc deſideriũ, fiducia cordis in promiſſionem gratiæ accedit: fides in corde naſcitur.

49 Hinc concluditur, quòd viua, ſalutaris & Chriſtiana fides, ſit ingens deſiderium gratiæ promiſſæ in Chriſto, & firma fiducia in Chriſtum quòd velit ex gratia remittere peccatum, & vitam æternam donare credenti gratis, abſque omnibus operibus & meritis humanis.

50 Is qui in hunc modum credit, habet remiſſionẽ peccatorum, ex merito mortis Chriſti. Eſt iuſtus, iuſtitia Chriſti ſibi imputata, Eſt FiliusDei, Eſt reconcilia-

tus

tus cum Deo, Eſt nouus homo, Habet acceſſum ad Deum, Stat in gratia & fauore Dei.

51 Quando fides ita eſt cõcepta & nata in corde hominis, cùm ſit initiò tenera & perexigua, debet quotidie creſcere, & incrementa aſſumere, per ardentem inuocationem Dei, vt cum Dauide ores: O Domine, cõfirma quod in nobis es operatus: Spiritu tuo ſancto confirma me: dirige me in tua veritate. In huiuſmodi ſeria & ardenti inuocatione, ſentitur reſponſum Spiritus Sancti in corde precantis, per lætitiam cordis & conſolationem aduerſus peccatum & mortem. Hæc enim lætitia & conſolatio in corde, eſt teſtimonium Spiritus, quòd ſimus filij Dei, & iam incoauerimus vitam æternam.

SALVTARIS POENITENTIA.

1 Vm dicimus Euangelium eſſe prædicationem pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti: Apoſtolico ſignificato, id eſt, propriè, vocem Euangelij accipimus, & non (ſicuti quidam contendunt) pro toto miniſterio Legis & Euãgelij: ac ſi prædicatio pœnitentiæ pertineret ad Legem, & prædicatio remiſſionis peccatorum ad Euangelium.

2 Immotum enim ſtat hoc diſcrimẽ Legis & Euangelij, quòd vt Lex prædicat peccantibus damnationẽ: ita Euangelium pœnitentibus ſalutem.

3 Prædicatio ergo pœnitentiæ quæ ad ſalutẽ ducit, & prædicatio maledictionis, nõ ſunt eiuſdem, hoc eſt, nec Legis ſeorſim, nec Euangelij. Longè enim inter ſe diuerſa ſunt, oſtendere remedium aduerſus morbum, & in certum interitum hominem ducere.

4 Cum Dominus dicit: Cõuertimini ad me & ſalui eritis. Item: Nolo mortẽ peccatoris, Conuertimini & viuite.

viuite. Non eſt Legis concio, quæ hanc damnatoriam ſentẽtiam abſque miſericordia ſonat: Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis: ſed ipſiſſima Euangelij vox. Non enim hîc auditur tonitru damnantis Legis, ſed ſuauiſſima compellatio miſerentis Dei, qui reuertentibus vitam promittit.

5 Cum his conſonat vox Chriſti: Oportet prædicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo. Item: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Item Acto. 5. Petrus hoc ipſum teſtatur, cum ait: Hunc principem & ſaluatorem exaltauit Deus dextera ſua, ad dandam pœnitentiam Iſraëli, & remiſſionem peccatorum.

6 Qui ergo dicunt Legis eſſe munus prædicare pœnitentiam: nec vim Legis rectè conſiderant: nec virtutẽ mortis & reſurrectionis Chriſti rectè perpendunt, vt interim taceam, eos magnã iniuriam Chriſto facere, in cuius ſolius nomine pœnitentia eſt prædicanda,

7 Sed clamant iſto pacto Legem tolli, & locum dari Antinomis. Vtrumq; falſum eſt. Nam & Legem fatemur ea peccata monſtrare, ad quorum pœnitentiam nos inuitat Euangelium, & agnoſcimus Legem Dei, quam vſitatè Decalogũ appellamus, eſſe normam vitæ Chriſtianæ vnicam.

8 Magna eſt ſanè inſulſitas, ex eo inferre Legis eſſe prædicare pœnitentiã, propterea quòd monſtret peccatũ. Nam Lex, dum monſtrat peccatum, vulnerat, occidit, damnat, nec vnquam ſonat hanc vocẽ: Reſipiſce & ſaluus eris, ſed potius, morte ęterna morieris. Euangelium autem, dum inuitat ad pœnitentaim, vulneri paratum eſſe remediũ indicat, iuxta illud: Agite pœnitentiam, appropinquat enim Regnum cœlorum.

9 Præterea eius eſt inuitare ad pœnitentiam, cuius eſt ſpem veniæ facere, hoc cùm ſit ſolius Euangelij, errant qui Legis eſſe dicunt munus prædicare pœnitentiam.

10 Sed

10 Sed dicũt qui διαλεκτικώτεροι esse volũt: Lex prædicat pœnitentiam per se, Euangelium verò per accidens. Vtrumque insulsè dicitur. Verùm si illam dialecticam distinctionem retinere lubet, ita potiùs dicendum est: Lex est prædicatio pœnitentiæ, at non per se, sed per accidens, hoc est, quatenus deducit nos in cognitionem peccatorum, quorum iubet nos pœnitere Euangelium. Euangelium autem est prędicatio pœnitentiæ per se, quia pœnitentibus proponit Christum, & offert gratuitam remissionem peccatorum.

11 Hoc etiam fine prædicationis pœnitentiæ confirmatur. Ideò enim prædicatur pœnitentia, vt gratiæ sit locus. Conuertimini, inquit, filij auertentes, & ego sanabo auersiones vestras.

12 Nemo, vt existimo, negabit Baptismum esse Sacramentum Euangelij & non Legis. Sed ipse Baptismus nihil aliud est, quàm aspectabilis concio pœnitẽtiæ & remissionis peccatorum, in nomine Christi. Perperam igitur faciunt, qui quod proprium est Euangelij, Legi attribuunt.

13 Hinc ergo effectum est, quòd Lex per se prædicet transgressoribus mortem & damnationem: Euangelium verò pœnitentibus vitam & salutẽ, & ab omni reatu absolutionem.

14 Rursus obijcient fortè, Iudam egisse pœnitentiam, ad quam non ipsum vocauit Euangeliũ, sed Lex. Egit quidem ipse pœnitentiam ad desperationem & damnationẽ, sed ea non prædicatur in nomine Christi, sed suggeritur à Diabolo, vt homo reus pereat. Ad hanc non inuitant nec Prophetæ, nec Apostoli, nec vlli sinceri ministri: imò, vt hæc caueatur, ad Euangelicã inuitant pœnitentiam, quæ in scriptura μετάνοια dicitur, & non μεταμέλεια, qualis Iudæ fuit.

15 Postquam iam ostensum est Euangelij propriũ esse prędicare pœnitentiam, nunc declarandum est, quænam sit vera ratio salutaris pœnitentiæ.

16 Vna itaque hæc ratio est verę pœnitentię, vt au-

dita

dita inuitatione ad pœnitentiam, ex animo doleamus admiſſa peccata, quæ Deum à nobis abalienarunt, & expectemus condonationem peccatorum propter victimam Filij Dei, & certam concipiamus fiduciam remiſſionis peccatorum, iuxta verba Symboli: Credo remiſſionem peccatorum: ſimul proponentes nos velle omnem offenſam Dei in poſterum cauere, deponendo veterem hominem, & induendo nouum.

17 Hanc eſſe vnicam rationem ſalutaris pœnitentiæ coram Deo, multæ Propheticæ & Apoſtolicæ conciones, & exempla Sanctorum oſtendunt.

18 Paulus Epheſ.4. ita ſcribit, Vos autem nō ita didiciſtis Chriſtum. Siquidē ipſum audiſtis, & in ipſum eſtis edocti, vt deponatis, ſecundum priſtinam cōuerſationem, Veterē hominem, qui corrumpitur ſecundū concupiſcentias erroris. Renouemini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induatis nouum hominem qui ſecūdum Deum creatus eſt.

19 Paulus his verbis, vt alia teſtimonia omittamus, ſatis oſtendit veram ſalutaris pœnitentiæ rationē eſſe quam poſui, quæ hac breuiſſima definitione concludi poteſt. Pœnitētia vera eſt conuerſio hominis ad Deū, per fidē in Ieſum Chriſtum, qua fit nouus homo, iuxta voluntatem Dei viuens.

20 Hæc diſtinctiùs intelliguntur enumeratis partibus veræ pœnitentiæ, quæ vſitatè nominantur: Contritio, Fides, & Noua obedientia. Hæ ideo partes dicuntur, quia ordine pręcedunt finem conuerſionis, qui eſt ſeruire Deo in iuſtitia & ſanctitate vera.

21 Contritio eſt pauor conſcientiæ ob peccatū admiſſum, quæ tum demùm vera fit ex agnitione peccati & ſenſu iudicij Dei, quādo proponitur victima Chriſti peccati expiatrix.

22 Hæc contritio quatuor proprietates ſeu effectus habet. Primùm enim agnoſcit peccatum, quod contra normam iuſtitiæ Dei commiſſum eſt. Deinde agnoſcit iuſtam iram Dei & maledictionem ob peccatum.

Tertiò,

Tertiò, seriò dolet ob admissum peccatum. Postremò, detestatur & abominatur peccatum.

23 Hæc Euangelica contritio differt à Iudę contritione, cui factum non displicuit propter suam turpitudinem, & propterea quòd erat violatio normæ iustitiæ Dei: sed propter metum pœnæ. Voluit enim proditionem suam, cum facta esset, esse infectam, & ideò dicitur μεταμεληθεὶς, hoc est, sollicitus & anxius factus propter suum factũ, adeò quòd tristitia sit absorptus: non μετανοηθεὶς, qua voce significatur vitæ & consilij mutatio in melius.

24 Fides est notitia & assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandem firma fiducia, non autẽ vacillans opinio.

25 Hæc fides habet partes has. Primam, Agnitionem Mediatoris & intercessoris Iesu Christi apud Patrem. Secundam, Fiduciam Mediatoris agniti, & imputatæ credenti iustitiæ Mediatoris. Tertiam, Consolationem conscientiæ aduersus terrores peccati & Legis. Quartam, Incoationem nouæ vitæ.

26 Hæc Euangelia fides differt à fide Legis. Fides enim Legalis talis est qualis promissio. Promissio autẽ Legis habet annexam conditionẽ impletæ Legis, quæ cùm à nemine præstari potest. fit & irrita Legis promissio, donec ventum fuerit ad Christum, & fides ruit quæ legales promissiones respicit. Verùm quia fides Euangelica accipit quod gratis offertur, manet firma: qua credens iustus & acceptus est Deo.

27 Noua obedientia necessariò nexu cum fide cõiuncta est. Hæc absoluitur quatuor partibus, Pietate erga Deum, Charitate erga homines, sanctimonia & puritate vitę, & diligentia in officio. Ideò enim fide regeneramur, vt piè, iustè & temperanter viuamus.

28 Hæc obedientia à fide profecta, multum differt ab ea, quæ qualiscunque præstatur ab impijs, iuxta externam Legis literam. Nam hæc literalis, vt ita dicam, obedientia, fecit quidem, vt Paulus esset irrepræhensibilis

bilis coram hominibus, cuius tamen cor, priusquam conuersus est ad Christũ, mansit impurũ. Defuit enim Paulo ante cõuersionem fides, & Christi spiritus, sine quibus obedientia erga Legem placere nequit.

29 Hæc pœnitẽtiæ membra, si in illustribus exemplis cõspiciantur, magis & animos mouebunt, & erũt in promtu tanquam veræ pœnitentiæ pictæ quædam imagines, quæ in oculos incurrunt quodammodo, & deinde in animum transferuntur.

30 Peccatrix, Luc. 7. audito Euangelio Christi, quo inuitantur homines ad pœnitentiam, lacrymis testatur pauorem conscientiæ ob peccatum, & odium peccati: fidem suo ad Christum accessu indicat: nouam vitam, officiosa erga Christum, declarat.

21 Latro in cruce, voce & confessione publica suũ testatur peccatum. Ex fide Christum inuocat, atque gratitudinis erga Deum, & charitatis erga proximum testimonia edit, atque ita mortificatur carne, & viuificatur spiritu.

32 Etsi autem vna est ratio veræ pœnitentiæ: tamen eiusmodi sunt plures. Est enim pœnitentia impij, & est pœnitentia pij. Vtraque & priuata & publica esse potest.

33 Pœnitentia impij est conuersio impij ad Deum, videlicet, cùm impius audiens Euangelium inuitare homines ad pœnitentiam, se coram Deo prosternit in vera agnitione peccati, concipit fiduciam in Mediatorem, & meditatur pietatem erga Deum & charitatem erga proximum. Exemplum illustre est in Publicano, Lucæ 18: & in Debitore 10000. talentorum, pulcherrima pictura.

34 Pœnitentia pij est, qua pius deplorat sua occulta peccata, & lapsus alios, qui vel ex infirmitate, vel ignorantia cõtingunt, erigit se fiducia Christi, petens remissionem, & assiduè crescit in mortificatione Veteris hominis & excitatione Noui. Hæc pœnitẽtia in multis Psalmis describitur, & præcipuè in 15.

35 Vtraque priuatim & publicè fieri poteſt. Priuatim fit, cum ſoli Deo te aperis: Publicè, cum accedit publica pœnitentiæ profeſſio.

36 Verùm de publica ſciendum eſt, quod ſit duplex, Vnius, & Totius cœtus Eccleſiæ: ſed modus diuerſus eſt propter circumſtantias.

37 Publica enim pœnitẽtia totius cœtus eſt, quando ſolennis inſtituitur pœnitentiæ profeſſio, indicta à magiſtratu vel gubernatoribus Eccleſiarũ, qualis fuit pœnitentia Niniuitarum, & in noſtris Eccleſijs ſæpe eius exempla vidimus.

38 Huius finis eſt deprecatio iræ Dei & præſentiũ ſeu impendentium malorum, propter admiſſa ſcelera. Abſoluitur agnitione peccati & iuſtæ iræ Dei, fiducia Chriſti, meditatione pietatis in poſterum, & inuocatione ſobria & ſeria.

39 Publica vnius eſt, cùm aliquis, poſtquam receptus eſt in Album ciuium Eccleſiæ, ita ſuis moribus Eccleſiam offendit, vt ſenatus Eccleſiæ eum excludere de Eccleſiaſtico cœtu cogatur, ſicut accidit Corinthio, qui nouercam polluerat.

40 Hæc publica pœnitentia eas partes requirit, ex quibus Eccleſia colligere poteſt eum, qui offenderat, verè reſipiſcere, & meditari pœnitentiam ſeriam.

41 Hinc eſt, quòd veteres huius pœnitentiæ tres numerant partes, contritionem, confeſſionem & ſatiſfactionem.

42 Contritio fuit aſſiduus dolor excluſi à cœtu Eccleſiaſtico propter ſuam culpam, qui dolor depræhendebatur ex lacrimis pœnitentis & petentis redire in gratiam cum Eccleſia. Exemplum eſt inceſtuoſus Corinthius.

43 Confeſſio erat publica coram Eccleſia criminis admiſſi agnitio & deteſtatio: non fuit enumeratio ſecretorum ſcelerum, ſed tantũ eius delicti cuius arguebatur, expoſitio & deploratio.

44 Satiſfactio conſtabat duabus rebus. Vna, vt reus publicè

publicè à Parocho verbis caſtigaretur, in aliorum exemplum: quam ob cauſſam Græci, hanc tertiam partem pœnitentiæ publicæ, vocarunt ἐπιτίμιον, quemadmodum ex Baſilio apparet. Altera, vt reus ſua voce & lacrymis, peteret veniam ſupplex ab Eccleſia, quam offenderat: quo facto ſatiſfiebat Eccleſiæ, adeò quòd Eccleſia lapſum fratrem in gratiam reciperet, ac eum poſtea omni officio proſequeretur oblita offenſæ. Atque hac de cauſſa Latini hanc partem vocarunt Satiſfactionem.

45 Hæc bono conſilio inſtituta erant & conſeruabant Politiam Eccleſiaſticã ſancta diſciplina, quæ iam maxima ex parte non ſine magno detrimento Eccleſię Chriſti collapſa eſt.

46 Hoc cũ non animaduerterent poſteriores, hanc pœnitentiam publicam fecerunt vniuerſalem, non diſcernentes inter eam pœnitentiam, quę Deo fit, & eam quæ fit Eccleſiæ propter lapſum aliquem quo ipſa offenſa erat.

47 Hinc factum eſt, quod Papiſtæ dicant, tres eſſe pœnitentiæ ſalutaris, quæ fit coram Deo, partes: Contritionem, confeſſionem & ſatiſfactionem, neque vllam aliam pœnitentiam agnoſcunt.

48 Contritionem requirebant ſufficientem, cũ nulla poſſit eſſe ſufficiens: & hanc fingebant remiſſionem peccatorum mereri: quod ſanè in Filium Dei ſummè contumelioſum eſt.

49 Confeſſionem vocabant, enumerationem peccatorum coram ſacerdote, & hanc neceſſariam ad abſolutionem docebant, cùm tamẽ nuſquam exſtet præceptum diuinum, de enumeratione ſingulorũ, & enumeratio omnium ſit impoſſibilis, ſicut ſcriptũ eſt: Delicta quis intelligit?

50 Satiſfactionem vocabant opus, quo fingebant compenſari pœnas æternas ſeu Purgatorij. Hoc figmentum vnico hoc dicto ſatis refellitur. Fruſtrà colunt me mandatis hominum, vt interim taceam nul-

lum errorem in Eccleſia fuiſſe magis contumelioſum in Chriſtũ, vnde tam immenſum errorũ Chaos emerſit. Hinc regnum Antichriſti ſtabilitum eſt, hinc Miſſę, hinc Indulgentiæ, hinc pingues culinæ monachorum & ſacrificulorum.

51 Cùm huiuſmodi ſit doctrina Antichriſti, hoc eſt, Papæ & Papiſtarum, decet omnes pios eam deteſtari, & gratias Deo agere, quod lucem ſuam accenderit, ad quam iſtæ Diabolicæ tenebræ euaneſcant.

52 Non minus Catharorum impium dogma eſt deteſtandum, qui negarunt poſt Baptiſma lapſis in manifeſta ſcelera remitti peccata, qui error manifeſtè pugnat cum promiſſionibus Euangelij & exemplis illuſtribus. Nam & Petrus poſt triſtem lapſum receptus eſt à Chriſto, & inceſtus apud Corinthios pœnitens recipitur à Paulo: & multa alia in ſcripturis exempla exſtant.

53 Hoc tamen ſummo ſtudio cauendum eſt, ne vel perſeueremus in delictis contra conſcientiam, vel ſcimus ſecuri, quaſi parum eſſet Deum peccatis noſtris offendere. Nam vt exſtãt multa exempla miſericordię Dei in peccatores, qui ſunt recepti in gratiam, vt Adã, Manaſſis, Dauid, Petri inceſti, &c. Ita etiam horrenda exempla iudicij Dei in peccatores, qui non ſunt reuerſi per pœnitentiam, (vt ſunt Cain, Eſau, Saul, Iudas, & innumeri alij) admonebunt nos timoris Dei, in cuius conſpectu nos ambulare cogitandum eſt.

54 Omnium igitur tutiſſimum conſilium eſt illud Prophetæ: Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid requirat Iehoua abs te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & humiliare te ad ambulandum cum Deo tuo.

IVSTI-

IVSTIFICATIO HOMINIS.

1 PAulus docturus Romanos quænam sit iustitia, qua coram Deo homo cōsistere possit, duplicis iustitiæ mentionem facit, quarum altera hominem iustum fieri necesse est, qui salutis æternæ hæreditatem adire voluerit.

2 Harum vnam iustitiam ex Lege, alteram, iustitiā absq; Lege appellat: illam hominis: hanc Dei esse pronuncians.

3 Quod autem nemo mortalium iustitia Legis coram Deo iustificari possit, firmissimis demonstrationibus astruit: inter quas hæ sex sunt præcipuæ.

4 Prima sumitur ab ipsa natura humana, quæ est impura & contagione peccati fœdata. Iam cùm quicquid ab impuro fonte manat, impurum esse necesse sit: quî fieri potest, vt ex natura impura prodeat pura erga Deum obedientia, & plena erga homines dilectio? Cecidimus, inquit Propheta, quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.

5 Secunda sumitur ab experientia vniuersali omnium hominum, & à proprio conscientiæ in omnibus hominibus testimonio. Nec minus certa est hæc vniuersalis experientia, nec minus certum est conscientiæ testimonium, quàm certum est per experientiam, ignē esse calidum, & aquam humidam.

6 Tertia sumitur à iusto Dei iudicio puniētis omnes homines. Iam autem cùm nemo puniatur à iusto iudice, nisi qui reus sit, & omnes homines, etiam infantes, diuinitus puniantur morbis & morte: sequitur omnes homines reos esse, & neminē coram Deo sua obedientia erga Legem iustum esse.

5 Quarta sumitur à Scripturæ testimonijs. Scriptura enim nullum iustū esse Legis operibus, & ne vnum

quidem, affirmat. Si iniquitates obſeruaberis Domine (inquit Dauid) quis ſuſtinebit?

8 Vt autem fortiùs concludat Scriptura, neminē operibus iuſtificari poſſe, adimit homini tria, quæ ad iuſti actionem, & plenam Legis obedientiam requiruntur: videlicet, intelligētiam, voluntatem bonam, & vires præſtandi ſpiritualem iuſtitiam, qualem lex Dei requirit.

9 Quinta ſumitur à qualitate Legis, & qualitate hominis, quæ ſibi inuicē aduerſantur. Lex enim ſpiritualis: homo, carnalis. Hinc illa Pauli querela iam iuſtificati: O me infelicem, quis liberabit me de corpore mortis huius?

10 Sexta ſumitur à neceſſitate victimæ filij Dei: Si iuſtitia eſt per Legē, Chriſtus fruſtrà mortuus eſt. Prioribus quinque vtitur Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos: Sexta in Epiſtola ad Galat. cap. 2.

11 Ex his demonſtrationibus Paulus infert hanc concluſionem: propterea ex operibus Legis nullus homo iuſtificabitur in conſpectu Dei.

12 Hac cōfecta & demonſtrata cōcluſione: videlicet, quòd nullus coram Deo iuſtificari, hoc eſt, iuſtus fieri per opera Legis queat, aggreditur alterā iuſtitiæ formam, quam diuerſiſſimam à iuſtitia Legis facit.

13 Ponit autē has differentias, vt ſuprà admonui: Ex Lege: Abſque Lege. Iuſtitia enim Legis, eſt ex lege, videlicet, cùm legi obediētia hominis ſatiſfit: iuſtitia Euangelij eſt iuſtitia abſque Lege, quo ad hominem iuſtificandum attinet. Qua differentia Paulus apertè docet, quod opera hominū neque ſint principium, neque cauſſa, neque materia, neque forma, neque conſummatio iuſtitiæ Euangelicæ, qua credētes iuſtificati conſiſtunt coram Deo.

14 Hac conſtituta differentia inter iuſtitiā Legis & iuſtitiā Euangelij, longa expoſitione docet Apoſtolus, qualis ſit res iuſtitia Euangelij, quæ teſtimoniū habet à Moſe & Prophetis.

15 Summa autẽ huc redit,quòd ea iustitia non sit in nobis qualitas,sed donum potiùs,quo condonantur credenti peccata, quo imputatur credẽti Christi iustitia, quo credens acceptatur ad vitam æternam, gratis propter Christum.

16 Vt ergo Legis iustitia est ex operatione hominis,atque ideò hominis dicitur:ita Euangelij iustitia est ex dono Dei,atque ideò iustitia Dei per fidem Iesu Christi ab Apostolo nominatur.

17 Hinc constat,quòd iustificatio,de qua Euangelium concionatur,sit hominis credentis inChristum absolutio à peccato,imputatio iustitiæ Christi,& acceptatio iustificati ad vitam ęternam,gratis propter Christum.

18 Vt autem hæc iustificationis doctrina à pijs faciliùs intelligatur, definitionem positam in suas partes quasdam retexam:quæ sunt quinque.

19 Prima est, quòd fit mentio fidei, quæ propriè loquendo,non est id quo iustificamur,sed tantùm instrumentũ,ac veluti manus, qua iustitia gratuita per Euangelium oblata, accipitur. Ideò fides non magis meretur iustitiam, quã manus leprosi meretur eleemosynam sibi à pio homine porrectam.

20 Qualis autem res sit fides, meliùs doceri non potest, quàm proposito exemplo fidei Abrahami, cuius fidem imitari omnes oportet, qui cupiunt iustitiæ Euangelicæ, atque adeò salutis æternæ participes fieri.

21 Abrahamo proponitur voce Dei hęc promissio. In semine tuo (hoc est in Christo) benedicentur omnes cognationes terræ. Itẽ: Ero Deus tuus & seminis tui. Hanc promissionem Abraham intelligit: huic assentitur: expetit etiam toto pectore promissam benedictionem. Et quia statuit Deum, & veracem esse, & omnipotentem, firma fiducia recubuit in promissionem factam, dans Deo gloriam: nihil motus rationibus quas contrà obiecit sensus & ratio.

22 Hinc efficitur, quòd fides vera ſit notitia, & aſſenſus, & expetitio miſericordię promiſſę: & in eum, qui promiſit, fiducia firma.

23 Etſi autem Diaboli, & multi impij habent notitiam & aſſenſum promiſſionis gratiæ: tamen quia Diaboli promiſſionem non habent, & impij homines viua carent fiducia, non habent veram & iuſtificantẽ fidem, quę propria eſt filiorum Dei.

24 Publicanus in Euangelio, & Latro in cruce nouerunt hanc promiſſionem Euangelij, quòd Chriſtus venerit in mundum ad ſaluandos peccatores. Huic notitiæ nõ ſolùm aſſentiuntur, verumetiam expetunt promiſſam gratiam, ac viua fiducia in Chriſtum, quẽ veracem eſſe & omnipotentem per diuina eius opera didicerant, recubuerũt. Eadem ratio eſt fidei etiam in alijs pijs.

25 Deinde ſecundo loco in definitione fit mentio abſolutionis à peccato, quæ eſt prima pars iuſtitiæ Chriſtianæ. Huc illud Dauidis dictum: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Beatus cui Dominus nõ imputauit peccatum.

26 Eſt autem abſolutio à peccato, liberatio hominis credentis ab obligatione mortis æternæ & damnationis ob peccatum.

27 Quòd huiuſmodi abſolutio contingat credenti in Chriſtum, teſtatur Chriſtus cum ait: Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem vitã æternam habet, eum à morte & damnatione liberatum eſſe manifeſtum eſt.

28 Tertio loco in definitione noſtra fit mẽtio imputationis iuſtitiæ Chriſti. Huius enim obedientia, noſtra fit iuſtitia, quando eum credimus.

29 Hoc comprobatur dicto Pauli, 2. Corin. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſtitia Dei in ipſo. Hoc eſt, Deus Pater Chriſtũ Filium, qui non fuit peccator, fecit reum noſtro nomine, tanquam omnia noſtra peccata perpetraſſet,

vt nos fieremus iusti ipsius iustitia coram Deo.

30 Ad eũ ergo modum iusti sumus corã Deo, qualiter Christus fuit peccator. Vt enim is personã nostrã quodãmodo suscepit, quò reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non ob propria, sed aliena delicta, cum purus foret ipse, & mũdus ab omni culpa, pœnamq́; subiret, nobis non sibi debitam: ita nos nunc iusti sumus, in ipso, nõ quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam cẽsemur iusti Christi iustitia, quam fide induimus, vt nostra fieret.

31 Idẽ docetur Rom.5. hisce verbis. Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis (Adami) peccatores constituti sunt multi: Sic etiam per obedientiã vnius (Christi) iusti constituentur multi.

32 Huc accedit dictũ Augustini: Nostra delicta sua delicta fecit, vt suã iustitiam, nostrã iustitiam faceret.

33 Quarto loco in definitione, fit mentio acceptationis iustificati ad vitam æternam. Nam ideò absoluimur à peccato, ideò imputatur nobis iustitia Christi: vt accepti simus Deo, tanquam dilecti Filij in Christo Iesu.

34 Hęc acceptatio non pertinet ad ruinas huius vitæ, sed ad æternam vitam, qua donabuntur omnes in Christo iustificati. Nã hos ita habet Pater caros in dilecto, vt æterna beatitudine eos donare decreuerit.

35 Postremo loco in definitione annectitur: Gratis propter Christum. Gratis quidem, vt omnia humana merita excludantur: Propter Christum verò, vt beneficium redemtionis soli Filio Dei acceptum feratur.

36 Hinc apparet cur sancti Patres, Augustinus, Basilius, Ambrosius, Bernardus, & multi alij vtantur particula, Sola: affirmantes sola fide nos iustificari. Nam voce, Sola, significant nullũ esse in nobis meritũ iustitiæ: sed nos sola fide eam nobis verbo oblatam accipere. Non excludit ergo particula, Sola, caussas iustitiæ, quæ extra nos sunt, sed tantùm vnam facultatẽ in nobis ponit, qua illam iustitiam apprehendimus.

37 Etſi hæc doctrina iuſtificationis ſolidis nititur teſtimonijs Scripturæ & exemplis:tamen multi omnibus ætatibus,aſtu Satanæ,contra ipſam exorti ſunt errores: quorum præcipuos recenſebimus, & firmis rationibus,ſed breuiſſimè,refutabimus.

38 Primus error eſt Libertinorum veterũ & recentium. Hi cùm audiunt hominẽ gratis iuſtificari aliena iuſtitia, nempe Chriſti, & humana merita & opera nõ eſſe cauſſas iuſtificationis:ſecuritatẽ carnalem docent, quaſi iuſtificatis fide quidvis liceret.

39 His ita reſponſum volumus. Etſi reuera beneficium eſt gratuitum, & iuſtificatio diſtinguenda eſt ab operibus noſtris:tamen cũ iuſtificatione coniuncta eſt regeneratio & ſanctificatio ſeu noua obedientia.

40 Paulus enim apertè dicit: Qui ſpiritu Dei aguntur,hi ſunt filij Dei: Et Chriſtus: Bona arbor facit bonum fructum. Qui ergo ſtatuit, hominem iuſtum eſſe fide, cuius mala & flagitioſa eſt vita, ſenſu communi deſtitutus eſſe videtur.

41 Vtrumque igitur tenendum eſt,quod & iuſti ſimus imputatione iuſtitiæ Chriſti,& iuſtificati debitores ſimus Deo,vt non viuamus ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum. Si enim,inquit Apoſtolus, ſecundum carnem vixeritis,moriemini.

42 Diſcernendũ eſt itaque inter cauſſas iuſtificationis,& qualitates ſeu proprietates iuſtificati. Cauſſa iuſtificationis eſt ſola gratia in Chriſto:qualitas iuſti ex gratia, & proprietas eſt, vt iuſtitiæ fructus edat, iuxta illud:Qui facit iuſtitiam,iuſtus eſt.

43 Hinc manifeſtum eſt, quod horribiliter errent, qui negant bona opera eſſe neceſſaria in iuſtificatis. Etſi enim non ſunt neceſſaria,vt merita iuſtificationis: tamen neceſſaria ſunt, vt fidei fructus, & Nouæ creaturę proprię actiones. Siquidem finis iuſtificationis in hac vita eſt, vt ſeruiamus Deo per iuſtitiam, Roma. 6. Poſt hanc vitam,ſalus animæ:& vita beata poſt reſurrectionem.

44 Neque tamen recipimus illorum orationẽ, qui dicunt, bona opera necessaria esse ad salutem: propter ambiguitatẽ. Nam si sic eam interpreteris: Opera sunt necessaria ad salutem, vt caussa ad effectum: planè falsa est. Verùm si sic eam accipis, vt sit sensus: Opera sunt necessaria ad salutẽ, vt iter intermedium: vera est. Verùm quoniam propositiones dogmaticæ debent esse certæ & perspicuæ, sine ambiguitate: iustè à quibusdam fratribus est improbata.

45 Secundus error pugnans cum vera sententia de iustificatione, est Pharisaicus & Papisticus. Pharisæi enim & Papistę non intelligentes iustitiam gratuitam, duplici errore implicãtur. Vno, quòd iustitiam in operibus collocent: Altero, quod traditionum suarum obseruationem, iustitiam esse contendant.

46 Hunc errorem, quia manifestè pugnat cũ verbo Dei, non est quod eum multis refellamus. Dauid apertè clamat: Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Dominus post Esaiam dicit: Frustrà me colũt docentes doctrinas hominum.

47 Quòd autem suæ sententiæ patrociniũ quærant ex Iacobo, nihil est. Spiritus idẽ locutus est per vtrumque, qui mentiri aut fallere nescit. Paulus dicit hominem iustificari sine operibus. Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus. Vtrumque verum est, rectè intellectum, iuxta scopum disputationis vtriusque.

48 Paulus enim, cùm dicit, hominẽ iustificari absque operibus, loquitur de effectione iustitiæ. At cùm Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus, loquitur de declaratione iustitię. Iustificari enim apud Paulum, est iustum fieri: apud Iacobum, est iustum declarari: Ille loquitur de principio, vnde sit res: hic, vnde cognoscatur.

49 Tertius error est Iudaicus & Papisticus. Iudæi enim & Papistæ existimant iustitiam Christianam constare fide & operibus simul, tanquam partibus iu-

ſtitiam Chriſtianam conſtituentibus.

50 Hic etſi magnus & peſtilens eſt error:tamē magis ſpecioſus eſt,quam ſuperior.Sed facilè refutari poteſt.Nam cùm conſtat obedientiam Chriſti eſſe iuſtitiam noſtram cuius pars nec fides noſtra exiſtit, nec opera noſtra:quis compos mentis, Chriſtianæ iuſtitiæ faciet partes,fidem & opus hominis?

51 Paulus quoque hunc errorem refutat. Rom.10. his verbis:Teſtificor enim illis quòd zelum Dei habēt, ſed non ſecundum ſciētiam. Ignorantes enim Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam quærentes ſtabilire, iuſtitiæ Dei nō ſubiecti fuerunt. Finis enim Legis Chriſtus in iuſtitiam omni credenti.

52 Hîc Paulus manifeſtè reiectionis Iudæorū cauſſam ponit, quod voluerint & ſuam iuſtitiam, hoc eſt, ſua opera, partem iuſtitiæ facere, & ſimul iuſtitiā amplecti,quæ eſt ex fide.

53 Rationem huius rei ſubiungit:quia Chriſtus eſt finis Legis in iuſtitiam omni credenti. Nō eſt dubium quin Legis finis (hoc eſt,extremū quod quærit Lex) ſit illos iuſtificare,qui eā obſeruant. Quo minùs aſſequatur Lex, impedit nō ipſius Legis impotētia, ſed carnis noſtræ vitioſas, cui demum ita medetur Chriſtus, vt eius iuſtitia gratis nobis per fidē imputata finē Legis cōſequamur, per illum ſcilicet iuſtificati: qui quia pro nobis Legē impleuit,factus eſt nobis iuſtitia, 1.Cor.1.

54 Hoc etiam confirmatur Roma.4. Operanti,inquit,merces non imputatur ſecūdum gratiam, ſed datur ſecundum debitum:at credenti in eum,qui iuſtificat impium,imputatur fides eius in iuſtitiam.

55 Hîc Apoſtolus duplicē iuſtitiam ponit,quarum vna ab altera eſt diuerſa.Nam habent contrarias cauſſas.Fidei enim iuſtitia,qua iuſtificatur credens, imputatur & gratis donatur: ſed operum iuſtitia nō eſt gratuita: vt quæ pendeat ex operum merito.

56 Ex his liquet Chriſtianam iuſtitiam non conflatam eſſe ex fide & operibus, ſed eſſe ipſiſſimā Chri-

ſti

ſti iuſtitiam credentibus imputatam, ſicuti ſuperiùs oſtenſum eſt.

57 Quartus error eſt recens Oſiandri, qui ſtatuit iuſtitia Dei eſſentiali, hoc eſt, iuſtitia, quæ eſt ipſa diuina eſſentia, homines iuſtos fieri, quem errorem, quia obedientiam crucis, qua Chriſtus peccatũ noſtrum expiat, & obedientiam Legis, quam Dominus nobis credentibus imputat, extenuat, imò reijcit, non iudicamus dignum longiori refutatione, etiamſi magnos quoſdã patronos habeat.

EXSTRVCTIO REGNI CHRISTI.

1 POſt lapſum primorum Parentum, Deus decretũ edidit de reparatione generis humani, viamque monſtrauit quomodo homines lapſi erigi poſſint, vt, è regno Satanæ vindicati, ciues regni Chriſti cenſeantur.

2 Nam cùm Adam lapſus cum ſua poſteritate, erigere ſe nequiret: Deus, porrecta manu, illum erexit, facta promiſſione ſeminis cõtrituri caput ſerpentis, hoc eſt, demolituri opera Satanę: vt ita homo in priſtinum ſtatũ reſtitutus, Deum per Chriſtũ perpetuò celebret.

3 Cùm hoc reparationis myſterium ſcire perutile ſit: illud in quatuor partes diſtrubutum explicare conabimur, cui breuem regni Chriſti deſcriptionẽ ſubijciemus. Nam huic erigendo myſterium reparationis deſtinatum eſt.

4 Partes autem myſterij reparationis, hæ ſunt ſpectandę. 1. De gradibus actionis diuinę in reparationis myſterio. 2. De modo reparationis. 3. De officio hominis qui reparandus eſt, eiuſq; officij partibus. 4. De ſalutis noſtræ, hoc eſt, reparationis, certitudine.

5 Quinã gradus ſint actionis Dei in hominis reparatione, Paulus oſtendit his verbis: Quos præſciuit,

eos

eos & prędestinauit conformes imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres: quos autẽ prędestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit.

6 Hîc Paulus quinque actionũ gradus in Deo enumerat. Primùm enim præsciuit Deus, quos vult in gratiam propter Christum recipere, vult autẽ omnes eos recipere, qui fide ad Christum confugerint, quantumvis impij antea fuerint, & infinitis peccatis contaminati. Vt enim lapsus fuit vniuersalis: ita etiam promissio gratiæ absque discrimine statuum, personarum & nationum omnibus facta est.

7 Deinde prædestinauit & ordinauit, quos præsciuit, ad vitam æternã cõsequendam, absque omni ipsorum merito, sola gratia per Christum reparatorem.

8 Tertiò, præscientiam & electionem per vocationem patefacit. Nam cùm Christus mandat discipulis his verbis: Ite in mundum vniuersum, proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò non crediderit cõdemnabitur. Satis declarat consilium suum esse, vt omnes obtemperantes voci Euangelij, sint salutis per Christum partæ, heredes.

9 Quarto loco, vocatos, iustificat, hoc est, eos, qui ad Euangelij vocem agunt pœnitentiam, & promissioni gratuitę credunt, absoluit à peccato, Christi iustitiam imputat, & acceptat gratis propter Christum ad vitam ęternam. Neque enim hęc iustificatio est, aut actio hominis, aut passio, aut vlla affectio, sed eius, quæ est Christi propria, iustitiæ imputatio.

10 Quinto loco, glorificat iustificatos, hoc est, donat beata immortalitate. Hęc glorificatio est plena hominis reparatio, scopus vltimus ministerij Euangelici.

11 Modus reparationis ad Gala. 4. his verbis describitur: Vbi venit plenitudo temporis, emisit Deus Filiũ suum, natũ est muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus:

peremus: quia autem estis Filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem Abba pater.

12 Initium salutis facit Apostolus charitatē illam Patris cœlestis immensam, qua Filiū suum dedit. Hoc ipsum & Dominus testatur, cum ait: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c. Deinde redemtionem nostri factam per oblationem Christi asserit. Cum hac cōiuncta est adoptio, Spiritus Sancti donatio, ac inuocatio.

13 Officium nostrū eiusque partes, tametsi ex dictis intelligi possunt: tamen vt distinctius teneantur, Matthæi 13. pulchrè depingi videntur, quēadmodū ex antithesi colligitur. Prima ergo officij nostri pars est oculis videre, hoc est, sentire nostram miseriam, & damnationem intelligere. Secunda, verbum reconciliationis audire & cognoscere, in quo remediū proponitur. Tertia, verbum illud ipsum amplecti, eique assensum præbere. Postrema, conuerti ad Dominū vera pœnitentia, ac ita per totam vitā, fructus dignos pœnitētiæ facere.

14 In certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda: Ius Christianorum de salute consequenda: Securitas Christianæ mentis de iure salutis: Discrimen inter eos, qui hoc ius habent, & alios.

15 Ius adeundi hereditatē vitæ immortalis, triplex habent fideles, Electionis, redemtionis & promissionis. Electio fundata est in Filio Dei Domino nostro Iesu Christo. Quare hoc ius infallibile est. Redemtio est satisfactio pro peccato, quæ facta est per sanguinem Christi, qui est sufficiens λύτρον pro peccatis omnium hominum. Promissionis verbum sæpissimè Scriptura repetit: Qui credit in Filium, habebit vitam æternam. Hoc triplici iure, fideles suas mentes cōfirmabunt, aduersus omnes tentationes, vndecunque veniant.

16 Securitas Christianarum mentium, residet in charitate adoptionis: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam. In veritate

tate promissionis, Qui enim promisit Deus immutabilis est: Cœlum & terra citiùs transibũt, quàm vnum iota de ipsius promissione: in facultate promissi præstandi. Ad hanc respexit Abraham, cùm tota rerũ natura videretur reclamare promissioni diuinæ.

17 Discrimen inter eos, qui ius habent cœlestis ciuitatis,& alios, duplex est,Internum & externum. Internum est,quòd qui ius ciuitatis cœlestis obtinet, habeat arrhabonem Spiritus, hoc est,fidẽ,motus excitatos à Spiritu Sancto,bonam conscientiam,siue,vt breuiùs dicam, qui retinet fidẽ & bonam conscientiã, habet notas,quę testantur de iure ciuitatis cœlestis.Contrà,qui hæc nõ habent adhuc extra familiam Dei sunt. Externũ,Interni effectus est. Qualis enim animus est, talis relucet in externa vita & moribus. Nam, iuxta Christi dictum:ex fructibus arbor cognoscitur.

18 Quicunque ergo iuxta carnem viuunt, & desideria carnis faciunt,vt nec spiritum Christi habẽt,nec fidem:ita adhuc sunt in suis peccatis, & reparatio in ipsis nequaquam est inchoata.

19 Hîc non attenditur ratio diuitis & pauperis,nobilis & ignobilis,clari & obscuri,sacerdotis & laïci,domini & serui, masculi & fœminæ. Sed, vt omnes, qui Christo fide & spiritu adhęrent,vnum in ipso sunt:ita qui fide &Christi spiritu vacui inueniuntur,serui sunt Satanæ, quantumvis externa religionis larua se inter Filios Dei vendicent. Honestus ille aulicus Ioan.4.inter ciues regni Christi fuit,cum interim superbus Pharisæus,Satanæ erat mancipium.

20 Regnum Christi triplex est, Potentiæ,gratiæ,& gloriæ. Potentia vicit Diabolum & peccatum, vt esset locus gratię:per gratiam in fidelibus dominatur,vt viã ad gloriam præparet.

21 Regnum potentiæ,est quo potenter dominatur omnibus creaturis in cœlo, in terra, & apud inferos. Hoc illi commune est cum Patre & Spiritu sancto. Vt enim hæ tres personæ vnus Deus est:ita vnũ, potentiæ regnum

regnum: cui nemo reſiſtere poteſt.
22 Regnum gratiæ, eſt quo per ſpiritum & verbum regnat in piorum animis. Huius regni fructus eſt iuſtitia, pax, gaudium in Spiritu Sancto. Neq; venit hoc regnum cum vlla externa obſeruatione, hoc eſt, cum externo quopiam maieſtatis ſplendore.
23 Etſi auté hoc gratiæ regnum, externam & mundanam pompam non agnoſcit: tamen habet ſuã quandam peculiarem rationem in erectione, propagatione, conſeruatione, ordine, dominio, ſeruitute.
24 Erigitur ab ipſo ſummo architecto Deo, vt Pſalmus 2. docet, vnde mens pia fiduciam concipiet, nunquam fore, vt hoc Regnum vllis Satanę machinis aboleatur. Concutitur quidem: ſed inuictum tamẽ manet. Hoc regnum Chriſtus erigit ſceptro verbi ſui, quod vbicunque purè ſonat, ibi hoc gratiæ regnum eſt.
25 Propagatur præterea per Verbũ, per pios Euangelij miniſtros, per ſanctos Reges & Principes cuiuſmodi fuerunt Dauid, Ezechias, Ioſias, Ioannes Fridericus, Chriſtianus tertius & alij multi: quales Deus ſubinde excitare ſolet, vt ſint propagatores ſui regni, ac nutritores Eccleſiæ Chriſti. Atque hi in beata vita vt ſplendor firmamenti æternùm ſplendebunt.
26 Huic regno propagando ſtudent quoque pij patresfamilias, Conſiliarij regnorum Deum timentes, imò quilibet in ſuo ſtatu & ordine, quando vita, operibus, conſilio, Chriſti gloriam quærit.
27 Conſeruatur hoc regnum ab eodem qui illud erigit, hoc eſt, Deo: vnde fiducia cõcipienda eſt, de eius firmitudine & ſtabilitate contra portas inferorum.
28 Ordo in hoc regno non eſt Politicus & Tyrannicus. Non vnus aliquis præeſt vt in Monarchijs mundi: ſed ſunt in eo docentes & diſcentes, ſine dominio vnius in alterum. Omnes pij in hac vita poteſtati politicæ eminentiori ſubiectos ſe eſſe ſciunt, cui & honorem debitum pręſtant, modò nihil imperatur, quod cum ſcelere perficitur. Tùm enim ſequenda eſt Regu-

la: Oportet Deo magis obedire, quàm homini.

29 Dominium in hoc gratiæ regno vnius Christi est: idque ἀνυπεύθυνον. Hic enim solus in suo regno dominatur, nec obnoxius est ad reddendam alicui superiori rationem suæ administrationis.

30 Sceleratus Papa, qui, ab impijssimo Phoca, difficulter admodum dominium in Ecclesiam impetrauit, isto facto satis ostendit, se non Christi seruum esse, sed aduersarium, hoc est, Antichristum. Nec est alius Antichristus exspectandus, quàm iste filius perditionis Papa: quem Filius Dei iam cœpit conficere gladio oris sui, & tandem tollet omnino è medio, per suum, omnibus pijs exspectatum aduentum, iuxta doctrinam Pauli.

31 Restat seruitus præstanda Regi Christi in suo regno, quam definit sanctus ille rex Dauid, cum inquit: Seruite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore. Zacharias in suo carmine, collocat hanc seruitutem in iustitia & sanctitate: quibus nos decet seruire Regi Christo, omnibus diebus vitæ nostræ.

32 Regnum Christi gloriosum, ad quod via est regnum gratiæ, spectatur dupliciter. Primùm enim considerατur in ipso Christo Rege: qui postquam surrexit à mortuis, gloriosè suum regnum occupauit, captiuam ducens captiuitatem ascendendo in cœlum, vbi sedet ad dexteram Dei Patris, vnde & redibit iudicatum viuos & mortuos.

33 Deinde spectatur Christi gloriosum regnum in Christi mystico corpore, quod est Ecclesia. Qua ratione tum demùm perficietur hoc Christi regnum gloriosum, vbi resuscitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrẽ. Tùm enim, vt pij perpetuo conspectu Dei & sanctorum Angelorum fruentur: ita impij, qui gratiæ Christi regno aduersabantur in hac vita, perpetuis flammis cruciabuntur.

34 Hinc ergo admoneantur omnes: Impij quidem, vt cùm adhuc in via sunt, resipiscant maturè, ne subi-

tus eis ſuperveniat interitus: Pij verò, vt conſtanter vſque ad finem perſeuerent, exſpectantes beatam illam ſpem & illuſtrem aduentum gloriæ magni Dei ac ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Huic ſit Regnum, gloria, benedictio, robur in ſecula ſeculorum, Amen.

LEX DIVINA.

1 ETſi vox Legis plura complectitur in Scriptura: nos tamen hîc ſolam eam partem intelligi volumus, quam à numero præceptorum, Decalogum, & à communi eius vſu, Moralem legem appellamus.

2 Hæc diuina Lex, quę & naturæ dicitur, vnà cum primis hominibus nata eſt: quę illorum animis impreſſa, & Deum colendum, & homines diligendos eſſe dictat.

3 Eadem rectiſſima via eſt ad vitam. Nam ſi in eius obedientia perſtitiſſent primi Parentes noſtri, æternũ vixiſſent beati: quia iuſti. Verùm, quia eam violarunt, ceſſit eis & poſteris ipſorum in morté. Atque ita mandatum, (vt Paulus ait) quod inſtitutum erat ad vitam, facit ad mortem. Huc illud Domini ad Legiſperitum interrogantẽ, quid faciat, vt vitam conſequatur æternam: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

4 Lapſis primis parẽtibus, ita natura hominum deprauata eſt, vt obedientiam, quam requirit Lex, præſtare minimè valeat. Id quòd nõ ſolùm arguit vniuerſalis experientia, & Scripturę teſtimonia teſtantur: verumetiam noua via in cœlum monſtrata, qui eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, euincit. Nam ſi ex Lege eſt iuſtitia (ait Paulus) Chriſtus fruſtrà mortuus.

5 Etſi autem hæc Lex præſtari non poteſt in hac vita: tamen nec fruſtrà per Moſen repetita eſt, nec eius vſus eſt vulgaris.

6 Hæc igitur Lex, rursus commendata est populo Dei, tribus de caussis. Quarum prima est, vt legis Naturæ autoritas hac noua publicatione confirmaretur. Secunda, vt quæ per consuetudinem peccandi, & sceleratorum multitudinem latere cœperant, manifestarentur: ne quis ignorantiam prætenderet. Tertia, vt constaret certa Deum colendi ratio: ne pij, Ethnicis & Pharisaicis superstitionibus, à vero Dei cultu, abducerentur.

7 Quod autē hæc Lex exarata sit in tabulis lapideis, Symbolicum est. Nam Deus isto Symbolo, non solùm monet, tantā nostrorum cordium duritiem esse, vt non prius Lex Dei in ea inscribi possit, quàm Deus ea suo digito adaptauerit, legemq́; suam ipse ijs inscripserit: verumetiam significari voluit, nulla vetustate abolendam esse obedientiam, quæ in hac Lege requiritur.

8 Huius Legis vsus in hac vita triplex est: Externus, internus, spiritualis.

9 Primùm vsum ideò externum voco: quia ad externum hominem in hac vitæ consuetudine pertinet. Regit enim hæc Lex externos mores: sicuti aliæ leges Oeconomicæ & Politicæ, quales traduntur à Philosophis & Iureconsultis.

10 Hac externa disciplina nequaquam satisfit Legi Dei, quæ spiritualis existit: sed tantùm vitantur pœnæ ciuiles. Magistratus enim non punit eos, qui hanc externam disciplinam seruant: sed honore potiùs obseruatores ornat & præmijs, quia ad pacē publicam conseruandam facit.

11 Hypocritæ tamen & Pharisæi, in hac Legis superficie hærent: & se ea iustos esse corā Deo falsò gloriantes, alios tanquam iniustos despiciunt & condemnant: quemadmodum Euangelica docet historia.

12 Iuxta hanc Legis superficiem Paulus vixit irrepræhensibilis ante conuersionem, dum in Pharisaismo excelluit supra omnes æquales suos. Quo sanè tēpore peccatum in eo mortuum fuit: sicut ipse de se testatur,

tur, inquiens: Sine Lege, peccatum mortuum est: Ego autem viuebam aliquando sine Lege.

13 Donec enim homines tantùm externam faciem Legis intuentur, vt Pharisæi & hypocritæ, dicuntur esse sine Lege, scilicet, reuelante & damnante peccatum: & dum sunt sine Lege, peccatum in ipsis mortuum dicitur: quia ignoratur: non apparet: nec irritantur eius παθήματα per Legem.

14 Secundum vsum Legis ideò internũ voco: quia conscientiã hominis ferit, ostendens, arguens, & damnans peccatum, producens hominem ad tribunal Dei, eumque maledictionis sententiæ subijciens.

15 De hoc interno Legis vsu ante conuersionẽ ad Deum, concionatur Apostolus, Roma. 7. Et in illustri exemplo generalem doctrinam proponit, ostendẽs in seipso vim Legis reuelantis & damnantis peccatum.

16 Veniente, inquit, mandato, peccatum reuixit, & ego mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatũ, occasionem adeptum, per mandatum decepit me, & per ipsum occidit.

17 Pulcherrimè in hoc paradigmate Legis vsus, de quo agimus, ostenditur. Primum, inquit, Veniente mãdato peccatũ reuixit, hoc est, postquam sensi mentem Legis, vita mea ad normam Legis examinata: me transgressorem Legis agnoui, & depræhendi me reum coram tribunali Dei.

18 Nam & peccatum, quod antea latebat vt mortuum, iam per Legem agnitum, in conscientia mea reuixit: ac affectiones peccatorum, quæ sunt per Legem, vigebant magis in membris meis.

19 Hanc hypothesin si ad thesin traduxeris, hęc generalis doctrina emerget. Lex Dei, vbi homo cœperit suam vitam ad eius normam exigere, peccatum antea veluti mortuum delitescens excitat: ac in conscientia hominis, affectus peccatorum, qui latuerunt anteà, vigent magis magisque.

20 Sequitur deinde: Ego autem mortuus sum, hoc est, me morte & damnatione dignum intellexi: propterea quòd Deo obedientiam perpetuam & perfectam, iuxta Legis præscriptum non præstiterim.

21 Ex peccati ergo cognitione homines in agnitionem iræ Dei, & iustæ suæ damnationis ducuntur: vt, velint nolint, fateantur se mortis sententiæ obnoxios esse.

22 Et inuentum est, inquit, mihi mandatum, quod institutum erat ad vitam, ad mortẽ facere: hoc est, depræhendi mandatum, quod datum erat, vt qui ei obediret, vitam consequeretur, cedere mihi in mortẽ, propterea quod eius transgressor inuentus sum. Vt enim obedientibus vita promittitur: ita præuaricatoribus mors est vt stipendium proposita.

23 Hinc patet, promissiones legales annexã habere conditionem implendę Legis: & comminationes pertinere ad eos, qui vel in minimo Legem violauerint.

24 Huius rei ratio subiungitur his verbis: Nã peccatum occasione sumta, decepit me per mandatum, ac per ipsum occidit me: quasi diceret: quòd mortuus sum Legis ministerio, id nequaquam vitio Legis factũ est: sed peccati potius & innatæ corruptionis culpa. Hoc peccatum per mandatum me decepit, & vt latro quispiam, me è via abductum occidit & spoliauit.

25 Hinc concluditur generalis doctrina. Non esse culpam Legis reuelantis peccatũ, si ex agnitione peccati per Legem, euadimus deteriores: sed esse vitium peccati habitantis in carne nostra. Nam magis æstuat & inflammatur in nobis peccatum, quãdo accedit vox Legis prohibentis, & damnantis peccatum.

26 Hunc vsum Legis internum, Apostolus Corinthijs scribens, indicat his verbis: Lex est ministerium mortis, hoc est, facit vt ex agnitione peccati, intelligamus nos morte dignos.

27 Estq́ue diligenter considerandum cuius mortis sit ministerium Lex: cùm mors sit multiplex. Est enim

ministerium mortis hominis, hoc est, dānationis hominis ob Legis transgressionem: Non est ministerium mortis peccati, sed potiùs vitæ peccati iuxta Apostolum: Veniēte mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Etsi id fit vitio carnis, vt dictum est.

28 Hinc patet manifestè, Legem nō prædicare veniam pœnitētibus: sed pœnam transgressoribus. Pœnitentiæ enim prædicatio, medicinam lethali adhibet vulneri, quod inflixit peccatum, & Lex reuelauit.

29 Quòd autē quidam contendunt, Legis esse proprium arguere peccatū, rectissimè quidem id faciunt, vt qui vendicant Legi suum proprium officium cōtra Antinomos, qui duo ademerunt Legi Dei: Vnū, quod non per Legem sit agnitio peccati: Alterum, quod Lex nō sit norma vitæ Christianæ. Verùm cum inde effici putant Legis esse proprium prædicare pœnitentiam, grauissimè impingunt. Nam quod Euangelij est proprium, falsò Legi attribuunt.

30 Ego quidem non dubito præcipuam consolationem afflictorum, in hoc sitam esse, quòd certò sibi persuadeant, Euangelium esse vniuersalem prædicationem pœnitentiæ, & remissionis peccatorum in nomine Iesu Christi: sicuti ipse Dominus Euāgelij summam complexus est, Luc. 24.

31 Duo enim facit Euangelium: monstrat remedium, & ostendit quibus remedium applicatur. Maledictionis sententiæ omnes homines obnoxij sunt: sed Euangelium monstrat Christum, qui Legi satisfacit, & transferēs in se nostram culpam, absoluit à reatu pœnitentes.

32 Cùm autem quidam excipiunt, & dicunt pœnitentiæ vocē propriè pro contritione accipi, falluntur. Nā cōuersio Prophetis, & μετάνοια, Euāgelistis, sunt synonima: nisi quòd μετάνοια notat cōuersionis formā: videlicet, quod non sit quęuis de loco in locū reuersio: sed mētis mutatio, in qua regeneratur homo, & fit noua creatura, ac simul fide iustitiā Christi apprehendit.

33 Diligenter igitur discernendum est inter accusationem peccati & prædicationem pœnitētiæ, hoc est μετανοίας. Illa Legis est, & præparat ad hāc. Hæc Euangelij est, in remissionem peccatorum.

34 Hanc nostrā assertionem, de accusatione peccati, & prędicatione pœnitētiæ, niti Prophetica & Apostolica autoritate manifestū est. Quare qui eam cōuellere conantur, Prophetis & Apostolis bellum faciunt.

35 Ieremias cap. 14. vt iniquitatum notitiā, ad cōpunctionem impellere testatur: quæ iniquitatum notitia, aliunde esse nō potest, quàm ex Lege. Per Legem enim agnitio peccati: ita cognitionē fœderis, conuersionis, hoc est, pœnitentiæ fundamentū esse affirmat. Si ergo fœdus, Euangelij est proprium: cur non etiam prędicatio pœnitentiæ, quæ in fœdere fundatur?

36 Hoc apertiùs adhuc Threnorum 2. ostenditur, vbi Propheta in hunc modum loquitur: Prophetæ tui non aperiebant iniquitatē tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Est ergo argutio peccati, non prædicatio pœnitentiæ: sed ad eam tantùm præparatio quædam, summè necessaria in hoc humani generis veterno.

37 Petrus Apostolus Actor. 2. ad eundem modum discernit inter accusationē peccati, & prædicationem pœnitētiæ, vbi etiam compunctionē à pœnitentia separat. Primùm enim arguit peccatum per Legē, obijciens Iudæis ingratitudinē erga Deum, & homicidium innocentis Christi, hoc est, violationē primæ & secundæ Tabulæ. Deinde, cum ad hanc concionē corde cōpū cti Iudæi dicunt Apostolis: Quid faciemus viri fratres? Petrus respondit, μετανοεῖτε, hoc est, conuertimini, seu resipiscite, seu pœnitentiam agite. An nō hîc Apostolus apertè discernit inter accusationē peccati, compunctionem, & μετάνοιαν? Háncne opponit terroribus Legis, & commeritę damnationi, tanquam antidotum efficacissimum?

38 Constanter igitur vt accusationem peccati tribuimus Legi: ita prædicationem pœnitētiæ, propriam

esse Euangelij deffendimus: & in hac assertione propriissimè vtramq; vocem & μετανοίας & Euangelij accipimus.

39 Fateor quidem pœnitentiæ vocabulum durius esse: attamen, quia eo vsa est Ecclesia tot seculis pro eo quod Græcè est μετάνοια, potiùs sensum vocis, quã originem respicere oportet, ne quis etiam ad Iudæ μεταμέλειαν, hanc vocem referat: quod planè Sycophanticum iudico.

40 Restat tertius vsus Legis, quem ideo Spiritualem appello, quia pertinet ad homines spiritu Dei renatos. His præscribit certam viuendi regulam, iuxta quam viuere contendant, vt Deo ex fide spiritualem cultum præstent.

41 Hîc maximam luctam experiuntur fideles, dum Spiritus in illis condelectatur legi Dei, seque ad eius normam componere studet: & caro cõtrà peccatis stimulis agitatur contra Spiritum, vt non, quod volunt faciant renati, sed quod nolunt malum, hoc agãt. Sub hac lucta ingemiscentes Sancti, cupiunt liberari de corpore mortis huius, vt tandem liberè possint Deo præstare obedientiam iuxta Legem.

42 Tametsi autẽ nõ possunt renati vel exuere peccatum inhabitans, vel Deo plenè iuxta Legem obedire: tamen nulla est iam eis metuenda condẽnatio: quia sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnem, sed secundum Spiritum.

43 Reliquis autem omnibus, qui non sunt in Christo, & qui ambulant secundum carnem, manet certa damnatio, donec resipiscant.

44 Ex his facilè soluitur quæstio, de abrogatione legis Decalogi, quæ nunquam abolebitur, quo ad doctrinam attinet: sed tantùm, quantum ad eius damnatoriam sententiam pertinet: à qua soli sunt liberi, qui sunt in Christo Iesu, & ambulant secundum Spiritũ. Nam spiritus Dei testatur eos filios Dei esse.

EVANGELIVM.

1 Vangeliũ propriissimè definitur vniuersalis prædicatio pœnitẽtię & remissionis peccatorum in nomine Christi.

2 Pœnitentię vocabulum hîc accipio cum veteri interprete pro μετανοίᾳ, nõ pro μεταμελείᾳ, quam eodem pœnitentiæ nomine vertit interpres.

3 Verùm hoc est perpetuum discrimen apud Euangelistas, quod μεταμέλεια, significat displicentiam cum dolore, ob factum commissum: μετάνοια verò ipsam cõuersionem peccatoris notat, quæ conuersio fit per fidẽ in Christum.

4 Potest autem μεταμέλεια esse sine μετανοίᾳ, vt in Iuda fuit. Sed nunquam potest μετάνοια habere locũ, nisi præcedat μεταμέλεια: ex quo factum est vt prima pars pœnitẽtiæ, id est, conuersionis, habeatur. Ordine enim præcedit cõuersionem, sicut nouitas vitæ sequitur, quæ est iustificationis finis in hac vita, Roma. 6.

5 Vt autem doctrinam Euangelij apertiùs intelligamus, definitionem positam, in suas retextam partes, examinabimus.

6 Partes autem hæ sunt. 1. quídnam offerat Euangelium. 2. quibus offerat. 3. qua cum conditione offerat. 4. cuius tandem merito offerat.

7 Quídnam offert Euangelium? Remissionem peccatorum. Quam autem lætum sit hoc nuncium, tum demùm intelligemus, si quid præcedat remissionẽ peccatorum & quid cum remissione peccatorum coniunctum sit, & quid consequatur, attenderimus.

8 Quid remissionem peccatorum præcedit? Peccatum, reatus, ira Dei, maledictio, tristissima seruitus sub Satana, & obligatio ad æternas pœnas. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non manserit in omnibus,

bus,quæ ſcripta ſunt in libro Legis,vt faciat ea.

9 Dum ergo Euangelium prædicat remiſſionẽ peccatorum,ſimul prædicat liberationem à peccato,à reatu, ab ira Dei, à maledictione, à triſtiſſima ſeruitute Diaboli,& ab obligatione ad æternas pœnas.

10 Quis vel hominum vel Angelorum ſatis prædicauerit hoc beneficium? A tantis enim malis liberari, eſt à ſempiterna miſeria liberari.

11 Quid eſt coniunctum cum remiſſione peccatorum? Iuſtificatio, regeneratio, adoptio, libertas, liber ad Deum acceſſus,& arctiſſima quædam cum Deo cōiunctio.

12 Iuſtificatio eſt, qua habentibus remiſſionẽ peccatorum,imputatur Chriſti obedientia, vt ſit eorũ iuſtitia,qua iuſti apparent in conſpectu Dei,adeò vt iam non ſint ſub Lege,ſed ſub Gratia.

13 Regeneratio eſt, qua Spiritus Sanctus iuſtificatos regignit,vt ſint nouæ creaturæ: in qua motus excitat Spiritus Sanctus ſibi ſimiles, & congruentes ad Legem & voluntatem Dei.

14 Libertas eſt, qua manumiſſi ſumus à veteri ſeruitute,& facti ſumus liberi.

15 Adoptio eſt, quòd iuſtificati iam ſint Dei filij, exemti à poteſtate Diaboli, qui efficax eſt in filijs contumaciæ, hoc eſt, in ijs, qui non habent remiſſionem peccatorum.

16 Liberum acceſſum ad Deũ habent qui filij adoptione ſunt facti. Poſſunt enim Deum inuocare,& offerre ipſi,ſacrificia grata per Chriſtum Ieſum.

17 Arctiſſima cum Deo coniunctio inde eſt, quòd habentes remiſſionem peccatorum,ſint membra Chriſti,illi Spiritu Sancto iuncti,vt palmites viti, & membra corpori.

18 Hinc eſt quod Ioannes definit Eccleſiam,Sanctã κοινωνίαν cum Patre,& cum Filio eius Ieſu Chriſto.

19 Quid conſequitur remiſſionẽ peccatorum? Immortalitas, gloria ſempiterna, fruitio Dei in omnem æter-

æternitatem, ſecuritas. Breuiter, conſtans beatitudo & felicitas.

20 Hęc quanta bona ſint æſtimare eſt ex collatione malorum, quæ manent non habentes remiſſionẽ peccatorum: quæ ſunt, Mors æterna, nõ carens ſenſu, ſed fruitione Dei, qui vera vita eſt: Sẽpiterna miſeria, cruciatus corporis, vermis conſcientiæ, ſocietas cum Diabolo & angelis eius in omnem æternitatem.

21 Qui ergo mala quæ præcedunt remiſſionẽ peccatorum; & quàm dulcis ſit remiſſio peccatorum, & quid cum ea coniunctum ſit, & quid eam tandem excipiat in ęterna vita, intelligit, cur prędicatio remiſſionis peccatorum, dicatur Euangelium, hoc eſt, bonus ac lætus nuncius, ignorare non poteſt.

22 Quibus offert Euangelium remiſſionem peccatorum? Peccatoribus, ijſq́ue omnibus abſque diſcrimine ordinum, conditionum & nationum.

23 Sic enim Veritas dicit: prædicate Euangelium omni creaturæ, intelligens per Omnem creaturã, omnes homines cuiuſcunque ordinis, conditionis, & nationis.

24 Idem ait: Oportet prædicari remiſſionem peccatorum in omnes gentes, hoc eſt, omnibus gentibus: idq́ue in hunc finem: vt gentes fiant participes bonorum quæ offert Euangelium.

25 Paulus ſimiliter dicit: Certus eſt ſermo, quòd Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere. Itẽ: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Vnus enim eſt Deus, & vnus Mediator Dei & hominum.

26 Qui ergo negant gratiam eſſe vniuerſalem, corrumpunt doctrinã Euangelij, & Chriſto ſe opponunt: & miſerè ſeipſos & alios ſeducunt, cõcluſiunculis ſuis perperam ex Scriptura conſtructis capti.

27 Qua cum conditione offert Euangelium remiſſionem peccatorum omnibus peccatoribus? Cum conditione pœnitentiæ, hoc eſt, ſi conuertantur per fidem ad prædicationem Euangelij. Ideò ait: Oportet

tet

tet prædicari pœnitentiam.

28 Conditio pœnitétiæ & fidei eadem eſt. Nam per fidem fit conuerſio. Ideò Dominus mandato de prædicando Euangelio inter omnes gẽtes addit: Quiſquis crediderit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condẽnabitur.

29 Hæc cõditio ſæpiſſimè inculcatur in Scripturis: Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitũ daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Ergo non credens peribit. Qui enim non credit in filium, ira Dei manet ſuper eum.

30 Vt autem cõditio fidei requiritur, vt applicetur beneficium, hoc eſt, remiſſio peccatorum: ita conditio perſeuerantiæ neceſſaria eſt, vt retineatur acceptum.

31 Ideò autor Epiſtolæ ad Hebræ. dicit. Participes Chriſti effecti ſumus, ſi tamẽ initium fiduciæ eius, vſque ad finem, firmum tenuerimus. Item: Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit.

32 Hæc perſeuerantiæ cõditio euertit dogma eorum, qui ſentiunt hominem, qui ſemel cœpit credere, non poſſe amittere fidem: quaſi fides eſſe poſſit, vaſtata conſcientia, & expulſo de corde Spiritu Sancto, qui vbicunque ſit, efficax eſt.

33 Porrò cum fides ſit voluntatis, ceptũ eſt quæri, Quomodo ſe volũtas habeat in cõuerſione, ſeu in apprehenſione quæ fit per fidem: paſſiuéne, an actiue?

34 Vt ad hanc quæſtionẽ rectè reſpondeatur conferenda ſunt plura Scripturæ teſtimonia, qualia ſunt hæc: Hic eſt Filius meus dilectus, hunc audite. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Deus operatur in nobis & velle & perficere. Spiritus adiuuat infirmitates noſtras. Exuſcita donum quod in te eſt. Contẽdite intrare per anguſtam portã. Quoties volui filios tuos congregare, & noluiſti? Vos ſemper Spiritui Sancto reſtitiſtis. Nolite contriſtare Spiritum Sanctum Dei.

35 Hæc & ſimilia teſtimonia vnà conferenda ſunt, & non vnum aliquod ex illis ita arripiendum eſt,

vt

vt cætera Sophisticâ eludantur.

36 Mandatum est vt audiamus vocẽ filij Dei. Huic mandato obtemperare potest hominis voluntas. Verùm quia, dum verbum auditur, voluntas per se assentiri non potest, Spiritus Sanctus adest, & mouet voluntatem, vt verbo assentiatur.

37 Hæc voluntas nõ habet se, vt saxum, quod violenter trahitur: sed vt potest assentiri Spiritui Sancto mouenti: ita sua contumacia potest Spiritui Sancto reluctari.

38 Deinde, conuersus & regenitus habet perpetuũ opitulatorem Spiritum: vnde potest & debet volũtas pijs exercitijs se magis magisq; excitare. Potest etiam Spiritũ Sanctũ contristare, & relabi in priores sordes.

39 Quare vt crebræ Prophetarum exhortationes, lectio, meditatio, Sacrę cœnæ vsus, alacritati voluntatis excitandæ seruiunt: ita comminationes & ęrumnæ præsentis vitæ, voluntatem veluti refrenare debent, ne Spiritum Sanctum expellat.

40 Habet ergo voluntas hominis se, cũ in conuersione, tùm post conuersionem: partim passiuè: partim actiuè.

41 Abraham accipiens mandatum de mactando filio, omnia, libera voluntate, mandato Dei postposuit. Quod factum cùm Deus prædicat, satis ostendit voluntatem Abrahę non se habuisse vt saxum, sed verè elegisse obedientiam erga Dei mandatum.

42 In volũtate siquidem est προαίρεσις, qua ipsa potest, pluribus monstratis, alia præ alijs eligere.

43 Sequitur quod quarto loco proposuimus, cuiusnam merito Euangelium offerat remissionem peccatorum pœnitentibus? Ad quod respondet Dominus, cum addit: In nomine meo.

44 Hæc locutio, In nomine meo, vnum excludit, alterum includit. Excludit meritum hominis pœnitentis: & includit meritum Christi passi pro nobis & resuscitati.

45 Porrò triplex meritũ Christi est, videlicet mortis, obedientiæ & intercessionis.

46 Meritum mortis Christi abolet peccatum, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

47 Quicunque ergo aliunde, quàm à merito mortis Christi, quærit peccati expiationem: puritatem Euãgelij corrumpit, & mortem filij Dei extenuat. Nullum enim vnquam peccatũ aboleri potest, nisi virtute sanguinis Christi. Ideò autor Epistolæ ad Hebr. ait: Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Item: Sanguis Christi emundat conscientias ab operibus mortuis. Item: Sine effusione Sanguinis nulla fit remissio.

48 Meritum obedientiæ Christi, qua videlicet Legi Dei satisfactum est, nobis confert iustitiam. Nam Christus suam obedientiam nobis imputat, qua iusti appareamus in conspectu Dei.

49 Ita enim Paulus scribit: Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti. Itẽ: Quemadmodũ vnius inobediẽtia multi sunt cõstituti peccatores: ita vnius (Christi) obedientia, multi sunt constituti iusti.

50 Qui ergo in alia quauis re collocant iustitiam, qua iusti sumus coram Deo, quã in obedientia Christi credẽti imputata, abolent Euangelium, & Christi beneficium non, vt par est, æstimant.

51 Meritum intercessionis est, quo reconciliamur Deo. Christus enim solus est Mediator Dei & hominum, & solus intercedit, solusque exauditur.

CONVENIENTIA ET DISCRIMEN LEGIS ET EVANGELII.

1 CVm idẽ Deus sit autor & Legis & Euãgelij, fieri non potest, vt sibi Lex & Euangelium repugnẽt: modo finis principalis & vltimus vtriusque doctrinæ, rectè consideretur.

2 Idem

2 Idem enim planè requirit Deus,& Lege & Euangelio, si finem spectemus vltimum, videlicet,plenam, perfectam, & spiritualem iustitiam, quæ est via vitæ æternæ. Nã sine perfecta iustitia,hoc est,integra obedientia erga Legem Dei,nemo vitam ingreditur.

3 Verùm si modus quæritur,quo peruenitur ad finem Legi & Euangelio communẽ, maximum discrimen inter Legem & Euangelium apparebit.

4 Deus siquidem Lege sua requirit, vt homo ipse Legem operibus impleat, quo operibus Legis iustificatus,vitam ingrediatur.

5 Hoc Deum velle sua Lege,promissio benedictionis Legi addita, indicat. Præterea sententia illa: Qui fecerit ea, viuet in eis. Idem confirmatur verbis Domini dicentis:Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

6 Verùm quoniam conditio Legi addita: Si fecerit ea homo, viuet in eis, homini est impossibilis (nemo enim mortalium,iuxta communem nascendi Legem natus,Legi Dei perfectam obedientiam præstare potest)omnes homines sententiæ damnatoriæ Legis primùm in Paradiso latæ, deinde hominum mentibus impressæ, & de nouo promulgatæ in monte Sina,subiacent,donec finem Legis,hoc est,perfectam iustitiam consequantur, qua consistere coram tribunali Dei iusti iudicis possint.

7 Cùm igitur homo finem Legis suis viribus assequi haud potest:Deus ex mera sua bonitate,Euangelium proponit de Filio suo, qui factus homo, Legem impleuit perfectè,adeò vt sententiaLegis,perfectè iustus iudicatus sit:teste ipsius gloriosa resurrectione.

8 Hanc suam iustitiam,quę est Legis perfecta obedientia,Filius Dei(cuius omnes actiones & passiones infiniti sunt valoris)omnibus in se credentibus imputat,vt habeãt ex imputatione,quod Lex requirit, hoc est,plenam & perfectam iustitiam,quę est via ad beatitudinem.

9 Hoc autẽ ita esse Paulus sæpe ostendit,Roma.5.

Vnius (ſcilicet Chriſti) obedientia, iuſti conſtituentur multi 2.Corin.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſtitia Dei in eo. Hoc eſt, ipſe factus eſt reus noſtro peccato, & nos facti ſumus iuſti ipſius iuſtitia. Quod Auguſtinus rectè intellexit, cum diceret: Noſtra delicta ſua delicta fecit, vt ſuam iuſtitiam noſtram iuſtitiam faceret.

10 Sed quid clariùs dicto illo Pauli Rom. 10? Chriſtus eſt finis Legis in iuſtitiam omni credenti, hoc eſt, omnis qui credit, habet quod Lex requirit, nempe iuſtitiam, non quidem à ſe factam, ſed ſibi imputatam, qua perfectè iuſtus coram tribunali Dei apparet.

11 Huius iuſtitiæ imputatæ credenti, illuſtrè paradigma Paulus ſe ipſum ſtatuit Philippen. 3. quum ait: Exiſtimo omnia damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror, vt σκύβαλα, vt Chriſtum lucrifaciam, & comperiar in eo nõ habens meam iuſtitiam, nempe quæ eſt ex Lege, ſed eam quæ per fidem eſt Chriſti, iuſtitiam, inquam, quæ eſt ex Deo per fidem.

12 Hîc Paulus diſertè diſtinguit inter iuſtitiã Legis & Euangelij. Legis iuſtitia eſt, cùm homo ipſe Legem præſtat. Euangelij iuſtitia eſt, cùm Deus imputat iuſtitiam credenti, quæ imputata iuſtitia, eſt obedientia Legis à filio Dei præſtita, quã ipſe imputat, & gratis donat in ſe credentibus. Promiſſio enim Euangelij, conditionem fidei requirit.

13 Eſt ergo hæc iuſtitia hominis credentis, donum Chriſti. Nam ſi homo ipſe potuiſſet iuſtificari Lege: Chriſtus non mortuus fuiſſet, vt Paulus docet, Gala. 2.

14 Habemus ergo, & in quo conueniant Lex & Euangelium, ſi finẽ reſpicimus, nempe in eo, quòd vtraque doctrina requirat iuſtitiam, viam vitæ æternæ, & in quo diſcrepent, videlicet in modo obtinendæ iſtius iuſtitiæ. Lex enim requirit ab homine propriam hominis iuſtitiam, quam ipſe facit: Euangeliũ offert alie-

nam, nempe Christi, fide accipiendam, vt isto pacto legi Dei satisfiat.

15 Papistæ autem, vt hanc dulcissimam doctrinam & mysterium solo verbo Dei Ecclesiæ reuelatum, de modo obtinendæ iustitiæ quam Lex requirit, obruāt, clamant nos Deum Tyrannidis accusare, vt quem Legem impossibilē dedisse doceamus. Sed ipsi potius reprehendendi, qui non rectè discernunt inter Deum & Tyrannum, qui in Legibus suis, omnibus caussis differunt, ita prorsus, vt in nulla conueniant.

16 Nam, si caussam efficientem & finalem spectes: in Deo, efficiens est iustitia: finis autem, misericordia. (Matt. 18.) In Tyranno, efficiens malitia est: finis crudelitas. Si materiam & formam consideres: Deus sancta, iusta & salutaria ex fide facienda in gloriā Dei imperat: Tyrannus contrà, profana, iniusta, pernitiosa.

17 Præterea Lex & Euangelium etiam in hoc conueniunt, quòd vtraque doctrina peccatum arguat, etsi diuersimodè. Vtrumque enim rectè dicitur. Lex arguit peccatum: Euangelium arguit peccatum: sed illa, per se & propriè: hoc, ex consequenti & per accidens.

18 Lex enim cùm dicit: Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, manifestè omnes homines peccati arguit, eosque reos coram tribunali Dei peragit, donec prodeant Christi ornati iustitia. Euangelium autem, quoties Christum nominat panem vitæ æternæ, lucem mundi, saluatorem in se credentium, donatorem vitæ æternæ, agnum Dei tollentem peccata mundi: toties ex consequenti sequitur, omnes argui reos peccati, & damnari, qui ad Christum non confugiunt, & in eum non credunt. Quod Iudæi optimè ex concionibus Christi intellexerunt. Ex quo factum est, quod tam rabiosè se Christo opposuerint, vt qui eorum peccata eis ob oculos posuerit.

19 Adhæc differunt Lex & Euangelium etiam hoc modo: Lex prædicat iram & maledictionem: Euangelium

lium contrà, Gratiam & benedictionem. Lex monstrat culpam & pœnam: Euangelium prędicat remissionem culpę, & absolutionem à pœna. Lex morbum & ægrotum: Euangelium medicum & remedium indicat.

20 Æternæ enim maledictioni Legis, Euangelium opponit prædicationem μετανοίας, id est, pœnitentiæ, seu, conuersionis, & promissionem vniuersalem & gratuitam de remissione peccatorum, & de acceptatione coram Deo, & vitam æternam propter Filiũ Dei, Mediatorem.

21 Quia igitur solum Euãgelium nouit remedium contra maledictionem Legis, solũ etiam prædicat pœnitẽtiam in nomine Christi: & non Lex, quæ nihil planè de remedio contra maledictionem, & mortẽ æternam nouit.

22 Faciẽtibus quidem Legem, quales nulli sunt, benedictionem promittit Lex: nõ autem facientibus Legem, quales omnes sumus, nobis relicti maledictionẽ minatur, neque vltra hos terminos se Lex extendit.

23 Hinc iam intelligi potest, quid sit iustificare, Legis sententiâ, & quid iuxta Euangelium iustificare Legis sententiâ, est Deum defendente Mose, & propria hominis conscientia excusante, hominem Legis obseruatorem, seu, impletorem, innocentem dicere, iustũ pronuntiare ac vitæ æternæ, & benedictum à Deo, adiudicare. Atque hoc pacto solus Christus, Deus & homo, iustificatus est.

24 Iustificare, iuxta Euangelium, est Deum, intercedente Sacerdote Christo, hominem pœnitentem à reatu absoluere, propter λύτρον solutum à Christo, iustum pronuntiare propter iustitiam Christi illi imputatam, ac vitæ æternę, vt Filiũ dilectum in dilecto gratis propter Christum, adiudicare.

25 Quicunque igitur prædicationem pœnitentiæ, non subijciunt soli Euangelio, confundunt has diuersas actiones, tempore & ordine distinctas: Accusare peccatum, & prædicare pœnitentiam: nec rectè per-

pendunt diſcrimen Legis & Euangelij.

26 Pœnitentia enim cùm pro μετανοίᾳ ponitur, vſu veteris interpretis, propriiſſimè eſt conuerſio hominis ad Deum, per fidem in Ieſum Chriſtum, quæ, vt ſequitur compunctionem ob peccatum: ita cauſſa eſt nouitatis vitæ. Hoc plurima Scripturæ teſtimonia conuincunt Luc. 16. πιστεύειν & μετανοεῖν pro eodem ponuntur. Paulus diſtinguit dolorem ſecundum Deum à pœnitentia, cum dicit: Dolorem ſecundum Deum operari μετάνοιαν ad ſalutẽ. Chriſtus μεταμέλειαν præcedere conuerſionem affirmat. Baptiſta, nouitatẽ vitæ vocat fructum pœnitentiæ dignum. Petrus μετάνοιαν compunctioni ſubijcit, & ante nouam obedientiam collocat.

27 Hęc teſtimonia clariſſimè ponũt ob oculos quid ſit pœnitentia, ſeu, μετάνοια, nempe, conuerſio hominis agnoſcentis iram Dei propter peccatum, ad Deum, per fidem in Ieſum Chriſtum.

28 Verùm cùm tres nominantur pœnitentiæ partes, Synecdoche eſt, cuius hæc eſt ratio. Contritio neceſſariò præcedit conuerſionem quæ fit per fidem, & nouitas vitæ neceſſariò comitatur conuerſionẽ. Quare vt omnia complecterentur doctores Eccleſiæ, bono conſilio tradiderunt tres eſſe partes pœnitentiæ, idque reſpectu finis, qui eſt in hac vita ſeruire Deo in iuſtitia & ſanctitate vera.

29 Harum partium prima, Contritio, (id eſt dolor cordis, ex agnitione peccati, & ſenſu iuſtæ iræ Dei, & iuſtæ damnationis noſtræ conceptus) antecedens pars pœnitentiæ rectè dicitur.

30 Secunda, formalis, videlicet, conuerſio per fidẽ, ſeu, fides ipſa, (quæ eſt lætitia cordis ex agnitione miſericordiæ Dei, & fiducia remiſſionis peccatorum propter meritum Chriſti, per Spiritum Sanctum, ad prædicationem Euangelij, excitata) rectè appellatur.

31 Tertia, conſequens pars dici poteſt, Noua obedientia, quæ eſt alacritas cordis ad obediendum Deo, à Spiritu adoptionis accenſa.

32 Etsi autē agnitio peccati ex Lege est: tamen prędicatio pœnitentiæ non est Legis, sed Euangelij propria. Siquidem agnitio peccati, seu, dolor ob peccatū. non est ipsa pœnitentia, seu, conuersio, sed parasceue quædam ad pœnitentiam, seu, pars, vt diximus, antecedens, quæ Deo non placet, priusquam fide temperetur. Quod cùm fit, sacrificiū Deo gratum existit, iuxta illud: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Itē: Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

33 Porrò cum Papistæ vtrumque, hoc est, Decalogum & Euangelium, Legem operum definiunt, vt illa sit imperfectior, hoc perfectior Lex, vt quæ non tantùm manum, verùm etiam animum cohibeat: satis declarant se nunquam didicisse quid sit Euangelium.

34 Neq; enim ex interpretatione Legis, qua Christus corrigit corruptelas Pharisaicas, efficient, quòd Christus sit nouus legislator: neque quia ait: Hoc est præceptum meum vt diligatis vos inuicem, definiuisse Euangelium putandus est: sed cū dicit: Oportet prędicari pœnitētiam & remissionem peccatorum in nomine meo, in omnes gentes, Euangelium propriissimè definit.

35 Discernendum est igitur, inter doctrinam de Christi beneficio proprio quæ est Euangelium de pœnitentia & remissione peccatorum, & de officio nostro debito, quod est ex fide pręstare Deo nouam obedientiam.

36 Hęc noua obediētia Deo præstanda, cultus Dei Spiritualis est, & sacrificium ipsi gratissimum, cuius quidem materiam Lex: formam verò Euangelium monstrat.

37 Est autem forma veri cultus Dei, opus quodlibet lege Dei præceptum ex fide fieri, in gloriam Dei principaliter: cuius tamen intermedij fines, plures esse possunt, quorum regula, Fides & charitas esse debent,

OBEDIENTIA NOVA.

1 OBedientia propriè est mandati superioris promta & debita exsecutio.

2 Obedientia noua dicitur, quæ est nouorum hominum qui per fidem & Spiritum Dei nati sunt filij Dei, vt Deo seruiant in iustitia & sanctitate vera.

3 Hîc ergo duo ante omnia tenenda sunt. Primum, Vbi nullum est mandatum, ibi nulla obediẽtia. Secundùm, vbi non pręcedit noua natiuitas, obedientia pręstari nequit, nisi seruilis.

4 Duo sunt quæ renatum ad obediẽtiam Deo præstandam meritò flectere debent, Obligatio, & finium excellentia.

5 Obligationis obedientiæ erga Deũ quatuor sunt modi.

6 Primus, obligamur vt creatura creatori. Est enim æternum debitum gratitudinis (quæ in obedientia posita est) creaturæ erga creatorem.

7 Secundus, obligamur vt serui Domino. Si Dominus ego sum, vbi timor meus?

8 Tertius, obligamur vt filij patri. Si pater ego sum, vbi honor meus? Cùm ergo nos sumus filij Dei, non solùm creatione, verumetiam regeneratione: par est, vt Deum tanquam patrem optimum, vera obedientia colamus.

9 Quartus, obligamur vt grati erga benefactorem. Cùm ergo Dei beneficia erga nos sunt omnium maxima, debetur illi profectò maxima gratitudo, quæ in mandati ipsius promta exsecutione cernitur.

10 Gradus obedientiæ erga Deum in genere sunt duo, videlicet, Dilectio Dei, & dilectio proximi. Horum singuli habent gradus inferiores iuxta Decalogi præcepta.

11 DilectioDei cõcipitur ex notitia paterni affectus in Deo erga nos: nascitur ex fiducia Christi: crescit per

Spiritum fidei: roboratur cogitatione cumuli beneficiorum Dei, corporalium & spiritualium: cernitur in obedientia sub cruce, & in sanctitate vitę, quæ tametsi perfecta præstari nequit: tamẽ placet, quia filij sumus.

12 Dilectio proximi habet caussas, Mandatũ Dei, vinculum naturæ & gratiæ, & necessitatẽ consequentiæ. Qui enim dicit se Deum diligere, & proximũ suũ odit, mendax est: & charitas Dei in eo non est.

13 Finis obedientiæ est adeò multiplex, vtilis & necessarius, vt qui eo non mouetur, ne hominis quidem titulo dignus sit, nedum filij Dei. Distingui autem possunt fines commodè hoc modo.

14 Primus, vt fideles sua obedientia testentur se renũciasse Satanę hosti Dei, ac Deo se subiecisse ad obediẽdum ipsi per iustitiam & sanctitatem veram, in ipsius gloriam, iuxta stipulationem in Baptismo factam.

15 Secũdus, vt fideles testentur se esse socios castissimorum spirituum in cœlo, qui Deo semper assistunt, vident eius faciem parati ad imperata ipsius exsequẽda. Ob hanc caussam fideles orantes dicunt: Fiat volũtas tua, quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra.

16 Tertius, vt fideles testentur se esse socios omniũ timentiũ nomen Dei in terra cum Dauide, qui ait: Socius sum omnium timentium nomen Domini, & custodientium mandata eius, Psal. 119.

17 Quartus, vt fideles, cùm sint templum Dei, offerant in eo holocaustum & thymiama, & ornent cornua Altaris frondibus & floribus obedientiæ.

18 Quintus, vt opera obediẽtiæ in filijs Dei & fratribus Iesu Christi sint veluti συνθήματα quædã militaria, quibus Christiani testentur se militare sub vexillo Ducis sui Iesu Christi, contra peccatum & Diabolum.

19 Sextus, vt bona opera sint fulcra bonę conscientię, quę fidei quoddam propugnaculum est, ne ipsa patiatur naufragium. Vastata enim conscientia per contumaciam erga Deum, fidei fit naufragium, vt Paulus docet.

20 Septimus, vt alij inuitentur exemplo. Ideò ſcriptum eſt: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt cùm videant veſtra bona opera, glorificent patrem veſtrum, qui eſt in cœlis.

21 Octauus, vt obedientes præmia temporalia & æterna conſequantur, iuxta promiſſionem: quam promiſſionem nõ ſolùm licet, verumetiam oportet intueri, & ſcire Deum non eſſe vanum in ſuis promiſſis.

22 Porrò, huic noſtræ ſententiæ de obedientia erga Deum, tria genera hominum aduerſantur. Quidam enim plus tribuunt obedientię hominis, quàm par eſt: quidam plus, quàm decet, adimunt, quidam planè deſtruunt.

23 Plus tribuunt obedientiæ hominis Papiſtæ quã par eſt, cũ fingunt opera eſſe cauſſas iuſtificationis coram Deo, & merita vitæ æternæ. Vtrumque pugnat cum Paulo, qui docet obedientiam erga Deum, eſſe finem iuſtificationis: & vitam æternam, donum Dei per Ieſum Chriſtum.

24 Plus adimunt obedientiæ quàm par eſt, qui clamant eam nõ cohærere cum fide, nec eſſe neceſſariam: cùm tamen Chriſtus, & Paulus dicant nos debitores eſſe: & natura fidei ſit, per dilectionem operari: ſitque nota diſcipulorum Chriſti, ſe mutuò, exemplo Chriſti, diligere.

25 Deſtruunt rationem veræ obedietiæ Monachi, cùm mandata hominum definiunt obedientiam erga Deum, qua Deus colitur, contra Eſaiam & Chriſtum, qui teſtantur Deum non coli mandatis hominum.

26 Ex hoc falſo principio extruxerũt Miſſas, Indulgentias, inuocationes mortuorũ, & alias multas ſuperſtitiones, quas cultum Dei definiũt: quod probare difficilius ipſis erit, quàm Oceanum cribro exhaurire.

27 Præſertim, cum iſta omnia pugnent cum obedientia erga Deum, & inobedientiæ ſeu contumaciæ ſint ſubijcienda.

28 Eſt enim inobedientia contra Deũ, quadruplex, videli-

videlicet, non facere imperata: facere imperata, sed nō debito modo ac ordine: facere contra interdictum: & comminisci cultus, præter mandatum Dei.

CVLTVS DEI.

1 Omines ad prædicationē Euangelij (quæ est pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi) conuersi & spiritualiter renati, Deo spiritualem quendam cultum debent, quem soli credentes & intelligunt & præstare possunt.

2 Philosophi quidem omnibus ætatibus se torserunt, in tradēda huius cultus ratione: & quidam ex illis, vt Socrates, Plato, Xenophon, &c. multas præclaras gnomas reliquerunt: sed nullus eorum scientiam colendi Deum veram monstrauit.

3 Nam, etsi principia quędam huius cultus naturę lumine viderunt Philosophi: tamē, priusquam ad rem deuentum est, in horribiles demersi tenebras, & se, & suæ doctrinæ sectatores miserè deceperunt: ac à vero Deo aberrantes, creaturas & Demonia coluerunt, sicuti cum historia mundi Paulus Apostolus testatur.

4 Verùm de tenebris istis suam Ecclesiā educit Dominus, prętensa verbi sui lucerna, sicuti sanctus ille rex Dauid testatur, cū inquit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

5 Huius lucernæ splēdore, quæ ad substantiā huius diuini cultus pertinent, inquirere operæprecium est: nec vel cum Philosophis vmbras inanes sectemur: vel de vno errore in alium cum Monachis spreta lucerna cœlesti, feramur.

6 Sunt autem quatuor, quibus probè ex verbo Dei perceptis, solida cultus Dei sciētia haberi potest. 1. Regula, ad quam tanquam ad Lydium lapidem exigendus est cultus Dei. 2. Fundamentum. 3. Definitio seu

 ratio.

ratio. 4. Cultus Dei in ſuas quaſdam formas ſectio.
7 Regula cultus Dei generalis eſt hæc: Nullus cultus Deo acceptus eſt, niſi quem ipſe Deus proprio ſuo verbo ordinat, ac homini commendat.
8 Hanc regulam vox Dei apud Eſaiam, & Dominus in Euangelio cõfirmat, cùm inquit: Fruſtrà colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Et Paulus clarè damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc eſt, cultus quos homines, bona, vt dicunt, intentione excogitant. Huc accedit quod Paulus diſertè pronunciat, impoſſibile eſſe placere Deo ſine fide. Et rurſus, Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt.
9 Hanc ergo regulam teneant pij, & quidvis potiùs patiantur, quàm vt ſinant eam ſibi vlla Diabolorum, aut hominum tyrannide, hypocriſi & Sophiſtica eripi. Nam ea amiſſa, omnis ſuperſtitionis & idololatriæ ianua eſt aperta, & regnum Chriſti inuaditur.
10 Vſus huius Regulæ eſt multiplex. Primũ enim, ea ſtabilitur autoritas Legiſlatoris Dei. Nam vt in Republica, vbi liberum eſt cuilibet cõdere Leges pro ſuo arbitrio, autoritatem ſupremi Domini vileſcere neceſſe eſt: ita etiam in Eccleſia Dei autoritas contemnitur, quando alij alios cultus Eccleſiæ obtrudunt. Quare cùm hanc autoritatem ſibi ſoli vendicat Dominus in primo præcepto: caueat puluis & cinis, ne ſibi honorem diuinæ maieſtatis vſurpet.
11 Deinde, hæc regula liberat nos ab errore Ethnico, Phariſaico & Papiſtico, ne cum illis, ſine modo, ſuperſtitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus.
12 Prȩterea, nos animat hæc regula, ad audacter cõtemnendas, & deteſtandas omnes Paparum, ac Monachorũ regulas ac leges, quas volunt Eccleſiæ obtrudere, cum infinitis penè cultus generibus, de quibus vox Dei nullum planè verbum habet. Quare vtut ſpecioſȩ ſunt humanæ leges, de cultibus, quos ignorat verbum Dei, ſecurè à pijs omnibus contemnantur ac vitentur, nõ ſecus atque ſerpens: qui in Paradiſo decepit Euam.

13 Donec enim ſteterit vox Dei,& regula, quam ſequimur: fieri non poteſt aliud, quàm vt omnes cultus, quos non tradit verbum Dei, ſint cultus Dæmoniorum, quemadmodum & Paulus teſtatur.

14 Sequitur ſecundo loco fundamentũ cultus Dei, quod in quouis homine, volente Deum ritè colere, iactum eſſe oportet. Huius fundamenti duæ ſunt partes: Cognitio Dei,& Cognitio noſtri.

15 Cognitionem Dei conſequimur duabus rebus, nimirum verbo & teſtimonio. Hæ enim duæ res coniunctæ, docent nos, quòd Deus ſit fons omnis virtutis, iuſtitiæ, ſapientiæ, veritatis, ſalutis: quòd Deus ſit ad iuuandum promtus ſua natura: quodq́ue illi ſoli omnis gloria ſit tribuenda.

16 Quòd autẽ hęc Dei cognitio ſit pars fundamenti cultus Dei, teſtatur ipſe Deus, Eſaiæ 19. Cognoſcent Ægyptij Dominum in die illo, & facient ſacrificia & oblationem, vouebuntq́ue vota Domino, ac reddent.

17 Cognitio noſtri, quam dixi alteram partem eſſe fundamenti cultus Dei, ex trium rerum contẽplatione petenda eſt: nimirum ex fine creationis, ex viriũ præſentium æſtimatione: ex facilitate lapſus in peccatum.

18 Finis docet officium, quod eſt referre imaginẽ Dei in ſyncera pietate,& iuſtitia vera. Vires pręſentes docent, quòd præſtare Deo debitam obedientiam minimè valeamus. Lapſus frequentes, nos admonẽt fragilitatis noſtræ & infirmitatis.

19 Harum rerũ conſideratio non hypocritica, facit, vt omnem gloriandi materiam abijciamus, & nos ſoli diuinæ bonitati committamus, omni fiducia ſalutis coniecta in Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Nam ipſe fons ille eſt, de quo Pater cœleſtis vult nos aquas ſalutis haurire.

20 Tertio loco propoſui cultus Dei definitionem certam tenendam eſſe, qualis eſt hæc: Cultus Dei eſt opus mandatum à Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter.

21 In hac definitione sunt tria, quæ necessariò coniuncta sunt in vero Dei cultu: Opus præceptum, Fides, Celebratio Dei. Nam si vnum ex his demseris, actio quantumvis speciosa, non habet rationē cultus Dei.

22 Opus præceptū, est materia cultus Dei, sine qua cultus Dei esse non potest. Verùm si quis peregrinam materiam substituat, cultus Dei non erit. Vt inuocatio Sanctorum est opus, Celebrare missam est opus, Rosarium peragere est opus: sed quia à Deo nō sunt præcepta, non possunt esse materia cultus Dei, sed impiæ potiùs superstitionis.

23 Secundum, quòd necessariò requiritur in ratione cultus Dei, est fides. Nam opus præceptum non est cultus, nisi fides sit eius effectrix. Castus fuit Xenocrates, castus fuit & Ioseph, vtrique castitas erat præcepta: sed quia ille fide vacuus erat, eius castitas non fuit cultus Dei: huius verò, quia fides prælucebat, cultus Deo gratissimus, qui in gloriam Dei in tota Ægypto cessit. Similiter Dauidis militia, cultus Dei fuit: Scipionis, minimè.

24 Quod autem fides necessariò requiratur, vt quæ formet opus, multæ sunt rationes. Prima, Nullū opus placet, nisi prius persona placeat: placet autē fide. Secunda, Opus nō placet nisi sit iustum. Nunc autem vt persona iustificatur fide: ita opera, quæ facit iustificatus, iusta habentur propter fidem. Tertia, Fides facit, vt voluntarium sit nostrum obsequium, & non veluti coactum minis legalibus, quod in cultu Dei requiritur. Quarta, Fides facit vt opus externum sit spiritualis cultus. Oportet enim omnem Dei cultum spiritualem esse. Quinta, differentiam facit fides inter cultum verum Dei, & alias omnes superstitiones. Sexta, Fides tegit defectus operum, & infirmitates multas, quibus alioqui contaminaretur cultus Dei.

25 Proinde omne opus cui non prælucet fides, siue pręceptum sit, siue liberum: impurum, superstitiosum, carnale est. Impurū, quia ex impuro corde proficiscitur:

tur: Superstitiosum, quia non regitur fide: Carnale, quia spiritu Christi destituitur.

26 Pharisæus in Euangelio liberalis fuit in pauperes, fuit castus, fuit sobrius, ex iustè partis vixit. Hæc, si præceptum tantùm consideres, præclara fuerunt omnia: sed quia vacuus erat fide, omnia ista sunt impuritate animi contaminata, atque ideò, abominabilia coram Deo. Contrà autem Cornelij aulici eleemosina, castitas, sobrietas, iustitia, placuerunt Deo, vt spiritualis cultus. Nam prælucebat fides.

27 Hinc facilè est iudicare, quid sit sentiendum de operibus, quæ Papa vt cultum Dei, Tyrannide, Sophistica, & hypocrisi tuetur: qualia sunt, Monastica vita, vota impuri cœlibatus, aqua lustrali aspergi, inungi vnguento pontificio, inuocare Sanctos, peregrinari ad loca longinqua religionis ergo, adorare reliquias Sanctorum, missare pro viuis & mortuis, circumgestare panem, reponere panem intra cancellos vt adoretur, & eius generis penè infinita: quæ omnia sunt apertissimi characteres Antichristi.

28 Huiusmodi itaque Papalia opera qui ponit in cultu Dei, quid sit cultus Dei nunquam didicit. Nam nihil in ijs est, quod ad cultus Dei rationem pertinet. An nō apertè contra regulam supra traditam pugnāt? An non omnibus partibus destituuntur, quæ requirūtur in vera cultus Dei ratione? Quare ista relinquamus Satanæ Toparchæ, hoc est, Antichristo: & nos sequamur facem verbi Dei, quæ sola nos veram viam cultus salutaris monstrat.

29 Tertium definitionis cultus Dei membrum fecimus, vt opus præceptum, ex fide factum, tendat in celebrationem gloriæ Dei. Vt enim à fide proficisci debet omnis cultus Dei: sic tendat in gloriam Dei principaliter necesse est: ita vt gloria Dei sit vltimus finis operis.

30 Hoc confirmatur Esaiæ dicto: Omnem qui inuocat nomen meū, in gloriam meam creaui eum, for-

maui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæũ. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent Patrem veſtrum cœleſtẽ. Huc & illud Auguſtini aduerſus Iulianum: Noueris itaque non officijs, ſed finibus, à vitijs diſcernendas eſſe virtutes. Officium autem eſt, quod faciendum: finis verò, propter quod faciendum eſt. Cùm itaque facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.

31 Etſi autẽ vltimus & principalis finis cultus Dei, eſt gloria Dei: tamẽ nihil prohibet gradus eſſe mediorum finium, qui vltimo deſtinantur. Dauid militat, vt defendat ciues: defendit ciues, vt incolumis ſit Reſpublica: vult incolumem, rempublicam, vt doctrina religionis conſeruetur, & propagetur: idq; ideò, vt Deus glorificetur.

32 Poſtremum quod ſpectãdum in cultu Dei propoſui, eſt eius in ſuas formas ſeu potius modos ſectio. Hęc ſectio ideò obſeruanda eſt diligentiùs, quia nõ ſolum oſtẽdit quàm latè pateat cultus Dei: verumetiam errorem eorum cõfutat, qui ocioſos homines propterea quòd non attingant rempublicam, ſolos Deum in ſuo ocio colere exiſtimant: quaſi non multò meliùs militi, iudici, marito, &c. pateret via ad colendũ Deum, quam ocioſo ventri, qui fumos auro commutat.

33 In vniuerſum itaque cultus Dei duplex eſt. Internus & externus, quorum poſterior ſine priore, cultus rationem non habet. Prior, eſt animi: poſterior eſt corporis.

34 Vterque Deo iuſtè debetur. Nam quoad animã, creauit hominem ad imaginem ſuam, & corpus finxit ex limo terræ, ac omnes vires contulit, ac conſeruat. Huc illud Pauli: Glorificate Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

35 Vt internus cultus eſt motus cordis purificati fide, congruens cum Lege Dei: ita externus eſt actio externa, quæ motu cordis regitur, congruens ad normam volun-

voluntatis Dei. Vterque differentias recipit iuxta gradus præceptorum Decalogi, & diſcrimina vocationũ in ſtatibus à Deo approbatis, hoc eſt, in Oeconomico, politico, & Eccleſiaſtico. Hi enim tres ſtatus, ſoli approbantur à Deo, cum omnibus artibus & officijs, quę faciunt ad eorum incolumitatem conſeruandam.

36 Hæc varietas cultus diuini, non euertit quod ſuprà tradidimus, videlicet, quòd omnis cultus Dei ſit ſpiritualis. Hæc enim differentia non ſumitur à qualitate operis, ſed à qualitate animi, qui agitur ſpiritu Dei. Propter hunc ſpiritus motum, omne opus factum ex fide in celebrationem Dei, dicitur & eſt, ſpiritualis cultus.

37 Solos enim hos cultores requirit Pater cœleſtis, teſte Filio, qui eũ colunt in Spiritu & veritate, hoc eſt, qui veris motibus Spiritus Sancti aguntur ad pręſtandam Deo obedientiam, cum communem cùm omnibus pijs, tùm propriam cuiuſque in ſua vocatione.

BONA OPERA.

1 NEceſſe eſt rectè doceri Eccleſiam Chriſti de bonis operibus, & eorũ de neceſſitate. Nã vbi hîc erratur, magnas tenebras in reliquis doctrinæ partibus ſequi manifeſtum eſt.

2 Sex autem quæſtiones ſunt, quę ex verbo Dei rectè explicatæ, clarè docebunt quid ſit piè ſentiendum de bonis operibus, & omnes errores, cùm veterum, tùm recentium apertè refellent.

3 Quæſtiones autem hæ ſunt. Prima, Quænam opera docenda ſint & facienda. Secunda, Quomodo fieri poſſint. Tertia, Quomodo placeãt. Quarta, Quænam ſint cauſſæ bonorum operum. Quinta, Cur promiſſiones additæ ſint bonis operibus. Sexta, Quoniam omnes homines habent peccatum, meritò etiam quæri poteſt, quorum hominũ obedientia placeat, & quorum non.

DE PRIMA QVÆSTIONE.

4 Cũ quæritur quæ opera docenda & facienda ſint, duo imprimis perpendere oportebit: Qui nos ſimus, quibus bene agendi incumbit neceſſitas,& quíſnam ille,cui bene operando,placere ſtudebimus.

5 Cũ nos intuemur,noſtra corruptio nobis in mentem veniet, qua noſtra mens ita obſcurata eſt, vt nec quid Deo placeat, nec quid ipſi diſpliceat per nos intelligamus. Quare extremæ erit inſanię,ſi nos velimus opera excogitare, quibus nos Deum colere ſine eius mandato ſtatuerimus, præſertim cùm ipſe dicit: Fruſtrà me colunt mandatis hominum.

6 At ſi Deũ intuemur, eius maieſtas nobis in mentem veniet,quę nos meritò reuerentiæ erga ipſum admonebit, ex quo fiet, vt hoc ſolùm illi placere ſtatuamus,quod ipſe ſuo præſcribit nobis verbo.

7 Huc illud Ezechielis:In pręceptis patrum veſtrorũ nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea. Et illud Ieremię: Speculatorem dedi te domui Iſraël: audiens ergo ex ore meo ſermonem, annunciabis eis ex me.

8 Hinc manifeſtè concluditur,nec alia opera docẽda aut facienda eſſe, quàm quæ nobis verbo ſuo Deus commendat,quorum Epitome eſt Decalogus.

9 Hæc concluſio euertit omnia Papiſtarum & hypocritarum deliramenta,qui Eccleſiæ Chriſti ſuas obtrudũt traditiones:quarum multæ,manifeſtè pugnant cum voce Dei, & ſunt doctrinæ, vt Paulus loquitur, Dæmoniorum.

DE SECVNDA QVÆSTIONE.

10 Poſtquam mens pij hominis edocta eſt,quęnam opera

opera ſint facienda, mox in hac humana fragilitate querit, Quomodo fieri poſſint? Hîc cum alij aliter reſpondeant, neceſſe eſt id quærere, in quo mens pia tutò acquieſcere poteſt.

11 Chriſtus dicit diſcipulis ſuis: ſine me nihil poteſtis facere. Loquitur enim de ſalutaribus actionibus, quæ dici bona opera poſſunt. Et Paulus dicit, ſine fide impoſſibile eſſe placere Deo. Et idē: Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.

12 Ex hiſce teſtimonijs luce clariùs patet, quòd hec ordine requirantur, vt bona opera fieri poſſint. Primùm, Chriſti cognitio. Secundò, Fides, quę eſt viua in Chriſtum Mediatorem fiducia, qua homo ſola iuſtificatur. Tertiò, Viuificatio, quæ fit cū Chriſtus, ad prædicationem Euangelij, Spiritum ſuum in nos effundit: ſine quo perſimiles ſumus arido ramo. Cùm autē in Chriſtum credimus, nouæ vires acquiruntur, iuxta illud: Qui ſperant in Dominum, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquila, current & non laborabunt, & ſi laborabunt, non deficient.

13 Sine ergo notitia Chriſti, fiducia in Chriſtum & viuificatione per Spiritum Sanctum, ne inchoari quidē poſſunt bona opera, nedum fieri aut conſummari.

14 Damnandus ergo error eorū eſt, qui vel à profanis Ethnicis fieri bona opera poſſe, quæ Deo placeant, exiſtimant: vel puris naturalibus, vt loquuntur, & vi liberi arbitrij præſtari Deo obedientiam clamitant: vel bona opera hominum in cauſſis iuſtificationis hominis coram Deo numerant. Nā fieri non poſſe bona opera, niſi à iuſtificatis oſtendunt dicta quæ adduximus. Quare Papiſtę, qui hominē coram Deo operibus iuſtificari contendunt, manifeſtè confundūt ordinem cauſſarum & effectuum.

DE TERTIA QVÆSTIONE.

15 Poſtquā pius edoctus eſt, quomodo fieri poſſint

bona opera, proximè quærit, quomodo placeant. Ad quam quidem quæstionem in genere dico, ea placere in conuersis, à quibus solis etiam fieri possint.

16 Vt autē hæc quæstio determinetur distinctiùs, quatuor ordine sunt spectanda. Primùm enim statuēdum est de persona, quòd ea fide reconciliata & iusta sit propter Christum gratis. Deinde fatendum est, quòd persona fide iusta nondum Legi satisfacere possit. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata. Tertiò, persona iustificata cum Paulo & Dauide deplorabit hanc immunditiem: repugnabit malis affectibus qui subinde etiam in sanctissimis suboriuntur: precabitur veris gemitibus cordis, ne Deus sibi sordes, quibus inuoluitur, imputet. Quartò, Etsi has suas sordes agnoscit persona fide iusta: nihilominus statuet, quòd & Deus postulet inchoatam obedientiā, & quod placeat hæc inchoata obedientia propter Christum, iuxta illud Petri: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propitiator est, & nunc pro nobis interpellat.

17 Hinc proinde & hoc sequitur, quòd nostra obedientia non placeat, vel propter dignitatem operis in se, vel ob perfectionem, vel propter ordinē & statum hominis. Non enim magis placet Apostoli Petri opus quàm Cornelij aulici. Quare manifestus error Monachorum est, qui putāt sanctitate ordinis & status opus commendari.

DE QVARTA QVÆSTIONE.

18 Multi non pessimi, cùm audiunt hominē coram Deo fide sola iustificari absque operibus (vt Ambrosius loquitur) Mosis & naturæ, quærunt caussas bonorum operum, quibus homines meritò ad bene operādum accendi & impelli debent. Ad quam quęstionem ex scripturis responderi oportet, quæ tres caussas grauissi-

uissimas bonorum operũ subinde inculcat, quæ sunt: Necessitas, Dignitas, Præmium. De quibus sigillatim quid sentiendum sit, breuiter indicabo.

19 Necessitas quintuplex statui potest. Mandati, debiti, fidei, cõuersionis, & vitationis pœnarum, quarum quælibet tanta est, vt nos meritò ad bene operandum impelleret.

20 Necessitas mandati est, quod necesse sit, vt creatura obtemperet creatori. Cùm ergo Deus seriò & seuerè obedientiam erga se mandat: quis non videt bonorum operum studium pijs esse necessarium? in pręceptis, inquit, meis ambulate: & Paulus: hęc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.

21 Necessitas debiti, Roman. 8. indicatur his verbis: Debitores sumus non carni, sed spiritui: non sumus nostri iuris, sed eius qui redemit nos suo sanguine, 1. Corint. 6.

22 Necessitas fidei, scilicet retinendæ & fouendæ, commendatur pijs à Paulo: Si quis, inquit, suorum, & maximè domesticorum, curam nõ habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Item, milita militiam honestam, habẽs fidem & bonam conscientiam, quã quidam dum repulerunt, circa fidẽ naufragium passi sunt.

23 Necessitas conuersionis hoc dicto confirmatur: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Cùm igitur fit conuersio, simul viuificatur homo fide, per Spiritum Sanctũ. Nam conuersioni regeneratio coniuncta est, quæ est incoatio nouæ vitæ, quæ est noua lux, sapientia, & renouatio imaginis Dei in iustificatis.

24 Necessitas vitandi pœnas confirmatur Dauidis testimonio. Propter iniquitatem, inquit, corripis filios hominum.

25 Dignitas in hoc sita est, quòd credentes, sint Filij Dei. Dedit enim omnibus qui credunt, hũc cœlestem honorem, vt sint Filij Dei: quòd sint tẽplum Spiritus Sancti viuentis: quòd Christus in credentibus habitet:

quòd Pater, Filius, & Spiritus Sanctus ad ipsos veniat, & in ipsos mansionē faciat: quòd Christi sint membra.

26 E contrariò cogitetur quantum scelus sit, si Filij Dei imaginem hostis Dei referant. Quantum periculum sit, templum Dei Satanæ fœtore conspurcare: quàm immane sit, Spiritum Sanctum è suo exturbare hospitio.

27 Filiorum ergo Dei cùm sit proprium, patrē imitari cœlestem, qui dicit: Sancti estote, quia ego sanctus sum: Et Paulus ait nos ad Sanctitatem vocatos: quis non videt, quòd sanctos summum deceat sanctimonię studium?

28 Præmium præstitæ obedientiæ sæpiùs in Scripturis promittitur pijs: Vnde Moses, in istis molestijs, quas tulit vltra quadraginta annos, respexisse ad remunerationem scribitur.

29 Etsi autē fide promissionis sola, se iustum coram Deo statuit Moses: tamen extra iustificationem, etiam ad alias promissiones respexit. Nam cū Deus obedientibus suæ voci promittit pręmium: debet pius promissionē fide amplecti, & exspectare mercedē promissam.

30 Verùm hoc interea cauebit pius, ne cum Agamēnone iactet sua opera, & eorum dignitate nitatur: sed potiùs gratiam promissionis intueatur, statuatque sibi non dari mercedem, propter operis valorem, sed propter promissionem ex gratia.

31 Hæ caussæ bonorum operum quas recēsuimus, satis ostendunt, quòd & bona opera sint necessaria, & quòd qui bonorum operum sint expertes, potius porcis Epicuri, quàm gregi Christi sint annumerandi.

DE QVINTA QVÆSTIONE.

32 Cùm opera à pijs facta nō solùm debita sint seruorum officia, verumetiam imperfecta & contaminata, quæri meritò potest, Cur Deus bonis operibus tam magnificas promissiones adiecerit. Quare huius rei

caussas inquirere operæprecium est: vt ijs cognitis magis ad bene operandum excitemur. Possunt autē caussæ quinque statui.

33 Prima, vt promissiones completæ, sint testimonia prouidentiæ Dei. Vult enim sciri Deus, & bona corporalia res esse à se creatas, & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum: Ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum. In diebus famis saturabuntur, diuites esurierunt, timenti autem Dominum non deerit vllum bonum.

34 Secunda, vt sint testimonia quod Deus etiam in hac vita velit seruare Ecclesiam. Huc illud: Pietas habet promissionem præsentis vitæ & futuræ.

35 Tertia, Deus non solùm vult necessitatē corporalem esse commonefactionē de fide, inuocatione, spe, gratiarum actione, verumetiam hæc bona vult fide peti & exspectari, & in hac petitione & exspectatione, fidem, spem, patientiam, & cæteras virtutes crescere.

36 Quarta, vult Deus promissiones de necessarijs huius vitæ, esse cōmonefactiones de promissione gratiæ. Nam fidem, qua agnoscit Filium, & accipit reconciliationē, oportet semper prælucere in petitione corporalium rerum: & quidem propter Filium, cæteræ promissiones æditæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehendūtur in dicto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

37 Quinta, vult Deus sciri vtrumque, & Ecclesiam subiectam esse cruci, & tamen inter ipsa pericula mirabiliter seruari in hac vita: vt vniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ, & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia: vt dicitur Numer. 14. Vt sciant Ægyptij, quòd tu Domine sis in hoc populo. Iosu. 3. Sciatis quòd Dominus Deus in medio vestri sit. 1. Reg. 17. Vt sciat omnis terra quòd sit Deus in Israël. Esaiæ 37. Ecce nunc Dominus Deus saluabit nos de manu Zennacherib, vt cognoscāt omnia regna terræ, quòd tu solus sis Dominus.

DE SEXTA QVÆSTIONE.

38 Cùm omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorum obedientia placet & quorum non? Præsertim cùm scriptum sit: Deus peccatores non exaudit.

39 Hæc quæstio soluitur, adhibita distinctione duplicis peccati. Est peccatum, quod fit à volente & sciente contra conscientiam, quale in Christianis esse non potest. Est peccatum, quod non fit cõtra cõscientiam. Huius generis sunt vitiosi affectus, peccata ignorantiæ, omissiones, & suborientes interdum dubitationes, quibus peccatis sancti repugnant, & credunt ea deleri propter Christum.

40 Quicunque peccatis prioris generis indulgent, abijciunt fidem & vastant conscientiam. Quare illorũ opera sunt abominationes corã Deo. Verùm qui posteriori generi obnoxij sunt, & retinent tamen fidem & bonam conscientiam, illorum obedientia propter Christum, cuius renati sunt Spiritu, placet, & est cultus Deo gratissimus.

OPERA CHARITATIS.

1
Voniam in proximis nostris assertionibus, de bonis operibus in vniuersum, & eius caussis disseruimus: hîc libet quoddam certum genus operum, videlicet charitatis erga proximum proponere: quò magis piorum animi permoueantur ad charitatis opera sibi mutuò præstanda.

2 Hic tria mihi expendenda videntur. Primũ, quibusnam rationibus impelli & permoueri quisque debeat ad præstandum proximo ex charitate officium. Deinde, quæ genera operum charitatis sint præcipua.

Tùm quæ regulæ ſpectentur, ad quas opera proximo præſtanda, ſunt exigenda.

3 Etſi autem rectè obedientiæ erga Deum quintuplex ſtatuitur neceſſitas, nempe, Mandati, debiti, fidei, conuerſionis & vitationis pœnarũ: tamen in hoc certo operum genere, tria vtiliter cõſideranda puto, quorum cogitatio nos ad præſtanda proximo charitatis officia impellet, illa autẽ tria hæc ſunt. Efficiens, obiectum, finis.

4 Efficientia tria. Primum, mandatum Dei, cui omnes creaturas parêre oportet. Deus enim & Legem dilectionis impreſſit animis hominum, & ſerium mandatum edidit. Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Hæc dilectio ſi vera eſt, ex corde ſyncero manat, ore comprobatur, & opere, cum res poſtulat, conſignatur.

5 Secundum efficiens, eſt fides. Hæc enim, vt Apoſtolus teſtatur efficax eſt per charitatẽ. Nam dum credens donatur Spiritu Chriſti, nõ poteſt fieri, quin pro natura iſtius Spiritus ducatur. Quiſquis etenim Spiritu Chriſti donatus eſt, Chriſti quoque affectus quodammodo inducit. Hinc Dominus certam ſuorũ notam tradidit: In hoc cognoſcent homines, quòd ſitis mei diſcipuli, ſi vos inuicem dilexeritis.

6 Tertium efficiens eſt, exemplũ Chriſti. Non enim tantùm ſpiritu Chriſti ducuntur fideles, verumetiam intuẽtur ſuum ducem Chriſtum, & nihil ducunt pulchriùs, quàm in omni vita eũ, tanquam normã quandam vitæ, ſibi proponere. Qualis enim Dominus, talis & ſeruus eſſe ſolet.

7 Huc illud cuiuſdam Patris: Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Quod ſanè dictum vt veriſſimum eſt: ita multa abſurda continet, ſi eidem inſtructionis generi accommodetur.

8 Vt itaq; rectè applicari poſſit ad noſtri inſtructionem, illud obiter declarandum duxi. Actio Chriſti eſt triplex, Miraculoſa, piacularis, & moralis. Harũ quælibet noſtra eſt inſtructio, ſed diuerſimodè.

9 Miraculosa enim Christi actio instruit nos de veritate verbi Christi, vt eum veracem esse sciamus, non instruit nos, vt ipsum imitemur agẽdo. Quis enim potest imperio morbos pellere? Quis potest voce mortuos excitare? Quis sine fame ieiunabit totos quadraginta dies & noctes? Qui proinde hoc genus actionum imitari velit, simia potius, quàm discipulus Christi cẽsendus est: præsertim si peculiaris ratio non accesserit, vt in Prophetis & Apostolis.

10 Piacularis actio adeò Christi est propria, vt qui eius vel minimam portionẽ sibi vendicauerit, in Christum sit contumeliosus. Christus enim solus natus & datus est nobis, vt sua piaculari actione nostrum peccatũ expiet. Impius ergo, crudelis & sacrilegus est Papa, qui suos vnctos & rasos, missando & cantillando, peccatum expiare putat.

11 Moralis Christi actio instruit, & imitationẽ requirit. Vult enim Christus, vt in formanda vita ipsum imitemur. Hinc illud: Exemplum meum do vobis. Itẽ: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos.

12 Etsi autem dilectionis mandatum, si Legẽ in se spectes natũ est cum natura, & posteà Lege Mosis promulgatum: tamẽ propter formam hanc nouam, Sicut Ego dilexi vos, à Christo nouum datum appellatur.

13 Quicunque igitur Christum, vt donum, veneratur: debet etiam ipsum, vt exemplũ, imitari. Nam qui contra facit, & dono excidit, & se discipulum Christi mentitur. Et si hæc imitatio non in perfectione, sed in conatu posita est.

14 Obiectũ charitatis, est proximus nostro opere & auxilio indigens. Hic corde, lingua & opere iuuandus est. Ita enim Lex dicit: Dilige proximum tuum, &c.

15 Christus interrogatus à Pharisæo, quisnam suus esset proximus, pulcherrima imagine respõdit, & Pharisæum (qui tantum inter proximos numerabat eos, qui vel de se essent benemeriti, vel qui alioqui aliqua singulari necessitudine essent sibi deuincti, nihil minus

nus ſtatuens,quàm alienigenas,& nihil de ſe boni meritos, pro proximis habendos) deducit eò, vt ſponte confiteatur,quod antea non ſtatuit. Affirmat enim Samaritanum,qui Iudęo ſaucio opem tulit,veri proximi officium præſtitiſſe.

16 Hinc patet omnem hominem proximum noſtrum agnoſcendum eſſe,qui noſtra ope & auxilio indiget. Etſi ſocietatis ſeu proximitatis non ſunt ſemper ijdem gradus, pro quorum diuerſitate variat non parum obligatio.

17 Duplex enim proximitatis ratio eſt. Vna eſt naturalis,alia ſpiritualis. Illa quidem nobis communis eſt cum omnibus hominibus, non ſolũ pijs, verumetiam Ethnicis, Turcis & Iudæis. Hæc vero filiorum Dei eſt propria,& magis obligat.

18 Naturalis illa proximitas tribus conſtat. Primùm enim homo homini proximus eſt ratione creationis,Omnes enim ſimul in vno Adam creati ſumus, quantum quidem ad ſubſtantiæ noſtræ originem attinet. Deinde, homo homini proximus ex ratione ſimilitudinis. Nam omnes & homines ſunt, & ad imaginem Dei primùm creati. Tùm reſpectu communis vitæ & humanæ ſocietatis, in qua vnus alterius opera indiget. In hac vitæ ſocietate multi ſunt particulares gradus, partim ex affinitate & cognatione, partim ex ſimilitudine officiorum, partim ex alia quavis neceſſitudine.

19 Hæc naturalis hominũ inter ſe copulatio, meritò monere nos deberet charitatis mutuæ, id quod etiã Philoſophi ſaniores viderunt. Nã ideò ratione & ſermone præditos eſſe homines docent, vt poſſit alter alteri,quod rectum bonum eſſe nouit, ſermone explicare : vt ita mutuis officijs inter ſe coaleſcant, ac ſe inuicem iuuent.

20 Spiritualis ſocietas eſt tantùm Chriſtianorum inter ſe. Huius quadruplex eſt neceſſitas. Prima,eſt regenerationis. Nam ex eodem ſemine verbi diuini nati

ſunt filij Dei. Secunda, eſt myſtici corporis. Nam mẽbra ſumus vnius corporis, cuius caput eſt Filius Dei Saluator noſter. Tertia, eſt vocationis communis, qua ad vnitatem Spiritus in vinculo pacis vocati ſumus, Epheſ. 4. Quarta, eſt futuræ glorię & communis hęreditatis cœleſtis, qua vnà fruemur in omni æternitate.

21 Hæc Spiritualis copulatio & coniunctio ſatis arguit, quomodo Chriſtianos erga ſe inuicem affectos eſſe deceat. Quid pulchrius, quàm Filios Dei ſe mutuo amore complecti? Quid conuenientius quàm membra eiuſdem corporis ſe inuicem charitate fouere? Quid ſuauius, quàm donatos eodem Chriſti ſpiritu vnanimes eſſe ac ſtudere communi cõmodo? Quid dignius, quàm cogitatione futuræ gloriæ & æternæ ſocietatis cum æterno Deo & Sanctis omnibus angelis & hominibus, excitari ad mutuam beneuolentiam?

22 Qui hoc duplici humanæ ſocietatis vinculo, Naturali & Spirituali, non permouetur, ne hominis quidem titulo eſt dignus, nedum Chriſtianus dicatur.

23 Iam ſpectentur fines operum charitatis, qui ſunt quatuor. Primus, gloria Dei. Nam Deus, cum vltrò citroque certant beneficijs ſui Filij, glorificatur & prædicatur. Secũdus, refocillatio mutua mẽbrorum eiuſdem corporis. Tertius, ædificatio aliorum. Nam cùm alij alios intuẽtur ſtudioſos eſſe fraternæ charitatis, incitantur exemplo. Quartus, remuneratio. Deus enim promiſit remunerationem ei, qui vel hauſtum frigidę aquæ dederit diſcipulo Chriſti.

24 Dominus Luc. 6. quatuor genera operum charitatis, quæ perpetuò pijs in conſpectu eſſe debent, ſuis commendare videtur.

25 Primum eſt, corde non iudicare perperam de proximo, ſed candidè potiùs de ipſo ſentire, ſemperq́; meliora de ipſo ſperare. Neq; tamen hæc eò pertinẽt, vt fideles prorſus cæcutiant, & nihil diſcernant inter Paulum & Neronem. Sed tantùm affectum charitatis poſtulant, vt fideles amanter affecti erga ſe inuicem,

ſe ipſos frenent & non titillentur cupiditate in aliena vitia, plus quàm requirit pietas, inquirendi.

26 Secundum eſt, ore non condemnare, ſed potiùs benignè de proximo loqui, & ſine calumnijs, omnia in meliorem partem interpretari. Hîc tamen nec verum teſtimonium contra criminoſos ferre, nec ſontes ex verbo Dei & Legibus, iuxta vocationis noſtræ rationem condemnare, prohibemur.

27 Tertium eſt peccanti in nos & deprecanti culpam condonare offenſam. Ita enim ait Dominus: Remittite & remittetur vobis. Huius dicti ſenſus eſt, facturum eſſe Dominum, vt qui ſe facilem humanum & æquum præbuerit fratribus, eandem ſentiat erga ſe clementiam aliorum, vt benignè & amicè ab ipſis tractetur.

28 Quartum, indigentibus fratribus adeſſe conſilio & opere. Conſilio, quoties illis à recta via aberrare contingit. Opere, aliâs egẽtibus dando largiùs eleemoſynam, aliâs mutuando hilariter, etiamſi ſimile officiũ ab ipſis non exſpectemus.

29 Mutuare enim cum exſpectatione ſimilis officij, vulgare officium eſt, etiam inter Ethnicos & peccatores. Quod etſi in ſe malum non eſt: tamen aliquid vltrà requirit Dominus ab ijs, quos in ſuam familiam recepit.

30 Regulæ quas in præſtandis operibus charitatis intuebuntur fideles, ſunt tres: Verbum, Fides, Charitas ipſa. Hæ enim tres regulæ modum continent præſtandorum officiorum.

31 Verbum ſit hoc, exempli gratia: Bibe aquam de ciſternis tuis & fluenta de medio putei tui: fontes tui deriuentur foras, ſint tibi ſoli & non alienis tecũ. Hoc Solomonis dictum tria continet præcepta. Primum, de vſu facultatum, videlicet, quòd quilibet debeat, ſuis facultatibus vti in ſuum commodum, provt ratio ſui ſtatus requirit. Secundum, de liberalitate erga indigẽtes. Non vult vt ſolus omnia deuores, ſed vt nonnihil conferas

conferas in vſus aliorum. Tertium, de facultatum poſſeſſione. Non vult vt ita profundas res tuas, vt ipſe poſteà turpiter egeas, ex nimia profuſione ad mendicitatem redactus.

32 Fides intuetur & mandatum Dei & promiſſionem. Mandato quidem vrgetur ad charitatis officia fidelis. Promiſſione verò paterna allicitur, vt hilariter præſtet officium quod debet.

33 Charitas mutuis afficitur commodis & incommodis: gaudet cum gaudentibus: dolet cum dolẽtibus: & membrorum συμπαθείᾳ quadam ad ſuccurrendum indigentibus & affectis membris, excitatur.

34 Quicunque ergo fide præditus eſt, & verbũ Dei veneratur, facilè ex charitatis fonte ſcientiam hauriet communicationis mutuæ & officiorum, quæ ſibi mutuò debent eiuſdem corporis membra.

VOCATIO.

1 ETſi omnes pij vnam communẽ vocationem habẽt, nimirum, vt ſint ciues regni Dei, Deum celebrantes: tamen vt alia membra eiuſdem corporis, alias habent functiones: ita in Eccleſia quę eſt in hoc mundo, aliam alij habent vocationem.

2 Vocationem autem hîc definimus legitimã functionem officij alicuius, certę perſonæ propriam, vt eſt vocatio ad gubernandum, conſulendum, docendum, iudicandum, diſcendum, operandum, &c.

3 In huiuſmodi functionibus ſeu vocationibus perſonalibus, opus eſt ſingulari prudentia, ne vel in dexteram, vel in ſiniſtrã nimiùm deflectamus: quod cùm fit, incidimus in iudiciũ Dei, & opus Dei facimus fraudulenter. Quinque ergo colligam veluti puncta, quo quilibet reſpicere debet in ſua vocatione ne aberret.

4 Pri-

4 Primum vocatio habeat verbum Dei. Non enim poteſt legitimum eſſe, de quo verbum Dei non exſtat: cum ex eo ſolo ſciamus, an vocatio noſtra ſeu functio, ſit approbanda, nec ne.

5 Vt autẽ hîc non fluctuet conſcientia, hæc tenenda eſt regula: Omne officiũ faciens ad conſeruandos, iuuandos, & ornandos ſtatus, à Deo ordinatos, Vt Oeconomicum, Politicum, Eccleſiaſticũ, primo & quarto Decalogi præcepto mandatur. Atque ideò in ſe legitimum, licitum & ſanctum eſt. Huc ſi acceſſerit iuſta & ordinaria vocationis deſignatio, fit etiam officiũ legitimum perſonæ reſpectu, & pręterea cultus Dei in conuerſis. Requiritur proinde, vt vocatio ſit legitima & ratione officij præſtandi, & reſpectu perſonę officio fungentis.

6 Secundum, Sint actionum in vocatione regulæ, Fides & Charitas. Fides quidem Deum reſpiciat, moneatq; ne quis vel in officio cõmittat, quo gloriam Dei lædat: vel omittat, quod requirit officij ratio: vel faciat ſegniter, quod vocatio requirit. Charitas verò proximum intueatur, moneatque ne quis alteri ſit iniurius: hoc eſt, ne vel curioſè aliena inquirat, ſuo neglecto officio: vel inuideat ijs qui fortunatiores & præſtantiores videntur: vel contemnat eos, quos ſe inferiores putat, ſeu, qui viliorem vocationẽ videntur adepti quam ipſe: vel dolo vllo aut fraude circumueniat proximum in officio & vocatione: vel ſit πλεονέκτης, quovis iuſtitiæ aut iuris titulo. Sed potiùs requirit charitas, vt in ſua quilibet vocatione maneat quietus, & propria agat, adeoq; omnia referat ad vinculum ſanctæ ſocietatis.

7 Tertium, Perpetuò reſpiciatur ad verbum, quo nititur cuiuſque vocatio. Hinc enim, ſi quid aduerſi inciderit, conſolatio petenda eſt.

8 Quartum, Vocatio ſemper ad gloriam Dei, & vtilitatem reipublicæ in qua quis viuit, referatur. Hinc enim ſuauiſſimus percipitur fructus, videlicet, tranquilla & bona conſcientia.

9 Quin-

9 Quintum, Felix in vocatione ſucceſſus tribuatur ſoli Deo, & ab eo expetatur. Is enim cùm manum applicat, iucundiſſimus percipitur laboris fructus. Hinc moneatur vnuſquiſque, vt ſemper leuatam ad Deum mentem habeat, à quo petat ſucceſſum.

10 His iactis fundamentis, non ſolùm diligentia in vocatione creſcit: verumetiam profana & Ethnica cura abijcitur. Nam cùm Deus ſtatuitur σύνεργος noſter, facilè ſpes concipitur ſalutaris euentus.

VOTVM.

1 SCriptura votum appellat, nõ quamlibet promiſſionẽ quæ cuiuis fit, ſed eam ſolummodo quæ fit Deo, idque ſponte & religioſè.

2 Definitur autẽ rectè in hunc modum. Votum eſt ſpontanea, Deo facta, obligatio, ad aliquid faciendum, vel omittendum, quod illi gratum & acceptum fore cõſtat, vel ex ſe, vel propter aliud.

3 Huiuſmodi votũ non vnius generis eſt. Eſt enim vnum omnibus illis, qui nomen Chriſto dederunt cõmune. Alterum priuatorum eſt. Illud itaque, commune: hoc, priuatum ſeu ſpeciale, ſeu perſonale vocare licebit.

4 Commune Chriſtianorum votum eſt promiſſio illa ſolennis, qua in vnius Dei, qui eſt Pater & Filius & Spiritus Sanctus, nomen iuauguramur, atque illi, renunciato Satana cum operibus ſuis, omnem pollicemur obedientiam, noſque totos illius fidei ac bonitati committimus.

5 Hoc votum commune nuncupatum, in Baptiſmo, Confeſſione, & Cœnæ Dominicæ ſumtione confirmatur.

6 Purior Eccleſia, ſecuta Apoſtolorum tempora, quando Chriſtianorum infantes baptizari cœperunt, hunc

hunc morem habuit, vt instituti pueri in Catechesi, producerentur publicè in conspectum Episcoporum, ac ibi interrogarentur de articulis fidei, ac votum illorum nomine factum in baptismo, propria voce confirmarent: & illa actio à parte, confirmatio cœpta est appellari.

7 Constabat autem ista actio Examine, Solẽni voti in Baptismo nuncupati confirmatione, Precatione Episcopi, & Manuum impositione.

8 Hic mos vtilissimus erat, & faciebat ad retinendam confessionem & concordiam. Neque enim facilè quisquam à doctrina, quam solenni voto confirmauerat, discedebat.

9 Verùm paulatim actio illa bono consilio instituta in ociosas ceremonias degenerauit. Primùm enim omissum est examen, quod ante omnia retinendũ erat. Deinde additum est Chrisma. Præterea Sacramẽtum fecerunt ex confirmatione: Adhæc, superstitiosa certorum verborum recitatio adhibebatur lingua plerisque incognita. His enim verbis vsi fuerunt: Signo te signo crucis: confirmo te chrismate salutis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.

10 In nostris Ecclesijs, substantia cõfirmationis veteris retinetur, abolitis superstitionibus Papisticis. Nã Episcopi in visitationibus publicè examinant iuuentutem in articulis fidei, & in doctrina de Sacramentis. Deinde eam, doctrina & exhortationibus cõfirmant. Idem fit quoque priuatim à pastoribus, antequam admittantur, præsertim rudiores, ad participationẽ Cœnæ Dominicæ.

11 Iam cùm constet, nos in hoc voto communi & solẽni renunciasse Satanę ac eius operibus, atque promisisse Deo omnẽ obedientiam: quis non videt, quàm sit necessaria obedientia erga Deũ, ad quam præstandam, & præcepto, & voto hoc solenni sumus obstricti?

12 Quicunque ergo oppugnant necessitatem obedientiæ, hoc est bonorum operum, quæ Deus à nobis requirit,

requirit,non solùm mandatum Dei æternum turpiter contemnunt: verumetiam hoc votũ in Baptismo nuncupatum fœdifragè infringunt, & homines rursus iugo peccati & Satanæ imperio subijciunt.

13 Quare qui verè pij sunt & gaudent in Domino, perpetuò memores esse debent voti eius, quod in Baptismo vouerũt. Quo vt renunciarunt Satanę: ita Deo per omnem vitam promiserunt obedientiam.

14 Præter hanc voti necessitatem, multiplex cogitetur necessitas, videlicet, mandati, debiti, fidei, cõuersionis, regenerationis & vitationis pœnarum: & semper sit in conspectu dictum Ioannis: Qui facit iustitiã, iustus est. Et hoc Pauli: Debitores sumus nõ carni, sed Spiritui.

15 Porrò votum in Baptismo factum, violatur omni voluntaria inobedientia erga Deum, interiori & exteriori. Ex quo fit, vt homo ita violans votum, excutiat Spiritum Sanctum, & fiat reus mortis æternæ, donec rursus per pœnitentiam votum renouet.

16 Verùm qui vel ignorãtia, vel infirmitate labuntur, retinent tamen fidem & bonam conscientiam: illis non imputatur peccatum. De ijs dictum Ioannis intelligi debet: Qui natus est ex Deo, non peccat.

17 Quicunque ergo Christo in Baptismo nomen dederunt, ac illi militare se promiserunt, militent honestam militiam, retinentes fidem & bonam cõscientiam: & non se proprijs ratiocinationibus præcipitent in certum interitum.

18 Hæc doctrina non pugnat, vt quidam falsò opinãtur, cum gratuita iustificatione: sed optimè cum ea consentit. Nam vt solus Christus statuitur nobis esse à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, redemtio, quem Christum sola fide apprehendimus: ita Spiritus Christi est, in iustificatis, vitæ nouæ autor. Huc illud Pauli: Si quis spiritũ Christi non habet, hic non est eius: Itẽ: Quicunque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

19 Nemo igitur seipsum fallat vanis paralogismis, quasi

quaſi Deus noſtram obedientiam ſeriò non requireret, ac quaſi fides eſſe poſſet abſque ſuis germanis proprietatibus, & viuis iuſtitiæ fructibus.

20 Etſi autem fides in alijs eſt languidior, in alijs robuſtior: tamen ſi vera eſt, & non inanis fidei profeſſio, ſtudio bene operandi prædita eſt, & ſpiritu militat aduerſus peccatum & Diabolum.

21 Languidior quidem fides ſæpe videtur ſuccumbere: quæ tamen proſtrata mox ſe erigit, apprehenſa dextera Dei, id eſt, Domino noſtro IeſuChriſto. Quare pij indies proficiant in fide, quò magis magiſque Spiritus imperium aduerſus carnem roboretur ac cõfirmetur.

22 Priuatum ſeu perſonale ſeu ſpeciale votum eſt, quod aliquis Deo ſua ſponte promittit. Vt mater Samuelis voto filium diuino miniſterio addixit.

23 In huiuſmodi perſonalibus votis, multa ſunt timenda, vtpote, Superſtitio, impietas, turpitudo, vanitas. Quare hîc ſingularis adhibenda eſt cura, ne nobis ipſis ſtruamus laqueos periculoſos.

24 Ne igitur temeraria ſint noſtra vota futura, quatuor in deliberationem venire debent, quorum ſingula diligenter examinanda ſunt, priuſquam votum nũcupemus. Horum primum eſt, Quiſnam ſit is cui nuncupatur votum. Secundum, Qui nos, qui vouere decreuimus. Tertium, Quæ res, quam vouere ſtatuimus. Quartum, Animus vouentium, ſeu finis.

25 Cùm itaque Deus ſit cui votum nuncupatur, diligenter ſpectandum, an votum ſit approbaturus. Primùm, hoc ex verbo Dei conſtat, quòd Deus damnet omnes ἐθελοθρησκείας. Ita enim ait: fruſtrà me colunt, docentes mandata hominum. Hinc petendum eſt hoc cõſolationis caput, quod nihil omnino vouere liceat, niſi conſcientia prius ſtatuat votum placere Deo. Hoc aliunde ſciri non poteſt, quàm ex ipſius verbo, quod requirit, vt in præceptis ipſius ambulemus, & nõ iuxta præcepta hominum.

K 26 Se-

26 Secunda deliberatio erit de nobis ipsis. Hîc diligenter nostram conditionẽ consideremus, caueamúsque ne votum vocationem nostram impediat, atque ita impietatis aduersus Deum arguamur.

27 Tertia deliberatio erit de re voti. Hîc tria ordine perpendenda sunt. Primum, An res possibilis sit, & in nostra manu posita. Secundum, An genus voti in communi voto includatur. Tertium, Anne ingrati videamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas, pro commoditate nostra, cum gratiarum actione.

28 Quarta deliberationis pars est, vt spectetur, quo animo quis votum nuncupet, vt eius verus finis conspiciatur.

29 Omnis autem qui votum facit, aut respiciet ad tempus præteritum, aut ad futurum. Si ad præteritum respicit, votum aut erit exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad futurum, eò pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vtque stimulis quibusdam eum ad pietatis & vocationis officia excitet.

30 Hæ consultationis partes in Papatu negligebantur: vnde factum est, vt multa sint eorum vota, partim superstitiosa, partim impia, partim temeraria ac vana.

31 Monachus vouet religionem, quæ tantũ pendet ex humanis traditionibus, idque in hũc finem, vt mereatur obseruantia voti fauorẽ Dei. Hic apertè contra primum & vltimum consultationis caput, delinquit.

32 Carthusianus vouet perpetuam abstinentiam à carnibus. Quare, ita fit multipliciter reus. Primũ, contemnit creaturas Dei, quibus Deus mandat nos vti cũ gratiarum actione. Deinde, valetudinem propriam lædit, & fit reus violati quinti præcepti. Præterea, hac abstinentia vult mereri remissionem peccatorum: atque ita temerarius depræhenditur: vt qui omnia deliberationis capita neglexerit: ac ob impietatem, reus peragitur conculcati sanguinis Christi.

33 Sa-

33 Sacrificulus vouet caſtitatem perpetuam, quæ donum Dei ſingulare eſt, quod Deus donat non omnibus, ſed valde paucis. Quare tertium deliberationis caput præterit, & ſe inuoluit laqueo Satanæ.

34 De huiuſmodi votis, quæ partim ſuperſtitioſa, partim impia, partim vana ſunt, tenendum eſt dictum: In malis promiſſis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incautè vouiſti, ne facias. Impia eſt enim promiſſio, quæ cum ſcelere adimpletur.

35 Sicut enim rectè reſcinditur, quod incautè & temerario impetu iuratum eſt: ita votum temerariũ non eſt ſeruandũ. Nam qui, rectiùs edoctus, præſtat quod incircumſpectè promiſit, duplicat peccatum.

36 Quare exemplum Dauidis imitari par eſt, qui votum ſuum, inconſideratè factum, infregit. Votum autem hoc erat: Verè, inquit, fruſtrà ſeruaui omnia quæ huius erant in deſerto. Hæc ergo faciat Dominus inimicis Dauid, & hæc addat, ſi reliquero, de omnibus quæ ad Nabal pertinent, vſque ad manè mingentem ad parietem. Verùm hoc votum non implet, ſed infregit, ductus pœnitentia temeritatis. Ita enim ait: Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui miſit te hodie in occurſum meum: & benedicta tu, quæ prohibuiſti me, ne hodie irem ad ſanguinem, vt vlciſcerer me manu mea.

37 Poteſt igitur Monachus rectius edoctus, ſuperſtitionem, quam vouit, reſcindere: imò niſi hoc faciat, maiorem damnationem ſibi accerſit. Nam hęc conditio (quod & Monachi ipſi teſtãtur) intelligitur in omni voto: Hoc Deo promitto me facturum, ſi illi placet. Proinde Monachus intelligens votum ſuum diſplicere Deo, agat pœnitentiam, & reſcindat votum propter defectum conditionis implicitæ.

38 Similiter Monacha, quæ vel impulſu parentum, vel temeritate, vouit caſtitatem extra matrimonium, abſoluitur à voto, propter defectum conditionis tacitæ. Nam & hanc inter cõditiones generales nominat:

Si potero. Si itaque non poterit, victa carnis imbecillitate, quærat honestum coniugium, & non sectetur turpem cum Papistis libidinem.

39 Cùm autem Scriptura dicit: Vouete, & reddite: intelligendum est dictum de votis pijs, quæ habent cōditiones, quas ratio piorum votorum postulat.

40 Monachi, qui definiunt vota esse opera supererogationis, & nugantur factum cum voto magis meritorium esse, quàm sine voto factum, deplorandi sunt potiùs quàm refutandi. Apertè enim sanguinē Christi conculcant.

41 Manifesta siquidem impietas est, quòd doceant, voto religionis solui matrimoniū. Nam hoc perinde est, ac si dicerent, opera Diaboli esse operibus & ordinationibus Dei præferenda. Quis quæso potest hanc blasphemiam audire?

42 Quare, vt Papistas relinquendos iudico, cū suis impuris votis: ita statuo, fidelibus sufficere illud solenne votum, quod vouerunt in Baptismo.

43 Verùm, si contigerit aliquando, priuatę disciplinæ caussa, aliquid vouere: fiat votum cum conditione, nec promittatur in perpetuum: ne nobis laqueos temeritate nostra inijciamus. Vt, Si honestus adolescēs, quo expellat torporem, voto se astringat ad certas horas & lectiones: certum voti tempus præfiniat, & claudat votum iustis conditionibus.

BLASPHEMIA.

1 DVplex peccatum committitur aduersus Euangelium. Vnum, est contemtus Euangelij, videlicet, cū quis, vel recusat audire & discere Euangelium, vel alioqui segnescit & non facit quotidianos progressus in fide & obedientia Euangelij. Alterum, est abnegatio Euāgelij, videlicet, cùm quis veritatis Euangelij, quam an-

teà

teà complexus erat, & de qua erat certus, cõfeſſionem abijcit.

2 Vtrumque damnatur voce Euangelij: Qui non credit in Filium, ira Dei manet ſuper eum. Ἀ'πειθεῖν enim vtrumque ſignificat, videlicet, non credere, Et ſe alicui contumaciter opponere.

3 Sub poſterioris ratione venit Blaſphemia in Spiritum Sanctum, quam Chriſtus, Ioannes, & Epiſtola ad Hebr. irremiſſibilem eſſe pronunciant, non quidem ſubſtantia ſua. Nam gratia ſuperat peccatum, ſed circumſtantia certa.

4 Definitio huius Blaſphemiæ, quã Scriptura etiã peccatum in Spiritum Sanctum vocat, & peccatum ad mortem, ex collatione Scripturarum inquirẽda eſt & ſtatuenda: vt nullus conſcientijs relinquatur dubitandi locus.

5 Cùm animum per Scripturas circumfero, quinque ſe mihi offerunt excutienda, quæ ad huius peccati plenam rationem explicandam, pertinere videntur.

6 Primũ, occurrit dictum Ioannis, 1. Ioan. 5. Omnis ἀδικία peccatum eſt, ſed nõ ad mortem. Hîc Ioannes diſtinguit peccatum ad mortem, quod aliâs dicitur peccatum in Spiritum Sanctum, à tranſgreſſionibus Legis diuinæ, ſiue ſint voluntariæ, ſiue inuoluntariæ, ſiue multæ, ſiue plurimæ. Dicit enim diſtributiuè, Omnis ἀδικία, id eſt, quælibet Legis trãſgreſſio eſt peccatum, ſed non ad mortem.

7 Hinc concludo, peccatum in Spiritum Sanctum nõ eſſe Legis moralis tranſgreſſionem vllam, nec vniuerſalem, nec particularem. Atque hæc concluſio in primis tenenda eſt contra multorum errorem, veterũ & recentium Scriptorum, qui multis præbet occaſionem deſperationis.

8 Secundò, occurrit dictum Domini Matthæ. 12. Marc. 3. Luc. 12. Dominus enim, in iſtis locis, obijcit blaſphemiam in Spiritum Sanctum Iudæis, qui non ſolùm Chriſtum & eius Euangelium aſpernabantur,

freti proprijs iuſtitijs & ſacrificijs legalibus: verum-etiam dicebant Chriſtum eijcere Dæmonia per Beelzebub, principem Dæmoniorum, & habere ſpiritum impurum.

9 Hinc cõcluditur, quòd materia ſeu generica differentia peccati in Spiritum Sanctum, ſit abnegare Chriſtum & eius ſanctum Euangelium aſcribere ſpiritui Satanæ opus, quod eſt Spiritus Sancti proprium: & fidere propriæ iuſtitiæ, dignitati, ſacrificijſque legalibus.

10 Tertiò, occurrit Paulus, qui fatetur ſe blaſphemum fuiſſe in Chriſtum, perſecutorem, & violẽtum: vt qui ſumma tyrannide & iniuria, oppreſſit Chriſtum in ſuis membris. Vnde à Domino illi obiectum eſt: Saule, Saule, cur me perſequeris? Hac confeſſione, Paulus complectitur omnia vitia, quæ Chriſtus obiecit Phariſæis.

11 Tribuit enim Paulus opera Chriſti Diabolo, quod eſt verè blaſphemum eſſe in Chriſtum. Nam detrahit Chriſto laudem veritatis, negat eius diuinam potentiam. Qua ratione nomen Chriſti inter homines ſupra modum læſit. Præterea plus quàm alij Phariſæi omnes, perſecutus eſt Chriſtum in ſuis membris, zelo legis Moſaicæ.

12 Etſi autem Paulus blaſphemus fuit in Chriſtũ, & Euangelij ipſius perſecutor violentus: tamẽ ſe conſecutum eſſe miſericordiam dicit, quod ignorans hoc fecerit in incredulitate.

13 Significat igitur Paulus, duplicem eſſe blaſphemiam & perſecutionẽ Chriſti, atque eius ſancti Euangelij: quarum vnam, quæ ex ignorantia proficiſcitur, non eſſe peccatum in Spiritum, clarè indicat.

14 Atque ideo ipſe Dominus apud Matthęum ait: Quiſquis locutus fuerit aduerſus Filium hominis, remittetur ei: intelligens eum, qui ex ignorantia hoc facit, & poſteà melius edoctus reſipiſcit.

15 Quartò, occurrit Domini dictum, Matthæi 12.

Quiſquis autem locutus fuerit aduerſus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo neque in futuro.

16 Quomodo autem hoc Domini dictum accipiẽdum ſit, epiſtola ad Hebræ. cap. 6. hiſce verbis exponit: Impoſſibile eſt eos,qui ſemel fuerunt illuminati, guſtaueruntq; donum cœleſte,& participes facti fuerunt Spiritus Sancti,guſtaueruntque bonum Dei verbum,& virtutes ſeculi futuri,ſi prolabantur,vt denuò renouentur per pœnitentiam,rurſus ſibi crucifigentes filium Dei,& ludibrio habentes.

17 Hoc dictum collatum cum verbis Domini,differentiam ſpecificam peccati in Spiritum Sanctum, ſuppeditabit: & rationem docebit, cur hoc peccatum dicatur præcipuè contra Spiritum Sanctum.

18 Differentia ſpecifica eſt,à Chriſto vere agnito, & ab Euangelio, per Spiritum Sanctum illuminantẽ corda,cognito, deficere:Chriſtum negare:eum perſequi,& contumelia afficere,ſpreta ipſius victima.

19 Eſt ergo ratio appellationis, quod tales,ſcientes & volentes expellant Spiritum Sanctum de cordibus ſuis:reijciunt eius teſtimoniũ,per quem veritas Euangelij in eorum cordibus obſignata erat.

20 Quintò, cum Epiſtola ad Hebræos ait: non eſt alia hoſtia reliqua pro peccato, circumſtantiam, cur hoc peccatum dicatur irremiſſibile,ponit.

21 Quomodo enim is peccator per pœnitentiam renouari poterit,qui pœnitentię fundamentum abiecit, videlicet Chriſtum ipſum ? Renouatio enim fieri non poteſt,niſi per fidem in Ieſum Chriſtum.

22 Deinde peccator,qui per Chriſti hoſtiam ſaluari non vult, vbi inueniet aliam hoſtiam per quam ſaluabitur ? Non enim eſt alia hoſtia pro peccato, quàm Chriſti ſola.

23 Putabant Phariſæi ſe, ſuis ſacrificijs, poſſe abolere peccatum, & ſine hoſtia Chriſti, ſe remiſſionem peccatorum poſſe conſequi. Quod Paulus,cõſentien-

te tota Scriptura, dicit esse impossibile.

24 Dicitur proinde hoc peccatum irremissibile, nõ quod sit potentius, aut maius, quàm gratia. Nam certissima est hæc Pauli regula: Gratia superat peccatum, Sed quia non est alia, quàm sola Christi, victima pro peccato, quam illi finaliter reiecerunt.

25 Ex his iam concludamus plenam definitionem huius peccati, quod vocant blasphemiam, seu peccatum in Spiritum sanctum.

26 Peccatum in Spiritum sanctum est voluntaria rebellio, aduersus Christum, rectè agnitum: defectio ab Euangelio, in corde hominis, per Spiritum sanctum illuminantem, obsignato: persecutio Ecclesiæ, cum fiducia propriæ iustitiæ aut dignitatis, spreta & abiecta finaliter Christi hostia, quæ sola peccati expiatrix existit.

27 Non igitur mirum est Dominum dixisse: Omnia peccata, quæ peccauerint homines, remittẽtur eis. Sed blasphemia Spiritus, nõ remittetur eis, nec in præsenti, nec in futuro seculo.

28 Hinc petenda est declaratio dicti ad Hebr. Voluntariè peccantibus, post acceptam notitiam veritatis, non relinquitur pro peccato hostia.

29 Nam voluntariè peccantes vocat eos, qui renũciant Christo, quem agnouerunt, atque eius hostiam abijciunt, & ludibrio exponunt, vt Iulianus, &c.

30 Nequaquam igitur dictum Apostoli patrocinatur Donatistis, qui lapsis negarunt veniam. Nam inter lapsum in moribus, & lapsum renunciantiũ Christo verè agnito, eiusque sancto Euangelio, maximum est discrimen.

31 Etsi autem horrendissima peccata, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate, siue ex malitia, commissa contra præcepta Decalogi, digna sunt æterna morte: tamen pœnitentibus remittuntur. Cuius rei illustria habemus in Scripturis testimonia, vt Manassis, Dauidis, & multorum aliorum.

32 Perperam igitur faciunt Donatiſtæ, qui vnam voculam, Voluntariè, vrgent, non ſolùm contra tam clara teſtimonia, verumetiam contra περίστασιν loci, & Apoſtoli mentem.

33 Quanquam autem particulares lapſus, vt oſtendimus, non ſunt peccatum in Spiritum Sanctum: tamen cum ſæpe contra cõſcientiam perpetrantur, merentur deſertionem, atque ita homines præparant ad blaſphemiam in Spiritum Sanctum.

34 Quare magno ſtudio cauendi ſunt lapſus voluntarij, & iterationes peccatorum, quæ fiunt vincula, quibus ligantur homines ſub peccati imperio, & Diaboli tyrannide, vt poſtea, cum velint, non poſſint eluctari.

35 Huc illud Gregorij: Cùm culpa in vſum venerit, etiam volens animus, vix reſiſtet: quia quot vicibus prauæ frequentationis aſtringitur, quaſi tot vinculis alligatur.

36 Veriſſimũ enim eſt quod dicit Auguſtinus: Cõſuetudine vitia roborata difficulter vincuntur. Item, Cõſuetudine nimia, peccatum fit quaſi naturale. Nam dum conſuetudini non reſiſtitur, fit neceſſitas.

37 Eadem ſiquidem ratio eſt morbi animi, & morbi corporis: vt de vtroque rectè videatur dixiſſe Poëta: — ſeriò medicina paratur, Cum mala per longas conualuere moras.

LIBERVM ARBITRIVM.

1 MVlti multa diſputant de libero arbitrio, & ſe pluribus quæſtionibus inuoluunt ſine fructu: cum tamen res per ſe facilis ſit, modo Scripturam ſequi velimus.

2 Scriptura enim manifeſtè tribuit voluntati libertatem eligendi. Propoſui, inquit,

vobis vitam & mortem, benedictioné & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. Et Christus dicit: Volui te congregare,& tu noluisti.

3 Cùm hoc dicimus, non conuellimus eorum sententiam, qui vel defendunt Liberum arbitrium, vel statuunt Seruum arbitrium, oppugnantes Liberũ arbitrium. Nam horum sententiæ simul stare possunt, modo rectè discernantur.

4 Ordiamur ergo à definitione. Liberum arbitrium est voluntatis libertas, ad hoc vel illud inclinãdæ, pro arbitrio.

5 Arbitrium autem, est iudicium, quod à ratione, tanquam arbitro, statuitur. Si ergo, arbiter, ratio, rectè iudicat: rectè eligit voluntas. Si malè iudicat, vel corruptus est: malè eligit voluntas.

6 Verùm, ne hîc vllo errore implicemur, discernemus primùm, inter arbitrium rectum,& prauum: deinde inter προαίρεσιν,& exsecutionem.

7 Ante regenerationem & illuminationé mentis per Verbum & Spiritum Sanctum, arbitrium, quãtum ad spirituales res, quæ sunt salutis, attinet, planè est prauum, quod Scriptura multis locis docet.

8 Vt in illo: Prauum est cor hominis ab initio, scilicet, statim post lapsum primorum Parẽtum, & Paulus post Dauidem, dicit, non esse, quemquam, qui intelligat. Quid multis? Homo sequitur φρόνημα carnis, ante illuminationem: & illud φρόνημα est inimicitia coram Deo.

9 Hinc est, quòd homo sponte seruit prauis cupiditatibus, & liberè eligit noxia, pro arbitrio, siue errante siue corrupto.

10 Hoc vtcunq; hac imagine pingi potest. Vt meretrix, pro arbitrio suo, minimè coacta, suis amatoribus se prostituit, qua in re miserè & perditè seruit, etsi volens & libens hoc faciat, ita voluntas, peccati concupiscentijs miserè se submittit illis, volens & non coacta, seruiens ad omnem turpitudinem perpetrandam.

11 Hinc

11 Hinc eſt, quòd Lutherus, Seruum arbitriũ ſtatuat, hoc eſt, ſeruitutem volũtatis pro arbitrio prauo. Qui facit, ait Dominus, peccatum, ſeruus eſt peccati.

12 Cùm autẽ Lutherns ſeruum arbitrium defendit, non tollit Liberum arbitrium, quatenus liberum, coacto opponitur: quod nemo poteſt facere, niſi ſimul opus Dei deſtruat, hoc eſt voluntatem in homine eſſe neget. Voluntas enim non fert neceſſitatem coactionis: ſed quatenus liberum, ſeruo opponitur. Sponte enim homo ſeruit peccato ante regenerationem.

13 Cur autem Lutherus ſic docuerit, habuit cauſſas grauiſſimas. Antagoniſtæ Lutheri, non ſolùm, de arbitrio diſſerentes, errabant, cùm ex Ariſtotele dicant: Ratio deprecatur ad optima: verumetiam, exſecutionem cum electione, non ſine magno errore, cõfundebant.

14 Voluit ergo Lutherus docere: & arbitrium prauum eſſe ante regenerationem, & volũtatem ſe ſponte illi ſubmittere, ſeruireque prauis deſiderijs, & exſecutionem, à iudicio & electione diſtinguendam eſſe.

15 Porrò, poſtquam hominis mens eſt illuminata verbo Dei, & homo Spiritus Sancti gratia, per Spiritum Sanctum regenitus eſt: nouum fit arbitrium, hoc eſt, nouum, à ratione rectè docta & reformata manu Dei tanquam arbitro, iudicium ſtatuitur, hoc eſt, rectum, iuxta normam voluntatis Dei.

16 Cùm pro hoc arbitrio nouo & recto, voluntas eligit vitam, & mortem auerſatur, eligit benedictionem & recuſat maledictionẽ: non amplius ſeruit peccato, ſed iuſtitiæ, in qua re ſumma eſt libertas.

17 Hinc eſt quòd quidam tribuant homini renato liberum arbitrium, quo videlicet, voluntas liberè pro arbitrio recto, voluntati Dei ſe ſubmittit, eique ſeruit. Deo enim ſeruire ſumma eſt libertas.

18 Sed ſemper tenendum eſt, quòd Lutherus propter cauſſas ſupra enumeratas, Liberum opponit, Ser-

uo,& non coacto,quemadmodum illi, qui libertatem voluntatis defendunt.

19 Cæterum exacte hîc distinguendum est, inter προαίρεσιν seu electionem,& exsecutionem.

20 Προαίρεσις enim voluntatis est facultas,qua quod placet,eligit,& quod displicet,respuit.Exsecutio est virium,quibus opus imperatum à voluntate,perficitur, vel non perficitur.

21 Inclusus in carcerem habet προαίρεσιν,qua vult & eligit liberationem,& qua respuit captiuitatem: vires tamen,quibus exsequatur non habet.Ægrotus vult& eligit liberrimè sanitatem, & respuit liberrimè morbum:sed exsecutio extra electionem posita est.

22 Paulus habet arbitrium rectum, & libertatem voluntatis pro arbitrio, hoc est, habet προαίρεσιν boni: sed corpus mortis huius est illi impedimento:ne perficiat bonum quod velit.

23 Nam cũ ait:Non,quod volo, hoc ago:sed quod odi,hoc facio,His verbis significat,& arbitrium suum rectum esse, & volũtatem liberam: sed exsecutionem impediri.

24 Pij ergo, intelligentes virium præstandi imbecillitatem, ad Deum confugiant, ipsum orent, vt aliquid ipsi gratum faciant.

CONSCIENTIA.

1 MIrandum sanè opificium Dei in hominibus est conscientia, quam quisque secum circumferens,testem & iudicẽ suorum factorum præsentem habet. Vnde prouerbialis ille sermo natus est: Conscientia,mille testes.

2 De hoc opificio Dei Paulus Rom.2.in hunc modum scribit: Ostendunt Gentes opus Legis scriptũ in cordibus suis,contestante eorum conscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut etiam accusantibus.

3 In hoc Pauli dicto quatuor veniunt perpẽdenda, quæ faciunt ad intelligendum hoc Dei opificium, de quo agimus. Primùm enim, cũ dicit: Opus Legis ſcriptum in cordibus Gentium, ſignificat diſcrimen honeſtorum & turpium, natura notum eſſe. Deinde, cum addit, Gentes hoc ipſum opus oſtendere, ad experientiam prouocat. Dum enim gentes religiones inſtituũt, dum puniunt turpia & iniuſta facta, vt Deum colendum eſſe teſtantur: ita honeſtatẽ & iuſtitiam expetendam eſſe iudicant, ad quæ tanquam ad prima capita, tota Lex Dei reuocatur. Tertiò, cum addit: Vnà teſtante eorum conſcientia, coram interno teſtimonio conſcientię Gentes ſiſtit. Quartò, cum inquit: Et inter ſe rationibus accuſantibus aut excuſantibus, qualíſnã teſtis ſit cõſcientia definitur. Nam cum dicit: Gentes rationibus ſe nunc excuſare, nunc accuſare, apertè ſignificat, conſcientiam, naturalem quandam eſſe Legis intelligẽtiam, qua, vt honeſta facta excuſantur & probantur: ita turpia accuſantur & improbantur.

4 Cum hac definitione conuenit & Poetæ deſcriptio: Conſcia mens vt cuique ſua eſt, ita concipit intra Pectora, pro meritis, ſpemq́ue metumq́ue, ſuis.

5 Verũ, vt hoc opus diuinum cogitetur cũ maiori admiratione, in gloriã Opificis: ſubtiliùs, quæ ad huius opificij fabricam pertinere videbuntur, inquiram.

6 Omnium primum hoc tenendum eſt, quòd ſedes conſcientiæ ſit in præcipua parte hominis, videlicet, in mente ipſa, in qua tres facultates ſunt, veluti huius diuini opificij partes.

7 In mente, quæ ſedes eſt conſcientiæ, eſt primum intelligentia, quam Philoſophi vocant contemplantẽ, à proprio eius officio. Nam in contemplatione occupatur, ac ſcientiarum omnium principia ſcrutatur.

8 In hac ergo intelligentia contemplante collocatur συντήρησις ea, quæ propoſitiones, hoc eſt, Maiores, in ſyllogiſmis practicis ſuppeditat, & à Paulo νοῦς appellatur.

9 Nam

9 Nam cùm hęc synteresis sit custos & cōseruatrix notitiarum, quæ nobis innatæ sunt, de honestis expetendis & turpibus fugiendis: attendit semper quid expediat. Atque hanc ob caussam suppeditare syllogismis practicis propositiones dicitur, quales sunt hæ: Honesta expetenda sunt: Turpia vitanda.

10 Deinde, in mente est intelligentia practica, quæ in actione posita est. In hac parte mentis conscientia collocatur. Atque hæc, assumtiones seruientes syllogismis practicis, pro actionum differentia, promit.

11 Adhæc, in mente est facultas iudicatrix de facto, hoc est, τὸ κριτήριον. Hæc facultas de præmio & pœna factorū pronunciat, iuxta honestè & secus factorum gradus.

12 Syllogismus ita extructus vocatur practicus, propterea quòd de actione instituitur, & de actionis præmio & pœna iudicat. Hic syllogismus, interdum partis nomen sibi vsurpat, & dicitur conscientia.

13 Hunc syllogismum practicum, diuino ordine, sequitur aut lætitia, aut trepidatio in corde, pro actionum varietate. Huic affectui haud raró etiam tribuitur conscientiæ nomen. Non enim inusitatum est, idē nomen toti & partibus tribui.

4 Συντήρησις intelligentiæ in Hectore contemplantis, hanc snppeditat propositionem: Honesta sunt facienda eaque quæ laude digna sunt. Conscientia, quæ propriè est mentis practicæ, hanc ponit assumtionem: Defendere patriam, & pro ea fortiter mori (vt ego decreui) est & honestum, & laude dignum, τὸ κριτήριον cōclusionem infert: Ergo defendere patriam & pro ea fortiter pugnare, est honestum & laude dignum. Hinc syllogismum in mente Hectoris secuta est lætitia, qua magis animatus est.

15 In Oedipo συντήρησις suppeditat hanc propositionem: Turpissima facta, maxima sunt digna pœna. Cōscientia apponit assumtionem. Incœstus cum propria matre cōcubitus, est turpissimus. Tò κριτήριον concludit:

cludit:

cludit: Igitur incœſtus cum propria matre concubitus, eſt pœna maxima dignus. Hũc ſyllogiſmum practicum in mente Oedipi tantus ſecutus eſt cruciatus, quod pudore ſuffectus, ob ſceleris turpitudinem, ipſe ſibi oculis eruerit, ne Solem aſpiceret, dixeritque vicinis: Diſcedite à me, ne vmbra bonis noceat. Huc Oedipum potentem regem, adegit conſcientia ſola: qui antea Sacerdotem Tyreſiam rectè admonentem, ſuperbiſſimè contemſit. Etſi ſatis animoſè, ab eo viciſſim contemtus eſt.

16 Hactenus ex media Philoſophia deſumſimus deſcriptionem conſcientiæ: quam deſcriptionẽ mens ſana in omnibus hominibus, abſque controuerſia approbat. Nunc autem aliquid adijciamus, quod ignotũ eſt Philoſophiæ, & ſine quo doctrina de conſcientiæ eſt imperfecta, & planè deſperationis plena.

17 Regula triplex in mente centemplante cõſideranda eſt: Vna, Naturalis: Legalis, altera: Tertia, Euangelica. De naturali regula, quã cum Philoſophis συντήρησιν appellamus, iam dictum eſt, quare de reliquis duabus eſt dicendum.

18 Legalem appello regulam, quam lex Dei ſuppeditat, quoties Deus vel mandat aliquid fieri, vel prohibet, ſiue id fiat catholicè, ſiue perſonaliter.

19 Deus mandat Sauli, vt aboleat Amalech cum omnibus ſuis, vt nihil prorſus de anathemate reſeruetur. Hoc mandatũ regula erat, ſuppeditãs Sauli maiorem ſyllogiſmi practici, ex qua regula, obiurgatus tandem à Samuele, hoc modo ratiocinatur: Mandato Dei inobediens iuſtè punitur. Ego Saul mandato Dei non obediui, Ergo iuſtè punior. Hunc practicum ſyllogiſmum in Saule, deſperatio conſecuta eſt: vt in Cain, Iuda, & multis alijs.

20 In hoc ſyllogiſmo, vox Dei eſt loco συντηρήσεως, quæ Maiorem conſtituit: ſubſumit conſcientia Minorem: τὸ κριτήριον pronunciat ſententiam, quam ſequitur pœna.

21 Ter-

21 Tertia regula eſt ignota rationi ac Legi, & eſt vox Euangelij, quæ pœnitentiam prædicat, & pœnitentibus offert remiſſionem peccatorum, iuxta illud: Conuertimini, & propitius ero iniquitati veſtræ. Et Dominus: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Ex quo ſequitur, non perituros, quotquot egerint pœnitentiam.

22 Ex hac regula Dauid hūc ſyllogiſmū exſtruxit: Deus promittit veniam peccatoribus, qui pœnitentiā egerint. Ego reus homicidij & adulterij, pœnitentiam ago, & confugio ſeriò ad miſericordiam. Igitur Deus condonat mihi grauiſſimum peccatum, quo illum offendi. Hunc ſyllogiſmum in corde Dauidis conſolatio vera ſecuta eſt, & lætitia in Deo, qui peccatū iuxta promiſſionem remiſit. In concione Nathan cernitur vnus ſyllogiſmus, ex regula Legis: alter, ex regula Euangelij. Vtriuſque affectus in corde Dauidis ſentitur: quod & voce declarat.

23 Ad eundē modum Manaſſe, Latro in cruce, Petrus, Paulus, & alij, conſcientia ſcelerum proſtrati, cōtra Legis damnatoriam ſentētiam Euangelij promiſſione ſe erexerunt.

24 Cæterùm, ne quis hanc Euangelicam regulam malè applicet, ſciendum eſt, quibus veluti fulcris nitatur, ne quis ſeipſum fallat, & abutatur Euangelij regula in propriam pernitiem.

25 Quicunque proinde hac Euangelij regula rectè vti velit, hæc quatuor abſque hypocriſi in ſe ſentiat. Primū eſt fiducia Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui cōfidunt in eo. Secundū, eſt pium & ſanctum propoſitum, quo abijcitur propoſitum peccandi. Qui enim propoſitū habet peccandi aliquando ſpiritum Chriſti non habet: quare nec fidem viuam, qualem requirit Euangelium, habere poteſt. Tertium, eſt ſingulare deſiderium totam ſuam vitam Deo approbandi. Hoc enim deſiderium, veluti flamma quędā ardentis in corde fidei eſt. Quartum,

tùm,eſt ſancta cura muneris ſibi demādati. Qui enim officium negligit,infideli (teſte Paulo) eſt deterior.

26 His quatuor veluti fulcris, conſcientia mundata à mortuis operibus per ſanguinem Chriſti, ædificatur, fouetur, conſeruatur, comprobatur.

27 Differentiæ conſcientiæ,quibus alia dicitur bona,alia mala, ab effectu ſyllogiſmi practici ſumuntur, hoc eſt,à ſenſu iudicij Dei in hominibus,qui ſanè ſenſus, haud obſcurum iudicium eſt futuri iudicij. Bona conſcientia eſt,ex honeſtè actæ vitæ recordatione, lætitia, ſeu remiſſi peccati fiducia. In hac duorum affectuum συζυγία eſt, videlicet lætitiæ & ſpei. Mala conſcientia eſt, ex turpiter actæ vitæ recordatione, trepidatio ac pauor. In hac eſt etiam duorum affectuum συζυγία, videlicet, ægritudinis & metus.

28 Bona conſcientia,theſaurus eſt omniū optimus & pretioſiſſimus, vnde Auſonius: Quænā ſumma boni? Mens quæ ſibi cōſcia recti. Hanc Plato bonam nutricem ſenectutis nominat.

29 Mala conſcientia, res omnium triſtiſſima eſt. Quid enim triſtius eſſe poteſt, quam nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem?

30 Cæterùm hoc loco non inutile fuerit, cum bonæ tum malæ conſcientiæ diſcrimina recitare,quę notat Bernardus. Sæpe enim fit, vt vis conſcientiæ, non, vt deceret, ſentiatur.

31 Conſcientia (inquit) alia bona & tranquilla: alia bona & turbata: alia mala & tranquilla: alia mala & turbata.

32 Bona & tranquilla cōſcientia eſt, quæ ſtatuit remiſſum peccatum, & ſentit teſtimonium intus in corde. Bona, ſed turbata eſt, cum homo quidē ſtatuit peccatum remiſſum, ſed vehementius carnis importunitate ſollicitatur, vt haud raro videatur ſuccumbere.

33 Mala & tranquilla eſt qua nihil peius, nihil infelicius. Hęc eſt, cùm homo adeò eſt immerſus in profundum peccati, vt de reſipiſcentia non cogitet: ſed

tanquam cœcus de vno ſcelere in aliud feratur. Hanc Paulus cauterio reſectam dicit, vnde fit vt non ſentiatur, præſertim cùm res omnes ex voto ſuccedunt. Significat igitur Paulus quorundam hominum cõſcientiam ita obduruiſſe vt callum obduxerit: deinde cancrum illam inuaſiſſe: poſtremò cauterio amputatam. vt iam planè abſque omni ſenſu eſſe videatur. Homines qui huiuſmodi conſcientiã habent, Paulus Eph.4. vocat ἀπηλγηκότας, vt qui omne συντηρήσεως iudiciũ amiſerint, & quorum mens reproba ſit facta, quę mens reproba Roman.1. inter pœnas contemti Dei numeratur. Eſt autem mens reproba, quæ probat improbanda, & improbat probanda, qualis eſt hodie in præcipuis mundi hominibus.

34 Mala & turbata cõſcientia, eſt qua ſentitur peccati grauitas, quáque homo premitur tanquam monte quodam impoſito, vt eluctari non poſſit. Huiuſmodi fuit conſcientia Cain, Iudæ, Achitophel: & talis fit omnium in hora mortis, qui in hac vita ſine pœnitẽtia vixerint, niſi fortè admodum pauci, veluti crura è faucibus lupi eripiantur.

35 Hoc teſtatus Plato eſt, etſi Ethnicus, ignarus verbi Dei. Ita enim in primo de republica ait: Quando aliquis vicinus morti videtur, inuadit ipſum ſubito metus quidam, & cura eorum de quibus anteà non cogitauit: & ſermones qui feruntur de inferis, nempe quòd illi qui hîc alios læſerint, illic pœnas luere debeant. Hactenus quidem ridiculi & fabuloſi ſunt viſi: at tunc torquent animum ægrotantis, atque ipſe ſiue ex ſenectutis infirmitate, ſiue aliunde, inferis vicinior, magis quæ illic aguntur conſiderat. Suſpicione itaque atque metu plenus, animo verſat ac penſitat, ſi quem læſerit: ac ſi deprehenderit ſe multa iniuſtè feciſſe in vita ex ſomnis, tanquam pueri, crebro excitatus, metuit, ac mala cum ſpe viuit.

36 Verùm ne quis deſideret quicquam in noſtra diuiſione, addo & hanc ſectionem, Quòd conſcientia

alia ſit bona, ſed falſò, alia ſit mala, itidem falſò. Vtrũque contingit vbi erroneum ſtatuitur principiũ. Monachus murmuratis ſuis preculis & celebrata miſſa, bonam conſciẽtiam habet, ſed falſò bonam. Alter neglectis preculis & miſſa, torquetur mala conſcientia, ſed falſò mala. Nam vterque ex malo principio ſuam conſcientiam exſtruit.

VETVS ET NOVVS HOMO.

1 CVm Paulus Apoſtolus iubeat, vt deponamus veterem hominem & induamus nouum, modò ſalutis per Chriſtum partæ conſortes eſſe velimus: operæprecium eſt diligẽter inquirere, quiſnam ſit ille vetus homo, quem deponi, crucifigi & exui vult Apoſtolus: & quiſnam ſit ille nouus, quem in locum veteris ſuccedere poſtulat.

2 Etſi autem rem ipſam facilè eſt ex 4. cap. ad Eph. intelligere, vbi veterem hominem appellat veterem conuerſationem ſecundum concupiſcentias erroris: & Nouum qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate vera: tamen ratio appellationis in iſta breuitate non ſatis perſpicitur: quare ex alijs Scripturæ locis declaratio petenda eſt.

3 Imprimis autem hoc conſtat, quòd Metonymia Hebraica, nomina ſubſtantiarum & ſubiectorũ ſæpiſſimè pro adiunctis, hoc eſt, pro qualitatibus in ſubiectis hærentibus, & pro actionibus qualitatum ponantur. Id autem fieri in oratione Paulina, vel ex eo manifeſtum eſt, quod in eodem ſubiecto haud rarò vetus homo & nouus opponantur. 1. Corint. 15. opponitur terrenus homo & cœleſtis: vbi nequaquam ſubſtantiarum diuerſitas, ſed qualitatum & actionum notatur differentia.

4 Nemini ergo dubium esse debet, quin hominis appellatione significetur qualitas, & ex qualitate manans actio.
5 Epitheta, veteris & noui, & caussarum respectum indicant, & imitationem seu diuersa studia significãt.
6 Nam cùm Apostolus veterẽ hominẽ à nouo discernit, ad caussas huius differẽtiæ respicit. Causa veteris hominis, est primus homo, de terra terrenus: ideoq; vetus. Caussa noui hominis, est secũdus homo, de cœlo cœlestis: ideoq; meritò nouus dicitur. 1. Cor. 15.
7 Deinde significatur his epithetis imitatio seu studium, vt vetus sit, quatenus imitatur primum hominem post lapsum: nouus verò quatenus hominem secundum exprimit.
8 Atque hoc est quod Apostolus ait: Qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: & qualis ille cœlestis, tales & qui cœlestes sunt, & sicut gestauimus imaginẽ terreni, gestabimus etiam imaginem cœlestis.
9 Est & hoc obseruandum, quòd vetus homo & nouus aliâs opponuntur in diuersis subiectis, aliâs in ijsdem: pro qua diuersitate, modus significandi nõ parum variat.
10 Cũ opponuntur in diuersis subiectis, tũc vt vetus homo vniuersam hominis naturam cõplectitur, sicuti homo in iniquitate conceptus est, & in hanc lucẽ editus: ita nouus homo significat regeneratum per fidem, quia homo per fidẽ Filius Dei nascitur. Ioan. 1. Proinde hac cõparatione vetus homo est ψυχικὸς homo, hoc est, non renatus, expers fidei regnique Christi. Contrà verò, nouus homo est qui credit in Christum. Fides ergo hoc pacto separat nouum hominem à veteri.
11 Opponuntur & vetus homo & nouus in ijsdem subiectis, qua ratione vetus homo dicitur, quicquid erroris & vitij remanet in regeneratis, quod carnis nomine apud Paulum designatur. Contrà, nouus homo, noua iustificatorũ qualitas est, & motus & actio proficiscens

ciſcens ex fide & congruens cum Lege Dei: & dicitur Spiritus à cauſſa & autore. Vt igitur prior comparatio à cauſſis: ita ſecunda ab effectis, petitur.

12 Vbicunque igitur Spiritus concupiſcit & militat aduerſus carnẽ, & caro aduerſus ſpiritũ: illic & vetus homo, & nouus, vnà ſunt, ſed diſpari ratione. Nam donec imperium manet penes ſpiritum, & caro reprimitur, crucifigitur, mortificatur, verè nouus homo adeſſe putandus eſt. Verũ cùm imperium plenum relinquitur carni, adeò vt homo ſecundum carnem viuat: nouus homo exulat, & homo ſub ira Dei manet. Hoc confirmatur Pauli dicto: Si ſecundũ carnẽ vixeritis, moriemini. At ſi Spiritu, actiones corporis mortificaueritis, viuetis. Huius dicti rationem ſubijcit: Quotquot Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt Filij Dei.

13 Hactenus in genere oſtendimus cauſſas appellationum veteris & noui hominis: differentias mõſtrauimus, & alterum ab altero cùm in diuerſis ſubiectis, tùm in ijſdem diſtinximus. Nunc quò meliùs cognoſcatur vterque, hoc eſt, vetus & nouus homo, veluti ἀνατομὴν quandam vtriuſque iuſtitiam.

14 In veteri igitur homine cõſideremus. Primùm, corpus ipſum. Deinde corporis membra. Præterea, effecta ſeu opera veteris hominis.

15 Corpus veteris hominis nunc à Paulo corpus peccati, nunc peccatum ipſum dicitur: & eſt vniuerſa natura vitioſa & deprauata. Hoc corpus circumfert ſecum omnis qui natus eſt iuxta communem naturæ curſum, ex ſeminis maris & fœminæ commixtione: nec plenè mortificari poteſt, priuſquam hoc mortale noſtrum corpus ab anima relictum fuerit.

16 Membra veteris hominis ſunt, facultates tùm animi, tùm corporis, quę ſe peccato ſiſtunt ad obediẽdum ei in deſiderijs ipſius. Animi quidem: iuxta Pauli enumerationem, Mens, διάνοια, cor: corporis verò, vires corporis, & ſenſus omnes externi.

17 Mens, id eſt, τὸ ἡγεμονικὸν, adeò celebratũ à Philoſo-

losophis est ea facultas, qua homo lumine rationis cernit & iudicat honesta & inhonesta: quam Paulus in non renatis vanam esse pronunciat.

18 Διάνοια est facultas illa, per quam ratiocinamur & colligimus aliquid ex ijs, quę mẽs sine ratione quietè cernit. Verùm hanc in homine veteri excæcatam pronunciat Apostolus.

19 Cor complectitur affectus, voluntatem, concupiscentias. Hoc Paulus obduratum esse affirmat, adeò vt Deo non cedat, nec afficiatur vllis rebus diuinis.

20 Præter has internas facultates seu membra veteris hominis sunt παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν. vt Paulus appellat, quæ existunt in membris nostris per Legem, antequam veniamus in communionẽ gratiæ. Neque tamen Lex harum affectionũ effectrix est per se, sed tantum κατ' ἀφορμήν, vt Paulus sese interpretatur.

21 Est igitur mens in non renatis, primum veteris hominis mẽbrum, & veluti primus peccati, id est, natiuę nostrę corruptionis administer, cui famulatur intelligentia, ad suggerendum cordi prauos motus. Hi postquam commouerint voluntatem, nascuntur ἐπιθυμίαι. Tum verò corpus, ab animo impulsum, huc & illuc transuersum rapitur: omnes sensus, adeoq; omnia corporis mẽbra tyranni arbitrio se sistunt, ad perpetranda omnia, quæ imperat. Et cum voce Dei peccatum accusatur, eius παθήματα, inde occasione sumta magis vigent in membris non renatorum.

22 Hinc fructus pessimus profertur, & varius, quẽadmodum Paulus Gala. 5. testatur hisce verbis: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, adulteriũ, scortatio, impuritas, proteruia, idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, dissidia, hæreses, inuidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quòd qui talia agunt, regni Dei hæredes non erunt.

23 Habemus quid sit vetus homo, Quæ eius membra, Quæ actiones, &, Quis exitus. Verùm vt omnia in breuio-

breuiorem summam contraham, vetus homo est peccatum regnans in mortali nostro corpore, ita vt obediamus peccato in cupiditatibus corporis, Roma.6.

24 In nouo homine spectentur, natiuitatis caussæ, modus, partes, noui hominis membra, actiones & signa testantia infallibiliter de hac noua natiuitate, ex quibus, quilibet scire potest, num sit nouus homo in Christo, nécne.

25 In noui hominis natiuitate nihil crassum, nihil carnale cogitandum est. Est enim arcana quædam ac spiritualis natiuitas, cuius caussæ & cognoscẽdę sunt, & accuratè distinguendæ. Nam cum nunc à Deo nasci, nunc è Spiritu renasci, interdum per verbum, nõnunquam per fidem, rursus per lauacrum aquæ, interdum quoque per ministros Euangelij nasci dicimur: necessarium erit caussas has accuratè distinguere, ne confusio harum caussarum errores pariat.

26 Hoc autem ante omnia tenendũ est, quòd sicut opus creationis hominis, est totius Trinitatis: ita & recreatio seu regeneratio hominis, Deum autorẽ habet. Nam hoc mirandũ opus à nulla creatura fieri potest.

27 Vt ergo Deus Pater creauit hominem, & Deus Filius creauit hominẽ, & Deus Spiritus Sanctus creauit hominem: ita Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus hominem peccato mortuum regenerant: sed seruata cuiusque personæ proprietate, hoc modo:

28 Vt Deus Pater creauit mundum, per Filium, in Spiritu Sancto: ita rectè dicitur: Deus Pater per Filiũ, in Spiritu Sancto regenerat hominẽ. Pater enim autor & fons est: Filius medium & meritum: Spiritus Sanctus vim suam exerit in hominem, ac eum nouam creaturam efficit & conseruat. Verùm quia Deus vtitur ad hanc noui hominis regenerationem, sensibilibus instrumẽtis: fit vt hæc natiuitas nunc verbo, nunc fide, nunc Baptismo, nunc ministris Euangelij tribuatur: sed diuersimodè.

29 Vt Petrus Apostolus semen noui hominis na-

ſcendi, verbum Dei ſtatuit: ita Ioannes per fidẽ naſci Filios Dei affirmat. Nam ſicuti verbum promiſſionis eſt veluti ſemen Dei, ex quo Filij Dei naſcuntur: ita fides, quæ eſt opus Spiritus Sancti, recipit ſemen: quo recepto hęc diuina peragitur natiuitas. Huc illud: Dedit Deus hunc honorem, vt Filij Dei fiant, quotquot credunt in nomen eius.

30 Dignatur proinde adoptionis honore Deus eos, qui in Filium credunt, ſed quos ſuo Spiritu iam genuerat. Proinde, quod efficit Spiritus: hoc verbum offert, atque idem fides receptum declarat.

31 Quod autẽ natiuitas hîc tribuatur nunc Baptiſmo, nunc miniſtris Euangelij, non pugnat cum ſuperioribus. Vt enim Baptiſmo tribuitur, tãquam Sacramento: ita miniſtris Euangelij, tanquam cooperarijs Dei, non tanquam autoribus.

32 Cùm autẽ huius nouę natiuitatis modum ignoraret Nicodemus, Dominus eum hac ſimilitudine docet. Ventus, inquit, quò vult ſpirat, & ſonum eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat: ita eſt omnis qui genitus eſt è Spiritu, hoc eſt, Quemadmodum ignoratur, vnde veniat, aut quo vadat, ventus, ſed tamen eius ſonus ſentitur, dum ſpirat: ita modus regenerationis per Spiritum Sanctum, eſt nobis reconditus: ſed mox vbi regeniti ſumus, vis & effectus Spiritus Sancti in rebus regenitis, ſe profert. Nam huius Spiritus motus & ſtatus, in cordibus regenitorum eſt fides qua ſola iuſtificamur, Timor Dei, Ardens amor, &c.

33 Partes huius nouæ natiuitatis, ſeu noui hominis, ſunt duæ, videlicet, Mortificatio, & Viuificatio: quæ quidẽ quotidianis incrementis opus habent, quo tandem perficiantur.

34 Vt mortificatio eſt cõmunio & ſocietas mortis Chriſti, cuius virtute, verus homo caſtigatur, crucifigitur, occiditur: ita viuificatio eſt communio & ſocietas reſurrectionis Chriſti, cuius virtute viuificamur, vt nouam vitam viuamus. Quod enim repugnamus

peccato,

peccato, virtute mortis Christi fit, & quod militamus iustitiæ, virtute resurrectionis Christi fit, quē possidemus fide, cum omnibus suis thesauris & beneficijs.

35 Membra huius noui hominis sunt: mens, sed reformata manu Dei, & noua luce perfusa: intelligentia verbum Dei tanquam regulam, sequens: affectus, sed purgati per Spiritum Sanctum, ardentes timore Dei: & voluntas conuersa ad Deum, & cōcupiscentia Spiritus, quæ pugnat aduersus carnem.

36 Hinc etiā intelligi potest, qualésnam sint actiones noui hominis, seu Spiritus, qui testatur de nostra renascentia. Paulus autē, exempli gratia, has enumerat actiones Spiritus: Fructus Spiritus est charitas, gaudiū, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, tēperātia. Aduersus eos qui sunt huiusmodi nō est Lex.

37 Porrò, Signa testantia de hac spirituali natiuitate, vnumquéque Christianum tenere oportet: ne quis vel seipsum decipiat, vanitate: vel deijciat, pusillanimitate. Sunt autem præcipua signa quinque.

38 Primum est, vera Christi cognitio: Hæc est, inquit Dominus, vita æterna, vt te cognoscant verum Deum, & Iesum esse Christum, quem misisti. Hæc cognitio in notitia & fiducia Christi est sita.

39 Secundum est, duci spiritu Christi, & non carnis impetu ferri. Ita enim inquit Paulus: Qui ducuntur spiritu Christi, hi sunt eius. Hic Spiritus vt est arrhabo hęreditatis promissę: ita missus est in corde nostra, vt nos ad precandum excitet.

40 Tertium, assidua spiritus aduersus carnē lucta, & eiusdem spiritus victoria super carnem. Etsi autē hæc victoria difficulter acquiritur: tamen reuera parta est, quando peccatum in nobis non regnat, vt obediamus ei in cupiditatibus corporis.

41 Quartum est, patientia sub cruce, quæ spei, quæ cum fide coniuncta est, indiuidua comes existit.

42 Quintum, quotidie magis magisque abundare in cognitione & omni sensu, Philip. 1.

SPIRITVS ET LITERA.

1 QVi ex Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus autem viuificat, Grammaticum Scripturæ ſenſum (quem literalem vocant) occidere, & allegoricũ viuificare concludunt, perniciosiſſimè errant.

2 Primùm enim iſta interpretatio cõtumelia Deũ afficit, vt qui homines obſcuris ænigmatibus, incertam ipſorum perniciem, illudat & decipiat.

3 Deinde, eadem omnem doctrinæ cœleſtis certitudinem euertit. Nam ſi Grammaticus ſenſus, quem verba rectè intellecta ſuppeditant, eſt litera occidens: quæ quæſo certitudo eſſe poterit, præſertim cum alij alias gignunt allegorias?

4 Idem error homines paulatim, à verbo nobis diuinitus tradito, ad humana ſomnia abducit. Vnde fit vt doctrinæ Dæmoniorum & humanæ traditiones in locũ cœleſtis doctrinę, quę ſola ſalutaris eſt, ſuccedãt.

5 Breuiter, Iſta erronea ſententia omnem ſalutis ſpem & omnem conſcientiarum cõſolationem euertit. Quæ enim ſpes & quæ conſolatio, ex eo verbo eſſe poterit, quod inſtar Protei, in mille allegoriarum formas ſe flectit?

6 Proinde ſanis hominibus & pijs, dubium eſſe nõ poteſt, quin afflatu diabolico factum ſit, vt genuinus verborum ſenſus, quẽ ſuppeditat grammatica, ſit iſtis doctoribus litera occidens: & contrà, ſomnium hominis ſit allegoria, adeoq́ue Spiritus viuificans.

7 Similis prorſus contumelia fuit antiqui Serpentis, qui primos noſtros parentes, à ſenſu verbi Dei genuino, abduxit ad alias cogitationes pugnantes cum voluntate Dei in verbo reuelata. Nam cùm Deus ſua voce minatur mortem comedentibus de fructu vetito, Satan contrà dicit: Nequaquam morte moriemini, ſigni-

ſignificans verba Dei non eſſe accipienda eo ſenſu, quẽ grammatica promebat, ſed alio arcano & allegorico.

8 Proinde non minus quam vox Satanæ, qua Eua decepta eſt, deteſtandus eſt error Origenis, qui ſcripturam totam in allegorias transformat. Et probanda eſt Epiphanij ſententia, qui affirmat non omnia diuina verba allegorijs indigere, ſed accipiẽda eſt provt ſe habent, hoc eſt, eo ſenſu, quem voces rectè intellectæ conficiunt.

9 Abraham audit à Domino: Vade in locum quẽ monſtrauero tibi, atque ibi offer vnigenitum filium tuum Iſaac, quẽ diligis, in holocauſtum. Hîc, ſi Abraham prætérito grammatico ſenſu, confugiſſet ad allegorias, nequaquam filium Iſaac, vinculis prius ligatũ, mactare in holocauſtum properaſſet.

10 Quapropter in mandatis diuinis, in ordinationibus, in promiſſionibus, & comminationibus omnibus modis quærendus eſt, & retinẽdus genuinus verborum ſenſus: niſi fortè ex grammatico ſenſu aliqua abſurditas ſequitur, aduerſus articulos fidei. Tũc enim adhibenda eſt theoria, iuxta Epiphanij conſilium, quæ ex ſcopi conſideratione, ex periſtaſi rerum, & ex collatione plurium ſententiarum, eruit (ſeruata analogia fidei) verum verborum ſenſum.

11 Etſi autẽ in veteri potiſſimùm teſtamento, multa ſunt typica & myſtica: tamen genuinus verborum ſenſus primum tenendus eſt. Deinde ſymbolica ratio, potiùs quam allegoria, eſt ſpectãda: quæ tantiſper probanda eſt, donec cum axiomatis primis Religionis conſentiat.

12 Quantum autem ad allegorias attinet, ſeruari hanc regulam perutile fuerit. Allegoria nulla recipiatur, quantumvis ſpecioſa fuerit, niſi quę habeat facem claram verbi diuini præeuntem.

13 Cæterùm, ne errore Papiſtico & nos inuoluamur, de Spiritu & Litera: primum quæramus, quid Litera, & quid Spiritus abſolutè ſint. Deinde quid comparatè,

paratè, videlicet, cùm Litera tribuatur Legi, & Spiritus Euangelio, quatenus opponuntur.

14 Quid autem ſint Spiritus & Litera abſolutè, ex ſequentibus licet colligere teſtimonijs. Roma. 2. Non circumciſio carnis, circumciſio eſt: ſed circũciſio cordis in Spiritu, & non in Litera. Circumciſio ergo cordis, eſt Spiritus: & circumciſio, quæ in carne tantùm eſt, eſt litera. 2. Corint. 3. opponitur ſpiritus Dei viui, tabulis lapideis.

15 Hinc primùm firmiſſima demonſtratione concludo, Literę & Spiritus vocabula, nequaquam ad expoſitionem pertinere, vt volunt cum Origine Papiſtæ: ſed potiùs ad vim quandam & fructum verbi in hominibus.

16 Hoc comprobatur & his Pauli verbis. Dum palàm ſit, vos eſſe epiſtolam Chriſti, inſcriptam nõ atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carneis.

17 Præterea antitheſis literæ & Spiritus rectè perpenſa, omnem dubitationem tollit. Nam certum eſt, literam & ſpiritum, vt contraria, ab Apoſtolo opponi. Si itaque conſtiterit, quid propriè alterutra harum vocum ſignificetur: mox ex collatione contrariorum, quid ſibi velit reliqua, apparebit.

18 Cùm igitur Paulus ipſe Spiritui, in corde locum tribuit, atque eum definit eſſe viuum ſenſum, & ſcripturam Spiritus ſancti, viuificantis corda hominum: ſequitur literam eſſe quiddam expers viui ſenſus Spiritus in corde.

19 Proinde vt ſpiritus eſt, quod Spiritu Dei viuẽtis, in cordibus noſtris inſcriptũ eſt: ita litera erit quicquid legitur, intelligitur, cogitatur, & fit, quantumlibet ſpirituale ſit, cùm animo noſtro non inhęret & viuit per Spiritum.

20 Quantum itaque ad rem attinet, quæ proponitur, intelligitur, cogitatur, non eſt differentia inter Literam & Spiritum: ſed quoad animi affectus. Si enim animus

animus spiritu Dei viuificantis excitatur ad pios & sanctos motus & actiones: Spiritus est. Sin minus, litera est inefficax ad vitam infundendam, & satis potens ad occidendum: non quidem verbi vitio, sed hominis culpa.

21 Paulus vult hominem abundare in cognitione & sensu simul. Nam cognitio omnis, siue sit Legis, siue Euangelij, sine sensu, litera est occidens. Contrà auté, cùm sensus viuus in corde accedit, Spiritus est viuificans, & non ampliùs litera occidens.

22 Legis proinde cognitio, & opus Legis, si spiritu Dei intus viuificante corda destituitur, litera est occidens, vt in Paulo cernimus nondum conuerso. Is enim, etsi inculpatè coram oculis hominũ vixerat: tamen ad extremum, se à Lege occidi, animaduertit.

23 Euangelij similiter cognitio, confessio, & vsus Sacramentorum, sine Spiritu intus corda renouante, litera est occidens.

24 Contrà, Legis cognitio, & opus Legis, quando Spiritus intus cor viuificat, Spiritus est, & non Litera, vt in Paulo est videre, qui conuersus, condelectabatur Legi Dei, secundum interiorem hominem.

25 Euãgelium similiter creditum & efficax in corde, Spiritus est. Idem sit de sacrificijs & sacramẽtis iudicium.

26 Sacrificium Cain, Decimæ Pharisæi, quia vitali spiritu in corde destituebantur, litera fuerunt. Cõtrà, Abelis munera, & Cornelij eleemosynæ, quia corda eorum viuificabantur spiritu Dei, Spiritus erant.

27 Sic Paulus, circumcisioné, quæ in carne hæret sine fide in corde, Literam vocat: & contrà, eandem, Spiritum nominat, cùm suũ proprium finem assequitur, hoc est, cùm res in corde, signo externo respõdet.

28 Fine enim præceptorum, signorum, typorum, atque adeò omnium operum sublato, manet sola Litera, quæ per se inutilis est.

29 Ratio locutionis, si quæritur, hæc est, Vt Spiritus

tus vocabulum per Synecdochen accipitur, Nam & Spiritum ſanctum ſignificat,& motus viuos, in corde excitatos,ab eodem Spiritu:ita Literæ vox, per Metalepſin tranſfertur,& ſignificat,quod nudam Literam, ſine motu Spiritus Sancti in corde,conſequitur.

30 Hactenus perſpicuè oſtendimus,quid abſolutè ſit Spiritus,& quid Litera. Nunc autem declarandum eſt,quid ſibi velint, cùm litera Legi, & Spiritus Euangelio,à Paulo tribuantur: quæ ſanè epitheti vice funguntur,ac ſi diceres Legem literalem eſſe, Euãgelium autem ſpirituale.

31 Verba Pauli hæc ſunt: Qui fecit, vt idonei eſſemus miniſtri noui Teſtamenti,nõ literæ, ſed Spiritus. Litera enim occidit: Spiritus autem viuificat. Quod ſi mortis miniſteriũ,literis informatum in ſaxis,fuit glorioſum:adeò vt non poſſent intueri filij Iſraël in faciẽ Moſis,propter gloriam vultus eius, quæ abolẽda erat: cui nõ potiùs miniſterium Spiritus, erigit glorioſum? Nam ſi miniſterium cõdemnationis, erat glorioſum: multo magis miniſterium iuſtitię abundat in gloria.

32 Hîc Paulus manifeſtè legem Moſis, ſcriptam in tabulis lapideis, vocat literam occidentem:& contrà, Euangelium,Spiritum viuificantem.

33 Sed ſciendum eſt,Legẽ quidem literam, Euangelium vero Spiritum appellari,non ſimpliciter. Nam vt Euangelium non ſemper eſt Spiritus: ita Lex non ſemper eſt litera, ſed quatenus vnũ alteri opponitur. Tunc enim verè & congruenter dicitur, Legis naturã eſſe,literaliter docere homines: Euangelij autem,ſpiritualiter:quia gratiæ Chriſti ſit inſtrumentum.

34 Neque his obſtat, quòd Euangelium à Paulo alibi dicatur odor mortis ad mortem, & Chriſtus appelletur lapis offenſionis, & petra ſcandali. Nam id Euangelio non competit natura,quia omnibus eſt ſalutare:ſed hominum vitio,qui inſtrumentum regenerationis & reconciliationis repudiant.

35 Legis igitur perpetuum & inuiolabile accidens eſt,

eſt, (quatenus à Chriſto ſeparatur) vt occidat. Quoniam, vt alibi dicit Apoſtolus, Quicunque ſub ea manent, maledictioni ſunt obnoxij. Cõtrà, Euangelij accidens eſt, per occaſionem occidere. Nam in eo reuelatur iuſtitia Dei ex fide in fidem: ideoque potentia Dei eſt, in ſalutem omni credenti.

36 Breuiter, Lex morbum oſtendit, ita vt nullam monſtret ſpem ſanationis: ſed potiùs cum hominem relinquit in ſeipſo, morti eum neceſſariò adiudicat: ideoque meritò Litera occidẽs dicitur. Verùm Euangelium deſperatis remedium adfert. Quare pœnitentiam prædicat, & ad Chriſtum adducens, vitæ ianuam aperit: ideoque meritiſſimè, Spiritus viuificans, à Paulo dicitur.

37 Diſcernendum eſt igitur, inter fortuitum euentum, & perpetuum accidens: inter proprium officium rei, & occaſionem. Fortuitus Euangelij euẽtus eſt occidere, videlicet, cùm auditur, & non creditur. Vnde fit, vt per accidens, ſit Litera occidens: cùm eius tamen proprium officium ſit, viuificare: vnde Spiritus appellatio illi propriè competit.

38 Cæterũ cum Paulus ſe alioſque Euangelij præcones, vocat miniſtros non Literæ, id eſt, Legis occidentis, Sed Spiritus, id eſt, Euangelij viuificantis: non abolet doctrinam Decalogi, ſed tantùm diſcernit inter miniſterium Moſis proprium, & proprium munus præconum Euangelij.

39 Etſi autem homines ad pœnitentiam ſeu conuerſionem (ad quam inuitat Euangelium) ſemper prędicatione Legis præparandi ſunt, Nam Legis prædicatio, & ignorantiæ noſtræ medetur, & ſtuporẽ excutit, vt verè ſentiamus noſtrũ malũ, cuius admonitione adigamur ad Chriſtũ, niſi malimus in noſtris peccatis perire. Tamen proprium eſt miniſtrorum noui Teſtamenti, vt ſint miniſtri Spiritus: accidentale verò, quòd ſint Literæ miniſtri.

40 Verùm hoc accidentale miniſteriũ, toties abo-

letur,

letur, quoties prædicationi Legis, ſuccedit Euangelij gratia æterna. Quod quidẽ fit, quando homines, agnita ſua iuſta damnatione, & percepto Spiritu ſeruitutis ad metum, obtemperant Euangelio, agentes pœnitẽtiam. Tum enim donãtur Spiritu adoptionis per quẽ clamant, Abba pater.

41 Quicunque hoc adoptionis Spiritu, ad prædicationẽ Euangelij, donati fuerint, à maledictione Legis liberi ſunt: adeò, vt obediẽtia, quam præſtant Legi Dei, non ampliùs Litera, ſed Spiritus cenſeatur. Nam non ſolùm credentes ipſi viuificantur: verumetiam opera, quæ faciunt (tametſi Legi non ſatiſfaciunt) viuificantur.

42 Atq; hinc eſt, quòd tametſi doctrina Decalogi, quatenus hominẽ, ad Chriſtum nondum conuerſum, condemnat, ſit temporaria & abolenda: tamẽ perpetuò maneat, quatenus eſt norma iuſtitiæ diuinæ, & regula obediẽtiæ, quæ neceſſariò à conuerſis requiritur.

43 Quare deteſtandus eſt furor non ſolùm Antinomorum, qui Decalogum non prædicandum in Eccleſia mentiuntur: verumetiam eorum, qui prætextu Chriſtianæ libertatis, neceſſitatem obedientię in conuerſis tollunt.

44 Nam ſi neceſſarius eſt ordo cauſſarum & effectuum, & Chriſtiani omnes ſunt debitores, non carni, ſed Spiritui: omnino neceſſaria eſt noua obedientia. Adeò, vt qui ſecundum carnem vixerit, ſit moriturus: & contrà, qui Spiritu, actiones carnis mortificauerit, ſit victurus.

PRÆDESTINATIO.

1 DE æterna Dei prædeſtinatione, & electione hominum ad vitam beatam & immortalem rectè erudiri Eccleſiam ſummoperè neceſſarium eſt. Nam vt nulla doctrina vberiorem conſolationem

nem pijs cõſcientijs adferre ſolet, quàm doctrina prędeſtinationis rectè explicata: ita nihil periculoſius eſt, quàm à vera prædeſtinationis ratione aberrare.

2 Quare ne à modo prædeſtinationis & electionis, quem nobis cõmendat Scriptura aberremus, ſummo ſtudio cauẽdum eſt. Nam qui à vero modo deflectit, in præcipitium fertur, vnde ſe recipere non poteſt.

3 Sunt quidam, qui cùm audiunt noſtram ſalutem in Dei electione & propoſito ſitam eſſe, & modũ verum haud obſeruant, ſomnia Stoica & tabulas Parcarum fingunt, quibus & ſeipſos miſerè implicant, & alios pernicioſè ſeducunt.

4 Nam fieri aliud nequaquam poteſt quàm vt is, qui fatales libros de ſaluandis & perdendis imaginatur, vel hypocriſi vana turgeat, vel deſperatione pernicioſa tabeſcat.

5 Quidam enim carnalis cuiuſdam ſecuritatis anſam arripientes, in quævis ſcelera licentioſè ruunt: ſibi quidem ipſis in certam perniciem: alijs verò, in graue ſcandalum.

6 Nonnulli in contrarium malum feruntur: qui cũ contra verbũ Dei, particularem gratiæ promiſſionem ſomniant, in deſperationis baratrum demerguntur: in quo eos æternùm perire, niſi maturè dextera Dei erecti reſipiſcant, neceſſe eſt.

7 Quapropter cum audimus verbo Dei nobis prędeſtinationis myſterium commendari, ſimul in verbo Dei prædeſtinationis modum cum ſua vera cauſſa quæramus: quem ſi rectè tenuerimus, ſummam cõſolationẽ prædeſtinationis doctrina nobis adferet, & erit non ſolùm veluti calcar quoddam ad omnia pietatis exercitia: verumetiam vt ſacra quædam ancora in mortis articulo.

8 Modus autẽ prædeſtinationis veriſſimus eſt, quẽ Paulus nobis commonſtrat, cùm ad Epheſ. ita ſcribit: Elegit nos in Chriſto ante conſtitutionem mundi, vt ſimus nos ſancti, & inculpati coram ipſo in dilectio-

ne. Item, prædeſtinauit nos in adoptionem per Chriſtum Ieſum. Item, Gratos nos fecit in Dilecto: in quo habemus redemtionem per ſanguinem eius. Itē, Propoſuit recolligere omnia in Chriſto. Item, In quo in ſortem aſciti ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt nos ſimus in laudem glorię eius, qui antè ſperauimus in Chriſto. Item, In quo & credentes obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt Arrahabo hæreditatis noſtræ.

9 Hîc Paulus clariſſimè modum prædeſtinationis definit, dum pronunciat Deum prædeſtinaſſe nos ſaluti per Chriſtum, & in Chriſto. Per Chriſtum quidem, vt mediatorem & λυτρωτήν. In Chriſto verò, vt in capite, & cum capite: cuius membra efficimur per fidē, quam Euangelium promiſcuè omnibus prædicat.

10 Prædeſtinauit igitur nos Deus non exarando fatales libros cum Zenonis familia: ſed ſtatuēdo iuxta conſilium voluntatis ſuæ modum ſalutis conſequendæ per Chriſtum & in Chriſto.

11 In hoc modo conditio fidei includitur. Nam cū fide inſerimur Chriſto, eius membra efficimur: atque ideò electi, quia membra Chriſti ſumus.

12 Quàm autem hæc conditio ſit neceſſaria ex ordinatione diuina, plurima ſanè declarant teſtimonia. Paulus Rom. 9. vbi de prædeſtinatione diſputat, hanc conditionem inculcat, inquiēs: Quid igitur dicemus? Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderūt iuſtitiam, iuſtitiam inquam, quæ eſt ex fide. Iſraël verò ſectans Legem iuſtitiæ, ad Legem iuſtitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, ſed ex operibus Legis. Hanc conditionem repetit Apoſtolus in 10. cap. & ſæpe alias eam vrget. Coloſſ. 1. Si modò in fide permaneatis fundati. Heb. 3. Participes facti ſumus Chriſti, ſi modò incoatam fiduciam vſq; ad finem firmam teneamus. 1. Timoth. 2. Mulier ſaluabitur, ſi permanſerit in fide.

13 Neceſſitatem huius conditionis Apoſtolus ipſe de ſe loquens oſtendit, cum ait: Væ mihi ſi non Euangelizem. Item, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutē redigo, ne fortè cum alijs prædicauero, ipſe reprobus efficiar. Si igitur Paulus electum Dei organum, ex fide obedientiam erga Deum non præſtitiſſet, fide excuſſa, gratia excidiſſet: reprobus ſua culpa effectus. Ieremias idem verbis Domini inculcat: Si, inquit, pœnitentiam egerit gens illa à malo, quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitētiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiant vocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono quod locutus ſum vt facerem ei.

14 Hinc manifeſtè apparet prædeſtinationem diuinam, per Chriſtum & in Chriſto, ratam eſſe & requirere à nobis conditionem fidei, qua Chriſto inſerimur, atque ideò electi cenſemur.

15 Ex his quæ hactenus diximus hanc prędeſtinationis exſtruamus definitionem. Prędeſtinatio eſt ordinatio Dei, qua ipſe ante conſtitutionem mundi, ſecundum beneplacitum & conſiliū voluntatis ſuæ, per Chriſtum & in Chriſto, deſtinauit vitę æternę omnes in Chriſtum redemtorem credituros: vt ſint ſancti & inculpati coram ipſo: vtque laudē gloriæ gratiæ ipſius prædicent in omni æternitate.

16 Huic opponitur reprobatio, qua reijciuntur & arcētur ab æterna vita, & mācipantur æternis pœnis, quotquot in Chriſtum credere recuſant, & quicunq; in fide Chriſti, ad finem vſque vitæ, non perſeuerant.

17 Huius reprobationis cauſa eſt peccatum hominum, & iuſtitia Dei iuſtè punientis tranſgreſſores, qui ad propitiatorium hominibus à Deo propoſitum, nō confugiunt.

18 Porrò cum conditionē fidei requirimus: ſimul Phariſaicum taxamus errorem, de Dignitate perſonarum, de Prærogatiua carnis, de Meritis humanorum operum. Vnde & hoc ſequitur, quod nec ex ra-

tione, nec ex Lege de hoc mysterio iudicandum sit. Nam vt ratio dignitatem & prærogatiuam carnis: ita Lex, merita operũ hypocritis electionis caussam falsò statuere videtur.

19 Non est itaque caussa prædestinationis in nobis, vt falsò opinantur Monachi, sed in Deo quã caussam Paulus εὐδοκίαν voluntatis Dei vocat: Augustinus misericordissimam Dei voluntatem.

20 De hac voluntate Dei erga homines, vbi certò constiterit: prędestinationis nostri fundamentũ habemus immotũ. Nam Deus omnia, vt Paulus testatur, secundum consilium huius suæ voluntatis operatur.

21 Hæc Dei voluntas misericordissima, nõ est nobis incognita aut tecta: sed tradita est & reuelata nobis, voce Euangelij. Et in quatuor potissimum cernitur: in missione Filij: in promissione: in mandato: & in obsignatione gratiæ.

22 Missio Filij locupletissimum testimoniũ paternæ voluntatis Dei erga nos est, iuxta hanc vocem Filij: Sic Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Roma. 5. Cõmendat Deus charitatem suam erga nos, quòd cùm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.

23 Huius itaque λυτρὸν, sufficiens satisfactio est & expiatio peccatorũ totius mundi. Per hunc enim Pater fatetur se placatum esse, & iubet seriò vt ipsum audiamus.

24 Neque est quod quisquã existimet missum esse Filium in mundum, vt quosdam selectos tantùm de genere humano redimeret: sed potiùs vt totius mundi peccata tolleret, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccati mundi.

25 Nam vt communem nostram naturam assumpsit, & cum natura, nostram caussam in se recepit: ita palam ipse de se ait: Filius hominis venit saluare quod perierat.

26 Iam autem non pauci aliquot perierant de genere humano: ſed totum genus humanum.

27 Quemadmodum igitur in Adamo omnes lapſi ſumus: ita cum Adamo datur omnibus promiſſio ſeminis contrituri caput ſerpentis. Hinc Ioannes: Chriſtus apparuit, vt deſtruat opera Diaboli. Quapropter, fidelis ſermo, vt Paulus ait, & omni approbatione dignus eſt, quòd Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere.

28 Quòd autem euentus (proh dolor) non reſpondeat voluntati Patris mittẽtis Filium, & deſiderio Filij deriuantis in ſe pœnam peccati: id fit propria hominum malitia, qui à Patre clementiſſimo ad nuptias filij inuitati, venire recuſant: quemadmodũ Chriſtus ipſe conqueritur, cum ait: Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Hoc eſt, pauci credunt & fructus pœnitentię edunt, atque ideò expelluntur de domo nuptiarum, vt qui veſtem nuptialem non habeant.

29 Promiſſio gratiæ quæ verè vniuerſalis eſt, ſimiliter voluntatem miſericordiſſimam Patris cœleſtis nobis commendat. Huc pertinent plurima dicta, inter quæ ſunt hęc. Hęc eſt voluntas Patris mei, qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Matth. 18. Sic non eſt voluntas ante Patrem meum, qui in cœlis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionem veritatis venire. 2. Pet. 3. Deus longanimis eſt erga vos, non volens vllos perire, ſed omnes ad pœnitentiam recipere. Huc & illud Propheticum pertinet. Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

30 Hinc Diuus Bernhardus: Prodit in lucem ad miſeri conſolationem magnum conſilium, quod ab æterno latuerat in ſinu æternitatis, quòd nolit, videlicet, Deus mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat.

31 Hæc promiſſio gratiæ, vt eſt vniuerſalis: ita etiã

eſt gratuita, ſola fide accipienda. Vtrumque perſpicuè docet Paulus ad Roman. 9. 10. 11. vbi excludit apertè omnem prærogatiuam carnis & operum merita: & concludit omnem qui credit non pudefieri. Non eſt enim (ait) diſtinctio Iudæi & Græci. Idẽ enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant ipſum.

32 Huc faciunt pulcherrimi illi typi, quos idẽ Apoſtolus proponit, cum filios Abrahæ, Iſmahelem & Iſaac: & filios Iſaac, Iacobum & Eſau, in medium adducit: qui typi in hunc modum accommodandi ſunt: In commodis certis ad hanc vitam ſpectantibus, non omnes qui nati ſunt ex ſemine Abrahæ & Iſaac, habentur illorũ filij. Multo minus in rebus ſpiritualibus cenſebuntur filij, qui ab iſtis ſanctis Patribus ortum ducunt. Quocirca, quemadmodum in commodis ad hanc vitã ſpectantibus, tantùm illi reputantur filij, de quibus ſancti Patriarchæ habebant promiſſiones, vt Abraham de Iſaaco & non de Iſmaele, Iſaac de Iacobo & non de Eſau. Ita in rebus ſpiritualibus ſolùm illi ſunt Abrahæ filij cenſendi, qui promiſſioni gratuitæ credunt: & non illi, qui prærogatiua carnis tument.

33 Neque aliud vult concluſio Apoſtoli: Non eſt igitur volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Nam huius concluſionis hic ſenſus abſque dubio eſt veriſſimus. Non eſt volentis neque currentis, videlicet ſecundum carnem: quia voluntas carnis & curſus carnis nituntur prærogatiua carnis & meritis operum, atque ideò aduerſantur miſericordię Dei & merito Chriſti. Sed eſt volentis & currentis ſecundum promiſſionem, hoc eſt, credentis. Siquidẽ omnia poſſibilia ſunt credenti. Nam hęc voluntas, & hic curſus, commendant miſericordiam Dei: adeoq́ue ſola miſericordia in Chriſto promiſſa nituntur. Quid hinc iam efficitur? Illud quod propoſitũ erat ab Apoſtolo. Non filios carnis ſed filios promiſſionis eſſe hæredes.

34 Sunt autẽ filij promiſſionis omnes qui credunt promiſſioni vt Abraham credidit. Nam Apoſtolus Rom.

Roman.4.definit filios promiſſionis eſſe eos, qui inſiſtunt veſtigijs fidei Abraham. Et ad Galat.3. Scitote, inquit, quod qui credunt, hi ſunt filij Abrahæ. Si filij ſunt,& hæredes ſecundum promiſſionem.

35 Qui hanc vniuerſalē gratiam negant (quantum quidem ad voluntatem Dei paternam attinet) pręterquam quod Paulo, adeoq; conſenſui totius Scripturę ſe opponunt, grauiſſimè impingūt. Primùm enim tribuunt Deo προσωποληψίαν. Deinde fingunt in Deo cōtradictorias voluntates.

36 Sed quòd apud Deū non ſit προσωποληψία, multa dicta teſtantur. Deus enim ſemper bonam cauſam comprobat,& ſemper malam condemnat, iuxta hanc regulam: Fideles cuſtodit Dominus, & retribuet abūdanter facienti ſuperbiam.

37 Nihil proinde certius eſt, quàm quòd Deus omnes pœnitentes recipiat in gratiam, & contrà impœnitentes omnes reijciat, abſque omni perſonarum reſpectu.

38 Quòd autem Deus Lazarum mendicare voluit, & Ioſephum principem Ægypti fecit, hoc non conſtitutit in Deo προσωποληψίαν. Nam perſonarum acceptio in iudicijs locum habet, vbi æqualibus inæqualia, aut inæqualibus æqualia tribuuntur. Nunc autem cùm Deus ſibi hanc iudiciariam regulam ſtatuit, quòd velit in Chriſto omnes credentes ſaluare, & quòd velit omnes contemnentes Filium, & perſeuerantes in delictis, pœnis punire æternis: nequaquam perſonarum acceptor eſt.

39 Præterea, quòd non ſint in Deo contradictoriæ voluntates, ex eo manifeſtum eſt, quòd, vt ipſe veraciſſimus, imò ipſa veritas eſt: ita duplex cor damnet. Cùm igitur ſcriptum eſt: Deus vult, omnes homines ſaluos fieri. Item, Deus non vult vllos perire, ſed omnes ad pœnitētiam recipere: nequaquam ſunt harum propoſitionum contradictoriæ admittēdæ, quæ ſunt, Deus non omnes vult ſaluos fieri, Deus vult aliquos

perire, & non omnes ad pœnitentiam recipere.

40 Quomodo ergo (inquies) damnantur multi, cũ omnes ſaluos fieri Deus velit? Si conſilium creationis & miſſi Filij in mundum reſpicimus, verè volũtas Dei eſt vt nullus pereat. Verùm ſi euentum cõſideramus, voluntas Dei eſt, vt contumaces & impœnitentes pereant. Pater terrenus vult omnes ſuos filios hæreditate gaudere. Hæc eſt enim paterna ſtorga in bono patre. Verùm ſi aliquis filiorum perrexerit eſſe contumax, vt nec verbis nec flagellis emendari velit, hunc pater hæreditate priuat, & inter filios ampliùs non numerat.

41 Huius rei typus in Deuteronomio proponitur. Si genuerit (ait Dominus) homo filium rebellem & proteruum, qui non audierit patris aut matris imperium, & coercitus obedire contemſerit, apprehendent eum pater eius & mater eius, & ducent eum ad ſeniores ciuitatis, & ad portam iudicij, dicentq; ad eos: Filius noſter iſte proteruus & rebellis eſt, monita noſtra audire contemnit, lurco & potator eſt, lapidibus eum obruet populus ciuitatis & morietur. Nónne hic pater vult filium obrui lapidibus, quem naturali ſtorga chariſſimum habuit? Ad eũdem planè modum Deus, ex ſua paterna bonitate, vult omnes homines hæredes fieri vitæ æternę. Verùm contumaces nihilominus & rebelles perpetuis pœnis vult obrui.

42 Diſcernendum eſt igitur accuratè inter voluntatem Dei paternam, quam Theologi antecedentem vocant, & eam quæ ſequitur hominum cõtumaciam. Quare & conſequens dicitur.

43 Mandatum (hoc enim eſt tertium in quo ſuprà propoſuimus voluntatẽ Dei erga homines conſpici) ſimiliter nobis voluntatem Dei verè paternam erga omnes commendat. Fieri enim non poteſt vt voluntas Dei cum mãdato ipſius pugnet. Quapropter cùm iubet vt totus mundus Filium ſuum audiat, vult profectò vt omnes illum audiant; vult vt ex auditu fidem

concipiant. Prædicatio enim Euãgelij requirit fidem. Vult denique vt credentes ſaluentur. Deinde Filius, qui eſt ſapientia Patris, amandat diſcipulos ſuos in omnem terram cum hoc mandato: Ite in mundum vniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturę. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur. Hoc mandatum cum ſit vniuerſale, clarè teſtatur Deum velle omnium hominum ſalutem: ſed cum conditione fidei, vt indicat promiſſio mandato addita. Matth. 11. clamat Dominus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Hîc vtrumque hoc eſt, mandatum & promiſſio teſtantur voluntatem Dei paternam eſſe, vt omnes veniant ad Chriſtum vocantem, vt omnes in eo conſequantur ſalutem.

44 Firmiſſimè itaque & ſine hæſitatione ſtatuendum eſt mandatum Dei æternum & vniuerſale, eſſe teſtimonium infallibile voluntatis ipſius erga homines. Cùm igitur mandat omnibus vt audiant Filium & credant, vult reuera, vt omnes audiant, credant, iuſtificentur, ſanctificentur, ſaluentur.

45 Sed obijciet fortè aliquis: Fides donum Dei eſt, & opus Spiritus Sancti. Ergo nemo credere poteſt niſi qui diuinitus fidem acceperit. Item, Nemo venit ad Filium niſi quem Pater traxerit. Hoc veriſſimum eſſe fateor. Verùm, cùm Paulus inquit. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei: ſignificat ordinarium ad conſequendam fidẽ inſtrumentum eſſe prædicationẽ Euangelij: in qua Deus iuxta ſuas promiſſiones vult eſſe efficax, vult trahere Verbo & Spiritu ad Filium. Sed multi trahenti Patri repugnant, cui poterant obedire. Hoc clarè comprobatur querela Chriſti, in hunc modum peruicaciam Iudæorum deflentis. Quoties volui te congregare vt gallina congregat pullos ſuos, & noluiſti? Similem contumaciam Stephanus ſuis Iudæis obijcit. Duri, inquit, ceruice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui San-

cto resistitis. Et Dominus apud Esaiã: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem mihi. Hoc ipso testimonio & Paulus rebellionem Iudæorum ostendit, quam rebellionem caussam reiectionis eorum fuisse concludit.

46 Huc etiam facit exemplum quod Augustinus de Nabuchodonosor & Pharaone proponit hisce verbis: Quantũ ad naturam, ambo homines erant: Quantum ad dignitatem, ambo reges: Quantũ ad caussam, ambo populum Dei captiuum possidebant: Quãtum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti: Quid ergo fines eorum fecit diuersos? nisi quod vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter libero contra misericordissimã Dei voluntatem pugnauit arbitrio.

47 Verùm hîc imprimis cauẽdum est, ne quis peccandi petulantia & longa consuetudine, abusus benignitate Dei inuitantis se ad pœnitentiam, accersat sibi ipsi iudicium, vt à Deo permittatur ruere in reprobã mentem. Hoc cùm fit, homo ad verbum Dei obsurdescit, & sibiipsi eam peccandi necessitatem imponit propria voluntate, vt iam aliud quàm peccare nõ possit. Perinde enim illi accidit, ac si quis seipsum de cacumine montis præcipitem daret, vnde postea casum reuocare non valeret.

48 Maturè igitur vocanti Deo obtemperare oportet, & resipiscere, sollicitéque ambulare (vt Propheta monet) coram Deo suo. Nam qui vocantem Deum per suos ministros audire recusat, in contumaciæ pœnam incurrit. Vnde fit vt magis magisq; vinculis peccati cõstrictus donec tandem dedoleat, susque deque ferat omnia salutis media. Hîc proinde locum habet vulgò notus versiculus:

Qui non est hodie, cras minus aptus erit.

49 Obsignatio gratiæ (huic enim quartum locum tribui inter ea indicia, quæ nobis ob oculos ponunt quam sit paterna, voluntas Dei erga omnes homines) claris-

clariſſimè nobis paternam voluntatem Dei commendat. Nam dum iubet baptizari omnes gentes, vt veriſſimè omnibus gentibus ſuam obſignari gratiã & miſericordiſſimam voluntatẽ. Nunquam enim gẽtes omnes inuitaret ad Baptiſmum, niſi omnibus gentibus ſalutem, quam obſignat Baptiſmo, impartiri vellet.

50 Quòd autem in multis Baptiſmus eſt tantùm literalis, hoc non fit Dei conſilio & voluntate, qui verè ſuam gratiam Baptiſmo offert & obſignat: ſed hominum culpa, qui à pacto cum Deo in Baptiſmo inito, turpiter diſcedunt.

51 Nam vt Deus promittit, & promiſſum obſignat Baptiſmo: ita par eſt, vt homo ab altera parte fide reſpondeat. Siquidẽ in omni pacto vtraque pars pacti conditiones & leges ſeruabit. Atque eam ob cauſſam Petrus Baptiſmum definit, ſtipulationem bonæ conſcientię cum Deo. Deus enim Baptiſmũ offerens promittit gratiã: conſcientia verò fide reſpondens, in pacto acquieſcit freta reſurrectione Ieſu Chriſti.

52 Cùm itaque ex his demonſtrationibus euidentiſſimè nobis conſtat de voluntate Dei paterna erga nos, quæ voluntas eſt cauſſa & baſis prædeſtinationis & electionis noſtri: firmam teneamus fiduciam ſalutis, & ad voluntatem Dei paternam in miſſione Filij, in promiſſione, in mandato, & in obſignatione gratiæ expreſſam, tanquam ad arcem munitiſſimam nos recipiamus: nihil morantes decreta Stoica, quantumvis magnos patronos & ſapientes habeant.

53 Porrò fines prædeſtinationis & electionis noſtri ad ſalutem, duos Paulus conſtituit, Epheſijs ſcribens: quorum proximus eſt vt ſimus ſancti & irreprehenſibiles coram ipſo, hoc eſt, vt ſtudeamus ſanctitati & innocentiæ, habeamuſque ſemper bonum propoſitum. Vltimus, vt laudetur gloria ipſius à nobis in omni æternitate.

54 Reſtat nunc vt nonnihil dicatur de vſu huius dulciſſimæ doctrinæ prædeſtinationis & electionis

æternæ:

æternæ: qui duplex ex Pauli epiſtolis ad Rom. & Eph. colligi poteſt. Ad Roman. ideò ſcribit Paulus de prædæſtinatione, vt ex cauſſa, modo, & conditione prædeſtinationis concludat, prærogatiuam carnis & humana merita nequaquam eſſe cauſſam ſalutis. Euertit igitur Apoſtolus prærogatiuam carnis, & omnia humana merita tollit, quò ſit locus miſericordiæ Dei in Chriſto Ieſu, & via pateat ſalutis, omnibus qui in Chriſtum credere non recuſauerint. Ad Epheſios de hoc ipſo myſterio agit, vt oſtendat Euangelium Chriſti non eſſe nouam doctrinam ab Apoſtolis excogitatam, ſed ante mundum conditum in pectore Dei fuiſſe reconditam, & ſuo tempore mundo patefactam.

55 Præter hunc duplicem vſum, quorum prior ad confirmationem gratuitæ iuſtitiæ, & vniuerſalis gratiæ pertinet: poſterior ad commendationem antiquitatis Euangelij refertur, erit & hic vſus, (quem Paulus attingit ad Roman. 8.) vt ſtatuant pij nullam crucem, nullam calamitatem, nullam denique rem aliam poſſe impedire ſalutem credentium, quæ decreto Dei æterno nititur.

56 Hinc conſolatio ingens oritur in agone mortis, & ſumma & inenarrabilis lętitia naſcitur: adeò vt iam moriturus quaſi ouans dicat: In Domino cõfidit anima mea, nõ timebo: Chriſtus meus victor mortis eſt, in hoc ego triumphabo.

57 Huc pertinet illud Dauidicũ: Viriliter agite & confortetur cor veſtrũ, omnes qui ſperatis in Dominum. Cuſtodit enim Dominus omnes diligentes ſe.

58 Cæterùm hic vſus confirmans nos in cruce, & conſolans in agone mortis, tùm demum locum habet vbi nos ipſos in Chriſto eſſe ſenſerimus, & Chriſtum in nobis.

59 Quare iuxta conſiliũ Pauli inſtituenda eſt probatio noſtri, qui in hunc modũ ſcribit Corinthijs: Vos ipſos tentate an ſitis in fide, vos ipſos probate, an non cognoſcitis vos ipſos, quòd Ieſus Chriſtus ſit in vobis.

60 Hæc

60 Hæc Pauli verba, certiſſimum probãdi modum nobis præſcribunt, qui eſt tentare & explorare an quis ſit in fide, an Chriſtus in ſe habitet: quæ ſanè probatio aliunde proficiſci nõ poteſt, quàm ex effectibus Spiritus Chriſti. Nã qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt eius. Qui autem ducuntur Spiritu Chriſti, cogitãt, amant, proſequuntur quæ ſunt Chriſti, & nihil antiquius habent, quàm totam ſuam vitam Deo approbare. Hinc eſt illa, in Sanctis, pugna ſpiritus aduerſus carnem.

61 Huc & illud Pauli pertinet: Milita honeſtã militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Nam hæc certiſſima ſunt inhabitantis Chriſti teſtimonia. Vbi enim fides eſt, illic conſcientia purgata eſt à malis operibus. Quare & bona conſcientia, & pium propoſitum, fidei ſynceræ teſtimonia ſunt. Contrà autẽ vbi contaminata eſt conſcientia, & vbi eſt propoſitũ peccandi, ibi nulla prorſus fides eſt, niſi fortè hypocritica quædam de fide gloriatio, quam vaniſſimam eſſe opera ipſa declarant, & diuus Iacobus commonſtrat.

ECCLESIA.

1 VEra Chriſti Eccleſia (quemadmodum eam definit Symbolum Apoſtolicum) eſt ſocietas ſanctorum, in cuius tamen externo cœtu multi ſunt ſcelerati, hæretici, ſchiſmatici & hypocritæ.

2 Hæc ſocietas ſpiritualis eſt, qua, videlicet, per fidem (quæ ex auditu verbi eſt) homines iuſtificati, abſque ſuis meritis & operibus antecedentibus, coniunctis, & conſequentibus, Chriſti (cuius ſanguine à peccato mũdati ſunt) membra effecti, inter ſe mutuo ſpiritu Chriſti coaleſcunt, vt omnes ſimul participes ſint virtutis Chriſti, ac ſpiritualium bonorum, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt.

3 Sanctorum autem dicitur hæc ſocietas, vt clara & ſpecifica differentia ſtatuatur, qua & Eccleſia vera Chriſti,

Christi, ab alijs in mundo cœtibus discernatur, & sua quadam proprietate signata monstretur.

4 Aliæ enim omnes societates in mundo sunt impuræ & profanæ, vt quæ peccati maculis & reatu inuolutę, extra familiã Dei, in regno Diaboli versentur.

5 At societas illa, quæ Ecclesia dicitur, est sancta: cũ quia corda eorum, qui huius societatis veri ciues sunt, fide purificata sunt, in sanguine Christi: tùm quia iam destinati sunt vsui sancto, vt Deo sancto cultum sanctum præstent, in vera sanctitate viuentes.

6 Hinc Paulus Corinthijs scribens definit Ecclesiã Dei esse eos, qui sanctificati in Christo Iesu, vocatique ad sanctitatẽ, inuocant nomen Christi in quovis loco.

7 Hæc Ecclesia & spiritualis Ierusalem, exstructa scribitur nunc super fundamentũ Apostolorum, nũc super fundamentum quod est Christus.

8 Verùm in primis hîc cauendum est, ne cum Papistis, hominum opiniones fundamẽtum Ecclesiæ esse statuamus.

9 Quare hoc discrimen tenendum est, Ecclesia dicitur exstructa super fundamentum Prophetarum & Apostolorum, videlicet, quod attinet ad propagationem, & ministerium & testimonium doctrinę. Sed est exstructa super Christum, quod attinet ad autorẽ, meritum, doctrinę fontem, & efficaciam, hoc est, propter Christũ electa est Ecclesia, & vocata à principio mundi & propter eum seruatur & saluatur, & per Christũ ex sinu Patris reuelatum est Euangelium & Filius est efficax, dat Spiritum Sanctum per Euangelium.

10 Hanc ob caussam 1. Cor. 3. dicitur: Fundamentũ aliud poni non potest, præter id quod positũ est, quod est Iesus Christus. Itẽ, Filius, qui est in sinu Patris, ipse reuelabit nobis. Itẽ, Ego sum via, veritas & vita. Item, Non relinquã vos orphanos, sed veniam ad vos. Item, Acto. 2. Ad dexteram igitur Dei exaltatus, promissionem Spiritus Sancti accipiens à Patre effudit.

11 Cogitatio huius duplicis fundamenti, quorum illud

illud in ministerio, hoc in virtute situm est, confirmabit nos, cùm de doctrina Ecclesiæ, tùm de Ecclesiæ stabilitate.

12 Fundamentum ministeriale est doctrina Prophetica & Apostolica sola. Vnde discamus intrepidè cum Paulo pronunciare anathemata, quicunque humanas traditiones obtrudunt Ecclesiæ, si vel fuerint Angeli de cœlo, nedum puluis & cinis qualis est Papa & Mahomet. Fundamentum potentiæ & virtutis, est Christus, Deus & homo: qui suæ Ecclesiæ Sacerdos manet in æternum. Quare portę inferorum non præualebunt aduersus eam.

13 Quicunque est extra hoc fundamẽtum, frustrà gloriatur de Ecclesiæ titulo. Est enim Ecclesia Christi vna, vt quæ super vnum fundamentum exstructa sit.

14 Hinc sequitur fieri non posse, vt Mahometistarum conuentus sit Ecclesia, nam vt doctrinã Propheticam & Apostolicam reijciunt: ita Christum Dominum reijciunt & persequuntur.

15 Nec colluuies Monachorum & sacrificulorum in Papatu est Ecclesia. Nam tametsi non reijciunt manifestè doctrinam Apostolicam & Propheticam: tamen eius natiuam sententiam corrumpunt. Deinde tametsi nobiscum Christum Deum & hominem fatentur: tamen personæ officium negant, cum suis operibus tribuunt, quod Christi solius est.

16 Proinde is cœtus solus est vera Ecclesia, eaque visibilis: quæ alligatur ad sceptrum rectum quod Dominus emisit de Sion, hoc est, ad ministerium Euangelij incorruptum, per quod offertur Christus, qui recipit in album ciuium suorum, quotquot iuxta vocẽ Euangelij in illum crediderint.

17 Quicunq; ergo Ecclesię ciuis esse cupit, is se verè huic Ecclesię adiũgat viua fide, clara cõfessione, pia inuocatione, & officijs alijs quæ requirit Euãgelium.

18 Quòd autẽ aliqui, vt ideam Platonicam, fingũt Ecclesiam inuisibilẽ esse, manifestus error est. Nam si

Ecclesia

Ecclesia non est visibilis cœtus, quomodo agnoscẽtur & ministri Euangelij & auditores:& quæ Ecclesiæ iudicia erũt,de quibus scriptum est: Dic Ecclesiæ? Quomodo discernemus ciues,quorum expetenda & tuenda est societas,ab hostibus qui fugiendi sunt?

19 Sunt autẽ hęc signa minimè fallentia quę monstrant Ecclesiã: Vox ministerij Euangelij incorrupta: Ritus diuinitus traditi,incurrentes in oculos,vt Baptismus & Cœna Domini:& obedientia erga Euangelium,id est,pœnitentia,confessio,inuocatio,&c.

20 Porrò tametsi multi sunt cœtus in orbe terrarum qui Ecclesiæ dicuntur : tamẽ vna est sancta & catholica,cuius membra, tametsi spatio separantur : tamen vinculo fidei & Spiritus coniunguntur.

21 Huius typus pulcherrimus proponitur in malo punico , quod mandato Dei tintinnabulo adiectum erat. Nam hoc Symbolo significatur vnitas Ecclesiæ, ex multis gentibus in eundem sonum, hoc est,ad eandem fidem per sonum Euangelij conuenientibus. Sicut enim in malo punico, vno exteriùs cortice multa interiùs grana vniuntur, sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei contegit.

22 Quod autẽ in externo Ecclesiæ cœtu sunt multi scelerati,hæretici,schismatici & hypocritæ, non solùm Ecclesia Corinthiaca ostendit, verumetiam parabola Christi de zizanijs apertè docet, vt taceã omnium temporum experientiam.

23 Quandiu enim in hoc mũdo peregrinatur Ecclesia, bonis & sinceris in ea permixtos fore malos & hypocritas, monet Dominus : vt se patientia arment filij Dei, & inter offendicula, quibus turbari possent, retineant infractam fidei constantiam.

24 Sunt proinde duplicia mẽbra visibilis Ecclesię: alia enim viua sunt, alia mortua. Viua sunt membra omnes qui ex fide Filij Dei viuunt, retinẽtes fidem & bonam conscientiam. Mortua verò sunt,qui profitentur quidẽ nobiscum articulos fidei,sed spiritu Christi

carent,

carent, hoc eſt, viuunt ſine pœnitentia, & ſinunt peccatum in ſe regnare per concupiſcentias corporis.

25 Deinde etſi ſanguine ſuo mundauit Eccleſiam Chriſtus, vt ſit abſque ruga & macula: adhuc tamen multis vitijs,& reſiduis carnis infirmitatibus laborat, quibus obnoxij ſunt ſinguli fideles, poſtquam regeniti ſunt Dei ſpiritu:adeò, vt opus habeāt perpetua hac oratione:Remitte nobis debita noſtra.Hęc tamē macula nō impedit quo minus credentes ſint viua membra Eccleſiæ.

26 Cùm ergo Eccleſia duplici vitio obnoxia eſt, alieno & proprio,debet perpetuò Deum inuocare,vt has maculas minuat, ac tandem tollat. Præterea ſanctam adhibebit diſciplinam,quò innocentia in externis ſeruetur moribus.

27 Etſi autem impios errores, qui fidei puritatem inficiunt, ferre non licet:tamen malè faciunt, qui zeli prætextu, vel tumultuoſè ab Eccleſia diſcedunt, vel eam importuno rigore turbant.

28 Verùm pij videntes has maculas, ſe cōſolabuntur promiſſione Chriſti,qui venturum diem promittit,quo vt lolium à tritico ſeparabitur,ita manifeſtum fiet,fruſtrà ſceleratos& hypocritas ſibi externa Euangelij profeſſione placere.

29 Errāt igitur qui eum cœtum Eccleſiam eſſe negant,in quo ſunt vlli impij & hypocritæ: cùm tamen audiunt in eo verum Euangelium ſonare,Sacramenta rectè adminiſtrari,& à multis verā miniſterio præſtari obedientiam: quæ tria infallibilia viſibilis Chriſti Eccleſiæ ſunt teſtimonia,vt ſuprà diximus.

30 Porrò cum Papiſtæ ſigna Catholicæ Eccleſiæ fingunt Primatum Papę,ordinem Epiſcoporum,ſucceſſionem ordinariam,& ſimilitudinem rituum, toto cœlo aberrant. Nam iſta ſigna Apoſtoli & Prophetæ ignorabant, & Chriſtus ea non monſtrauit, qui ait: Oues meæ vocem meam audiunt.

31 Multum præterea errant qui σχῆμα πολιτικὸν in

Ecclesia Christi quærunt. Non enim rectè perpendũt discrimen inter regnum Christi & regna mundana.

32 Regnum Christi iuxta Propheticam & Apostolicam scripturam in hac vita, est ministeriũ Euangelij, per quod Christus colligit & viuificat Ecclesiam verbo & dato Spiritu Sancto, & protegit eam mirabiliter contra Diabolos & tyrannos, & post hanc vitam resuscitabit eam, & adducet ad æternum Patrem.

33 Ex hac descriptione petendum est Ecclesiæ, seu regni Christi, & Politiarum discrimẽ, quod sex differentijs distinguitur, videlicet, obiectis beneficijs, forma gubernationis, gloria, præsidijs & stabilitate.

34 Primùm enim potestas politica coercet externa membra, vt sint in officio. Sed Christi regnũ non tantum gubernat externos mores: sed arguit & sanat corda. Ita enim Dominus ipse ait: Vt mederer contritis corde.

35 Secundò, potestatis politicæ summa beneficia sunt, disciplina & pax corporum. At huius regni beneficia, spiritualia & æterna sunt, videlicet, iustitia, & pax conscientiarum coram Deo, &c.

36 Tertiò differũt forma gubernationis. Nam Reges & Principes mundi eligunt ministros idoneos ad gerendam rempublicam, instructos sapientia & eloquentia: Christus verò eligit stulta huius mundi, vt pudefaciat sapientiam sapientum: siue vt Psalm. ait: Ex ore infantium & lactantium perficit laudem. Forma exsecutionis in defensione & pœnis etiam variat. Nam politica potestas armis defendit subditos, & cõtumaces punit vi corporali seu gladio: sed Christus per vocem Euangelij dat æterna bona, remissionem peccatorum, Spiritum Sanctum & vitam æternam: & punit contumaces non vi corporali, sed verbo & legitima excommunicatione.

37 Quartò differũt gloria, Nam gloria regnorum politicorum est præstantia consilij in togata gubernatione, & in armis fortitudo, & felicitas. At Ecclesiæ Christi

Christi gloria in hac vita, est vera Dei agnitio, inuocatio, professio veræ doctrinæ, conseruatio perpetua Ecclesiæ etiamsi in aliqua membra sæuitur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamẽtis impijs, virtutum multarum decus in quibus præsentia Dei cernitur.

38 Quintò, præsidijs differunt. Nam præsidia regni politici sunt exercitus, & opes necessariæ ad sumtus domesticæ gubernationis & ad bella gerenda: Ecclesia verò non est munita præsidijs visibilibus: sed regitur à Filio Dei, & habet custodes Michael cũ suis Angelis, qui perpetuò contra Draconem militant.

39 Postremò differunt stabilitate. Nam omnes politiæ habent suam fatalem periodum, finem & terminum. Sed Ecclesię non erit finis: quia Rex est ęternus: iuxta illud: Regnum tuum omnium seculorũ, & dominatio tua in generationem & in generationem: Et populo suo dat vitam æternam, quæ hîc incoatur, & post resurrectionem consummabitur.

40 Hoc discrimen politici regni & Ecclesiæ, qui nõ obseruant, facilè cruce Ecclesiæ & scandalis alijs absterrentur à confessione. Quare semper sit nobis in conspectu dictum Domini: Regnum meum non est de hoc mundo.

41 Cuicunque ergo salus & vita æterna curæ est, is det operam, vt cum Dauide sit socius omnium timẽtium Deum, & custodientium mandata eius, & assiduè cum eodem precetur: Legem pone mihi Domine viam statutorum tuorum, vt custodiam ea semper. Item, inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad auaritiam.

42 Nam quicunque extra hanc societatem est, is haud dubiè mancipium Satanæ est, cum quo & stipendium peccati habebit mortem æternam nisi ante mortem seria pœnitentia auertat iram iusti iudicis.

SYMBOLVM.

1 Rticuli Symboli Apoſtolici continent ſumma doctrinæ Chriſtianæ capita, quæ ſunt veluti totius Chriſtianæ religionis fundamẽtum. Vnde fit, vt qui ab vno aliquo horum articulorum aberret, extra fundamentum eſſe dicatur: & quia extra fundamentum eſt, extra gratiam & ſalutem, in regno tenebrarũ ſub Satana militat.

2 His proinde articulis optimè quadrat Symboli appellatio. Quemadmodum enim milites mundani ſuo quodam ſymbolo teſtãtur & cui ſeruiant, & cuius ſint hoſtes: ita Chriſtiani, hac fidei ſuæ profeſſione, tanquam Symbolo, teſtantur ſe, & Deo (qui eſt Pater & Filius, & Spiritus Sãctus) ſeruire, & eſſe hoſtes Diaboli & membrorum eius.

3 Hoc Chriſtianæ militiæ Symbolum ideò dicitur Apoſtolicum: vel quia ab Apoſtolis conſcriptum eſt, & quaſi per manus traditum Eccleſiæ: vel quia Apoſtolica doctrina nititur, & ex Apoſtolorum concionibus & Scriptis demonſtratur.

4 Doctrinæ Symboli Apoſtolici ſumma huc redit: quòd monſtret Deum: quòd diuina opera nobis ponat ob oculos: quòd veram ſalutis viam indicet.

5 Diuiditur autem Symbolũ hoc vſitatè & rectiſſimè in quatuor partes. Quarũ prima, eſt de Deo Patre. Secũda, de Deo Filio. Tertia, de Deo Spiritu Sancto. Quarta, de Eccleſia & eius ſalute.

6 Prima pars hiſce verbis cõtinetur: Credo in Deũ, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

7 Hæc Confeſſio vnitatem diuinæ eſſentiæ habet: diſtinctionem perſonarum in vna diuina eſſentia fatetur: potentiam & opera Dei Patris agnoſcit, & fide in hunc vnum Deum recumbit.

8 Cùm enim dicit, Credo in Deum, vnum tantum

Deum

Deum esse statuit: quam particulam expressit Nicenum Symbolum hoc modo: Credo in vnum Deum. Dei proinde appellatio admoneat nos, quòd sit vnus Deus æternus natura & essentia, qui est fons & autor omnis boni, ex quo fonte liceat haurire omnibus ijs, qui ex fide ipsum inuocant.

9 Cùm addit, Patrem, distinctionem personarum incipit, & confitetur Deum Patrem esse primam personam in diuina essentia. Est igitur Pater prima persona diuina, qui ab ęterno generat filium sibi ὁμοούσιον.

10 Cùm subiungit, omnipotentem, tantam potentiam Dei esse fatetur, vt & facere, quicquid voluerit possit: & facilè prosternere omnia, quę se illi opposuerint, valeat.

11 Hanc potentiã confirmat opus creationis cœli, & terræ. Cœli autem & terræ appellationibus, intelliguntur non solùm cœlum & terra, verumetiam omnes creaturæ reliquæ visibiles & inuisibiles, quæ cœli & terrę ambitu continentur. Breuiter, Quicquid est rerum hic vnus Deus creauit. Verùm deprauatio, quæ in rebus creatis apparet, non Deum habet autorem, sed Diabolum, qui sua sponte defecit à Deo, qui bonus sed αὐτεξούσιος à Deo creatus fuit.

12 Ex creatione rectè concluditur omnipotentia, sapientia, iustitia, & bonitas Dei. Omnipotentis enim est ex nihilo omnia condere: Sapientis, ordinata condere: Iusti, gubernare, & prouidentia moderari creata: Boni, cõmunicare rebus creatis sua dona, vt in homine videmus, quem condidit ad suam imaginem.

13 Quartum quod habet hæc cõfessio, est de fiducia in hunc Deum qui est Pater. Cùm enim dicit Symbolum. Credo in Deum, sensus est: Statuo certa fiducia, quod Deus velit meus Deus esse, meus Pater, meus sustentator, meus defensor, quem solũ me colere profiteor, renunciatis omnibus idolis.

14 Secunda pars Symboli, est de Deo Filio: qui vt redimeret genus humanum reum & damnatum pro-

pter peccatum, assumsit naturam humanam in vnionem ὑποστατικὴν seu personalem. In qua natura humana factus est victima expiatrix peccati totius mundi.

15 Hęc secũda pars sex Articulis absoluitur, iuxta hæc Symboli verba. 1. Et in Iesum Christũ Filiũ eius vnicum Dominũ nostrum. 2. Qui cõceptus est de Spiritu Sancto, & natus ex Maria virgine. 3. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descẽdit ad inferna. 4. Tertia die resurrexit à mortuis. 5. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexterã Dei Patris omnipotentis. 6. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

16 Huius secundæ partis primus Articulus: Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum, multa paucis complectitur. Primùm enim mõstrat secundam Personam in diuinitate, quæ est æterni Patris æternus Filius, qui vt essentia est idem Deus cum Patre & Spiritu Sancto: ita proprietate distincta est ab vtroque persona. Hoc explicatiùs Symbolum Athanasij, Ambrosij & Nicenum habent. Deinde cũ hunc Filium vocat Iesum, vnionem personalem indicat: Nam æternus λόγος & Dei Filius factus est homo, & vocatus est Iesus, propterea quod populũ suum à peccatis esset saluaturus, iuxta promissiones Patribus factas. Hic enim Iesus saluator mundi est, eò quòd sit nobis à Deo Christus, hoc est, Propheta, Sacerdos & Rex. Propheta, quidẽ, qui è sinu Patris prodiẽs, nobis Patris voluntatem reuelauit. Sacerdos, propter victimam & intercessionem. Nam vt victima sua expiauit peccatum: ita intercessione interpellat Patrem, vt nos propter suam victimam in gratiam recipiat. Rex verò, quia demolitus est potestates, & destruit opera Diaboli, iuxta primam promissionem.

17 Huius articuli fides est huiusmodi: Ego firmiter statuo quòd Dei filius sit meus saluator, verus Propheta Dei, vnicus Saluator, Mediator & Rex, adeoq; Dominus, qui me sua prouidentia gubernat, me redemit, me aduersus Diabolum defendit, &c.

18 Secundus articulus ſecundæ partis: Qui conceptus eſt de Spiritu Sācto, natus ex Maria virgine, modum aſſumtę humanæ naturę indicat. Cùm enim ait: Conceptus eſt de Spiritu Sancto, excludit vſitatum naturæ modum in generando. Vſitatus enim naturæ modus generationis eſt, vt fœmina concipiat ex virili ſemine. Sed hic Spiritus Sanctus occulta virtute virginem fœcundat, & format ex ſanguine virginis hominem verum & perfectum, iuxta dictum Angeli ad Virginē: Spiritus Sanctus veniet ſuper te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, &c. Cū addit, Natus ex Maria virgine, Vt veram Chriſti humanitatem cōfitetur: ita inuiolata virginitate virginem peperiſſe agnoſcit.

19 Tertius articulus ſecūdæ partis, Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus mortuus & ſepultus, deſcendit ad inferna, modum redētionis factæ per Ieſum Chriſtum fidelibus commendat, videlicet, quod paſſus ſit propter peccata noſtra. Eſt ergo Chriſti paſſio noſtra redemtio.

20 Huius paſſionis illuſtris definitio colligi poteſt ex Epiſtola ad Hebræos hoc modo: Paſſio Domini noſtri Ieſu Chriſti, eſt ſacrificiū expiatorium & propitiatorium, quo æternus Filius Dei homo factus, ſeipſum per æternum Spiritum obtulit Patri æterno, vt ſua victima & obedientia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei: quò omnes credētes in ipſum per eundem ſanctificentur ad vitam æternam. Hanc quoque definitionem includunt in ſe verba Domini Ioan. 17. Ego pro ijs ſanctifico meipſum, vt & ipſi ſint ſanctificati in æternum.

21 Huius ſacrificij applicatio fit Verbo, Fide & Sacramento. Verbo enim quaſi manu Dei offertur: Fide veluti manu hominis accipitur: Sacramento vtroque obſignatur, eiuſque vis & vſus tanquam in tabula pingitur.

22 De ſententia verborum Symboli, Deſcendit ad inferos, nō conuenit inter omnes. Quidam ante mor-

tem intelligunt descensum ad inferos ipsam humiliationem, qua Christus horribilem sensum iræ Dei aduersus peccata sustinuit. Sed horum sententiam ordo Symboli videtur refellere. Quidam hanc clausulã additam putãt contra Valentinianorum hæresin, & volunt hac loquendi formula Mosi & Prophetis vsitata nihil aliud significari, quàm quòd Christus verè morte prostratus iacuerit, & in sepulchrum inclusus fuerit, vt alij homines verè mortui & sepulti. Quidã hæc verba ad vim & virtutem mortis Christi referunt, & volunt hac phrasi significari quod mors Christi profuerit etiam inferis, id est, mortuis, videlicet in fide Abrahæ. Quidam existimant Christũ reuera descendisse ad tartareas sedes. Sed nec inter hos conuenit. Sunt enim qui animam Christi, iacente corpore in sepulchro eò descendisse dicunt, vt illic pateretur pro animabus hominum. Quorum sententia ex eo refellitur, quòd Christi sanguis perfectissima sit peccati totius mundi expiatio. In quem enim finem pateretur anima sanctissima apud inferos, nisi vt suppleret mortis crucis defectum? Sunt etiam qui animam Christi ad inferos quidem descendisse fatentur, sed illic nihil passam esse. In hac sententia est Augustinus ad Dardanum scribens. Sunt & alij, qui cõtendunt Christum anima & corpore descẽdisse ad inferos, & in ipso terræmotu in momento resurrectionis se viuum inferis exhibuisse, & se declarasse victorem mortis & principis tenebrarum. Sed quid in hac varietate opinionum tutò sequendum? Hoc firma fide teneatur, quòd Christus reuera descenderit ad inferos, iuxta Symboli verba, & veteris Ecclesiæ confessionem. De modo, nemo sit sollicitus. Satis est enim tenere Christum victorem Satanæ esse, & deuicto mortis aculeo, aperuisse credentibus regna cœlorum.

23 Quartus articulus secundæ partis: Resurrexit à mortuis, historiam victoriæ Christi, & contriti capitis serpentis continet: atque ita completa est promis-

 sio:

ſio:Semen mulieris conteret caput Serpentis.

24 Quemadmodum autem hic articulus requirit firmam fiduciam in Chriſtum victorem mortis, auget ſpem promiſſæ hæreditatis, excitat nos ad confeſſionem huius victoris coram mundo & portis inferorũ: ita eius vſus cùm in tota vita, tùm in mortis articulo, maximus eſt. Huius enim articuli ſeria cogitatio facit, vt nullis fracti calamitatibus, perſiſtamus in fide, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi & ad ſalutis portum peruenerimus.

25 Quintus articulus ſecundæ partis, Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: ſpectabilẽ triumphum Chriſti, & maieſtatis gloriam Chriſti nobis commendat.

26 Aſcendit Dominus viſibiliter corporali & naturali modo ſurſum, & nube ſubuectus eſt in cœlum è conſpectu diſcipulorum, Acto. 1. & inde ſubuectus ſupra omnes cœlos, Aſcendit autem, vt ipſe de ſe teſtatur, vt nobis locum pararet. Ioan. 14. Abeo parare vobis locum, & vos ad me aſſumam. Aſcendit vt omnia ſubijciat pedibus ſuis: Aſcendit, vt caput Eccleſiæ emineat, & dona det hominibus. Aſcendit vt corda noſtra ad ſe trahat, Coloſ. 3. Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite: vbi Chriſtus ſedet ad dexteram Patris. Huc illud Philipp. 3. Noſtrum πολίτευμα eſt in cœlis, vnde exſpectamus ſaluatorem.

27 Vt enim aſcenſio perſonæ fuit iuxta humanam naturam, ſecundum quam localiter & viſibiliter aſcẽdit: ita ſeſſio ad dexteram Patris perſonæ eſt, quæ eſt Rex regum, & Dominus dominantium, æqualis Patri gloria & maieſtate.

28 Fides proinde articuli hęc eſt: Quemadmodum Chriſtum triumphatorem mortis, Dominum omnis creaturæ & patronum noſtrum apud Patrem agnoſcamus, in eum firma fiducia recumbamus, atque ipſum coram omnibus hominibus & inferorum portis cõfiteamur: ita vſus in hoc ſitus eſt, vt abnegata omni

impietate, & humanis desiderijs, leuemus corda nostra in cœlum, petentes inde in omnibus calamitatibus nostris auxilium,& exspectantes vt nos ad se iuxta ipsius promissionem assumat, ac donet promissam hęreditatem.

29 Sextus articulus secundæ partis, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos, de futuro per Christum iudicio concionatur. Nam idem ille Iesus Christus qui hîc ab iniquis spretus & condemnatus est, veniet in maiestate sua iudicaturus orbem terrarum. Iudicij forma Matth. 26. exprimitur. Sistent enim se coram ipso boni & mali, seu pij & impij. Illis paratum regnũ tradet: hos iustis supplicijs mancipabit: vt pij cũ Christo beata immortalitate in æternum fruantur, & impij tradantur Diabolis cruciandi ęternis pœnis.

30 Fides huius articuli hæc est: Quemadmodum firmiter statuere oportet aliquando fore finẽ præsentium calamitatum: ita solidam consolationem inde percipiamus, quòd Iesus Christus, Deus & homo, sit constitutus iudex, qui antea in se credentibus, iureiurando interposito, promiserat vitam æternam. Quare non est quod qui in fide Christi hîc discedunt, pertimescant condemnationis sententiam.

31 Tertia pars Symboli est de Deo Spiritu sancto tertia persona in diuinitate: Credo in Spiritum sanctum. Cultus fidei conuincit Spiritum sanctum verũ Deum esse. Ordo Symboli tertiam personam in diuinitate eum esse docet. Appellatio indicat officium, videlicet, quod sit viuificator & sanctificator.

32 Est ergo Spiritus sanctus tertia in diuinitate persona verus & æternus Deus ὁμοούσιος Patri & Filio non gignens nec genitus, sed à Patre & Filio procedens, simul cum Patre & Filio creans, conseruans, saluans, sanctificans, qui mittitur in corda electorum, vt ea viuificet & sanctificet, vna cum Patre & Filio adorandus.

33 Quemadmodum igitur credimus in Deum Patrem

trem creatorē, & in Filium Dei redemtorē: ita etiam credere nos oportet in Spiritum sanctificatorē, cuius templū sumus. Vsus huius fidei est vt renunciata omni impuritate simus sancti spiritu & corpore, caueamusque ne vllis factis contristemus spiritum Dei in nobis habitantem.

34 Quarta pars Symboli quatuor articulis absoluitur, & his verbis continetur. 1. Credo sanctam Ecclesiā Catholicam, sanctorum communionem. 2. Remissionem peccatorum. 3. Carnis resurrectionem. 4. Et vitam æternam.

35 Primus articulus, Ecclesiam Catholicam definit esse sanctorum communionem seu societatem. In Sanctorum autē catalogo, sunt omnes, qui voci Euangelij credūt. Nam hi segregati sunt à profanitate mūdi, & applicati Deo per fidē, vt sint hostia illi placēs. In horum numero se Dauid esse fatetur, cū ait Psalm. 85. Custodi animam meam quoniam sanctus sum. Et in alio Psalmo: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiā meā Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei, pro hac (scilicet iniquitate remittēda) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno,

36 Hinc efficitur quòd sanctorum societas in hac vita, non sit illorum qui perfectè sancti sunt, & sine peccato, vt Anabaptistę & Pelagiani putant. Sed eorum potiùs, qui agnoscunt sua peccata, credūt remitti peccata, & orant perpetuò pro sua iniquitate remittenda, idque fiducia Mediatoris Iesu Christi.

37 Erit proinde fides huius articuli, firmiter statuere ęternū Pontificem Iesum Christum habiturū semper in mundo aliquē sanctorum cœtum, cōtra quem Diabolus & mundus nō poterunt præualere: etiamsi, vt in exercitu, quædam membra trucidantur.

38 Secundus articulus quartę partis. Credo remissionem peccatorum, est finalis caussa notitiæ historiæ de Christo. Sic enim agnoscit fides Christum esse Filium Dei, passum & ressuscitatū, &c. vt propter hanc

caussam

caussam nobis verè donetur remissio peccatorum, vt efficiamur filij Dei,& hæredes vitæ æternæ.

39 Vt autem hic articulus de remissione peccatorũ fiat illustrior, quatuor ordine spectanda sunt: Quid sit peccatum, Quid remissio peccati, Quæ fides remissionis peccati,&, Quæ fidei remissionis peccatorum coniuncta sint.

40 Peccatum vno verbo definitur à Ioanne, cũ dicit, peccatum est ἀνομία, hoc est, defectus à Lege (quæ est voluntatis Dei regula) cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, iuxta illud: Maledictus omnis qui non manserit in ijs, quæ in libro Legis scripta sunt.

41 Remissio peccati est obligationis ad æternam mortẽ solutio,& pœnæ debitæ condonatio. Hoc confirmatur parabola de debitore, Matth. 18.

42 Vt huius remissionis materia & meritum est victima filij Dei: ita Deus Pater mira misericordia recipit homines condonato reatu. Etsi autem defectus non integrè curatur in hac vita, sed tantùm minuitur per mortificationem veteris hominis: tamen reatus adeò aboletur in conuersis ad vocem Euangelij, vt Deus dicat se non recordaturum peccatorum eorum.

43 Fides remissionis peccati, est firma fiducia misericordiæ Dei, iuxta promissionem ipsius, ex prædicatione Euangelij, in qua efficax est Spiritus Sanctus, concepta: qua statuit homo, quòd Deus velit se verè in gratiam recipere propter victimam Filij,& nõ amplius sibi peccata imputare.

44 Cum fide remissionis peccatorum duo sunt cõiuncta, videlicet gratia,& donum.

45 Gratia est iustificatio ipsa: Gratia ex multis delictis in iustificationem, Roma. 5. Hæc iustificatio est personæ credentis in Christum absolutio à peccato, imputatio iustitiæ Christi,& acceptatio ad vitã æternam gratis propter Christum.

46 Donum

46 Donum est ipsa donatio Spiritus sancti, qua homo sola fide iustificatus regeneratur, id est, mortificatur & viuificatur: vt iam noua creatura fiat, viuatque porrò iuxta voluntatem Dei, quantum quidem id fieri potest per humanam infirmitatem.

47 Quia hæc donatio Spiritus sancti, qua regeneramur, indiuidua comes est fidei remissionis peccatorum, sæpe Scriptura hinc salutis argumentum petit: non tanquã à caussa, sed à qualitate credentis personæ. Hinc illud Domini dictum: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnũ cœlorum.

48 Ad eundem modum cùm Paulus dicit: Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit, ab effectu fidei iustificantis ipsa fides iustificans æstimatur. Omnis enim qui verè inuocat, ex fide inuocat. Quę inuocatio certissimum indicium est suæ caussæ. Est proinde inuocatio, nota iustificati & saluandi: & non caussa iustificationis & salutis.

49 Tertius articulus quartæ partis, (Credo) Carnis resurrectionem: est concio de perfecta regeneratione nostri, qua noui homines reddemur animo & corpore, non quidem mutata substantia, sed qualitate tantùm. Hac perfecta regeneratione efficiemur conformes Christo Domino, & gestabimus eius imaginem, quantum quidem ad humanam naturam attinet. Ita enim Paulus ait: Qui transfigurabit corpus nostrum humile, vt sit σύμμορφον glorioso corpori ipsius.

50 Quartus articulus quartæ partis (Credo) vitam æternam: est extremus portus ad quem properat fides nostra. Hæc vita æterna, est æterna Dei fruitio, & beata illa felicitas, qua electi fruentur in omni æternitate.

51 Hoc Symbolum Christiani militis, quicunque corde, ore & vita profitetur, conciuis sanctorum est, & domesticus Dei, ædificatus super fundamento Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari la-

pide Iesu Christo: in quo ædificium cōgruenter coagmentatum crescit in templum sanctum Domino.

52 Si quis ergo nobiscum hanc Symboli Christiani fidem profitetur, eum vt membrum Christi amplectamur & foueamus, etiamsi in quibusdam, quæ fundamentum non labefactant, à nobis dissentiat.

53 Multas legimus pugnantes sententias in Scriptis Patrum, magnum discrimen in Cæremonijs cernimus: sed donec immotum manet fundamētum, res salua est.

54 Quapropter, cum de Ecclesiæ membris iudicādum erit, non ex fumo & stipula petendum est iudicium, sed ex fundamento, in quo qui manet viuus lapis est, ab ipso architecto Christo assumptus in ædificium templi Dei viuentis.

55 Non tamen hinc sequitur permittendum esse inquietis ingenijs, vt pro sua libidine ludant opinionibus. Nam ea res impedit hoc diuinum ædificium, & multos absterret, quo minus, fundamentū ipsum quærant, & super eo ædificentur.

56 Laudandum igitur iudico piorum Principum & Regum consiliū, qui lege cauent, ne quis nouis opinionibus Ecclesiæ tranquillitatem turbet, ac præbeat aduersarijs occasionem calumniandi totum doctrinæ genus, quod profitemur.

INVOCATIO.

1 SOla Ecclesia Dei cultū inuocationis, qui cū fide & spe cōiunctus est, præstare potest. Siquidem soli Ecclesiæ aditus patet ad Patrē per Mediatorem nostrum Iesum Christum.

2 Quia autem proprium Ecclesiæ opus est orare, maximè necessarium est rectè institui homines de vera orationis ratione. Nam qui hanc nō tenet, frustrà se orando fatigat.

3 Conſiſtit autẽ precandi ratio in tribus. Primùm enim tenẽdum eſt quid ſit oratio,& quotuplex. Deinde, quæ ſint circumſtantiæ orationis perpetuæ. Tùm, quæ ſint precandi formulæ.

4 Quid ſit oratio, Symbolis quibuſdam in Scripturis indicatur. Primùm enim thymiamate perpetuo in populo Iſraëlitico figuratur. Vnde Dauid: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Deinde geſtibus, iuxta illud: Ad te Domine leuaui oculos meos. Adhæc, eleuatione manuum, de qua idem Propheta: Eleuatio manuum mearum ſacrificiũ veſpertinum. Et Paulus iubet puras manus leuare. Significant ergo hæc Symbola orationem piam, eſſe eleuationem animæ hominis ad Deum. Quemadmodum alibi claris verbis Dauid explicat, cùm ait: Ad te Domine leuaui animam meam.

5 Erit igitur Christiana & pia oratio, eleuatio animæ hominis ad Deum, vel aliquid ab eo petentis, vel ei gratias pro collatis beneficijs agẽtis. Seu, vt quidam ex Patribus Græcè definiuit, προσευχή ἐστι ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ἄιτησις τῶν προσηκόντων παρ᾽ αὐτοῦ.

6 Orationis quatuor genera Paulus 1. Timo. 2. ponit, quę ſunt δέησις, deprecatio: προσευχὴ, adoratio: ἔντευξις, interceſſio: & ἐυχαριστία, gratiarum actio. Hæc quatuor genera definitionibus diſçernantur hoc modo:

7 Deprecatio eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ijs, quæ nobis moleſta ſunt: vt cum petimus remiſſionem peccatorum, & liberationem à malis quibuſlibet.

8 Adoratio, eſt ſupplex eleuatio animę hominis ad Deum, qua petuntur ſalutaria & vtilia: vt cũ petimus regnũ Chriſti aduenire, Sanctificari nomen Dei, Fieri voluntatẽ Dei, & Panem ἐπιούσιον nobis dari quotidie.

9 Poſtulatio, eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua vel alij pro alijs, vel omnes pro ſe inuicẽ orant, vt Deus largiatur ſalutaria & vtilia, & auertat noxia.

10 Eſt autem orandum pro omnibus hominibus, ſuperioribus, inferioribus, miniſtris verbi, amicis, inimicis, peccatoribus, infidelibus, donec in hac vita nobiſcum viuunt.

11 Pro mortuis autem nequaquam eſt orandum. Nam vt Auguſtinus ait: In quo quemque inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc comprehẽdet mundi nouiſſimus dies. Quoniam qualis in iſto die quiſque moritur, talis in die illo iudicabitur.

12 Nec pro hoſtibus Dei induratis eſt orandũ, ſed contra eos potius orare oportet exemplo Sanctorum. Pſalmo 5.59.134. Ierem. 18. 2. Timot. 4. Nõ enim charitas proximi poſtulat, vt pro hoſtibus Dei, qui conuerti nolunt, oremus. Siquidem nullum locum habet dilectio proximi vbi cum dilectione Dei pugnat.

13 Sed quid de illis ſentiendum, qui vel nobis priuatim ſunt inimici, vel Rempublicam in qua viuimus, infeſtant? Pro illis quidem orandum eſt, vt ex inimicis fiant amici: pro his verò etſi idem faciendum iudico: tamen plura concurrunt perpendenda. Primùm enim agnoſcenda eſt iniquitas noſtra, propter quam Reſpublica affligitur: & ſeria pœnitentia, & publica peccatorum remiſſio, & mitigatio pœnæ petenda eſt. Deinde orandus eſt Deus vt tranquillam habitemus terram noſtram. Tum vt magiſtratui adſit in defendendis ſubditis. Præterea, vt auertat ſanguinis effuſionem, vt conatus & ſtudia hoſtium infeſtantium nos impediat. Denique vt tandem vtrinque depoſitis armis vnum ſimus, & viuamus in omni pietate.

14 Gratiarum actio eſt eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratię Deo aguntur, vel pro beneficijs nobis alijſq; collatis (his caſtigationem paternam ſubijcio) vel pro malis nobis alijſúe ſublatis.

15 In gratiarum actione ſpectãda ſunt duo, videlicet, quæ virtutes neceſſariò in ea concurrant, & quis ſit legitimus modus gratiarum actionis. Virtutes coniunctæ

iunctæ in gratiarum actione ſunt veritas & iuſtitia. Vt enim veritas candidè & apertè agnoſcit benefactorem Deum & excludit hypocriſin & mendacium: ita iuſtitia grata eſt benefactori, & excludit ſuperbiam & abuſum rerum collatarum. Modus gratiarũ actionis à Paulo ſæpe indicatur, cum inquit: Gratias ago per Ieſum Chriſtum. Cùm enim ait, Per Ieſum Chriſtum, Vult vt in omni gratiarum actione fides præluceat: vult vt agnoſcamus nos per Chriſtum accepiſſe ea pro quibus gratias agimus: vult vt ad Dei gloriã referamus accepta beneficia: vult vt Deum per Chriſtum prædicemus, propter quem etiam Deo accepta eſt gratiarum actio.

16 Poſtquam autẽ conſtat, quid ſit oratio & quotuplex: Secundo loco tenendæ ſunt circũſtantiæ Chriſtianæ orationis perpetuæ, quæ ſunt quinque præcipuæ. Quarum prima eſt de affectu orantis. Secunda, de cauſſis orationis ſeu inuocationis. Tertia, de eo qui inuocandus eſt. Quarta, de Mediatore: Nam ſine Mediatore nemini ad Deum patet aditus. Quinta, de rebus petendis.

17 Prima circumſtantia eſt de affectu orantis, quẽ bene compoſitum eſſe oportet, vt per ipſum anima ad Deum eleuetur. Omnium igitur primũ exuat animus omnem opinionem propriæ glorię, dignitatis & meriti. Deinde non ſimulatè, ſed verè ſentiat ſuã inopiam. Tum proſternat ſe coram Deo, ſupplex in vera pœnitentia & pio propoſito. Adhæc, animus inflammetur viua fiducia, qua ſtatuat Deum ſecundum ſuas promiſſiones miſericordem eſſe, & velle exaudire inuocantes, propter Mediatorem vnicum & Sacerdotem noſtrum Ieſum Chriſtum.

18 Qui hoc modo compoſitus eſt ad orandum, is ſanè in Spiritu & veritate adorat. Siquidem ſentiens ſuam miſeriam, & cogitans miſericordiam Dei, veris motibus à Spiritu ſancto excitatis ad orandum impellitur.

19 Nam qui tument opinione propriæ gloriæ, dignitatis, aut meriti: qui non verè ſentiunt ſuam inopiam: qui ſe non proſternunt corã Deo in vera pœnitentia, cum pio propoſito: qui fiduciã promiſſionum diuinarum non adferunt: nequaquam orant. Nam illorum anima humi repit, & non eleuatur ad Deum.
20 In horum numero Phariſęus ille fuit, cuius meminit Euangelica hiſtoria. Is enim more hypocritarũ ſine intellectu, ſine affectu, & cum contradictione orabat. Neque enim voluntatem Dei rectè intellexit: nec inter præcandum motus ſpirituales ſenſit: præterea etiam aliud lingua aliud mente precabatur.
21 Secunda circumſtantia eſt de cauſſis inuocationis, quæ ſunt plures. Quarum prima eſt mandatũ Dei, requirentis à nobis cultum inuocationis: quod ſanè mandatum contemnere nefas eſt.
22 Secunda, promiſſio quòd Deus velit inuocantes exaudire. Ex his duabus cauſſis patet, quanta ſit dignitas & efficacia orationis. Nam cùm Deus inenarrabili bonitate & miſericordia, non ſolùm præcipiat vt petamus bona, ſed etiã addat ampliſſimas promiſſiones, quas vult eſſe ratas & immutabiles: nõ difficile eſt cogitare quanta ſit orationis dignitas, quanta amplitudo & efficacia.
23 Tertia cauſſa videlicet προκαταρκτικὴ eſt ipſa varietas periculorum, quæ quidẽ plura & maiora ſunt, quàm vt oratione comprehendi poſſint. Semper Eccleſiam hi duo exercitus oppugnant, tyranni & hæretici: quorum dux & incitator eſt hoſtis Chriſti & Eccleſiæ, Diabolus. Politiæ quanto in periculo verſantur? Quàm multa flabella ſunt Satanæ quibus gubernatores Rerumpublicarum ſæpe inflammantur. Vnde ingentia incendia Rerumpublicarum naſcuntur? Quãtę difficultates in domeſtica gubernatione? Quoties Satan ſingulos noſtrum ex inſidijs adoritur? Breuiter, quocunque nos vertimus infinita pericula cernimus: quæ vitare nõ poſſumus niſi confugerimus ad

asylum Dei, quod est pia & seria inuocatio. Ex hac caussa facilè videre est, quanta sit Christianæ orationis necessitas, vtilitas & efficacia.

24 Quarta caussa est, vt consuetudine orandi augeatur in nobis fides, excitetur spes & reddamur ardentiores in alijs pietatis exercitijs. Pertinet & hæc caussa ad vtilitatem.

25 Quinta caussa est imitatio sanctorum, quorum pręcipuum & summum studium fuit perpetuò orare. Nam in quibus viua fides est, quæ est veluti ignis quo accenditur hoc diuinum thymiama: ibi necesse est fidei germanos fructus esse, inter quos primum locum obtinet inuocatio: à qua nunquam abesse debet gratiarum actio. Has caussas omnes ad dignitatem, necessitatem & efficaciam orationis reuocare licet.

26 Tertia circumstantia est de eo ad quem dirigẽda est oratio. Est autem dirigenda oratio ad eum in quem credere fas est. Ita enim Paulus dicit: quomodo inuocabunt, in quem non credunt? Si proinde is demum solus est inuocandus, in quem credere fas est: solus certè Deus inuocandus erit, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Nam maledictus est qui confidit in creaturam.

27 Vnus proinde Deus & solus est inuocãdus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui ergo adorat Patrem: non excludit Filium, nec Spiritum sanctum. Qui adorat Filium: Patrem & Spiritum sanctũ adorat. Qui Spiritum sanctum inuocat: Patrem & Filium honorat. Nam Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnus est Deus. Huc & illud responsum Christi (cum Christo diceret Satan, Si procidẽs adoraueris me) scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.

28 Quicunque igitur negat inuocandum esse filium Dei, aut Spiritum sanctum, Arianus est. Nam tollit essentiam, à qua cultus fidei & inuocationis tolli non potest.

29 Ex his enim efficitur quòd inuocatio creaturarum ſit blaſphema aduerſus Deum, & fœdiſſima idolatria, contra quam pugnat etiã Epiphanius: pag. 448. ὀυ κυριεύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαια πλάνη, κατὰ λιμπάνειν τὸν ζῶντα ϗ προσκυνεῖν τὰ ὑπ᾽ ἀυτοῦ γεγονότα.

30 Papa itaque qui iubet ſanctos inuocari, & ſupplicio afficit non obedientes impijſſimo decreto, Deũ contemnit, eſt hoſtis Eccleſiæ & ſatelles Satanæ, qui per Papam inuexit inuocationem Sanctorũ, propter has præcipuè cauſſas, vt Deũ ſuo proprio honore ſpoliet, vt ignominia afficiat demortuos ſanctos, vt perdat idololatras, qui creaturas inuocant, denique vt paulatim Chriſti regno abolito, ſuum erigat.

31 Huic errori Ethnico & Papiſtico vicinus eſt eorum, qui dicunt quidem ſe ſolum Deum inuocare, & damnare inuocationẽ creaturarum. Sed interea cõtra Dei prohibitionem volunt Deũ adorare, proſtrati coram idolis & imaginibus. Nã nulla alia eſt cauſſa prohibitionis idolorum & ſculptilium, quàm quòd Deus nolit coram ſculptilibus & imaginibus adorari.

32 Quicunque igitur coram lignis & lapidibus religionis cauſſa procumbunt, Serpentem adorant, qui ligni fructu primos occidit parentes.

33 Neque excuſat patronos huius ſuperſtitionis, bona intentio quam prætendunt. Nam bis homines coram Deo reos facit bona intentio, quæ verbo Dei non regitur, videlicet defectionis & temeritatis. Defectionis quidem quòd deficiunt à ſimplicitate verbi & præcepti diuini ad ſuas cogitationes. Temeritatis verò, quod audeant Deo modũ præſcribere, quo ipſum colere velint.

34 Nec illi audiendi ſunt qui ideò ſe procumbere coram imaginibus dicunt, vt contemplatione imaginum excitetur animi deuotio. Nam admodũ frigida eſſe oportet ea corda, quæ iſtis flabellis à Satana excogitatis opus habent, vt excitentur ad precandum.

35 Quarta circumſtantia eſt de Mediatore. Nam

ſi ſine Mediatore Deum accedimus, facilè reijciet nos noſtræ indignitatis & peccatorum cogitatio, præſertim cum ſcriptum ſit: Deus peccatores non exaudit. Quare Mediatorem nos habere oportet, cuius interceſſione, merito & dignitate freti, audeamus Deũ accedere.

36 Sed quíſnam eſt ille Mediator? Deus & homo Ieſus Chriſtus, qui vt vera diuinitate cum Patre vnũ eſt: ita vera humanitate nobis coniunctus eſt. Qua ratione fit vt Deum & hominem ipſe, Deus & homo, optimè conciliet & coniungat, idq; interceſſione, merito & dignitate. Hinc eſt quod Paulus dicit, Vnus eſt Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus.

37 Huc pertinet & Chriſti illa promiſſio: Quicquid petieritis Patrẽ in nomine meo dabit vobis. Ac ſi dicat, Nequaquam debetis veſtra opera ac dignitatẽ iactare in conſpectu Dei, ſed me nominabitis & propter me petetis, videlicet Mediatorẽ, & datorem vnà cum Patre. Ita etiã Cyrillus rectiſſimè explicat promiſſionem Chriſti. In nomine meo, inquit, addidit, vt Mediatorem ſe, & collargitorẽ oſtendat. Non enim tantum pro nobis intercedit, vt Pater det nobis ſalutaria, verùm etiam ipſe vt Mediator dat nobis dona, iuxta illud: Aſcendit in altum, & dat dona hominibus.

38 Ex hoc ſequitur quòd Chriſtus, etiam quatenus Mediator eſt, ſit inuocandus. Nam ſi & impetrat nobis, & donat cum Patre, vt Mediator: certè vt Mediator inuocãdus eſt. Proinde rectè orauit Bartimæus cæcus: Fili Dauid miſerere mei. Et Stephanus: Ieſu ſuſcipe ſpiritũ meum. Et Paulus piè ſolet præfari in ſuis Epiſtolis: Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto, &c.

39 Porrò ex eo quod alij homines pro alijs orent, non efficiunt vt ſint plures mediatores. Nam quicunque pro alijs rectè orant, freti Mediatore vnico Chriſto hoc faciunt.

40 Quinta circũſtantia reliqua eſt, videlicet de re-

bus petendis. Nam quia non ſolet pater bonus dare filijs petita, ſi nocent: nec decet probos filios à Patre petere, quæ patrẽ dare indignum eſt: meritò hæc etiam circumſtantia, de rebus petendis, addenda fuit.

41 In primis hîc tenendum eſt diſcrimen inter ea, quæ petenda ſunt ſine conditione, & ea quæ cum cõditione peti poſſunt. Vt enim bona ſine quibus ſalus contingere non poteſt, atque adeò ſalus ipſa, ſine conditione petenda ſunt: ita bona quorum vſus eſt tantũ in præſenti vita, cum cõditione peti debent. Et vt mala impedientia ſalutẽ animarum, ſine conditione precabimur à nobis auerti: ita mala quæ in hac vita nobis moleſta ſunt, cum conditione non impeditæ gloriæ Dei & noſtræ ſalutis, precibus auertemus.

42 Hinc eſt quòd pij gloriantur in afflictionibus, & habent ſpem etiam tunc cùm interficiuntur à Tyrannis. Diſcernunt enim inter bona ſine cõditione & certò promiſſa, & inter commoda huius vitæ. Hinc eſt illa vox Iob: Etiamſi occiderit me ſperabo in eum, & ipſe erit ſaluator meus.

43 Neque cum his pugnat præceptum Iacobi, qui iubet petere ſine hæſitatione. Nam aliud eſt, cum hęſitatione petere: aliud, cum conditione. Nam fidelis nõ dubitat quin Deus ſuas preces exaudiat: quoniam ſi id non dat quod petitur, certè id quod multo melius eſt largitur. Rectè proinde Bernhardus, cùm inquit: Vnum è duobus ſperare indubitãter poſſumus: quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nobis nouerit eſſe vtilius.

44 Vniuerſalis igitur particula in dicto Domini: Quicquid petieritis, &c. ad certum genus reſtringenda eſt. Quicquid ſcilicet vobis ſalutare eſt, non veſtro iudicio, ſed benigniſſimi Patris mei ſentẽtia. Sic Ioannes hoc genus reſtringit, cum inquit: Si quid petieritis ſecundum voluntatem eius, audiet vos.

45 Reſtat tertium quod propoſuimus, videlicet, de precandi formula. Quidam nimis ſocraticè nolunt quic-

quicquam expressis verbis nominare, sed Deo supplicẽt vt ipse largiatur quæ scit sibi vtilia esse. Sed illi refutantur & plurimis sanctorũ exemplis, & forma precationis nobis à Christo commendata.

46 Etsi enim fateor duplicem esse inuocationem, vnam cordis tantũ, alteram cordis & oris simul: (nulla enim est oratio oris tantùm: quod tamen Monachi impiè docent) tamen recitatio certæ formulę propter multas caussas vtilis est.

47 Primùm recitatio non solùm de multis rebus precantes admonent, verumetiam est confessio quædam, segregans nos ab impijs & profanis sectis. Deinde recitatio piè cõcepta, excitat pios motus in pectoribus. Nam ideò verba adhibentur, vt pectora inter precandum accendantur: non, vt Deo narremus quæ ignorat. Ita enim ait Augustinus: Quamvis inuisibilis voluntas orantis Deo sit nota, nec vllis indigeat indicijs, vt ei animus pandatur humanus, qui locutionem cordis cognoscit: tamẽ homo vocibus & membris sui corporis vtitur, vt sic orando affectus hominis humilior, deuotior, feruentior crescat. Postremò distincta & expressa recitatio, terrorem incutit Diabolis. Nulla enim re magis expauescunt Diaboli, quàm audita vera inuocatione Dei. Quam ob caussam Paulus inter arma quibus inuaditur Diabolus, orationem recitat.

48 Quanquam autẽ multæ sunt precandi formulæ, cũ veteres, quales sunt Psalmi Dauidici, & orationes aliorum sanctorum Regum & Prophetarum, tum recentes bene & vtiliter conscriptæ: tamen formula, quam nobis Dominus præscripsit, omnibus reliquis anteponenda est, cùm propter autoris maiestatẽ, tùm propter rerum petendarum ordinem & materiam.

49 Ordo autem hic est: Votum omnium primum esse debet piorum, vt firmum & immotum fundamẽtum cultus Dei iaciatur: quod est vera Dei notitia: idque in hunc finem, & regnum Dei erigatur, stabiliatur, propagetur: & vt ciues in eodem regno Regi cœlesti

lesti debitam obedientiam præstent. Ideò Christus iubet primùm peti notitiam Dei. Deinde aduentũ regni: Tum obediẽtiam ciuium in eodem regno. Deinde quia in hac mortali vita regnum Dei incoatur erigiturq́;, vbi varijs opus habemus pręsidijs: iubet quarto loco vt petamus quicquid ad huius vitæ sustentationem facit. Verùm quia ea est corruptio naturę humanæ, quod facilis sit lapsus in errata & mutuas offensiones: quinto loco docet petendam esse condonationem istorum lapsuum & erratorum: ne propter ea à regno Dei excludamur. Postremò, quia sunt duo acerrimi hostes, qui conspirarunt aduersum regnum Dei, caro & Diabolus: docet petendum esse defensionem aduersus eos, idque sexta & septima petitione. Quis quæso ordo aptior esse potuit?

50 Porrò, vt compellatio orationis Dominicæ, fidem excitat, animat orantes: ita confirmatio qua clauditur, veluti exauditionis quædam obsignatio est, & certitudo.

CERTITVDO DOCTRINÆ ECCLESIÆ.

1 DOctrina Ecclesiæ Dei non est alia, quàm quę nobis ab ipso Deo commendata est, iuxta dictum Domini apud Esaiam. Hoc autem pactum meum cum eis, dicit Iehoua, Spiritus meus qui est super te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dixit Iehoua, ex hoc tempore vsque in sempiternum. Et Christus dicit: Oues meæ vocem meam audiunt.

2 Hoc verbum, & hæc doctrina quæ est Ecclesiæ, in Mose, in Prophetis, in Euangelicis historijs, in Epistolis Apostolorum traditur. Habent Mosen & Prophetas, dicit Abrahã, audiant illos. Hos audiunt etiam qui

qui Euangelicas historias & Apostolorum scripta audiunt. Nam hæc sunt Mosis & Prophetarum clariores enarrationes.

3 Quoniam autem Mahometistæ, & aliæ profanæ gentes, passim per orbem opponunt se doctrinæ Ecclesiæ, & eam ferro & igni abolere conantur: necesse est, vt pij, in tanta colluuione malorum, muniant suos animos aduersus scandala, & sæpe cogitent de immota certitudine doctrinæ religionis quam profitentur: præsertiùm cùm maxima pars mũdi eã rideat & persequatur.

4 Philosophi de suę doctrinę certitudine gloriãtur, iactant κριτήρια, demõstrationes proferũt, experientiã prædicant. Quæ tametsi agnosco esse excellentia dona Dei: tamẽ dico, quòd nequaquam philosophica certitudo possit conferri cum firmitate doctrinæ Ecclesiæ.

5 Hæc doctrina Ecclesiæ, etsi solo testimonio nititur: tamen hoc testimonium maius pondus habet, quã vt ei conferri possit vlla philosophica certitudo. De hoc ergo testimonio copiosiùs quædam adferemus.

6 Testimoniũ quo nititur Ecclesię doctrina duplex est, externum & internũ. Illud in sensus incurrit, quo doctrina Ecclesiæ confirmatur tanquam sigillo quodam Dei externo: hoc in mentem cadit, & doctrinam Ecclesiæ in cordibus fidelium obsignat. De vtroque ordine dicemus.

7 Externum itaque testimonium, seu externum sigillũ, quo Deus obsignat doctrinam Ecclesiæ, sex habet partes præcipuas, quæ sunt: Patefactio diuina, miraculorũ operatio & varietas, Prophetiarum firmitudo, consensus veræ Ecclesiæ perpetuus, duratio Ecclesiæ, & cruenta plurimorum martyrum confessio.

8 Prima pars externi testimonij est patefactio diuina, per quam ipse Deus de sua arcana sede procedens, se olim sanctis Patribus patefecit, quibus suum verbum, quo vult Ecclesiam colligi & regi, tradidit & commendauit.

9 Quanquam autem Dominus apparuiſſe ſæpe legitur: tamẽ paucas eius apparitiones, quas prodeſt habere in conſpectu, recitabo: in quibus ſummã doctrinæ Eccleſiæ proponit, inculcat, repetit, illuſtrat.

10 Primùm itaque apparuit Adamo poſt lapſum, Geneſ. 3. & doctrinam Legis & Euangelij ſua voce tradidit: pœnas inflixit propter peccatum. Ab hac doctrina Eccleſia Dei nunquã defecit: ſed perpetuò eandem amauit, retinuit, propagauit.

11 Deinde apparuit Noæ, & facto cõfirmauit doctrinam Legis, & Euangelij: dum impœnitentes quidem diluuio perdidit: Noe verò cum ſua familia, ex gratia promiſſionis clementer liberauit, Geneſ. 6. 7. 9.

12 Poſt diluuium, vt doctrinam malitia hominum ferè collapſam erigeret, apparuit Abrahamo decies. Geneſ. 12. 13. 15. 17. 18. 21. 22. Eius filio Iſaac bis. Geneſ. 26. Nepoti Iacob ſexies, Geneſ. 28. 31. 32. 35. In his apparitionibus Abrahamo, Iſaac, & Iacob factis, eadẽ doctrina eſt propoſita, & promiſſionis verbum clariùs illuſtratum eſt. Iuſtificationis quoque doctrina in Abrahamo, certiſſimo typo expreſſa eſt apertiùs. Nam in hoc clarè oſtendit, quòd fide ſola abſque operibus iuſtificetur homo: quòd fidei ſit coniuncta obedientia erga Deum: quòd Sacramenta non iuſtificent, ſed obſignent iuſtitiam promiſſionis & fidei.

13 Poſt hæc in Ægypto Moſi apparuit, eandẽ doctrinam repetens & confirmans. Exod. 3.

14 Adhæc multis Prophetis idem verbum in viſionibus & ſomnijs apparens commendauit, & prolixis concionibus declarauit, quod primis Patribus tãquam breuibus Aphoriſmis tradiderat.

15 In nouo Teſtamento Deus idem verbum ſonuit de cœlo, & proprio ore nobis Chriſtum doctorem commendauit, dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo placatus ſum, hunc audite. Acſi dicat: Olim promiſi ſemen mulieris deſtructurum caput ſerpentis, & reparatorem generis humani, ſublata Legis male-

maledictione: Ecce iam præstò adest, eum audite, in eum credite, quibus vita & salus curæ est, in hoc enim mihi complacuit & reconciliatus sum mundo.

16 Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, vna cum angelorum apparitionibus & concionibus, nostræ infirmitati mederi debent, ac confirmare nostros animos, ne credamus imposturis Diaboli, qui cũ omnibus Sophistis & Mahometistis profanisque gentibus in hoc totus incumbit, vt nos ab isto verbo, tot apparitionibus diuinis nobis commendato, abstrahat. Atque hoc est, quod prædictum est à Deo. Semên serpentis, mordebit calcaneum seminis mulieris.

17 Secunda pars externi testimonij est operatio miraculorum & varietas, quæ miracula sunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquam sigillis firmissimis verbum suum, hoc est Legem & Euãgelium, quatuor millibus annorum confirmauit.

18 Sunt autem miracula, quæ vltra virtutem creatam, contra consuetudinem aliquid obijciunt sensibus, quod in admirationem diuinæ Maiestatis homines adducit. Huiusmodi sunt plurima cùm in veteri, tùm in nouo Testamento: ex quibus nonnulla ascribemus.

19 Ante diluuium, duo insignia miracula occurrunt. Primum in sacrificijs Abel & Cain: vbi aperto testimonio Dominus confirmauit Legem & Euangelium. Non respexit Dominus ad Cain, sed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit, Lege dãnatus: hic pius propter fidem in promissum semen. Quare primùm respexit ad Abel: deinde ad munera eius, quæ propter offerentis fidem placuerunt, Genes. 4. Secundum in Enoch, quem Dominus è consortio hominum sustulit in cœlum, quo facto doctrinam promissionis confirmauit Dominus de victoria super regno Satanæ. Genes. 5.

20 In diluuio duo quoq; præcipua sunt edita miracula. Vnum, miraculosa pœna ob peccatum iuxta Legis

Legis comminationem. Alterum, admiranda liberatio credentium iuxta promiſſionis verbum. Atque ita diluuium obſignat vtranq; doctrinam, nimirum Legis & Euangelij. Gene. 8.

21 Poſt diluuium primùm occurrit confuſio linguarum in ædificatione Turris: qua confuſione minæ in contumaces confirmantur, Gene. 11. Deinde partus aniculæ Saræ ſterilis naturâ & ætate, per Angelum annunciatus, Gen. 21. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extenſa in cœlum viſa ab eodem, promiſſionis gratiæ certitudini ſeruiunt, Geneſ. 28. 32.

22 In Ægypto ardet rubus, ſed incolumis manet, Exod. 3. Virga in colubrum vertitur. Exod. 4. Vrgente Moſe mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia ſigna eduntur, Exod. 7. 8. 9. 10. 11. 12. quæ ſanè ſigna teſtantur Deum iuxta Legis minas, punire contumaces: & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem, ſuos tueri.

23 In exitu de Ægypto, vt miraculoſa maris exiccatio, per quam liberati ſunt Hebræi, promiſſę gratiæ teſtimonium eſt, Exod. 12. ita ſubmerſio Pharaonis cum ſuo exercitu Legis diuinæ eſt ſigillum, Exod. 14. Eôdem pertinet columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, qua ſuum populum Dominus in itinere direxit. Exod. 14.

24 In monte Sinai doctrina Legis multis cõfirmatur miraculis, quæ & Symbola fuerunt effectuum Legis in hominibus, & teſtimonia de doctrina, quòd verè à Deo ſit profecta. Taceo miraculoſum ieiunium Moſis in monte, quod eôdem pertinet. Exod. 19.

25 Tempore quadraginta annorum quo populus in deſerto fuit plurima ſunt miracula edita, quibus vtraque doctrinæ pars confirmata eſt. Legis doctrina confirmatur miraculoſa pœna Core, Dathan, & Abiron, cum eorum ſocijs, quos terra abſorpſit, Num. 17. Deinde thurificantes contra Legem, igne de cœlo abſumti ſunt. Inobedientes ſerpentibus percutiuntur,

Nume.

Nume.22. Promiſſio quoque gratiæ confirmatur miraculoſis beneficijs Dei. Aqua de petra manat contra naturam, & comitatur populum quocunque proficiſcitur. Man de cœlo datur, vnde tot milia hominum aluntur 40. annis. Aſpectus ænei ſerpẽtis erecti mandato Domini, quo ſanãtur percuſſi à dipſadibus, Numer.22. Veſtimenta ac calcei tot hominum, tanto tẽpore non teruntur. Deut.8.

26 Sub Ioſua duce primum occurrit tranſitus per medium Iordanis, ſtante aqua ab vna parte inſtar muri, & defluente ab altera, Ioſ.3. Ciuitatis Hiericho, ſeptimo circuitu & voce tubarum, iuxta vocem Domini, euerſio, Ioſu.6. Prolungatus dies pugnantibus Hebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demiſſi, quibus hoſtes populi Dei occiſi ſunt. His omnibus confirmari vtrumque doctrinæ genus nemo non videt.

27 Sub ducibus etſi plurima contigere miracula: duo tamen præ alijs ſunt inſignia: Vellus Gedeonis, Iudic.6. Et fortitudo Samſonis, Iudic.14.15.16. Vtrũque veritatis doctrinæ ſigillum eſt.

28 Temporibus Regum Elias & Eliſæus miraculis plurimis claruerunt, quibus vtramque doctrinã Legis & Euangelij confirmarunt. Elias excitat mortuum. Hoſtiam perfuſam, aqua, impetrato miraculoſè igne de cœlo, accendit, in teſtimonium doctrinæ ſuæ. Ad preces eiuſdem tribus annis non pluit: rurſus petente eo in pluuiam nubes denſantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, ſiccus tranſit, & ignito curru in cœlum tollitur. Eliſæus ſanat aquas peſſimas & ſteriles. Ditat mulierẽ oleo miraculoſè. Sanat Naaman Syrum à lepra. Alia multa prætermitto, quæ cõtigere temporibus Regum.

29 Sub captiuitate populi in Chaldæa, hæc ſunt præcipua: Miraculoſa liberatio trium virorũ, qui propter confeſſionem doctrinæ Eccleſiæ in ardentẽ fornacem conjecti ſunt, Dani.3. Miraculoſa defenſio Danielis conjecti in lacum vt deuoraretur à leonibus, eò

quod

quòd nollet abijcere doctrinam Ecclesię,& idola profana loco veri Dei colere.

30 Miracula ſub ducibus vſque ad Chriſtum fuerunt non pauca:ſed præcipuum eſt,quod Deus populum ſuum, tot perſecutionibus fractum, contra adeò potentes Reges & Principes defenderit, vt firmum ſtaret vaticinium Iacob,de exſpectatione gẽtium ſeu aduentu Meſſiæ.

31 Noui Teſtamenti miracula ſunt plurima, quorum præcipua attingam. Primũ occurrit ſterilis aniculæ partus.Deinde virginis:vterque ab Angelo nunciatus. Sequuntur Angelorum conciones: Magorum ſtella:facta Chriſti diuina eaq; plurima, vt ſanationes ægrotorum, ſuſcitationes mortuorũ, apparitiones in monte, reſurrectio Chriſti. Quibus omnibus accedit veluti Regia quædã obſignatio, viſibilis donatio Spiritus ſancti,quinquageſimo poſt reſurrectionem Domini die. Eôdem pertinent miracula Apoſtolorum.

32 Quòd autem miracula eò pertinebant, vt illis confirmaretur doctrina,teſtantur hęc dicta, Exod. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum in oculis tuis, vt Lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Num. 14. Vſquequo non credent mihi in cunctis ſignis quæ feci in medio eorum? 3. Reg. 17. Vidua excitato filio,dixit: Nunc ſcio quod vir Dei es tu,& verbum Domini in ore tuo verũ eſt. Ioan. 8. Si mihi non creditis,credite operibus meis.

33 Cur non adhuc eduntur miracula? Reſpondet Auguſtinus his verbis: Nec miracula illa in noſtra tẽpora durare permiſſa ſunt,ne animus ſemper viſibilia quæreret,& eorum cõſuetudine frigeſceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium eſſe debet,ijs eſſe credendũ, qui dum ea prædicarent,quæ pauci aſſequuntur, ſe tamen ſequendos populis perſuaſerint.

34 Tertia pars externi teſtimonij eſt Prophetiarum firmitudo & veritas. Nam cùm euentus reſpon-

det Prophetiæ,teſtatur Deus quòd ſit Prophetiæ autor,iuxta illud Ierem.28.Propheta qui vaticinatus eſt pacem,cum venerit verbum eius,tũc ſcietur Propheta,quem miſit Dominus in veritate.Apoca.19.Teſtimonium Ieſu eſt ſpiritus Prophetiæ.

35 Iacob prædixit tempus aduentusChriſti in carnem.Geneſ.49.cui euentus reſpondit. Prophetia Balaam ſub imagine ſtellæ,Num.21. Vaticinium Eſaiæ de virginis partu, Eſai.7. Danielis Prophetia de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Chriſti,de eius morte ęternoque Regno.Prophetarum plurimorum vaticinia de contumacia populi Iudaici,de perſecutione Eccleſię.Pauli prędictio de Antichriſto.Hic cùm euentus,qui à nulla creatura proſpici poterant, vaticinijs Propheticis reſpondeant:manifeſtum eſt à Deo monſtratos eſſe, & vocẽ Prophetarum diuinam eſſe.

36 Quarta pars externi teſtimonij eſt conſenſus Moſis,Prophetarum,Chriſti,Apoſtolorũ, ac Catholicæ totius Eccleſiæ in Doctrina, cultu, & vita. Nam hi omnes Legem & promiſſiones vrgent, ac alij alijs clariùs exponunt.

37 Quinta pars externi teſtimonij,eſt ipſa duratio Eccleſię ac doctrinę Legis & Euangelij,cõtra tot Diabolorum & hominum potentiam,& ſophiſticam,qui conſpirarunt aduerſus Chriſtũ,& eius Eccleſiam:quę tamẽ hactenus conſeruata eſt& cõſeruabitur,vtut furiat & inſaniat Satan & mũdus,quemadmodũ Dominus promittit cum ait: Portæ inferorum nõ præualebunt aduerſus eam. Huc quoque Gamalielis dictum pertinet: Si ex hominibus eſt opus hoc,diſſoluetur.

38 Sexta pars externi teſtimonij eſt, cruenta confeſſio tot Martyrum inde vſque ab Abel ad Chriſtum Dominum,& ab ipſo in hunc vſque diem.Nam tanta &tam atrocia ſupplicia nequaquam ſuſtinuiſſent pro incerta & erronea doctrina.

39 Neque hoc genus teſtimonij infringitur ex eo, quòd

quòd multi enthusiasmo quodã instigati, pro erroribus suis cõfirmandis mortẽ oppetunt. Nam destituti sunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquã regula & norma sunt, vt discernatur inter veros Martyres, & impulsos à Diabolo ad oppugnandã veritatem.

40 Internum testimonium vnicum est, nimirũ arrhabo seu pignus Spiritus sancti, quo veritas verbi Dei obsignatur in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio loquitur Paulus Corinthijs scribens in hanc sententiam: Qui confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos & dedit arrhabonẽ Spiritus in corda nostra. Et ad Ephe. In quo Christo & obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.

41 Hæc testimonia externa & interna sunt caussæ certitudinis in doctrina Ecclesiæ, quæ si conferuntur cum philosophica certitudine plurimum excellunt.

42 Omnia in philosophia, lumini rationis & sensibus subijciuntur: at in Theologia nostra, hoc est, in doctrina Ecclesiæ, lumen Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat.

43 Valeant igitur profani homines qui certitudinem rei Theologicæ post scientiam collocant, & ferè cum εἰκασίᾳ coniungunt.

44 Hîc meritò quæri potest de doctoribus Ecclesiæ, quo in loco eorũ dicta habenda sint. Ad quã quæstionem ita responderi debet. Triplicia sunt dicta Patrum, Quædã demonstrata, Quædã probabilia, Quædam falsa. Demonstrata, vt sint Symbola, Apostolicũ, Nicenũ, Athanasianum, eiusdẽ autoritatis sunt cum Scriptura: quia ex ea collecta sunt & in ordinẽ digesta. Probabilia retineantur donec trahantur in malam consequentiam à Sophistis. Falsa vt vox serpentis fugienda sunt, iuxta hanc Ambrosij regulam: Nos noua omnia quę Christus non docuit iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus nõ docuit quod docemus, & nos id detestabile iudicemus.

45 Porrò

45 Porrò præter hæreticos (quorum caput eſt Papa) qui inter mœnia Eccleſiæ delitescũt, hoſtes doctrinæ ſunt Turci, Iudæi, & aliæ gentes barbaræ. Turci, quia libros Propheticos & Apoſtolicos reijciũt, planè furiunt. Iudæos confutat tempus, quo adeſſe debuit Chriſtus, & plurimæ prædictiones de illorum reiectione. Gentes barbarę ab ipſo Satana agitantur: adeò vt ſe omni turpitudini & idololatriæ proſtituant.

46 Non ergo debet pios offendere vel Turcorum ſecta, quæ confuſio quædam eſt ex blaſphemijs, latrocinijs, & flagitioſis libidinibus conflata, quæ ſunt manifeſtæ notæ Diaboli. Sed debent pij vaticinium Danielis cogitare, de furoribus Mahometi, qui bellũ inferre Sanctis, & præualere eis, & loqui ſermones contra excelſum prædicitur: vel Iudæorum reproba mẽs, qui à Deo propter ſuam ingratitudinem reiecti ſunt: vel gentium aliarum barbararum cæca idolomania. Nam longè antea prædictũ fuit, vt talis colluuies hominum contemnentium Euangelium foret in mundo. Quare euentus prædictionum confirmabit piorũ animos contra omnes ſectas, quæ perſequũtur doctrinam Propheticam & Apoſtolicam.

47 Quemadmodum igitur abominamur ſuperſtitiones Ægyptiorum, qui boues, feles, ſerpentes tanquam numina colebant, & vt deteſtamur Corybantum tympana & Baccharum vlulatus: Sic Mahometi deliria, Iudæorum ſomnia, & omnium profanarum gentiũ ſectas, tanquam ludribria Diaboli, execremur ac fugiamus.

48 Retineamus igitur hanc ſpem, quòd ſicut verè Chriſtus exhibitus eſt iuxta Scripturam, & diuinis teſtimonijs confirmatus eſt, quòd ſit Rex & Mediator noſter à Deo miſſus: ita breui aduenturus ſit iudicatum viuos & mortuos. Atque tunc futurum eſt, vt qui hîc in fide Chriſti vixit & perſeuerauit, non pudefiat: cũ contra, omnes hoſtes Chriſti pudore confundentur, quando videbunt Chriſtum in ſua gloria

venire abducturum secum omnes qui in ipsum crediderunt, & in eo mortui sunt, hostibus Dei coniectis in ignem æternum.

49 Cùm autem electos suos Christus Dominus ad se receperit, perficietur prophetia Dauid, dicẽtis: Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplens lætitia vultum tuum: Delectationes in dextera tua in perpetuum.

GVBERNATIO ECCLESIÆ.

1 IN gubernatione Ecclesiæ Dei spectentur Verbum, Sacramẽta, Disciplina & Ceremoniæ. His enim colligitur, fouetur, fulcitur & conseruatur Ecclesia.

2 Verbum non aliud requiritur quã quod in Mose, Prophetis, & in Euangelistarum Apostolorumq; scriptis traditum est. Hoc enim diuinum testimonium habet de infallibili certitudine.

3 Diuiditur autem hoc verbum rectè, si doctrinam spectes, in Legem & in promissionem gratiæ seu Euãgelium. Lex monstrat normam viuendi & arguit peccatum. Euangelium prædicat gratuitam gratiam pœnitentibus. Vtrumque verbum, hoc est, Lex & Euangelium, verum colendi Deum continet modum. Vt enim Lex quid Deus requirat: ita Euãgelium quomodo fieri & placere possit, ostendit.

4 Sacramenta Euangelio addita sunt, vt eius signacula. Obsignant enim nobis eam gratiam, quam Euãgelium prædicat.

5 Sunt autem duo noui Testamenti Sacramenta communia, videlicet, Baptismus & Cœna Domini, quorum vsus perpetuò piè meditandus est.

6 Sunt enim hæc sacra signa, aspectabiles quædam conciones, de summis beneficijs Christi erga Ecclesiam. Nam cùm Paulus dicit: Quotquot in Christum

bapti-

baptizati ſunt Chriſtum induerunt, magnas ſanè res breui oratione complectitur. Teſtatur enim Baptiſma nos in Eccleſiam recipi, Chriſto inſeri, in Chriſto regenerari, & à peccatis emundari: idque beneficio corporis Chriſti, quo induimur, & ſanguinis, quo abluimur. Verùm quod per Baptiſmum Chriſto inſiti in eodem alimur, fouemur & ſuſtentamur, id denuò nullo conſequimur alio beneficio quàm corporis & ſanguinis Chriſti.

7 Quod ergo nobis in Baptiſmo tegumentũ eſt & emundatio, in Cœna cibus & potus eſt, Atq; vt aliud eſt gigni & renaſci, aliud ali & educari: ita aliud eſt in nouam vitam renaſci, & aliud in eadem ſuſtentari & creſcere, præcedit enim natiuitas, ſequitur educatio.

8 In diſciplina Eccleſiæ plura conſideranda cõcurrunt, vt ſunt Ordo, poteſtas, & autoritas.

9 Ordo eſt omnium pulcherrimus. Præſidet enim vnus Monarcha Ieſus Chriſtus, qui à Patre acceptum regnum ſuo ſpiritu verboque gubernat. Hic Monarcha ſolus eſt in ſuo regno ἀνυπεύθυνος.

10 Hoc regnũ, quod eſt Eccleſia, pulcherrima ſymmetria cohęret. Nam conſtat cœtu hominum, qui in Chriſto Rege ſuo renati, & de carne & oſſibus eius facti, capiti ſuo ſic adhærent & inuicem ita ſunt cõiuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſque fidei mẽſura, pro donorũ Spiritus ſancti varietate, pro vocationũ cõnexione, vt vnum corpus conſtituant, vt eodẽ omnes Spiritu viuant & agantur, vt ſinguli ſuum propriũ munus habeant & donum, quo commoda & incrementa vniuerſi corporis pro ſe quiſque promoueat.

11 Hanc pulcherrimam harmoniam nequaquam impedit, quòd in externo cœtu Eccleſiæ ſint multa mortua membra, quòd ſint multi hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Chriſtiani. Nam Catholica Eccleſia nõ ab ipſis ſordibus, ſed à ſua propria natura & indole æſtimanda eſt.

12 Præterea cũ regnum Chriſti Monachæ, verbo

& Spiritu Christi regitur, duo sunt in eo genera hominum, videlicet, verbi præcones & eorum auditores, qui non secus atque patres & filij se inuicem venerantur & colunt.

13 Etsi autem horum præconum spiritualis iurisdictio, de qua postea dicemus, eadem est: tamen dispares dignitatis gradus sunt: idque partim iure diuino, partim Ecclesiæ approbatione.

14 Vt enim Christus ascendens in altum dedit dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores & Pastores: ita Ecclesiæ suæ potestatem dedit in ædificationem. Hac potestate Ecclesia ordinat ministros pro commodo suo, vt omnia ordinatè fiant ad instaurationem corporis Christi.

15 Hinc Ecclesia purior secuta tempora Apostolorum alios Patriarchas, alios Episcopos, alios Chorepiscopos, quos Iustinus Martyr προεστῶτας vocat, nos præpositos: alios Pastores & Catechetas instituit.

16 Reformatæ Ecclesiæ post tenebras excussas, quas Papa inuexit in Ecclesiam, contentæ sunt paucioribus gradibus, ne res paulatim in tyrannidem abeat. Habent Episcopos, Doctores, Pastores & pastoribus inferiores ministros, quos inepto vocabulo sacellanos nominant.

17 Inter hos qui excellit donorum excellentia, laborum magnitudine & vocationis gradu, alijs dignitate præfertur: non quidem vt dominium in alios exerceat, sed vt alios sapientia & cõsilio regat, modò rationem sui consilij ex verbo Dei & legitima Ecclesiæ ordinatione petitam ostẽderit. Nam cum solus Christus in suo regno est ἀνυπεύθυνος, par est vt qui illi subiecti sunt, rationem suorum factorum reddant.

18 Potestas Ecclesiæ duplex est: vna, clauium seu spiritualis iurisdictionis: altera, externæ iurisdictionis, quæ à priori tamen pendet.

19 Potestas clauium dicitur, quæ Symbolo clauium designatur, cuius appellationis hæc ratio est:

Qui

Qui œconomi constituuntur in aliqua familia ijs traduntur claues vt omnia aperiant, claudant, administrent pro arbitrio Domini sui. Ex quo factum est vt clauium symbolo primùm domus administratio, deinde regni gubernatio, & tandem Ecclesiæ potestas significetur.

20 Sed quæ sunt claues istæ quibus designatur Ecclesiæ potestas? Verbum & fides. Prædicatio enim verbi Dei de remissione peccatorum impetranda per Christum vnica clauis est ad aperiẽdum regnum cœlorum. Quòd si is qui audit, adiungit prædicationi remissionis peccatorum veram fidem, accedit etiam clauis altera.

21 Hoc confirmatur mandato Christi amandantis suos discipulos in vniuersum mũdum. Euntes, inquit, prædicate Euangelium. Et addit: Qui crediderit saluus erit, quibus sanè verbis expressit claues, quas tradidit Ecclesiæ.

22 Nam cùm prædicationi remissionis peccatorũ homo credit, absolutus est à peccato, liberatus est ab obligatione æternæ mortis & condemnationis, atque adeò ius habet cœlestis hæreditatis.

23 Potestas externæ iurisdictionis maxima ex parte pendet à potestate clauium, & in tribus potissimum consistit: In cognitione veræ doctrinę, in improbatione falsæ doctrinæ, & in moribus gubernandis.

24 Cùm Christus inuitet ad se omnes vt à se discant, & Apostoli mittantur vt doceant, manifestum est Deum requirere ab Ecclesia cognitionem sui verbi, sine qua salus nemini contingere potest. Quare sacrilegi sunt Papistæ, qui Laicos arcent à lectione Scripturæ.

25 Cùm Christus dicit: Cauete à pseudoprophetis. Item, Cauete à fermento Pharisæorum, manifestè potestatem suæ Ecclesiæ facit, improbandi falsam & erroneam doctrinam.

26 Gubernatio morum vsitatè disciplinæ nomen

retinuit, de qua quia antea diſputauimus, nolo eam hîc prolixiùs proſequi.

27 Autoritas Eccleſiæ cum poteſtate eiuſdem cõiuncta eſt, in qua duo ſunt ſpectanda. Vnum, quarum rerum ſit. Alterum, penes quas perſonas reſideat.

28 Duas res ſubijciunt Eccleſiæ autoritati, Traditiones nimirum, & ius interpretandi Scripturam.

29 Traditiones ſunt inſtituta quæ abſque Scriptura traduntur vel ab Apoſtolis vel à Patribus. Huius generis ſunt baptiſma infantium, obſeruatio diei Dominicę, ſumtio cœnę à ieiunis, &c. De huiuſmodi traditionibus quid ſit ſentiendum copioſè Philippus explicat in ſuis locis.

30 Ius interpretandi Scripturam non eſt alicui hominum ordini peculiariter alligatum, ſed eſt peculiare donum Dei, datum ad inſtaurationem Eccleſiæ.

31 Epiphanius in interpretatione Scripturæ quatuor requirit, ἄισθησιν, θεωρίαν, ἀλληγορίαν, παράδοσιν.

32 Αἴσθησις eſt cùm contenti ſumus ſentẽtia quam primùm voces offerunt. Vt enim ſenſus viſus hæret in obiecto: ita animus in ſenſu quem verba offerunt, vt cùm dicitur: Non mœchaberis. Hic animus in verborum propria ſignificatione acquieſcet.

33 Θεωρία ſpeculatio eſt, cùm ad loci alicuius veram explicationem non ſufficit ſenſus, ſed requiritur contemplatio, qua eruuntur definitiones, diuiſiones, qua fiunt collationes plurimum locorum, ex quorum collatione ſentẽtia vera eruitur, vt cùm dicitur: Oraturus intra in conclaue, &c. Pauci ſunt electi: Maledictus qui non fecerit Legem. Hic non ſufficit ſenſus. Sed requiritur etiam contemplatio, qua conferuntur plures loci, ſine qua ſententia vera deprehendi non poteſt. Huius contemplationis contemtus plurimas hæreſes in Eccleſia peperit.

34 Ἀλληγορία adhibetur quando in ſimplici verborum ſenſu eſt abſurditas contra verbum Dei & apertam ordinationẽ, vt cũ dicitur: Si oculus tuus dexter te offen-

te offenderit, erue eum. Item: Beati qui se castrauerũt pro regno Dei.

35 Παράδοσις traditio, est cùm aliorum iudiciũ qui de aliquo pronunciarunt adhibetur, vt cùm quæritur, quid sit λόγος, Ioan. 1.

36 Alterum quod spectandum diximus in autoritate Ecclesiæ est penes quas personas resideat. Etsi autem hæc autoritas est totius & vniuersæ Ecclesiæ: tamen non consimiliter. Nam maior est eorum in Ecclesia autoritas, qui ex veris fructibus spiritus, declarant se spiritum Christi habere: amplior adhuc penes pios Doctores longo tempore exercitatos: grandior adhuc penes piorum consilia, vbi ex fructibus, spiritus Christi adesse cognoscitur. Nam iuxta Pauli consilium probandi sunt spiritus, an à Deo sint.

37 Restant ceremoniæ, hoc est, humanæ ordinationes ad regendam Ecclesiasticam politiam institutæ. In his requiritur Decorum & Ordo.

38 Decori partes sunt duæ. Prior, vt excitemur ad pietatem illis adminiculis. Posterior, vt modestia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec histrionicæ esse debent, quales sunt pleræque in Papatu.

39 Ordinis partes tres sunt. Prima vt præsidentes habeant certam agendi regulam. Secunda, vt auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam. Tertia, vt bene composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

SACRAMENTVM.

1 Deus semper, & antequã homo lapsus est ab innocentię statu, & post lapsum hominis, consueuit suam voluntatẽ homini patefacere duabus rebus: nempe, verbo & signo externo.

2 Verbo voluntatem ſuam expreſſit: ſigno eandem cõfirmauit: vt id quod mens ex verbo perciperet, quodammodo per ſignum ſenſibus præſentaretur.
3 Hoc enim modo optimè cõſultũ erat ruditati & tarditati hominis. Et tametſi Deus ſapiẽtiſſimus & optimus ita res omnes viſibiles cõdidit, vt homines quaſi manu duceret in rerum cœleſtium & ſpiritualiũ contemplationem: tamẽ hoc potiſſimùm in ijs ſignis cernitur, quæ Eccleſia vſitatè Sacramenta nominat.
4 Huc pertinet dictum Auguſtini: Si Sacramenta quandã ſimilitudinẽ earum rerum, quarum Sacramẽta ſunt, non haberent, omnino Sacramenta nõ eſſent.
5 Atque ex hoc eſt, quod ſigna ſæpe accipiant nomina rerum, quarum ſunt ſigna: ſicuti Auguſtinus ſuperioribus verbis annectit, cùm ait: Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt, ſcilicet Sacramenta.
6 Quòd ſanè factum eſt vtiliſſimo conſilio: nimirum, ne homines obliti rerum hęrerent in externis ritibus ſine fructu, vt Ethnici fecerunt.
7 Fœdè itaque errant, qui cùm audiant res prædicari de ſignis, putant mutari rerum naturas, & deſinere eſſe quod antea erant. Vnde Thomas horribiles & deteſtandos errores in Eccleſiam inuexit.
8 Quare firmiſſimè cùm in tota doctrina Eccleſiæ, tùm in doctrina Sacramentorum tenenda eſt hæc regula: nomina rerum diuerſiſſimarũ ſæpe propter analogiam quandam & comparationem effectuum, cùm docendi, tùm admonendi cauſſa permutantur, & de ſe mutuò prædicantur.
9 Chriſtus & vitis, diuerſarum rerum ſunt nomina. Sed Chriſtus ſe vitem nominat propter comparationem effectuum. Nam vt vitis miniſtrat palmitibus in ſe manentibus ſuccum: ita Chriſtus ſuum ſpiritum infundit in eos, qui in ſe manent per fidem, atque ita de alijs infinitis.
10 Panis & corpus, itẽ vinum & ſanguis rerum diuerſiſſi-

uerſiſſimarum nomina ſunt:ſed tamen, propter comparationem effectuum, panis in Cœna Domini dicitur corpus Domini, & vinum dicitur ſanguis eius.

11 Nam vt panis confortat corpus hominis, & vinum recreat: ita corpus & ſanguis Chriſti fide hauſta, vt Patres loquuntur, animam confortant, & recreant ſpiritualiter. Huiuſmodi analogia in omnibus Sacramentis prudenter conſideranda eſt.

12 His ita conſtitutis accedamus ad Sacramenta noui Teſtamenti, & videamus quid in ijs potiſſimùm ſit ſpectandum.

13 Auguſtinus definit Sacramentum in genere, cùm ait: Sacramentum eſt ſignum gratiæ. Teſtantur enim Sacramenta de fauore Dei erga eos qui illis ritè vtuntur.

14 Neque dicuntur ſigna gratię tantùm, quia pingunt & ſignificãt res promiſſas in Euangelio: Sed potiſſimùm quia credentibus res promiſſas obſignant. Quare non ſimpliciter ſigna, ſed σφραγίδες à Paulo dicuntur, id eſt, obſignationes.

15 In omni ergo Sacramento ſciatur, quod σφραγὶς, hoc eſt ſignaculũ ſit genus, quo proprius finis indicatur. Quod genus cum applicatur ſingulis, meliùs & certiùs eorum vſus conſpicitur. Circumciſio eſt pactum. Hîc ſi addis genus, Circumciſio eſt σφραγὶς, id eſt, ſignaculum pacti: An non clariùs iam intelligitur, quid velit Circumciſio? Atque ita de alijs.

16 Ratio appellationis hæc eſt: Quemadmodum militare Sacramentum, eſt obligatio militum, per ſolenne iuramentum: ita Sacramentũ Eccleſiæ, eſt Symbolum obligationis mutuæ inter Deum & hominem credentem.

17 Extra vſum diuinitus inſtitutũ nihil habet rationem Sacramenti: hoc eſt, nec accipiuntur beneficia in Euangelio oblata: nec accepta obſignantur.

18 Confirmant ſiquidem hominem Sacramenta ex pacto legitimi vſus. Is verò eſt cùm vſurpantur à

credentibus Euangelio. Sine enim fide Sacramenta cedunt vtentibus in iudicium: ſicuti & verbum, cùm ſine fide auditur.

19 Porrò cum Auguſtinus ait: accedit verbum ad elementum & fit Sacramentum, nõ intelligit verbum recitatum ſuper externa ſigna eſſe conſecrationem quandam ſignorum, vt Papiſtæ putant. Sed intelligit verbum Dei inſtituentis, promittentis, & requirentis fidem promiſſionis. Hoc verbum cùm accedit ad elementum, fit ex elemento Sacramentum.

20 Ex ijs quæ iam dicta ſunt, tria colligere promptum eſt. Primum, Quot in quolibet Sacramẽto concurrunt? Secundum, Quid ſit Sacramentum noui Teſtamenti? Tertium, Quæ nam ſint, & quot noui Teſtamenti Sacramenta?

21 In quolibet noui Teſtamenti Sacramento (vt ex dictis colligitur) concurrunt quatuor. Primũ, Verbum ſeu mandatum Dei. Nullius enim hominis autoritate Sacramenta inſtitui poſſunt. Secundum, Signũ externum & analogicum, vnde Græcis Symbolũ dicitur. Eſt enim Symbolum propriè non quodlibet ſignum: ſed quod habet quandam analogiã cum re ſignata. Tertium, Res promiſſa in Euangelio, quæ eſt gratia & fauor Dei gratuitus propter Chriſtũ. Quartum, Fides promiſſioni reſpondens. Fides enim res Sacramenti accipitur, retinetur, poſſidetur.

22 Similiter ex dictis colligitur, quod Sacramentum noui Teſtamenti ſit ſignum viſibile, mandatũ & inſtitutum à Deo: quo ſigno vt Deus ſuam teſtatur promiſſionẽ homini factam: ita homo viciſſim ſuam erga Deum fidem profitetur.

23 Hac ſtante definitione quæ plena eſt, ita vt nec redundet quid, nec deſideretur: ſequitur duo tantùm Sacramenta Eccleſiæ noui Teſtamenti eſſe: quæ ſunt Baptiſmus & Sacra Chriſti cœna.

24 Nam in his ſolis cernimus & verbũ & elementum. In illis ſolis quæ adducũt Papiſtæ, nihil eſt quod plenam

plenam rationé habeat Sacramenti. Quare relinquātur Antichristo cum alijs infinitis superstitionibus.

25 Etsi autem principalis finis Sacramētorum est vt sint signacula Dei, quibus fides legitimè vtentium Sacramentis confirmatur: tamen alij fines non sunt prætereundi, qui cum primo coniuncti sunt: vt sunt, distinctio Ecclesiæ ab alijs sectis, conseruatio & propagatio doctrinæ, obligatio ad fidem & bonam conscientiam, vinculum dilectionis.

26 Hi ergo quinque fines generales sunt, & in omnibus Sacramentis, præter quos, singula seorsum suos habent peculiares fines & proprios, vt ostendemus suis locis.

BAPTISMVS.

1 BAPTISMVS Sacramentum initiale est in nouo Testamēto: & vt omne Sacramētum est signum gratiæ: ita & Baptismus. Testatur enim de gratia & fauore Dei erga eum qui iuxta institutionem baptizatur.

2 Nam cùm Marcus dicit: Fuit in deserto Ioānes baptizans & prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum; definit Baptismum esse testimonium & signaculum, quod pœnitentibus Deus peccata remittat.

3 Pœnitentes vocat eos, qui ad prædicationé Euāgelij resipiscunt, & conuertuntur per fidem in Iesum Christum.

4 Analogia signi ad rem signatam, hæc est. Vt corpus hominis externè abluitur aqua, & purgatur à sordibus: ita consciétia hominis à mortuis peccatis sanguine Christi abluitur internè & purgatur. Vt ad generationem naturalem requiritur aqueus humor: ita ad spiritualem generationem, qua homo nascitur filius Dei, requiritur Spiritus sanctus.

5 Habet

5 Habet enim aqua comparationem,& ad ſanguinemChriſti,& ad Spiritum ſanctum,per quem homo regeneratur.

6 In Chriſti Baptiſmo pulchrè pingitur,& pactum Dei cum homine qui baptizatur,& actio Chriſti & Spiritus ſancti operatio.

7 Nam cùm Pater ſuper Filium baptizatum hanc vocem ſonat: Hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi complacui: teſtatur quòd & Chriſtus ſit in ſuo fauore & gratia: & ſignificat eos qui baptizantur iuxta inſtitutionem,& Chriſtum per Baptiſmum induunt, placere Deo propter Chriſtum, cui per Baptiſmum inſeruntur.

8 Huc Paulus reſpexit cùm ait: Nos ſumus dilecti in dilecto. Et Pater ipſe: In hoc mihi complacui.

9 Apparitio Spiritus ſancti ſuper Chriſtum baptizatum,in ſpecie columbæ,eſt teſtimonium quòd Dominus internè baptizat Spiritu ſancto, quando miniſter foris aqua baptizat.

10 Ideo Baptiſta ait: Ego baptizo aqua, in medio autem veſtri ſtat,(Chriſtũ intelligit) qui baptizat Spiritu ſancto & igni.

11 Quoniam autem in Baptiſmo fit mutua pactio Dei & hominis qui baptizatur, Vt & Petrus teſtatur cùm ait,Baptiſmus eſt ſtipulatio bonæ conſcientię cũ Deo per reſurrectionem Ieſu Chriſti: Chriſtus iuſſit baptizare in nomen Patris,& Filij,& Spiritus ſancti.

12 Nam cũ miniſter dicit,Ego baptizo te in nomẽ Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & actus baptizandi, & finis in quo pactio mutua exprimitur,ſignificatur.

13 Actus eſt baptizare,id eſt, immergere, intingere,abluere,vel aqua aſpergere:quorum poſtremũ optimè congruit propter ſignificationem. Petrus enim vocat ῥαντισμὸν, id eſt, aſperſionem ſanguinis Chriſti, quæ ſignificatur externo Baptiſmo.

14 Fines in quo pactio mutua intelligitur, eſt baptizare in (εἰς enim finem notat) nomen Patris & Fi-

lij &

lij & Spiritus sancti.

15 Baptizo te in nomẽ,id est,vt agnoscas,inuoces, colas, timeas, celebres (renunciato hoste Dei Satana) hunc vnum Deum, qui est Pater qui dedit Filium in mortẽ,pro te mortuus est,qui abluit te suo sanguine à peccato,qui te vestit sua iustitia, qui te membrum sui corporis facit: & Spiritus sanctus qui te regenerat & sanctificat ad vitam æternam:vt Deo iunctus in omni æternitate beatus sis.

16 Hinc clarissimè patet quale pactũ sit Baptismus inter Deum & hominem. Deus testatur se hominem recipere in gratiam,tanquam membrum Filij: & homo submittit se Deo vt ipsum colat, timeat, & veneretur,renunciato Satana & operibus eius.

17 Sanctificamur ergo in Baptismo,id est, cõsecramur Deo tanquam hostiæ. Deus enim nos purgat in verbo: quam purgationem testatur visibili signo, & separat nos à profanis hominibus, qui impuro spiritui se subiecerunt,eiq́ue seruiunt.

18 Etsi autẽ Baptismus est signum gratię,videlicet quòd Deus remittat resipiscenti peccata: tamẽ qui semel baptizatus est,& relabitur in peccatum, & resipiscit denuò,non est iterum baptizandus, vt Anabaptistæ sentiunt. Nam baptizatus quandocunque credit Baptismo semel facto,confirmatur quòd sit in gratia.

19 Infantibus Christianorum ideo Baptismus cõferendus est,quia sunt fœderis initi cum Abrahamo & eius semine participes, hoc est, sunt filij Dei ex virtute fœderis:etsi naturâ sunt filij iræ.

20 Neque cogitandum est, infantes ideò esse filios Dei,quia baptizantur:sed ideò baptizari, quia sunt filij Dei:& vt se esse filios Dei,reddantur certiores.

21 Etsi autem infantes nati à Christianis, participes sunt fœderis, vt diximus: tamen quia Deus vult omnes, quos in cœtu vocatorum vult haberi, ab Ecclesia recipi, & ab alijs sectis discerni, necesse est infantes baptizari.

22 Ideò

22 Ideo Matth. 19. dicitur: Sinite paruulos ad me venire, & ne prohibete illos: Talium est enim regnũ cœlorum. Et 1. Cor. 7. Liberi vestri sancti sunt, hoc est, pertinent ad Ecclesiam visibilem.

23 Cæterùm etsi ad omnem legitimi Baptismi vsum concurrit rerum signatarum exhibitio: nulla tamen aquæ & sanguinis vel Spiritus Christi mutatio, aut coniunctio physica cum Papistis fingenda est.

24 Signum enim seu ablutio externa, est actio corporalis ministri, qui sua manu cõspergit aqua corpus baptizandi, & pronunciat eum recipi à Deo.

25 Signatum vero res spiritualis est, & actio solius Dei, videlicet, ablui sanguine Christi & Spiritu sancto regenerari, quod non est corporaliter siue visibiliter, siue inuisibiliter conspergi sanguine Christi: sed recipi in gratiam à Deo propter fusum sanguinem, id est, totam obedientiam Filij, & insertos ipsius corpori, ab ipso viuificari, effuso in nos Spiritu sancto.

26 Etsi autem nec lauantur sanguine Christi qui lauantur aqua à ministro, nisi in vsu legitimo Baptismi: idque non merito, aut propria vi humanæ actionis, vel aquę indita potentia, sed libera Dei ordinatione, & Spiritus sancti efficacia, propter signi tamen & rei conuenientiam, & sacramentalem copulationem, nomina & proprietas permutantur, propter caussas à nobis in superiori disputatione assignatas.

27 Veræ igitur sunt hæ locutiones sacramentaliter: Baptismus est lauacrum regenerationis: Baptismus nos saluos facit: Aspersio aquæ est aspersio sanguinis Christi, & donatio Spiritus sancti: aqua est sanguis Christi, &c.

28 Qui hîc fingit vel mutationem aliquam, vel copulationem physicam, mutat genus prędicationis Sacramentalis, in proprium, contra totius scripturæ cõsensum, & Sacramentorum rationem.

29 Cùm autẽ Sacramẽtaliter accipiũtur istæ locutiones, significatur quod Baptismus externus interio-

ris ſit ſignum & arrhabo, id eſt, non tantũ huius imago, ſed etiã ob veritatis diuinę conſtantiã, certiſſimum teſtimoniũ baptizatos, quandocunque credunt, mundari ſanguine Chriſti, & regenerari à Spiritu ſancto.

30 Etſi ea quæ hactenus in genere de Baptiſmo diximus, ſufficere videntur ad cognoſcẽdum finem Baptiſmi: tamen quia multa cum fine coniuncta ſunt quæ cuiuis non ſunt obuia, huc adijciemus, tanquam in tabula, quæ ſimul in Baptiſmo cõſideranda veniũt: quorum vſus in tota vita eſt perneceſſarius.

31 Significationes Baptiſmi ſunt plures, quas tribus veluti limitibus claudimus. Eſt enim Baptiſmus, & teſtimonium gratiæ & Symbolum rerum arcanarum ſpiritualiúmque, & nota externa Chriſtianiſmi.

32 Etſi autem de prima ſignificatione videtur ſatis ſupra dictum eſſe: tamẽ hîc quò omnia tanquam ſub vnum conſpectum veniant breuiter repetenda ſunt.

33 Primo loco diximus Baptiſmũ eſſe teſtimoniũ gratiæ: quod ita accipiendum eſt: Baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ, cùm exhibitæ tùm applicatæ.

34 Exhibitæ quidem, quia vt circumciſio figurabat Iudæis Chriſtũ vẽturum: ita Baptiſmus eundẽ veniſſe nobis teſtatur: Applicatæ verò, quia Baptiſmus eſt σφραγὶς, qua Deus obſignat gratiam ei, qui iuxta Chriſti inſtitutionem lauacro Baptiſmatis abluitur.

35 Cùm igitur Chriſtus ſit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Moſen data eſt, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum quem adueniſſe teſtatur Baptiſmus: & Paulus dicat: Quotquot baptizati ſunt, Chriſtum induerũt: meritò Baptiſmus teſtimonium gratiæ dicitur, cùm exhibitæ tùm applicatæ.

36 Secundò, propoſuimus Baptiſmũ eſſe Symbolum rerum arcanarum & ſpiritualium. Symbolũ dicimus propter comparationem rerum viſibilium & ſignatarum. Eſt etenim Baptiſmus Symbolũ quatuor rerum maximarum, videlicet, hiſtoriæ, gratiæ, doni & conformitatis. Sed hæc clariùs repetenda ſunt.

37 Baptiſ-

37 Baptiſmus eſt Symbolum hiſtoriæ, videlicet Chriſti. Pingitur enim in eo mors, ſepultura & reſurrectio Chriſti. Nam merſio in aquam, mortem figurat: mora ſub aquis, ſepulturam adumbrat: Extractio de aquis, reſurrectionem repreſentat: ſicuti Paulus Roma.6. clariſſimè docet.

38 Baptiſmus eſt Symbolũ gratiæ, vt qui teſtetur eos qui baptizantur, virtute mortis, ſepulturę & reſurrectionis Chriſti ablui à peccato, inſeri Chriſto, regenerari & in communionem corporis Chriſti recipi.

39 Nam quòd per Baptiſmũ mũdemur à peccatis, inſeramur Chriſto, & recipiamur in communionem corporis Chriſti, hoc eſt, Eccleſiæ: fit beneficio corporis Chriſti quo induimur, & ſanguinis quo abluimur.

40 Siquidem Chriſtus in Baptiſmo fit baptizatis emũdatio, tegumẽtũ & caput, quã ob cauſſam ipſe baptizari voluit, vt ſignificaret baptizatos illi inſeri, ſanguine eius ablui, & omnes baptizatos vnũ corpus myſticum vnius capitis Chriſti fieri iuxta illud: per vnũ Spiritũ nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus.

41 Eſt præterea Baptiſmus Symbolum Domini. Nam teſtatur de virtute mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini in nobis.

42 Quòd enim morimur peccato, virtute mortis Chriſti fit: quòd reluctamur peccato, vt quieſcat, & Spiritus imperium non excutiat, efficacia ſepulturæ Chriſti fit. Quòd autem de peccati ſepulchro in nouã vitam reſurgimus, id quoq; in efficacitate reſurrectionis Chriſti in nobis.

43 Hoc clarè Paulus docet cùm ait Roman.6. An neſcitis quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus per Baptiſmum in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriã Patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nam ſi inſiti ſumus ſimilitudini mortis eius, etiam reſurrectionis erimus, &c.

44 Est præterea vt proposuimus Baptismus Symbolum conformitatis. Testatur enim nos debere cõformes fieri imagini filij Dei, cùm in morte & sepultura, tum etiam in resurrectione.

45 Admonebit igitur nos Baptismus crucis ferendæ in hac vita cum Christo, item, mortis corporalis & resurrectionis.

46 Nam si Christus qui caput est, per mortem introiuit in gloriam: nos profectò qui eius membra sumus, non poterimus alia via ad gloriam beatitudinis peruenire.

47 Quotiescunq; ergo premimur cruce, reuocemus in memoriã Baptismum nostrum, qui nos cruci subiectos fore significat: non ita tamen vt sub cruce perpetuò prostrati iaceamus, sed vt cum Christo tandem ad gloriam beatitudinis perueniamus, iuxta illud: Compatimur, vt vnà cum eo regnemus.

48 Postremò, proposuimus Baptismum esse externam tesseram, hoc est notam professionis Christianismi, & veluti σύνθημα quoddam militare, quo Christi milites à Satanæ mancipijs discernantur: modò Baptismus non destituatur sua spirituali significatione.

49 Hinc clarissimè colligitur vsus Baptismi & eius salutaris meditatio: de quo Petrus 1. Pet. 3. sic scribit: Baptismus est bonæ conscientiæ stipulatio cum Deo per resurrectionem Iesu Christi.

50 His verbis significat Petrus Baptismũ esse mutuam pactionẽ Dei & conscientiæ hominis. Dei quidẽ promittentis & offerentis gratuitam salutem propter Filium: conscientiæ verò respondentis, id est, accipentis fide promissam & oblatam gratiam.

51 Verùm in hac mutua pactione plura concurrunt. Nam vt ex parte Dei paciscentis, doctrinam & consolationem habemus: ita ex parte nostri, admonitionem capiemus.

52 Ex pacto Dei colligit fides, 1. quòd Deus placatus sit per Filium. 2. quòd Christi beneficia & merita do-

nentur ritè baptizatis. 3. quòd baptizati in filios ſint adoptati. 4. quòd Pater velit nos ſuo Spiritu regere. 5. quòd velit nos eripere è morte æterna, & donare vita æterna.

53 Pactione hominis admonemur de obligatione, de ſpe, de glorificatione, de pœnitentia, mortificatione & cruce, & de reſurrectione ad æternam vitam & gloriam immortalem.

COENA DOMINI.

1 COEna Domini (alteram ſignũ gratiæ in nouo Teſtamento) in qua panis & vinum Symbola corporis & ſanguinis Domini diſtribuuntur, eſt Sacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemptionis.

2 Seu, Cœna Domini eſt obſignaculum promiſſionis Euangelij, videlicet quo Deus obſignat credentibus omnia beneficia, quæ Filius ipſius meruit nobis obedietia ſua, traditione corporis & effuſione ſanguinis ſui. Ideò dicitur in inſtitutione: Hoc eſt corpus meum, quod traditur pro vobis: Hic eſt ſanguis meus, qui effunditur pro multis, &c. Hic eſt calix nouũ Teſtamentum in ſanguine meo.

3 Promiſſio ergo quæ obſignatur credentibus hoc Sacramento, non eſt particularis alicuius gratiæ, ſed omnium beneficiorum Chriſti.

4 Diſtinguendum eſt autẽ accuratè vt in omnibus Sacramentis: ita etiam in hoc, inter ceremoniam ſeu ritum externum cui Sacramenti nomen tribuitur, & rem promiſſam in Euangelio, quæ hoc Sacramento obſignatur legitimè vtentibus.

5 Ritus ipſe ſeu externum ſignum ſentitur, ſignificat, obſignat: ſignatum, hoc eſt, promiſſio creditur, ſignificatur, obſignatur.

6 Promiſſio ipſa id eſt, res ſignata ſæpiſſimè in Scri-

pturis

pturis alia atq; alia verborum forma proponitur. Semen mulieris conteret caput Serpentis: Benedicentur in semine tuo omnes cognationes terræ: Beati qui cõfidunt in eo: Qui credit in Filium, habet vitã æternã: Christus est natus à Deo sapiẽtia, iustitia, sanctificatio & redemtio, &c. Omnes huiusmodi sententiæ vbicunque leguntur, de re signata loquuntur.

7 Ioannis 6. Manducatione carnis Christi, & potatione sanguinis ipsius pingitur summa promissionis Euangelij: vt qualis sit fides, qua percipimus promissa bona, & quæ sit eius vis in corde, ad erigendũ hominẽ luctantẽ cum peccato, mundo, Diabolo intelligatur.

8 Atque sanè eandem ob caussam Christus Sacramentum promissionis Euãgelij sub signis panis & vini instituit: videlicet vt ex comparatione effectuum, vis fidei sentiretur, qua promissa bona apprehendimus, retinemus, possidemus.

9 Vt enim panis & vinum hominem fame quodãmodo prostratum, & de vita periclitantẽ rursus erigunt, fouent, confortant, viuificãt, atq; adeò refectum exhilarant: ita fiducia Christi tradẽtis corpus suum, & effundẽtis sanguinem suum pro nobis in remissionem peccatorum, nos prostratos à Diabolo, ac veluti mortuos in peccatis, rursus erigit, à morte liberat, fouet, cõfortat, viuificat, nõ ad caducam, sed ad æternam vitam: vnde cor supra modum in tanti boni fruitione exhilaratur. Hinc intelligi potest, cur apud Ioannem comedere carnem Christi bibereq; eius sanguinem, & in Christum credere, pro eodem ponantur: & cur Augustinus dicat: Crede & manducasti.

10 Atque ex hoc est, quòd Patres sæpe, cùm agunt de cœna Domini, proferant dicta ex sexto capite Ioannis: non quòd existiment Dominum illic locutum esse de Cœna: sed quia in legitimo vsu Cœnæ, fides rei promissæ, sub manducationis & potationis nominibus, illic à Domino exprimitur: cuius promissionis Cœna pignus est.

11 Est autem semper tenenda regula: omnis promissio fide accipitur. Vt ergo sensu signum sumitur: ita promissio fide accipitur, retinetur, possidetur.

12 Iam tenemus proprium finem Cœnę Domini: qui est obsignatio promissionis Euangelij, qua fides confirmatur. Verùm vt meditatio & vsus huius Cœnæ nobis dulcior euadat, altiùs repetemus, & distinctiùs de vsu legitimo & fine institutionis dicemus.

13 Primùm ergo, Cœna Domini est Sacramentũ institutum, in memoriã corporis Christi traditi pro nobis, & sanguinis ipsius effusi pro multis in remissioné peccatorum: iuxta dictum Domini: Hoc est corpus meum traditum pro vobis: Hic est sanguis meus, qui effunditur pro multis in remissionem peccatorum.

14 Secundò, Cœna Domini est Sacramentum incorporationis nostri in corpus Christi. Ita enim Paulus ait: Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est? Calix cui benedicimus, nónne cõmunicatio sanguinis Christi est? Atque hoc est quod habet promissio, Ioan. 6. Qui manducat carné meam in me manet, & ego in eo.

15 Ad hanc incorporationem & mansionem in corpore Christi, non requiritur applicatio corporum physica, sed spiritualis copulatio per fidem: vt Christus exponit, & ratio Sacramentalis postulat.

16 Tertiò, Cœna Domini est Sacramẽtũ educationis nostri spiritualis in corpore Christi. Vt enim per Baptismũ abluimur sãguine Christi: ita in Cœna abluti & regenerati, corpore & sanguine Domini alimur.

17 Hîc rursus cauendum, ne carnaliter sapiamus cum Capernaitis. Distinguantur ergo manducationis modi. Est enim alia manducatio Sacramentalis tantùm, alia spiritualis tantùm, alia spiritualis & Sacramentalis simul, quam requirit institutio Christi, hoc est, legitimus Cœnæ vsus.

18 Sacramentalis mãducatio & potatio est externa & sensibilis manducatio panis, & potatio vini: cui ex ordi-

ordinatione diuina, ſpiritualis manducatio & potatio quæ ſola fide fit, reſpōdet. Nā illa huius Symbolū eſt.

19 Verùm vt externa illa ceremonialis, poteſt eſſe ſine ſpirituali: ita ſpiritualis, ſine externa: quemadmodum perſpicuè docet Auguſtinus, de ciuitate Dei, lib. 21. cap. 25.

20 Carnalem manducationem, qualem ſomniauerunt Capernaitæ & quidam cum illis, ipſe Dominus Ioannis 6. duobus refutat argumētis; Quorum prius à ſigno: poſterius, ab vſu petitur.

21 A ſigno: Quid ſi videritis filium hominis aſcēdere vbi erat prius? ſignificans (vt Athanaſius rectè intelligit) aſcenſionem, & carnalem manducationem carnis Chriſti, non poſſe ſimul conſiſtere.

22 Ab vſu: Spiritus viuificat, caro non prodeſt quicquā, hoc eſt (vt ipſe contextus conuincit) mādducatio carnalis eſt inutilis: Spiritualis autem viuificat.

23 Quid? Adéſtne ergo corpus Domini pro nobis traditum, & ſanguis ipſius pro nobis effuſus, verè & ſubſtantialiter in Cœna? Adeſt quidem, non ratione loci. Nam ſi locū ſpectes, corpus Chriſti in cœlo eſt περίγραπτον: ſed ratione fidei hominis legitimè vtētis ſacra Chriſti Cœna. Hæc enim fides coniungens nos cum filio Dei, facit vt multo arctiùs carni & ſanguini Chriſti mediante Λόγῳ iungamur, quā iungimur pani quem comedimus, & vino quod bibimus. Ea eſt enim vis fidei, vt iungat remotiſſima: idque arctiſſimè. Vbi autem fides non adeſt, nulla fit coniunctio niſi Sacramentalis tantùm, quæ cedit vtenti in iudicium.

24 Nec cum his pugnat, quòd Paulus affirmat reos fieri corporis & ſanguinis Domini, qui indignè manducant hunc panem, & bibunt hunc calicem.

25 Nam eadem eſt ratio de indignè audientibus verbum, & indignè ſumētibus Baptiſmum. Qui enim audit verbum Dei indignè, reus fit verbi Dei. Siquidem, Qui non crediderit, condemnabitur.

26 De Baptiſmo hæc ſunt Auguſtini verba: Sicut

qui manducat corpus & bibit ſanguinem Domini indignè, iudicium ſibi mãducat & bibit: Sic qui accipit indignè Baptiſma, iudicium accipit non ſalutẽ. Cùm Auguſtinus hîc nominat corpus & ſanguinẽ Domini, loquitur Sacramentaliter tribuens ſigno nomẽ rei.
27 Quartò, Cœna Domini eſt Sacramẽtum & pignus noui Teſtamenti, id eſt, promiſſionis remiſsionis peccatorum, videlicet quòd Deus hoc Sacramẽto tanquam ſigillo obſignet, quòd velit propitius eſſe, & remittere peccata credẽtibus. Ideò in verbis inſtitutionis dicitur: Hic calix eſt nouum Teſtamẽtum in meo ſanguine, id eſt, hic calix eſt pignus & ſigillum promiſsionis de remiſsione peccatorum.
28 Quintò, Cœna Domini eſt Sacramentum coniunctionis communicãtium inter ſe, tanquam membrorum eiuſdem corporis, cuius caput eſt Chriſtus. Sicut vnus panis, ita multi vnum corpus ſumus. Hinc mutua dilectio manat.
29 Sextò, Cœna Domini eſt pignus & teſtificatio de reſurrectione noſtri per virtutem reſuſcitati Chriſti, cuius membra ſumus.
30 Nam ad hunc ſcopum omnia ſuperiora pertinent. Ideò Dominus ait: Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, ego ſuſcitabo eum in nouiſsimo die.
31 Porrò, quoniam Paulus requirit probationem eius qui velit Dominica Cœna vti: modum probationis inquiramus.
32 Paulus 2. Cor. 13. de probatione ſic ait: Vos ipſos tẽtate, an ſitis in fide, an nõ cognoſcitis, vos ipſos, quòd Ieſus Chriſtus in vobis eſt, niſi ſicubi reprobi eſtis?
33 Hęc antitheſis, qua reprobi & probati opponuntur, illuſtris eſt. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt, & Chriſtum habitantem in ſe ſentiunt: ita reprobos eos ſtatuit, qui fide carent, & Chriſtum in ſe habitantem non ſentiunt.
34 Quare iuſta probatio & examen in hoc cõſiſtit,

vt verè ſentiatur fides, & Chriſti præſentia in nobis: idq́ue ex virtute ſpiritus eius, nos ad pietatis ſtudium excitantis.

35 Quicunque ergo hanc ſacrã Cœnam dignè vult percipere, exploret apud ſeſe, an vera pœnitentia ſentiatur: experiatur, an ſtatuat victimã Chriſti ſatisfactionem eſſe pro peccatis totius mundi: examinet ſe, an in hũc ſatisfactorem viua fiducia recumbat, excutiat, num ſentiat Chriſtum in ſe habitantem & oſtendentem ſuam præſentiam, ex ſpiritus ſua efficacia: videat, an firmum propoſitum habeat peccatũ poſthac vitandi, ac Deo totam ſuam vitam approbandi.

36 Vanum eſt figmentum Papiſtarum: qui, tanquã neceſſariam ad hanc probationem, requirunt confeſſionem quam vocant auricularem.

37 Nam ſi ea neceſſariò requireretur ad probationem, quæ vſum Cœnæ præcedit, Paulus non diceret: Probet ſeipſum homo: ſed potiùs, Probetur per aliũ: nec Apoſtoli & eorum ſucceſſores, multis annis eam neglexiſſent.

38 Neque tamen repudio pædagogicã illam cõfeſſionem, quæ in noſtris Eccleſijs eſt vſitata: præſertim cum habeat ſuum vſum in rudioribus informandis.

39 De vera autem confeſſione & neceſſaria ex verbo Dei ſic ſentiendum eſt. Si adeſt pœnitentia & vera fides, non opus eſt alio confeſſionis genere, quàm quo ſancti homines Dei, Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Abraham, Dauid, Daniel, &c. veniã de maximis ſceleribus impetrarunt à Deo, qui ſolus peccata condonare & delere poteſt.

40 Quantum autem ad publicam confeſſionem attinet, quæ fit ab ijs, qui Eccleſiam aliquo ſcãdalo offenderũt, regulam à Domino præſcriptam, & exemplum Pauli, congruens cum regula, ſequi oportet.

41 Verùm hoc diligenter & prudenter moderatores diſciplinæ cogitent, vt faciat ad ædificationẽ, non ad deſtructionem.

APPENDIX DE COENA.

1 Voniam alibi à nobis & sæpè de sacra Christi Cœna scriptum est, nolo hîc prolixior esse: sed solummodo dicam de Christi cõsilio, instituentis hanc Cœnam, & de legitimo Cœnæ vsu.

2 Christus veteribus Sacramentis, quibus præter obsignationẽ gratiæ, ipsius aduentus in carnẽ & mors adumbratur, finem imponẽs, noua instituit Sacramẽta, quibus prȩter obsignationem gratiȩ, ipse exhibitus esse significatur. Atque hoc discrimen in vniuersum tenendum est, inter Sacramenta vetera & noua.

3 Sunt autem Sacramẽta exhibiti Christi, Baptismus & Cœna Domini. Illo inauguramur corpori Christi & regeneramur: hac alimur, noui homines effecti. Vtrumque signum gratiæ est, & signaculum fauoris Dei erga legitimè vtentes.

4 Verùm si de modo prædicandi quæritur, ex scriptura discendus est. Externo signo, quod Sacramentũ dicitur, tribuit Scriptura nomen rei quæ Sacramento significatur & obsignatur: idque eo consilio, vt finis & vsus instituti Sacramenti intelligatur.

5 Circumcisio Gen. 17. dicitur fœdus. Verũ ne quis hîc hæreret in re externa, seu in opere operato (vt loquuntur) tanquam res externa, seu opus operatũ per se fœdus esset, mox Dominus in eodẽ capite se interpretatur, & dicit circumcisionẽ signum fœderis esse.

6 Quoties ergo res diuinitus ordinata dicitur fœdus, sciendum est, quod perinde sit ac si diceretur, est signum fœderis.

7 Verùm quia signorum non eadẽ est ratio, Paulus ad Rom. 4. σφραγῖδα interpretatur, hoc est signũ obsignans rẽ promissam, seu signaculum quo res promissa ex pacto mutuo inter Deum & hominem obsignatur.

Vt Circumcisio est σφραγὶς iustitiæ fidei, Hoc est, Circumcisio est obsignaculum Dei, videlicet quo Deus obsignat credenti iustitiam.

8 Hinc catholica regula sumẽda est: Omne Sacramentum est σφραγὶς, id est, signaculũ Dei, quo res promissa legitimè Sacramento vtenti obsignatur.

9 Cùm ergo dicitur: Baptismus est lauacrum regenerationis, sensus est, Baptismus est σφραγὶς, id est, obsignaculum, quo Deus testatur legitimè vtentem Baptismo regenerari, eique regenerationis gratiam obsignari.

10 Similiter cùm dicitur: Panis est corpus Christi, vinũ est sanguis Christi, sensus est, Panis est obsignaculum corporis Christi traditi pro nobis, Vinum est obsignaculum sanguinis Christi effusi pro multis.

11 Hoc expressiùs dicitur cũ Dominus ait: Hic calix ex nouum Testamẽtum in meo sanguine, hoc est, Deo ipso interprete, hoc vinum est signum & σφραγὶς noui Testamenti, videlicet, quo Deus obsignat legitimè vtenti suum fœdus de remissione peccatorũ, propter meritum effusi sanguinis.

12 Et Paulus 1. Corinth. 10. dicit panem esse κοινωνίαν corporis Christi, & calicem esse κοινωνίαν sanguinis Christi, hoc est, vt ipse contextus conuincit: Panis est signum & obsignaculum, quòd legitimè vtentes sacræ Christi Cœna iungantur toti Christo: idq; pane quidem sacramentaliter, spiritu vero Christi efficaciter: quo spiritu sanctissimę Christi humanitati iungimur.

13 Quòd autem hæc coniunctio sit spiritualis, quę figuratur ceremoniali manducatione & potatione, modus ipse copulationis ostendit.

14 Nam vt Christo capiti iungimur nõ nisi Christi spiritu: ita etiam inter nos κοινωνοὶ efficimur eodem Spiritu, cuius cõsociationis vnus panis ex multis granis constans, Symbolum est & testimonium.

15 Verùm quia prima & principalis copula fit cũ Christo capite, rectè fit in nostris Ecclesijs, quod etiã

ſingulis ægrotantibus & petentibus porrigatur ſacra Chriſti Cœna, vt morituris obſignetur vita æterna in Chriſto promiſſa. Hęc plana & vera ſunt, exſtructa ex ſolido verbo Dei.

16 Hinc iam exſtruamus claram & perſpicuam definitionem Sacramenti Cœnæ Dominicæ, quæ faciat ad ædificationem conſcientiarum.

17 Cœna Domini eſt σφραγὶς, id eſt, obſignaculum, quo Filius Dei legitimè vtẽtibus hac Cœna, obſignat omnia beneficia, quę nobis meruit ſua obediẽtia, traditione corporis in mortẽ, & effuſione ſanguinis ſui.

18 Legitimè vtentes ſunt, qui fidem in promiſſionem afferunt. Sine enim fide promiſſio nec accipitur nec obſignatur, iuxta regulam: Omnis promiſſio fide accipitur.

19 Hinc ſequitur pactionem duplicem in ſacræ Cœnæ vſu requiri. Vnam, à parte Filij Dei. Alteram, à parte hominis legitimè vtentis Sacramento. Filius Dei promittit remiſſionem peccatorũ legitimè vtenti, cum qua remiſſione omnia beneficia Euangelij cõiuncta ſunt. Homo viciſsim fide in promiſsionem recumbit, obligat ſe ad perſeuerantiam, in fide & bona conſcientia.

20 Huius mutuæ pactionis & dulciſsimi fœderis, σφραγὶς, hoc eſt, obſignaculum, eſt ſacra Chriſti Cœna, de qua Cœna, regula in omni Sacramento obſeruanda, tenenda eſt. Nihil habet rationem Sacramẽti extra vſum diuinitùs ordinatum, qui vſus in actione legitima cernitur.

21 Porrò vſus requirit cogitationem & meditationem: videlicet, cur Chriſtus ſit pro nobis mortuus, cur effuderit ſanguinem, & quid requirat ab vtentibus.

22 In hac enim cogitatione ſentitur vis fidei, & intelligitur cur promiſsio Euãgelij & fides, qua promiſſio accipitur, mãducatio carnis Chriſti, & potatio ſanguinis ipſius, dicuntur.

23 Nam vt homo fame corporali & ſiti corporali

preſſus, mortis periculo proximus eſt, ſed recreatur rurſus, colligit vires & exhilaratur eſu panis & potu vini: ita hominis anima proſtrata & victa fame ſpirituali, & ſiti ſpirituali, vt mortis ętern ę periculo ſubiaceat, erigitur rurſus, roboratur & exhilaratur fiducia Chriſti, qui tradidit corpus ſuum, & effudit ſanguinē ſuum pro nobis, in remiſſionem peccatorum.

24 Hæc fides vſu Cœnæ confirmatur. Ideò ab Auguſtino rectè dictum eſt: Crede & manducaſti.

25 Ceremonialis enim manducatio, Spiritualis eſt obſignatio, in legitimè vtentibus ceremonia.

26 Cum hoc principali fine, qui eſt obſignatio gratiæ (qua obſignatione fides confirmatur) plures ſunt coniuncti, vt Inſertio legitimè vtētis in corpus Chriſti: Conſociatio ſpiritualis communicantium ſimul: Obligatio vtentis legitimè ad fidem & bonā cōſcientiam: Teſtimonium confeſſionis publicum: Teſtificatio conſenſionis in tota doctrina & cultu: Teſſera ſeiunctionis à caſtris Satanæ, & ab omnibus ſectis alienis à Chriſti vera agnitione.

27 Hac breui explicatione contenti ſimus, maneamus in Chriſto, vt in nobis maneat, abſtineamꝰ ab inutilibus diſputationibus, quibus hominū animi auocantur à vero Cœnæ vſu, atq; ita dulciſſimi huius fœderis non ſolū fructum amittunt, verumetiam ſibi accerſunt iudicium, propter abuſum tanti Sacramenti.

MISSA PAPISTICA.

1 IN idolo Papiſtico, quod miſſam vocant, plurimæ & horrēdæ ſunt abominationes, quæ ſuperant omnium temporum idolomanias. Quare qui pius eſſe vult, non minus iſtud idolum fugiet, quàm antiquum ſerpentem, qui primos noſtros parentes ſeduxit.

2 Sunt enim in miſſa Papiſtica, præter multa alia,

Vanitas,

Vanitas, Superstitio, Turpis quæstus, Sacrilegiũ, Magica incantatio, Blasphemia, Idololatria, Seductio, Fucus meretricius.

3 Vanitas est, quòd fingunt missam cultum Dei, eumque præcipuum in Ecclesia, contra manifestam Scripturam: Frustrà colunt me mandatis hominum.

4 In omni cultu Dei, necessariò tria cõcurrunt, videlicet opus mandatum, fides agẽtis, & finis proprius, quæ omnia in missa Papistica desiderantur.

5 Nam nec mandatũ Dei, quod omnis diuini cultus fundamentum est, proferre possunt, nec fides ibi esse potest. Est enim ex verbo. Quare cùm verbum nõ habent, nec fides adest, quæ sola directrix operis est in proprium cultus Dei finem, qui est gloria Dei.

6 Superstitio est in gesticulationibus, saltationibus histrionicis, vestibus, expansione brachiorum, incuruationibus, & in multis alijs nugis, quas omnes recitare longum foret.

7 Turpis quæstus est, quòd prostituant suam missam tanquam meretricem, pro pecunia, & promittũt emtoribus quicquid postulant, nautis felicem nauigationem, virginibus maritos, meretricibus amatores, militibus victoriam, parturientibus partum facilem. Breuiter, nihil est quod non promittant Papales sacrifici, pecuniam numerãtibus, adeò vt ex hoc quæstu, infinitos thesauros, fundos, possessiones, regna collegerint. Quare non mirum est quòd Papa suum istud idolum, gladio & igni tueri conatur, fidelissimus toparcha Satanæ.

8 Sacrilegium est, quòd Papistę cœnam, quam Dominus voluit perpetuum suæ volũtatis testimonium esse, & testamentum inuiolabile, mutilent, sublato vsu sacri calicis.

9 Quid dico de calice sublato? imò totam Cœnam aboleuerunt, abolita cõmunicatione. Nam cùm vnus seorsum suũ epulũ habeat, quid aliud est quã Cœnam in aliam formã conuertere? Quid quæso hoc aliud est,

quam

quã ſi quis ſeipſum Baptiſmate ſubinde ablueret? quo profectò nullum fœdius cogitari poteſt ſacrilegium.

10 Magica incantatio eſt, quòd Papiſtæ ſe gloriẽtur quinq; verbis poſſe Chriſtum de cœlo deducere. Nam verba quæ vocant cõſecrationis, quinque dicunt eſſe, videlicet: Hoc eſt enim corpus meum. Enim addunt, vt ſit numerus impar, & hoc pronunciat ſacrificus inflando crucem in panem, vt magia ſit efficacior.

11 An non iſta magis conueniant nefandis gentiũ ſacris, quã Chriſti inſtituto? Iuſtinus Martyr refert ſimilẽ ritũ ſeruatũ fuiſſe olim, in ſacris Solis (quẽ μύθραν ſacerdotes ipſius vocarũt) in quibus vſus panis & aquę fuit, ſed nulla vox à ſpectatoribus audiebatur niſi hęc ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύναθε. An non ab his Solis Sacerdotibus videntur Papiſtæ ſuum miſſandi ritum didiciſſe?

12 Blaſphemia horrẽda in Filiũ Dei eſt, quòd fingant miſſam ſuam ſacrificium eſſe, quo illorũ peccata expiantur, qui miſſas illas pro ſe celebrari curauerint.

13 An non hoc eſt conculcare pedibus ſanguinem Chriſti? An non hoc eſt miſerum Sacrificium in locum Chriſti, imò ſupra Chriſtum extollere? Quid eſt profanare paſſionem Chriſti, ſi hoc non eſt?

14 Hoc ſuum ſacrificium non tantùm valere pro viuorum peccatis expiandis contẽdunt, verumetiam pro mortuorum. Hinc illa magnifica palatia Papiſtarum, hinc cœnobia ſplendore ſuperantia aulas Imperatorum, hinc firmitas regni pontificij. Quæris certiorem notam Antichriſti?

15 Huic blaſphemo errori refragatur tota Scriptura. Nam ſi verũ eſt, Chriſtum eſſe ſemen mulieris, cõterens caput ſerpentis: Si verũ eſt, Chriſtũ eſſe agnum tollẽtem peccatum mundi: Si verũ eſt, Chriſtum, vna oblatione ſemel tantum facta, cõſummaſſe in æternũ ſanctificandos: Breuiter ſi verũ eſt, Chriſtum eſſe vnicum Mediatorem inter Deum & homines, profectò diabolicum mendacium eſt quod Papiſtæ fingunt, ſuã miſſam eſſe ſacrificium pro viuis & mortuis.

16 Iam

16 Iam verò quia Scriptura solui non potest, non habet micam veritatis Euangelicæ in se, qui istud Papisticum figmentum non vidit continere detestandam in Christum vnicum Mediatorem nostrum, blaphemiam.

17 Idololatria horrenda admiscetur in isto sacro pontificio. Nam ne quid impietatis prætерijsse videãtur, non solùm Sanctos inuocant, verumetiam ipsum panem, postquam illum magica incantatione intoxicauerunt, adorandũ prostituunt. Leuant enim ipsum in altum, vt circumstantes illum vt Deum adorent.

18 Non hac idolomania plusquam ethnica sunt contenti, sed reponunt panem intra cancellos, accendunt coram eo candelas, iubent eum adorari, circumferunt sæpe in monstrantijs, vt vocant, vt adoretur.

19 Si hæc non est idololatria detestanda, nulla vnquam fuit in mũdo. Nam hæc facilè superat alias impietate, & omnis generis abominatione.

20 Seductio est maxima & nocentissima, quòd ista missa Papistica, ad miseros homines carnali fiducia inebriãdos aptetur: adeò vt miseri homines hoc amuleto putent se expellere omnes noxas, idque sine fide & pœnitentia. Quinetiam ter stulti homines auditu missæ, seu potiùs inspectione histrionicæ saltationis, armari se putant, & aduersus Deũ, tanquam tuto præsidio muniti, multò licentiùs peccare audent, & obstinatiores redduntur.

21 Fucus meretricius est, quo pingunt suã missam, ne appareat eius turpitudo. Adhibẽt sacras lectiones, preces Græcas, exhortationes Hebręas, gratiarũ actiones Latinas, quæ omnia per se sunt bona.

22 Verùm res ipsa aliter se non habet quàm cum Thaide, quæ vt amatores habeat, faciem pingit fuco, collũ auro ornat, vestibus splendidis se induit, nihilominus tamen est fœdissima meretrix, pernicies eorum qui ipsius amplexus amauerint.

ADIAPHORA.

1
Væ Basilius τὰ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μέσα, Naziãzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα, ea Chrysostomus scribẽs in Epistolam ad Romanos λόγῳ ζ, ἀδιάφορα nominat, quo nomine nunc Doctores Ecclesię vtuntur in certo operum & actionum genere.

2 Et vocant ἀδιάφορον tertium genus operum. Nam cùm tria sunt operum genera, videlicet mandata, prohibita, & quæ nec mandata nec prohibita sunt. Huic tertio generi nomen ἀδιάφορον tribuerunt.

3 Est ergo ἀδιάφορον opus, seu res, seu actio, quę nec mandatur, nec prohibetur, neque expressè, neque implicitè vllo verbo Dei.

4 De adiaphoris sequentes distinctiones tenendæ sunt, ne quis error in eorum vsu committatur.

5 Genus operis in specie nõ expressè præcepti vel prohibiti, aut est pręceptũ aut prohibitũ. Si genus pręceptũ est, opus ἀδιάφορον censebitur: at si genus prohibitũ est, nequaquam opus mediũ & indifferẽs dicetur.

6 Vetitum est in genere, ne quis colat Deum mandatis hominum: ergo missa quæ sub vetito genere cõtinetur, non est in adiaphoris ponenda. Nam in genere est prohibita.

7 Hoc genus: Decorum in Ecclesia seruãdum est, mandatur: Sed circumstantiæ loci, temporis, vestitus, sunt liberæ & indifferentes.

8 Discernẽdum est inter libertatem & vsum adiaphororũ in Ecclesia. Natura & per se liberum est sine pallio sacro Cœnam celebrare. Sed propter ordinationem Ecclesiæ non est vsus liber.

9 Qui enim violat Ecclesiasticã politiã peccat multis modis. Primũ enim reus fit violati ordinis in Ecclesia. Deinde autoritatem magistratus contemnit. Tum infirmorum conscientias vulnerat. Postremò nocet exemplo,

exemplo, & charitatem erga fratres violat.

10 Quantũ ad rerum indifferentium vſum priuatũ attinet, Paulus diſcernit inter fidem & factum. Fidem probat Paulus; Exempli cauſſa, vt ſi quis credit ſibi licere veſci quolibet cibo. Factum improbat, ſi fiat cum offendiculo infirmorũ. Omnia, inquit, munda mũdis, ſed malum eſt homini, qui per offendiculum veſcitur.

11 Præterea adiaphora conſideranda ſunt dupliciter. Primùm in ſe vt ſunt res mediæ. Deinde ex ratione perſonarum, quæ illis vtuntur.

12 Si per ſe conſiderantur, neque placẽt, neque diſplicent Deo: vt cantare in choro, aut quodlibet aliud opus medium facere: vt ieiunare, &c.

13 Verùm ſi ex qualitate perſonarum conſiderantur, magnum eſt diſcrimen.

14 Si perſonæ vtentes adiaphoris ſunt fideles, placet vſus adiaphororum Deo, non vt cultus per ſe, ſed propter aliud.

15 At ſi vtẽtes adiaphoris ſunt infideles, quoniam illorũ mens & conſcientia eſt polluta, nõ poteſt adiaphororum vſus Deo placere.

16 Breuiter, fides & charitas ſolæ moderãtur vſum rerum indifferẽtium. Nam vt fides nouit, quid liceat: ita charitas ſpectat, quid proſit.

17 Has regulas ſi cogitarent quidam, minus turbarent infirmos inutilibus diſputationibus, & magis ſtuderent concordiæ & ædificationi mutuæ.

VETVS ET NOVVM TESTAMENTVM.

1 Nte omnia firmiſſimè tenendũ eſt, quòd omnibus tẽporibus inde vſq; à lapſu primorum parẽtum eadem fuerit & ſit ratio conſequendæ ſalutis & vitæ æternæ, videlicet per vnicum Chriſtum, cuius iuſtitię efficiuntur

ficiuntur participes, quotquot in ipſum credunt.

2 Quare quantum ad expiationem peccati attinet, vnum eſt fœdus ſeu Teſtamentum Dei perpetuũ, quo Deus ſe obligat ad remittẽdum peccata omnibus, qui ad Chriſtum confugiunt.

3 Etſi autem huius fœderis, ſi verbum hoc ſpectes, nulla facta eſt mentio, antequam Dominus hoc fœdus cum Abrahamo inijt: tamen res ipſæ quæ ad ſubſtantiam huius fœderis pertinent, ſemper Patribus, etiam ante diluuium, notiſſimæ erant.

4 Res voco promiſſionem reparationis per Chriſtum, & fidem huius promiſſionis. Nam promiſſio in Deo, & fides in homine, ſunt huius fœderis partes, vt ita dicam, ſubſtantiales.

5 Pactio inter Deum & Abrahamũ hæc fuit: Statuam, ait Dominus, pactum meum inter me & te, interque ſemẽ tuum poſt te in generationibus ſuis, fœdere ſempiterno, vt ſim ſcilicet tibi in Deum, & ſemini tuo poſt te.

6 Hîc primùm conſideranda eſt materia ſiue fundamentum huius fœderis, quod eſt promiſſum ſemẽ. Nam quicquid Deus promittit ſalutare, ratum eſt in Filio qui nos cum Patre reconciliat.

7 Deinde cogitãda eſt bonitas & φιλανθρωπία Dei, qui tantam rationẽ humanæ fragilitatis habeat, quòd ſe velit etiam fœdere obſtringere, vt ſciamus immobile ipſius conſilium eſſe, de fauore ipſius erga nos.

8 Adhæc, perpendẽda eſt amplitudo promiſſionis factæ Abrahamo, videlicet, quòd ad ſemen Abrahę ſe extendat, idque in ſempiternum. Verum autẽ Abrahæ ſemen definit Paulus, Roma. 4. Gala. 3. eſſe omnes qui inſiſtunt veſtigijs fidei Abrahæ, hoc eſt, qui credũt promiſſioni gratiæ, ſicuti Abraham fecit.

9 Præterea cùm hoc fœdus ſempiternum dicitur, ſignificatur quòd Deus immortalitatem det ſuis confœderatis. Nam ſi periremus per mortem, nullo modo conſtaret perpetuitas fœderis, cùm Deus ſit Deus

viuorum, hoc eſt, non ſolùm creator & ſuſtentator, ſed etiam ſaluator & donator æternæ vitæ.

10 Quoties igitur huius fœderis fit mentio, toties prædicatur immortalitas confœderatorum Dei. Primũ enim ſpiritu, Deinde corpore & ſpiritu æternùm viuent.

11 Huic pacto reſpondet fides Abrahæ & ſeminis eius. Nam cùm Deus ſe nobis fœdere obſtringit ad dandam ſalutem, ſimul nos obligat ad fidẽ & nouam obedientiam ex fide præſtandam. Ideo dicit Abrahamo: Ambula coram me & eſto perfectus.

12 Vt hoc æternum fœdus Dei cum Eccleſia habet fundamentum & materiam, ſemẽ promiſſum: ita varijs typis olim adumbratum, tandem Chriſti aduentu in mundum completum eſt, & per eiuſdem ſanguinem confirmatum.

13 His ita conſtitutis, iure quæritur, cur duorum teſtamentorum Scriptura meminerit, quorum alterũ vetus, alterum nouum nominat: præſertim cùm ſit extra omne dubium, vnum tantum perpetuum fœdus eſſe, quoad expiationem peccati & æternam hæreditatem attinet.

14 Dominus apud Ieremiam ita loquitur: Ecce dies venient, dicit Iehouah, & feriam cum domo Iſrael & cum domo Iuda pactum nouum, non ſecundum fœdus quod pepegi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, & educerem eos de terra Ægypti, &c. Sed iſtud eſt fœdus meum quod feriam cum domo Iſrael poſt dies illos: dixit Iehouah. Dabo Legem meam in medio eorum, & in corde eorum inſcribam eam, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populũ, nec docebunt vltrà vnuſquiſque proximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicendo: Cognoſcite Iehouah. Omnes enim cogneſcent me à minimo eorum vſq; ad maximum eorum, dixit Iehouah. Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.

15 His Prophetæ verbis ſubiungit Epiſtola ad Hebræos: dum nouum dicit, antiquatur prius, Quod autem antiquatur ac ſeneſcit, prope interitum eſt.

16 Paulus Gal. 4. docet Agaram ſeruam, montis Sinai, & Saram liberam, figuram fuiſſe cœleſtis Ieruſalem à qua fluxit Euangelium, additque his notari duo Teſtamenta: Vnum quidem in ſeruitutem generans: Alterum verò in libertatem generans: Vt enim vetus Teſtamentum Agari generanti in ſeruitutem: ita nouum Saræ generanti in libertatem, comparatur.

17 Nonum caput ad Hebræos longam collationẽ inſtituit veteris & noui Teſtamenti. Et ſumma rerum huc redit, quòd vetus fuerit vmbra noui, quod vt cõfirmatum eſt morte & ſanguine Chriſti: ita duraturum eſt in perpetuum abolito veteri.

18 Ex his Scripturę teſtimonijs concluditur, quòd vt vetus Teſtamentum ſit promiſſio certæ ſedis & regni politici, cum conditione Legis & ceremoniarum, ad hunc finem ordinata, vt in hoc certo populo naſceretur Meſſias, & conſeruaretur ibi memoria promiſſionis gratiæ, vſque ad aduentum Meſſiæ: ita nouum Teſtamentum eſt promiſſio remiſſionis peccatorum, iuſtitiæ, Spiritus ſancti, vitæ æternæ, propter Chriſtũ æternum Sacerdotem cum conditione fidei & obedientiæ ex fide præſtandæ.

19 Vetus igitur Teſtamentum ſubſeruit nouo, ipſumque adumbrat: quare vt illud σκία, ita hoc εἰκὼν ab Apoſtolo nominatur. Omnia enim veteris Teſtamenti ſunt veluti quædã σκιογραφίαι noui Teſtamenti.

20 Cùm ita proprijſſimè, Apoſtolica & Prophetica phraſi, accipitur vetus Teſtamẽtum: nequaquam complectitur promiſſiones gratiæ, quæ ad nouum Teſtamentum, ſicuti rectè teſtatur Auguſtinus, referendæ ſunt.

21 Porrò cùm politia Moſis perierit, cùm Aaronicum Sacerdotium cum omnibus ſuis ceremonijs, purgationibus & ſacrificijs deſierit, breuiter cùm vetus

Testamentum per Christi aduentum sublatum, aut potiùs completum sit: iure quęritur de Decalogo, quę pars Legis Mosaicæ fuit, num is quoque sit sublatus? Ad hanc quæstionem ita respondeo: Quatenus Decalogus est pars Legis Mosaicæ nos nequaquam obligat, sed quatenus æternam normam voluntatis Dei continet, perpetuò durat, sicuti etiam multa alia, quæ in Mose sunt naturalia.

22 Verùm in eo, hoc est, in Decalogo, spectandus est duplex vsus, iuxta rationem duplicis status hominis. Nam si tempus hominis ante reuelationem Christi in homine, hoc est, ante iustificationem hominis per fidem Christi respicis, vt ipse homo vetus dicitur: ita Decalogus analogia quadam veteri Testamento subijci potest. Nam pędagogia quædam est ad Christum, hominem accusans & damnans, quod non habeat iustitiam quam requirit Lex. Vnde homo impellitur ad quærendum Christum, qui est finis Legis in iustitiam omni credenti. Hoc sensu Paulus Legem moralem nouo Testamento opponit 2. Corin. 3. At si tempus hominis post reuelationem Christi in homine attendis, vt ipse homo nouus est effectus: ita Decalogus norma vitæ noui hominis est, quæ nunquam aboletur.

23 Ex his luce clariùs apparet discrimen veteris & noui Testamenti. Nam si tempus respicis, vetus Testamentum præcedit reuelationem noui. Si subiectum attendis, eadem planè ratio est. Si Mediatores, illud per Mosen famulum, hoc per Dominum ipsum administratum est. Si dispensationis modum, illud vmbratile fuit, hoc ipsam rerum imaginem continet.

24 Vmbra fuit liberatio Israelis ex seruitute Ægypti, oppresso tyranno Pharaone: Veritas est liberatio populi ex seruitute peccati victo diabolo. Vmbra fuit introductio Israelis carnalis in terram Canaan, & eiusdē occupatio. Veritas est introductio Israelis spiritualis in cœlum, eiúsque hæreditaria possesio. Vmbra

fuit

fuit Legis latio in monte Sina per Mosen: Veritas est verbum, quod prodijt de Sion per Christum. Vmbra fuit Lex in tabulis lapideis scripta: Veritas est Lex Dei scripta in cordibus hominum digito Dei: Hoc est, non notitia ociosa, sed fiducia efficax, qua statuimus & sentimus Deum nobis esse propitium remissis peccatis, quaque excitantur in nobis motus congruentes Legi Dei. Atque hæc est inchoatio Decalogi. Vmbra fuit ministerium mortis: Veritas est ministerium Spiritus & vitæ. Breuiter, vmbræ sunt Mosaica omnia Politia, Sacerdotium, purgationes, sacrificia, &c. Veritas est Iesus Christus cum suis beneficijs.

25 Horum attenta consideratio seruit imbecillitati nostræ, & ostendit vnam fuisse semper salutis consequendæ rationem, videlicet, per fidem gratuitę promissionis in Iesu Christo.

26 Quare detestandi sunt furores illorũ, qui falsò imaginati sunt triplicẽ salutis viam videlicet, per Legem Naturæ, per Legem Mosis, & per Legem Christi, ac si tria fuissent fœdera Dei substantiâ diuersa.

CHRISTIANA LIBERTAS.

1 DOctrina de libertate Christiana rectè explicata vberrimam consolationem continet: quare eius explicatio grata debet esse pijs mẽtibus.

2 Vt autem non, quasi in limine, impingamus, procul seiungamus oportet somnia Iudæorum de regno Messiæ terreno, enthusiasmos Anabaptistarum de imperio Sanctorum in mundo ante extremum diem, & furores Libertinorum, qui libertatis prætextu se omni turpitudini prostituunt.

3 Nam Epitheton Christiana, differentiam facit, qua hæç libertas, & à ciuili libertate, & ab aliarum

ſectarum ficta libertate, diſcernitur.
4 Deinde cùm de Chriſtiana libertate agimus, eſt etiam accuratè diſcernendum inter libertatē perſonę, & libertatem voluntatis. Vt enim huius diſtinctionis obſeruatio, multū lucis adfert huic doctrinæ: ita eiuſdem confuſio, multos errores gignit, & diſputationes infinitas parit. Quare de vtraque, hoc eſt, perſonæ & voluntatis libertate, ordine & diſtinctè dicemus.
5 De libertate perſonæ Chriſtus loquitur, cùm ait: Si Filius vos liberauerit, verè liberi eritis.
6 Hoc dictum Chriſti manifeſtè docet, quod nemo ſit verè liber ſine Chriſto, vnde ſequitur hanc libertatem non eſſe ciuilem aut politicam, ſed multo auguſtiorem, nec eſſe carnalem, ſed ſpiritualem.
7 Qualis autem hæc libertas perſonæ ſit, partim ex collatione ſeruitutis ſpiritualis cui opponitur, partim ex manifeſtis oraculis Scripturæ intelligi poteſt.
8 Adam peccans factus eſt reus coram Deo, incurrit in iram Dei, obnoxius factus eſt morti æternæ, & amiſſo ſpiritu libertatis, triſtiſſimo ſeruitutis iugo eſt preſſus, ac poſtea tales genuit filios, qualis fuit ipſe pater, hoc eſt, ſeruos.
9 Eſt igitur ſpiritualis ſeruitus, propter peccatum eſſe reum iræ Dei, eſſe maledictum à Deo, eſſe obnoxium morti æternæ, & iugo ſeruitutis premi, adeoq; ſeruum peccati eſſe.
10 Huic ſeruituti cum libertas ſpiritualis opponitur: neceſſe eſt vt ſit liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione, à morte æterna, & à ſpiritu ſeruitutis.
11 Nam vt Adam peccans coniecit nos in iſtam triſtiſſimam ſeruitutem; ita Chriſtus iuſtus nos in libertatem vindicauit, modò nos in eius fidem coniecerimus.
12 Si cauſſa huius liberationis quæritur, rectiſſimè reſpondetur quòd merito & efficacia Chriſti perficiatur.
13 Primùm enim merito nos à peccato liberat

Christus qui factus est λύτρον pro nobis,& Ioannes dicit: Sanguis Christi purgat nos ab omni peccato. Merito nos liberat ab ira Dei, quia iram Dei pro nobis sustinuit, iuxta illud: Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians. Item, Hic est Filius meus ἐν ᾧ εὐδόκησα. Item, Merito nos à maledictione liberat, iuxta illud: Christus redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et merito nos à morte æterna vindicat, iuxta illud: Qui credit in ipsum non peribit, sed habebit vitam æternam: vel, vt breuiùs dicam, merito obedientiæ crucis expiat peccatum: merito obedientiæ Legis imputat iustitiam suam omni credenti. Hæc beneficia sæpe vno gratię vocabulo intelliguntur.

14 Deinde efficacia nos idem Christus à Spiritu seruitutis liberat. Nam credentes donat Spiritu sancto, qui libertatem adoptionis obsignat fidelium cordibus,& in eis accendit nouam lucem, & inchoat nouam obedientiam. Hoc Christi liberatoris beneficiū, Donum per gratiam ab Apostolo nominatur.

15 Cū his duobus libertatis gradibus, quorū prior gratiæ vocabulo, posterior doni appellatione signatur, coniunctus est tertius gradus post Christum exhibitum, Liberatio à ritibus Mosaicis, quemadmodum docet Paulus in multis locis. Non enim Christianus obnoxius est ritibus & ceremonijs Mosaicis. Nam illi vt vmbræ finem habuerunt adueniente Christo, & peracto λύτρῳ pro nobis.

16 Quartum libertatis gradum Paulus addit, Liberationem à traditionibus humanis, ne videlicet vllas traditiones humanas putemus ad salutem necessarias esse, vt debitum cultum. Quas tamen ordinis & εὐσχημοσύνης gratia seruare, si sint piæ oportet.

17 Hanc libertatem offert Euangelium omnibus qui conuertuntur, cùm prædicat pœnitentiam & remissionem peccatorum, in nomine Christi.

18 Ex his quæ hactenus exposuimus, plenam defini-

nitionem libertatis Christianæ, quæ inchoatur in hac vita, exstruamus. Libertas Christiana est manumissio spiritualis parta per Christum, quam offert Euangeliũ in nomine Christi, qui vt merito suo credentes liberat à peccato, ira Dei, damnatione Legis, morte æterna, ritibus Mosaicis & humanis traditionibus, adeoq; sua iustitia ornat: ita efficacia eosdem donat Spiritu sancto, qui & obsignat in ipsis libertatem adoptionis, & flectens eorum corda ad nouam obedientiam, inchoat in eis vitam æternam.

19 Hæc inchoata libertas personæ locum habet in hac vita per quam fit transitus ad plenam libertatem, qualis futura est post iudicium, quando deleto peccato, placata ira Dei, abolita morte, & sublatis omnibus calamitatibus donabimur æterna iustitia, & erimus conformes Deo in omni æternitate.

20 Hinc æstimari potest, quantus thesaurus Ecclesiæ Christi sit libertas Christiana, de qua frustrà gloriantur, qui viuunt sine pœnitentia, & contra cõscientiam peccatorum cœno se miserè inuoluunt. Hi enim miserrimi serui sunt, iuxta dictum Christi: Qui facit peccatum, seruus est peccati.

21 Contrà verò, qui retinent fidem & bonam cõscientiam, militantes honestam militiam, iustè gloriari possunt se liberos esse. Nam vt Paulus ait: Nulla condemnatio est ijs qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, sed secũdum Spiritum. Nam lex Spiritus vitæ in Christo liberauit me à Lege peccati & mortis.

22 Hæc rectè expensa coufutant errores Iudæorũ, Papistarum, Anabaptistarum, Libertinorum & aliarum sectarum omnium, quæ secus docent de libertate, quam offert Messias.

23 Iudęi dum somniant mundanũ imperiũ Messiæ, contra dictũ Christi, Regnũ meum non est de hoc mundo, de libertate Spiritus planè nihil intelligunt.

24 Papistę etsi libertatẽ spiritualem agnoscunt: tamen

men ab eius possessione homines abducunt, dum alia merita,& aliam satisfactionem pro peccato,quàm solius Christi,hominibus obtrudunt.

25 Anabaptistæ nihilo meliores Iudæis sunt. Nam & illi fingũt libertatem externam, excusso ciuilis magistratus iugo,& somniant Christianos debere dominium in mundo obtinere, mille annos ante iudicium. Horum delirium paulatim sponte sua collabitur.

26 Libertini nostræ ætatis,prorsus à Diabolo demẽtati,frenum laxant cuiuis carnis lasciuiæ, vt sine vllo scrupulo,vnusquisq; viuat suo arbitratu,Christianam libertatem definientes licentiam quiduis faciendi,sine omni honestatis & turpitudinis discrimine.

27 Hos beluinos fœtores qui non extremè odit, eum porcum esse,imò diabolum potiùs quam hominem dixero.

28 His ergo erroribus de Christiana libertate profligatis, veram sententiam quam proposui amemus, ac caueamus ne vllis Satanæ imposturis circumuenti, Libertate quam in Christo habemus, excidamus, ac rursus in laqueos seruitutis incurramus,in certisѕimũ animarum & corporum interitum.

29 Libertas voluntatis variat tempore. Nam alia est eius ratio ante conuersionem personæ,alia in conuersione,alia post conuersionem, præsertim in actionibus salutaribus.

30 Ante conuersionem voluntas hominis sponte sua serua est, quantum ad actiones salutares attinet. Nam & iudicio aberrat & electione decipitur, & conatu succumbit, vt non queat nisi pro qualitate sua malè velle, Rom.3.

31 In conuersione Spiritus sanctus in verbo est efficax,& non solùm mouet voluntatem, sed mouendo immutat, non pertinaciter se opponentem Spiritui sancto. Hoc ita esse & Scriptura attestatur,& Sanctorum experientia comprobat.

32 Post conuersionẽ in renatis voluntas est libera,

non ex natura, sed ex gratia. Nam & mens illuminata est verbo & Spiritu, & volũtas est conuersa ad Deum, & conatus iuuatur.

33 Verùm quia magna in natura adhuc imbecillitas reliqua est, non potest hæc libertas perfectissima esse, sed habet sua incrementa, prout fides in corde crescit.

34 Cùm Scholastici Doctores distinguunt inter liberum arbitrium naturale, & gratuitum, rectissimè faciunt. Nam & liberum arbitrium naturale est rerũ naturalium, quæ sunt hominum iudicio & electioni expositæ: ita liberum arbitrium gratuitum est, cùm Deus in nobis operatur salutaria, vt cognoscere, velle & facere. Hoc habent soli renati, nõ naturâ, sed dono.

35 Vt gratuitum hoc liberum arbitrium est præstantius & perfectius naturali tantùm (quale est in non renatis:) ita gratuito renatorum præstantius est, & perfectius liberum arbitrium (etsi naturale est) Angelorum: & omnium præstantissimum & perfectissimum liberum arbitrium in Deo est. Nam huius natura perfectissima, & vis cognoscendi præstantissima coniunctæ sunt cum omnipotentia & liberrima voluntate.

SCANDALVM.

1 CVm Christus dicit: Necesse est venire scandala: &, væ homini per quẽ venit scandalum, nõ solùm significat magna pericula fore Ecclesiæ à scandalis, sed etiã denũtiat grauissimas pœnas scandalorũ autoribus.

2 Verùm quia non omnia scandala sunt vnius generis, nec omnia æquali reatu obstringunt, operæpretium est rectè scandalorum genera distinguere & explicare.

3 Scriptura has voces vsurpat σκάνδαλον, πρόσκομμα & ἐγκοπήν. Scandalũ proprijssimè significat tegillum in

instru-

instrumentis, quibus capiũtur mures, vulpes, lupi, &c. Vnde Ecclesia nomen trãstulit ad insidias seu tẽdiculas, quibus capiuntur homines veluti bestiæ tẽdiculis. Πρόσκομμα propriè est, cũ in via aliquid obijcitur pedibus, in quod incurrẽs impingit aut cadit, vnde mala exempla veluti saxa quædam sunt in quæ incurrentes impingunt. Ἐγκοπὴ ipsa offensio est seu impactio.

4 Erit igitur scandalum generatim, quicquid alicui vel caussa vel occasio offensionis est. Hoc est, quicquid impedit quo minus inoffenso cursu pergamus in Lege Domini. Nam quæ ita offendunt, sunt veluti tendiculæ seu obices quibus in via Domini ad casum impellimur.

5 Bernhardus duplex scãdalum facit, videlicet interius & exterius. Interius vocat, cùm vetus homo offendiculũ præbet nouo homini. De quo interpretatur dictũ Domini, Matth. 5. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue illum, &c. Vbi per oculum, manũ, & pedem, intelligit concupiscentias prauas, quę sæpè nouũ hominem molestant, vt in offenso cursu non pergat in via Domini. Exterius definit quod foris accedit, & præbet vel caussam vel occasionem ruinæ.

6 Hoc exterius scandalum de quo potissimũ Theologi disputant est duplex, videlicet datũ & acceptum. In vtroque duo spectanda sunt, scilicet materiale, hoc est, factum ipsum, & formale, hoc est, imitationis seu offensionis occasio, vnde scandali nomen est.

7 Datum scandalum est, cùm aliquis efficacẽ caussam lapsus alicui dat seu prębet. Hoc, si materiale spectes, aut oritur ex facto per se malo, hoc est disertè prohibito Lege Dei: aut ex facto in se adiaphoro, sed intẽpestiuè vel facto vel omisso, contra charitatis regulam. In illo, duplex peccatum: in hoc, simplex est.

8 De priori genere loquitur Christus ad Petrũ: Vade post me Satana, scãdalo es mihi. Etsi enim Christus nõ impegit: tamen dictum Petri reuera offendebat & potuit infirmis occasio esse ruinæ. Fuit ergo dictum

Petri

Petri actiuum & datum ſcandalum, etſi paſsiuè Chriſtus non impegit.

9 Hoc ſcandali genus datum malo exemplo, hoc eſt, actionibus vel omiſsionibus pugnantibus cũ Lege Dei, omnes quibus ſalus curæ eſt, non ſecus quàm infernum ipſum cauere debent.

10 Hoc, eſt illud ſcandalũ quod tam multis præbet occaſionẽ præcipitij in æternã mortem. Huic omnes hæreſes, omnia flagitia. Breuiter, quicquid aduerſatur dilectioni Dei & dilectioni proximi, ſubijcitur.

11 Autoribus huius ſcandali Christus θρηνῶδες illud ἐπίφθεγμα væ accinit: & addit meliùs eſſe homini illi, vt alligata mola aſinaria collo eius, ſubmergatur in profundum maris.

12 Variat & hoc genus ſcãdali pro perſonarũ differentijs. Nam ſi datur à perſona quæ verſatur in mũdi theatro, & in aliqua dignitate eſt cõſtituta, magis nocet exemplum, & pluribus ruinam adfert, quàm ſi priuatam vitã ageret, aut alioqui obſcura eſſet perſona. Vt enim quò ingentius fuerit ſaxum cadẽs ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quò dignior fuerit perſona, & in ſublimiori dignitatis culmine cõſtituta, eò plures in lapſum ſecum trahit cùm cadit: quare & maiorem pœnam meretur. Vt Dauid ob adulterium grauius punitur, quàm obſcurus ciuis.

13 De poſteriori genere loquitur Paulus, cùm inquit: Si eſca ſcãdalizat fratrem meum, nõ veſcar carnibus in æternum, ne fratrem meum ſcandalizẽ. Non enim vult Paulus cum offenſione proximi, vel vti rebus adiaphoris, vel abſtinere ab earum vſu.

14 Verùm hic triplex hominum genus conſiderãdum eſt. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem: ideò firmi habentur: his non eſt ſcandalo factum adiaphorum: ſed potiùs gaudio & cõſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negotiis pietatis non parum gaudent verè pij. Quidam ſunt obſtinati & indociles, quales fuère Phariſæi, de quibus regula Chriſti no-

sti notanda est: Sinite eos quia cæci sunt & duces cæcorum. Quidam sunt infirmi & veluti pusilli in schola Christi. Horum ratio habẽda est in vsu Adiaphororum. Nam qui cum scandalo talium, hoc est, infirmorum vtitur rebus adiaphoris, charitatis legem violat, & fidem Christi abijcit.

15 Bernhardus hoc etiam comprobat: Non omniũ (inquit) scandala æqua lance sunt pendenda. Aliter namq; accipienda sunt pusillorum, aliter Pharisæorũ scandala. Illorum quippe scandalum de ignorantia: horum verò de malitia descendit. Illi scandalizantur quia veritatem nesciunt: hi quia veritatem oderunt.

16 Apostolus duo cõsiderari vult in rebus & actionibus medijs, videlicet factum & fidem. Factum liberum vult esse, si caret scandalo: alioqui non. Fidem semper approbat.

17 Acceptum scandalum est, quod homines sibi accipiũt, vel ex aliorum rectè factis, vel ex alijs rebus quibuscunque.

18 Sed hoc variat. Nam aliud est hominũ sapiẽtum extra Ecclesiam, aliud hypocritarum in externo cœtu Ecclesiæ: aliud piorum, sed infirmorum, in Ecclesia.

19 Mundi sapientes offenduntur. Primùm infirma specie Christi. Deinde absurditate doctrinæ, quã tradit Ecclesia. Nos (inquit Paulus) prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Græcis verò stultitiam. Tum mole ærumnarum, quæ comitantur professionem Euangelij. Præterea dilatione promissionis aduentus Domini.

20 Horum scandalum contemnendum est forti & inuicto animo, & sequenda est regula Hieronymi, qui ita ait: Dimittendum est propter scandalum, omne quod potest prætermitti salua triplici veritate, scilicet vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, & Bernhardus piè dicit: Melius est vt scandalum oriatur, quàm vt veritas relinquatur.

21 Hypocritæ, mortua Ecclesiæ mẽbra, quia operibus

bus ſuis nituntur, doctrina iuſtitiæ offenduntur, & vita piorum contemnentium hypocriſin: horũ ſcandalum vt abominatio ſpernendum eſt.

22 Infirmi in Eccleſia accipiunt ſcandalũ à florenti impiorum fortuna,& proſpero rerum ſucceſſu. Vnde Dauid Pſal.73. Mei penè moti ſunt pedes,penè effuſi ſunt greſſus mei,quia zelo ardebam ſuper iniquos,pacem impiorum videns, in miſeria hominum nõ ſunt, & cum hominibus nõ affliguntur. Ideò tenuit eos ſuperbia: operti ſunt violentia tanquam veſte, &c. Et paulò pòſt ſubiungit: Ergo fruſtrà mundaui cor meũ, & laui in innocentia manus meas.

23 Sed quid hîc infirmi facient? Hoc Dauid præclarè docet in eodem Pſalmo,cùm inquit: Cogitabã, inquit,vt ſcirem hoc, ſed difficilè erat in oculis meis, donec veni in ſanctuarium Dei, & animaduerterem in nouiſſima eorum.

24 Hîc Dauid duo requirit in infirmis, qui offenduntur proſperitate impiorum. Primùm vult nos introire in ſanctuarium Dei. Deinde iubet nos in nouiſsima impiorum animaduertere.

25 Sanctuarium Dei eſt Eccleſia,cui cõmendata eſt ſapientia illa arcana,de cõſilio & voluntate Dei. Hæc ſapiẽtia,nos ita erudire poteſt, modo dociles nos prębuerimus,vt facilè, contempta proſperitate impiorũ, credamus inuiſibilia, ſperemus promiſſa, amemus Deum, atq; illi adhærentes, dicamus cùm Pſalmiſta: Mihi adhærere Deo bonum eſt, poſui in Deo Domino ſpem meam,vt annunciem omnia opera eius.

26 Animaduertere nouiſſima impiorum eſt conferre finem triſtiſſimum impiorum, cum lætiſſima cataſtrophe piorum. Vt enim impij morte hanc vitam commutantes,rapiuntur ad æternum exitium: ita pij in media morte ſentientes præſentiam Dei, ducatu angelorum,ex præſentis vitæ miſeriis migrãt in æternam vitam.

27 Hæc cùm pij cogitant,deſinunt æmulari in malignan-

lignantibus, inuidereque iniquitatem facientibus: & ſperant in Domino,& faciunt bonum, ſcientes hereditatem ſuam in cœlis repoſitam eſſe.

28 Hoc cùm ſanctus Iob cogitaret, fortuna impiorum contemta, in medijs ærumnis in hanc vocé erupit: Scio quòd redemptor meus viuat,& in nouiſſimo die reſurrecturus ſim.

29 Hinc exitum piorum & impiorum commẽdat nobis Dominus, propoſitis exemplis purpurati Epulonis & vlcerati Lazari: quorum illum luctus excepit ſempiternus: hunc angelorum chorus in cœlum ſubuexit, vbi æternùm beatus viuet.

30 Finis omnium quæ hactenus à nobis propoſita ſunt, eſt, vt animis noſtris verbo Dei confirmatis, & moribus noſtris ad normam Legis diuinę compoſitis, ſimus ſynceri & ἀπρόσκοποι in diem Chriſti, pleni fructibus iuſtitiæ, qui fiunt per Chriſtum Ieſum in gloriam & laudem Dei.

CRVX.

1
Voniam Eccleſia Dei ſemper ſubiecta eſt cruci in hac vita, neceſſarium eſt rectè inſtitui pios de cruce: ne fracti crucis ſcãdalo, abijciãt confeſsionẽ: id quod, proh dolor, multis accidiſſe certum eſt.

2 Nominamus autem crucem, quamuis afflictionem, qua vel tota Eccleſia premitur: vel ſingula eius membra, vel caſtigantur vel probãtur: ſiue id in corpore, ſiue in animo fiat.

3 Vt autem diſtinctiùs de hac re dicamus, quatuor ordine exponemus. Primùm cauſſas crucis recitabimus. Deinde diſcrimina crucis piorum & ſupplicij impiorum, colligemus. Tum quo animo pijs crux ſit ferenda, indicabimus. Poſtremò vnde conſolationes ſub cruce petendæ ſint, aperiemus.

4 Cauſæ

4 Causæ crucis, cùm in nobis ipsis, tùm extra nos quærendæ sunt.

5 In nobis ipsis tres caussæ crucis sunt manifestæ, quorum prima est peccatũ in nobis habitans. Secunda, concupiscentia quæuis inde pullulans. Tertia quotidianus lapsus, quem peccatum inhabitans, per suas concupiscentias, gignit & producit in conspectum.

6 Hæ tres caussæ sub genere culpæ ponuntur, quæ culpa quia violat Legem Dei, iustè cruce reprimitur & castigatur.

7 Extra nos caussæ crucis sunt quatuor. Nũc enim Satanas Ecclesiam molestat: Nunc membra Diaboli eandem cruciant: Nunc benignissimus Pater castigat: Nunc obiecta in cuiusque vocatione perplexitas & difficultas, perturbat.

8 Diabolus hostis humani generis & præcipuè Ecclesiæ, circumiens vt Leo rugiens, quærit quem deuoret, hoc est, molitur Ecclesiæ interitum, mendacio & homicidio. Id quod & primi parentes experti sunt, & tota posteritas eorum omnibus temporibus experta est, & experietur vsque ad extremum diem.

9 Membra Satanæ, vt sunt Sycophantę, tyranni, hypocritæ & flagitiosi, non parum molestant Ecclesiam.

10 Sycophantæ sunt qui de sapientia sua gloriantes doctrinæ Ecclesiæ insidiantur. Hi sunt vel extra visibilem Ecclesiam, & manifestè totam Ecclesiæ doctrinam abijciunt, & derident vt stultam, quales sunt Mahometistæ, Iudæi indurati, & aliæ profanæ gẽtes, quæ Christi nomen auersantur: vel in Ecclesia sunt visibili & volunt Christiani appellari. Hi non totam doctrinã, sed nunc hanc partem nunc illã, vel deprauant, vel prorsus abijciunt. Hos hæreticos appellamus

11 Tyranni à Sycophantis & Sophistis excitati, bella Ecclesiæ Dei mouent, & violenta manu conantur Ecclesiam opprimere: Sed nõ eodem modo. Quidam enim apertè nomen Christi detestantur, atque ideo pios persequũtur, vt Turca, Saraceni, & aliæ profanæ

fanæ gentes. Quidam Christi nomen se magnifacere simulant, sed tamen sanguine Sanctorũ, cursum Euãgelij occludere moliuntur, quorum antesignanus est Papa, hoc est, Antichristus ille, de quo prædictum est ab Apostolo, 2. Thess. 2. Huic militant multi principes, quidam errore, quidam malitia.

12 Hypocritę ficta religione sua, non paruam molestiam Ecclesiæ inferũt. In horum numero sunt Monachi, Moniales, Canonici, Vicarij, Sacrificuli, non quidem omnes, sed eos tantùm intelligo, qui Papę castra sequuntur, & abdomini suo potiùs quàm Domino seruiunt.

13 Flagitiosi sunt, quos Græci ἀλάστορας vocant. Horum caussa, præsertim cùm in castris Ecclesiæ tanquam ciues Ecclesiæ delitescunt, multum affligitur Ecclesia, vt historiæ & experientia docet. Vnius Achan scelere, exarsit ira Dei in populum. Facinus Roboam, multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ, plurimis, etiam pijs, cessit in perniciem corporum & fortunarum.

14 Quòd autem innocentes sæpè affligantur propter paucorum flagitia, etiam homines sapiẽtes extra Ecclesiam, norunt. Sophocles refert propter Oedipi incestum, Thebanum regnum fuisse peste vexatum. Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnã Græci exercitus partem deletam esse, testatur. Hesiodus interdum vnius ob noxam totam Rempublicam affligi affirmat.

15 Inter caussas crucis externas, tertium locum tribuimus benignissimo cœlestis patris consilio & paternæ voluntati. Hîc enim sæpè alienum opus facit, vt faciat suum, hoc est, occidit & mortificat, vt viuificet & saluet.

16 Est ergo vtrumque spectandũ diligenter, quando Deus cruce castigat Ecclesiam, videlicet iudicium & misericordia. Iudiciũ est, quòd propter peccata nostra punimur. Ideò Dominus ait: Noli peccare; ne

quid deterius tibi accidat. Misericordia est, quòd punit vt conuertat, iuxta illud Pauli 1. Cor. 11. Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

17 Cum his congruit Augustini dictum Psal. 98. Cùm blandiris, pater es, cùm cædis pater es: blandiris ne deficiam, cædis ne peream.

18 Vt ergo Mirrha acris & amara est, & tamẽ sanat vulnera: ita Crux, etsi carni insuauis est: tamen tẽperata fide nequaquam exitialis, sed salutaris existit.

19 Quarto loco inter externas caussas crucis, sequitur difficultas quæ in cuiusque vocatione obijcitur. Nulla enim est vocatio tam exigua, quin habeat suã molestiam adiunctam, modò quis non fraudulenter faciat opus Domini.

20 Hoc quàm verum sit conspicitur in regimine domestico: In gubernatione politica: In administratione Ecclesiastica, vt taceam de omnibus alijs vocationis generibus.

21 Secundum quod proposui, fuit de discrimine crucis piorum, & supplicij impiorum.

22 Est autem hoc discrimen potissimùm colligendum ex his quinque, videlicet, ex causis efficientibus, finibus, effectibus, tempore & loco.

23 Si caussas efficientes respicis, quas vocãt προκαταρκτικὰς, Deus pios paterna virga ex paterno amore castigat. Impios verò & inemendabiles, flagello iræ & furoris sui premit. Illos igitur, vt pater: hos, vt iudex punit.

24 Si fines respicis, pios punit Deus in ipsorum bonum: impios qui emendari & conuerti nolunt, in interitum eorum: hoc est, pios quidem punit, vt cruce probentur: impios verò, vt vel cruce resipiscant, vel dignis supplicijs coerceantur.

25 Effectus quoque variant. Pij, vt Iob, Dominum benedicũt sub cruce: Impij fremunt aduersus Deum & tristantur: Pij erudiuntur, Impij confunduntur:

Pij probantur, Impij perturbantur: Pij patientia sub cruce discunt & inuocant, Impij impatientia victi desperant.

26 In tempore quoq; permagnum est discrimen. Pij ad breue tempus, vt postea cum Christo glorificẽtur: Impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præsens afflictio præludium est suppliciorum æternorum.

27 In loco quoque differunt crux piorum, & impiorum pœna. Nam pij in hoc mundo tantùm erudiuntur. Impiorum ignis nunquam extinguetur.

28 Tertium membrũ nostræ partitionis fuit, quonam animo pijs ferenda sit crux: id quod paucissimis verbis exponi potest.

29 Pij hominis animus sub cruce in hunc modũ erit cõpositus. Primùm omnium renunciabit veteri homini & eius concupiscentijs, vt tanquã noua creatura in Christo, non ampliùs iuxta carnis, sed iuxta Spiritus & noui hominis imperium viuat. Secundò, fides vera prælucere debet in omnibns ærumnis, videlicet probris & cruciatibus. Hæc fides quia nititur merito & intercessione Christi, facilè victrix euadet. Tertiò, quicquid iam mali euenerit, accipiendum est, tanquã ex manu optimi patris. Quartò, præsenti cruce vtendum tanquã auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, superbiã, philautiam, petulantiam carnis, &c. Quintò, Cruce excitabitur pius, ad strenuè currẽdum in proposito salutis stadio, per prædicationem Dei, inuocationem & alia pietatis exercitia.

30 Etsi autẽ ex his quartum quod in principio proposuimus, colligi potest, videlicet, vnde pius consolationes sub cruce petat: tamẽ prodest ad hęc capita cõsolationis respicere. Primùm cogitet pius in se peccatũ puniri, vnde excitetur ad pœnitentiã. Secũdò, finis intueatur, cur Deus vult Ecclesiã sub cruce esse. Tertiò, historia piorum, qui cruce probati sunt, cogitetur: & pręcipuè Filij Dei. Quartò, cogitetur necessitas obedientiæ. Quintò, præsentia Dei erigatur animus, qui

dicit: Sum tecum in tribulatione. Sextò, concipiatur fiducia promiſſæ liberationis glorioſæ. Septimò, Cõferatur præſens afflictio cum futura gloria. Octauò, Dignitas crucis attẽdatur. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei, declarantur conformes imaginis filij Dei vnigeniti.

MAGISTRATVS.

1 Via & Solomon dicit abſq; Magiſtratu ruere populum, ibiq; ſalutem eſſe vbi multa ſunt cõſilia: & experiẽtia docet fieri non poſſe vt incolumis ſit humana ſocietas ſine Magiſtratu: decet profectò omnes, quibus pietas eſt cordi, rectè de Magiſtratu ſentire, ne cum profanis hominibus, in contemtum ordinationis diuinæ abripiantur, in contumeliã Dei, & in propriam corporum & animarum perniciem.

2 Vt autem hanc de Magiſtratu doctrinam diſtinctiùs explicemus, quinque nobis excutienda vidẽtur: quorum primum eſt, vnde & quid ſit Magiſtratus. Secundum, quænam ſint conditiones legitimi Magiſtratus. Tertium, quod officium, quiq́ue fines adminiſtrationis politicæ. Quartum, quódnam ius Magiſtratus in ſubditos, & in illorum bona. Quintum, quidnam Magiſtratui debeant ſubditi.

3 Tota Scriptura docet, & Paulus diſertis verbis affirmat Magiſtratum à Deo eſſe. Non eſt, inquit, poteſtas niſi à Deo. Quæ verò ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ.

4 Hæc diui Pauli aſſertio, quæ cum tota Scriptura cõſentit, de imperio ipſo Magiſtratuiſq; dignitate intelligenda eſt, non autem de confuſione, quæ ſæpè in Imperijs propter ſcelera hominum exoritur.

5 Etſi igitur Deus, Neronis imperium conſtituit: tamen eius ſcelera abominatur & punit.

6 Cùm

6 Cùm ſcitur quòd Magiſtratus ſit à Deo, definitio quoque Apoſtolica eſt tenenda: videlicet, quòd Magiſtratus ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, hoc eſt, vt honorentur boni, & puniantur mali, pro delictorũ ratione: idque in hunc finem, vt quieta ſit & tranquilla humana ſocietas, Deo ſeruiens.

7 Secundum partitionis noſtræ membrum, eſt de cõditionibus legitimi Magiſtratus, quę Exod. 12. quatuor recenſentur: quæ ſunt, Pietas, Sapientia, Veracitas, & Odium auaritiæ. Vbi enim hæ conditiones in magiſtratu inueniuntur, ſalutaris eſt gubernatio. Cõtrà, vbi vel aliquæ deſiderantur, moleſta & infelix eſt adminiſtratio.

8 Impia igitur vox fuit profani Tyrãni: Sanctitas, Pietas, Fides, priuata bona ſunt, quâ iuuat Reges eant.

9 Pietas quę requiritur in Magiſtratu, caput eſt felicis gubernationis. Monet enim vt magiſtratus in omnibus cauſſis ad Deum reſpiciat, caueatq; ne quid committat, quo illum offendat.

10 Hinc eſt quòd Ieremias de Ioſia loquens, dixerit ipſum pauperis cauſſam iudicaſſe, eò quòd Dominum cognouerit.

11 Sapientia in pio principe gubernat actiones, ne ſophiſtica vſitata in iudiciis circumuentus, peruertat iudicium, ac iniuſtitiæ, iuſtitiæ laruam induat. Præterea etiam Sapientia efficit, vt iudex flectat legem ad cauſſam, non cauſſam ad legem.

12 Veracitas efficit ne Magiſtratus iudicaturus falſas legũ interpretationes admittat, quæ poſtea in prę-iudicia raptæ, paulatim omnem æquitatẽ peruertunt.

13 Odium auaritiæ ſynceritatem in iudicando confirmat. Vbi enim iudices ſunt nummarij, actum eſt de æquitate. Nam ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, vt nulli ſit æquitati locus: profectò auaritia efficit, vt iudex potiùs perſonam, quàm cauſſam intueatur.

14 Vbicunque itaq; hę quatur cõditiones in guber-

natoribus incorruptè adſunt, adminiſtratur regnum in ſanctitate, vt Sapiens loquitur.

15 Tertium membrum, quod in partitione propoſuimus, eſt de officio Magiſtratus. Hoc Magiſtratus officium in genere, eſt vt ſit cuſtos Legis vtriuſque videlicet, diuinæ & humanæ.

16 Legis diuinæ cuſtos eſt. Primùm, quando exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechię, Theodoſij, Ioannis Friderici ducis Saxoniæ, Chriſtiani III. Regis Daniæ, &c. tollit idololatriã & idololatriæ occaſiones. Secundò, quãdo verã religionẽ proponit, conſeruat, & propagat. Tertiò, quando Scholas erigit, docentes & diſcentes fouet. Quartò, cũ alijs ipſe pietatis norma eſt. Rectè enim à Claudiano dictum eſt: Regis ad exẽplum, totus componitur orbis. Quintò, cùm religioſa diſciplina cauet, ne quis pateat aditus ad corrumpendam doctrinam, & ad inficiendos mores.

17 Cuſtos legis humanæ eſt, quando iudicia diligenter exercet, diſciplinam grauiter tuetur, populi vtilitatibus conſulit, Statuum omnium & ordinum iuſtam harmoniam conſeruat, & foris fortiter depellit hoſtes.

18 Etſi autem arduum opus eſt, cuſtodẽ eſſe vtriuſque legis, Diuinæ & humanæ: tamẽ cùm fides prælucet, & verus affectus ſentitur erga omnia Reipublicæ membra, difficultas non erit maxima.

19 Nam vt fides recta ad Deum oculos conuertit in omni neceſſitate, vnde omnis felicitas in gubernatione dependet: ita verus affectus erga Rempublicã facit, vt quæ grauiſſima per ſe ſunt, facilia æſtimentur.

20 Qualis autem affectus eſſe debeat principis erga ſuos, monet Homerus, cũ principẽ appellat ἤπιον πατέρα. Et Xenophon in Hierone particulatim idẽ explicat, hiſce verbis: Νόμιζε τὴν μὲν πατρίδα οἶκον τοὺς δὲ πολίτας ἑταίρους τοὺς δὲ φίλους τέκνα σεαυτοῦ, τοὺς δὲ παῖδας ὥσπερ τὴν σὴν ψυχὴν καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾶν εὖ ποιῶν.

21 Quartum partitionis noſtræ membrum quærit

de Iure Magiſtratus, cùm in ſubditos ipſos, tum in ſubditorum bona. Nam hîc etiam frequenter grauia errata incidunt.

22 Quid autem de hoc iure ſentiendum ſit ſine errore, & vſitata adulatione τῶν κερκόπων ex regula Xenophontis ſciri poteſt: Μέτρον δ᾽ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστὶ.

23 Ex hac regula cõcludo tantũ Iuris Magiſtratum habere in ſubditos & ſubditorũ bona, quãtum Leges conſentientes Decalogo & legi naturæ, illi tribuunt.

24 Quantũ igitur ad ſubditos attinet, ius Magiſtratus eſt iuxta quartum Decalogi præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cùm ad publicã incolumitatem, tum ad ſingulorum commoda facientia.

25 Cùm itaque publica incolumitas conſeruari nõ poteſt, ſine defenſione ab externis hoſtibus, habet Magiſtratus ius vocandi ſubditos ad bella, vt armis tranquillitas paretur, & defendatur.

26 Et quia corpus integrum nequaquam conſiſtere poteſt, niſi ſingula membra ſuum munus fideliter obeant: Magiſtratus ius habet cogendi quemlibet in ſuo ordine & ſtatu, vt officium faciat, & puniendi eos qui contumaces inueniuntur.

27 Quantum autem ad bona ſubditorum attinet, Magiſtratus non habet ius ſimpliciter inuolandi nec in publica, nec in Eccleſiaſtica, nec in priuata bona.

28 Si ad publica bona reſpicis, nefas eſt vt vnus ad ſe rapiat, quod eſt commune multis. Si ad Eccleſiaſtica, ſacrilegium eſt transferre ad pompam & voluptates, quod deſtinatum eſt pietati, hoc eſt, docentibus, diſcentibus, pijs pauperibus, ſtructuræ templorum & aliarum domorum ſpectantium ad Eccleſiaſticam Rempub. Si ad priuata, manifeſtum latrocinium eſt, & rapina, quæ non erit inulta: ſicuti clarè docet hiſtoria Achab & Naboth.

29 Etſi autem ius in bona ſubditorum non habet Magiſtratus ſimpliciter: tamen ius habet exigendi

tributa: ordinaria quidē, ſemper: extraordinaria verò, quando hoc poſtulat ingruens aliqua neceſſitas.

30 Sæpè enim accidit vt propter maiora pericula deuitanda, propter hoſtes externos arcendos, & alias quaſcunque neceſſitates, extraordinarijs tributis indigeat Magiſtratus: quæ vt ipſe exigendi ius habet: ita diuino mandato obligantur ſubditi, ad ſoluendum.

31 Reliquum eſt poſtremū noſtræ partitionis mēbrum, de analogo officio ſubditorū erga Magiſtratū: quod ſanè vna voce honoris in Decalogo ſignatur.

32 Quia autem hic honor non debet pugnare cum præceptis Dei, rectè dicit Polycarpus: Magiſtratui honor tribuendus eſt, qui non eſt religioni contrarius.

33 Porrò partes legitimi honoris Magiſtratui debiti ſunt plures, quarū prima eſt ſtatuere ſtatū Superiorū, diuinā ordinationē eſſe, quam Deus vult nos magnifacere. Secūda, libēter ſe ſubijcere poteſtati maiorum iuxta regulā. Tertia, vera ſtorga Superiores cōplecti. Quarta, reuereri eos tanquā vicarios Dei, ipſius imaginē geſtantes. Quinta, obedire in honeſtis & licitis, hoc eſt, in omnibus quæ nō faciūt ſubditos impios. Vt ſi Magiſtratus iuberet te aureā ſtatuam adorare. Tum enim exēplum Danielis ſequi deberes. Idē eſt de ſimilibus iudiciū. Sexta, gratitudinē & beneuolentiā omni officiorū genere declarare. Septima, errata maiorum, vel pia ἐπιεικεία tegere vel prudēti diſſimulatione prætcrire, vel moderatis conſilijs & admonitionibus corrigere. Octaua, ex conſilio Pauli pro ipſis orare.

LEGES ET IVDICIA.

1
Agnæ ſunt laudes legum ciuilium etiā apud Philoſophos & Oratores. Vt corpora noſtra (ait Cicero) ſine mētę: ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, vt neruis, ſanguine, & membris, vti non poteſt.

2 Fieri

2 Fieri enim nequit, vt ſocietas humana incolumis conſeruetur, niſi ſint gubernatores & rectores diſciplinę politicę. Hęc autem diſciplina vt exerceatur iuxta certas legum regulas, neceſſe eſt.

3 Vt enim nulla familia ſalua eſſe poteſt, ſine Oeconomica diſciplina: ita politica ſocietas prorſus collabitur, ſine imperandi & prohibendi autoritate, quæ honeſtarum Legum executrix eſt.

4 Vt autem Leges rectè & ſine errore conſtituantur, duo in ipſis requiruntur, videlicet, Ratio & Autoritas.

5 Ratio hæc, aliunde peti non debet, quã ex duobus, videlicet, ex naturæ Lege (cuius Epitome eſt Decalogus) & ex fine Legis.

6 In natura ipſa, ſunt ſemina quædam iuſti & honeſti, præterea iudicium, quo iuſta & honeſta iniuſtis & turpibus præferantur. Hęc ſemina & hoc iudicium confirmantur voce Dei, hoc eſt, Decalogo.

7 Finis Legis eſſe debet, vt iuſtitię norma homines retineantur in officio, & inter ſe iuſtitiæ neruis veluti colligantur: Vt & incolumis ſit ſocietas, & Deus in ſocietate ſancta & iuſta colatur. Atque hoc eſt quòd Cicero ait: Salus populi ſuprema Lex eſto.

8 Nam tum demùm eſt Reſpublica, & bona hominum inter ſe ſocietas, cùm bene ac iuſtè geritur. Geritur autem bene & iuſtè, cùm iuxta iuſtitiæ normas, hoc eſt, Leges viuitur, quarum vltimus ſcopus eſt ſalus populi & gloria Dei.

9 Autoritas, quã in Legum ſanctione requiro, etiã in duobus conſiſtit, videlicet, vt Lex feratur à legitimo Magiſtratu, ac publico approbetur conſenſu.

10 Cùm Leges hoc pacto exſtruũtur è Lege naturæ, & feruntur à legitimo Magiſtratu, & approbantur publico conſenſu, obligant conſcientias ſubditorum, vel ad obedientiam vel ad pœnam: idque non ſolùm apud homines, ſed etiam coram Dei tribunali.

11 Verùm ſi Leges aberrant à ratione, & nõ ordi-

nantur ad verum finem, vim Legum non habent, ſed vincula potiùs Tyrannica ſunt cenſenda.

12 Sunt autem huiuſmodi Tyrannica vincula duplicia: Aut enim ſunt onera iniuſta, quibus premuntur ſubditi immodicè: Aut ſunt decreta impia quibus mandatur aliquid fieri contra honeſtatem naturę & Deum. In illis obedientiam debemus, in his minimè. Nam hîc autoritas ſuperioris Magiſtratus, videlicet Dei, excuſat. Oportet enim magis Deo obedire quàm hominibus. Quemadmodũ Socrates ex Philoſophia,& Petrus ex verbo Dei,rectè reſponderunt.

13 Vt autem honeſtæ Leges legitimè latæ, ſint ſalutares Reipublicæ & diuturnæ futuræ, requiruntur duo, videlicet, vt ipſi Legumlatores & principes ſint veluti viuæ quædam Leges, vt qui vita exprimant, quod Legibus ſtatuerunt. Nam vt cupiditatibus principum & vitijs inſici ſolet ciuitas:ſic emendari & corrigi continentia. Vt & Claudianus teſtatur cùm ait: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Deinde requiritur vt ſint νομοφύλακες, qui facta hominum obſeruant & ad Leges reuocant, vt boni honorentur & mali puniantur.

14 Lycurgus ideò rectè affirmat, non ſatis eſſe Leges eſſe bonas,& eſſe iudices ordinatos,niſi etiam ſint qui hominum facta ad Leges reuocant, vt nocentes iuxta Leges plectantur,& alij ſint incolumes.

15 Apud Græcos igitur hoc officium fuit νομοφυλάκων,vt Leges quæ per νομοθέτας poſitæ erant, conſeruarent diſciplina iuſta.

16 Nam vbi Legum non ſit exſecutio, veniunt & Legumlatores in contemtum, & Leges vileſcunt, & ſcelera augentur, iuxta illud Solomonis:Quia non citò fiunt iudicia contra malefacta, æſtuant hominum corda ad ſceleratè faciendum.

17 Atque ideò rectè dictum eſt à Zaleuco Locrenſium Legiſlatore: Leges eſſe ſimiles aranearũ telis, vbi cura ſeruandarum legum deeſt, in quibus muſca & culex

culex hæreat,ſed veſpa,diſſipata tela,auolet.

18 Porrò in hac νομοφυλακία æqualitas,ęquitas,maturitas,ſpectentur.

19 Æqualitas facit ne det veniam coruo & vexet cenſura columbum. Hæc enim æqualitas poſtulat vt ſit proportio pœnæ & commiſſi contra Leges, eaque Arithmetica ſine reſpectu perſonarum.

20 Porrò hæc æqualitas partim in facti qualitate, partim in perſonæ conditione poſita eſt. Fraus à plebeio homine,& à perſona cõſtituta in dignitate, fungentique præclaro munere, commiſſa. Si qualitatem facti reſpicis,ſimilis ratio eſt. Verũ quia conditio perſonarum eſt diuerſa, quæ vel extenuat vel exaggerat ſcelus,æqualitas poſtulat,vt plebeius mitiùs:in dignitate conſtitutus,grauiùs puniatur.

21 Neque tamẽ hîc perſonarum fit reſpectus ſimpliciter: ſed grauitatis cauſſæ ratio habetur, quã prudens iudex perſpicit.

22 Æquitas,quam Græci ἐπιείκειαν vocant, eſt cùm propter certas circumſtantias à rigore Legis,& non à ſententia Legiſlatoris diſceditur.

23 Eſt autem hæc ęquitas duplex,videlicet ciuilis, quam ius appellant:& naturalis,quæ ingenita eſt à natura animis bene ſentientium & iudicantium:qua nihil cùm ſit meliùs,idcirco bonum nominatur.

24 Vt autẽ iudex nõ intempeſtiuè vtatur ἐπιεικεία prodeſt,vt ad hæc tria reſpiciat,Legem, Sontẽ,& Populum.

25 Cùm Legem reſpicit, primùm cauebit, ne indulgẽtia intempeſtiua,Legis autoritas minuatur,eleuetur & vileſcat.Deinde prudenter inquirat Legis extremam voluntatem,quę ſanè non vult perniciem ciuium, ſed emendationem potiùs, cum conſeruatione totius corporis.

26 In Sonte conſiderandum eſt,qualis ſit ipſe,qualeque delictum perpetratum, & an nocere poſſit exemplum.

27 In Populo duo cauenda sunt. Primum, ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. Deinde ne cũ damno & periculo societatis humanæ parcatur reo. Nam tum melius est vt pereat vnus, quàm vnitas.

28 Ex his cõcluditur hæc de ęquitate regula. Quãdo Legis voluntas admittit ἐπιείκειαν, & reus emendari sine duriori pœna potest, & populus non redditur deterior exemplo: potest Magistratus clementiori sententia vti, ac reo supplici emendationis spe parcere.

29 Maturitas, & opportunitatẽ quærit, & moram frangit. Illa facit ne quid intempestiuè & non debito modo fiat. Hæc occurrit initijs, ne vnius flagitium seriùs punitum multis sit occasio petulantis contumaciæ aduersus Leges & iudices.

30 Impunitas enim scelerũ multos inuitat ad peccandum. Peccantium multitudo, pabulum est omnis generis flagitiorum.

31 Cæterùm, quia Anabaptistæ ex nonnullis Scripturæ dictis perperã intellectis, conantur tollere actiones forenses, atque adeò ipsas Leges & iudices: sciendum est quid pius animus tutò sequi possit.

32 Solomon, Prouerb. 25. ait: Age caussam, de qua est controuersia inter te & proximum tuum, & arcanum alterius noli reuelare, ne contumelia afficiat te auditor, & infamia nunquam à te recedat.

33 Hoc dictum Sapientis ostendit litigationem forensem licitam esse, imò præceptum. Verùm quid sit ab ea excludendum monet. Vult vt partes inter se disceptent de caussa controuersa, sed amotis præstigijs Sophismatum, & Sycophantiarum. Vult frenari cupiditatem & proprium dolorem.

34 Nam qui omissa caussa, in aduersarium fertur, limites iusti actoris excedit, ac sibi ipsi infamiã inurit. Siquidem affectibus indulgens, sępe malè agendo, bonam caussam corrumpit.

35 Cũ hac Solomonis sententia non pugnat Paulus,

lus, cùm vult pios potiùs ſuſtinere iniuriam, quàm eam perſequi in iudicio. Nam cùm addit, Coram incredulis, ſignificat non malum per ſe eſſe perſequi ſuã cauſſam, ſed propter ſcandalum: neque Chriſtus cùm prohibet vindictam. Nam damnat tantùm vltionis cupiditatem, quæ tendit in malum eius, de quo petitur vindicta.

36 Nam qui eo affectu petit vindictã, vt is qui priuatim offendit pereat, accerſit ſibi ipſi diuinam vindictam, iuxta dictum Syracidæ: Cupidũ vindictæ vltio manet à Domino, & peccata eius ſedulò conſeruabit.

37 Diſtinguatur igitur diligẽter & rectè, inter vindictam licitam, & non licitam.

38 Qui patitur iniuriam, licitè petit defenſionem à Magiſtratu, tantùm hoc ſpectans vt quietè ſibi viuere liceat. Verùm Magiſtratus qui exercet iudicium Dei, & non hominis, debet iuxta leges coercere petulantiam eius qui iniuriam facit, & hæc vindicta dicitur publica, & Dei vindicta.

39 Sine hac publica vindicta, actum eſt de Legibus & tranquillitate ſocietatis humanæ. Quare Paulus Magiſtratui gladium datum eſſe dicit, vt ſit terrori malis operibus, & vindex ad iram.

40 Verũ ſi exacerbato animo quæris non tam defenſionem tui, quam oppreſſionẽ aduerſarij, aut etiam ſi ſine legitima cognitione, tuus ipſius iudex & vindex velis eſſe, tua vindicta illicita eſt & damnanda.

CONIVGALE IMPERIVM.

1 CVm omnis Oeconomica adminiſtratio cernatur in ijs qui imperant, & in ijs qui parent, neceſſe eſt vt hinc petatur differẽtia œconomicæ ſocietatis & adminiſtrationis.

2 Nunc autem, vel maritus impe-

rat

rat & vxor paret, vel pater imperat & liberi parēt, vel herus imperat & serui parent.

3 Hinc concluditur Oeconomicum imperium esse triplex, videlicet Coniugale, Patrium & Herile.

4 Neq; his obstat, quòd primogenitorũ ius quoddam & autoritas fuerit olim in reliquos fratres eiusdem familiæ: & procuratorum seu τῶν ἐπιτρόπων sit potestas in reliquos eiusdem familiæ seruos.

5 Nam nos hîc loquimur de ea oeconomica administratione, quæ ἀνυπεύθυνος à Platone dicitur & non continetur sub alia, vt pars eius.

6 Prima harum societatũ, coniugalis, est imperium ἀνυπεύθυνον, quo maritus imperat, & vxor paret iuxta rectam rationem, Leges ciuiles & diuinas.

7 Hæc societas coniugalis, omnibus statibus hominum concessa, vniusque viri & fœminæ legitima copulatio, conseruatur recta imperandi sciẽtia, legitima parendi alacritate, & promtitudine, vtrinque reddendi τὰ ἴσα seu τὰ αὐτὰ, vt Paulus loquitur, hoc est, si analoga officia sibi mutuò præstiterint maritus & vxor.

8 Porrò recta imperandi scientia in marito, posita est in timore Dei, in cogitatione iugi communis, in affectione mariti erga vxorem, iuxta volũtatem Dei, in recta officiorum partitione, in noticia finium coniugalis societatis.

9 Timorem Dei ideò primo loco requiro, non solùm quia est ἀμάχητος, verumetiam quia vt solus nos in obseruantia mandatorum Dei, & in omni sancta vocatione, continet: ita nisi quis se in timore Domini studiosè continuerit, citò euertitur domus eius. Debet ergo summa & prima & regula in Oeconomica administratione timor Dei esse.

10 Secundò, cogitetur commune iugum, videlicet, quòd vir & fœmina eodem quasi iugo iuncti sunt, ex quo hæc societas dicitur coniugium, & ipse maritus & vxor coniuges.

11 Huius iugi vinculum est, quo coniuges per be-

neuolentiam & fidem ad omne vitæ conſortium, diuiniq́ue & humani iuris communionem conſociantur atque conſtringuntur.

12 Hoc qui ſeriò cogitat, non imperat vxori vt beluæ, ſed vt compari ſeu συζύγῳ: idq́ue in timore Dei, qui autor eſt huius iugi.

13 Affectio mariti erga vxorem indicatur in coniugij primi inſtitutione, in Sanctorum exemplis, & paſſim in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: vt taceam pulcherrima dicta ſapiẽtum, exſtructa ex Lege naturæ.

14 Alia animalia fecit Deus duplicia, ſcilicet maſculum & fœminam: hominem autem fecit vnum, & ex illo ſunt omnes & ſinguli procreati, vt ſcilicet, vnitatem pacis & concordiæ commendaret in homine: idq́ue maximè in coniugio.

15 Cũ Adæ parenti noſtro nõ inueniretur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporẽ in Adam, cumq́; obdormiuiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq́; Adam, hæc verè os de oſſibus meis, & caro de carne mea, hæc vocabitur iſcha, quoniam de viro ſumta eſt: quamobrem relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.

16 Hæc inſtitutio docet qualis affectus debeat eſſe mariti erga vxorem. Maritus & vxor ſunt vna caro, hoc eſt vnus homo, nõ quidem ſubſtantia, ſed affectu. Quare par eſt, vt maritus ſit affectus erga vxorẽ ſuam tanquam erga ſeipſum, & eam foueat ac diligat, tanquam proprium corpus.

17 Sanctorum exempla plurima ſunt quæ nobis hunc dilectionis affectum mariti erga vxorem commendant, vt Abrahæ, Tobiæ, Dauidis & plurimorum aliorum, quæ decet maritos pios imitari.

18 Dicta Scripturæ multa cõmendant maritis dilectionem erga vxores. Ephe. 6. Mariti diligite vxores proprias, vt Chriſtus dilexit Eccleſiam. Item, Sic debent

bent diligere proprias vxores mariti, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem ſuam, ſeipſum diligit. Colo. 3. Mariti diligite vxores, & ne ſitis amari erga ipſas.

19 Sapiētum, vt Philoſophorum & Poëtarum, dicta prætereo, quale eſt illud Homeri: Qui bonus & prudens eſt, is & diligit & magnifacit propriam coniugem. Et illud Phocylidis: Dilige vxorem tuā. Quid enim ſuauius? quid melius?

20 Hæc dilectio, quā in maritis requiro erga vxores, excludit acerbitatem, tegit incidentia errata, non violantia & rumpētia coniugij fœdus, multa ἐπιεικείᾳ mitigat, ſub iugo communi ſubleuat.

21 Recta officiorum partitio etiam pars eſt ſcientiæ coniugalis. Mariti enim eſt iuſto labore victum & ſibi & vxori quærere, tueri vxorem, nō imperare vxori labores iſti ſexui non conuenientes.

22 Fines coniugij plures ſunt. Clemens Alexandrinus duos ponit, ad quos reliqui referri poſſunt: dicit fœminam viro datam eſſe, vt ſit βοηθὸς τῆς γεννήσεως καὶ τῆς οἰκουρίας.

23 Ex Scripturis hi fines colligi poſſunt. 1. procreatio & educatio ſobolis. 2. ſocietas vitæ domeſtica & mutuum auxilium. 3. Eccleſia domeſtica. 4. caſtitas, qua vitatur omnis impuritas contra ſextum præceptum. 5. conſeruatio Eccleſiæ, politiæ, & familiæ, per ſucceſſionem liberorum in locum parentum, quem finem & Plato, etſi Ethnicus, agnouit.

24 Si quis huc addit ſextum finem, videlicet, quòd coniugium inſtitutum eſt, vt ſit quoddam myſterium arcanæ copulæ & amoris Chriſti & Eccleſiæ, non repugno, modo inde non faciat Sacramentum noui Teſtamenti.

25 Deinde conſeruatur coniugalis ſocietas legitima parendi alacritate, videlicet cùm vxores maritis ex dilectione ſubiectæ ſunt, & ea quæ requirit officij ratio præſtant.

26 Eſt

26 Eſt enim ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant fœminæ viris. Nam natura poſtulat, vt maiori ſeruiat minor.

27 Hæc parendi ratio in duobus potiſſimùm videtur ſita videlicet in ornatu & φιλεργίᾳ.

28 De ornatu Syracides ait: Vxor verecunda & fidelis grata eſt, duplici cõmendatione cumulata. Hæc enim duo ſunt maxima mulieris ornamenta, verecũdia & fides: quarum illa cauet omnem in dictis & factis turpitudinem, in primis autem mariti offenſionẽ: hæc, in rebus commiſſis creditiſque verſatur.

29 Paulus commendat in pijs matronis tria ornamenta, Decentem amictum, verecundiam & temperantiam.

30 Amictum decentem ſeu conuenientem requirit: Vt enim non vult fœminam ſordidatam eſſe: ita nec meretricio cultu, ſed eo habitu, qui animum optimè compoſitum teſtetur.

31 Verecundia eſt, qua omne turpe & dictu & factu fugit, ne maritum vlla turpitudine offendat.

32 Temperantia, σωφροσύνη, modeſtiam, caſtitatem, ſobrietatem, & pudicitiam continet.

33 Φιλεργία ſeu induſtria diligentiam adiunctã habet, laboremque facilè ſuſcipit.

34 Hæc induſtria grata eſt propter oportunitatem rerum domeſticarum, in quibus acquirendis, conſeruandis, augendis, mulier induſtria diligens & laborioſa, plurimum poteſt.

35 Adhæc confirmatur ſocietas coniugalis, promtitudine vtrinque reddendi τὰ ἶσα, hoc eſt, ſi maritus & vxor ritè ſibi inuicem præſtiterint analoga officia.

36 Hæc officia tum demũ præſtari poſſunt, quando animi vero timore Dei, & mutuo amore deuincti ſunt & copulati.

PATRIVM IMPERIVM.

1 SEcũdum Imperium œconomicum est patrium, videlicet cùm parentes imperant & liberi parent.

2 In hoc imperio ſpectandum eſt quid parẽtes liberis, & quid viciſſim liberi debeant parẽtibus. Nam mutuis officijs conſeruatur hæc parentum & liberorum ſocietas.

3 Paulus Epheſ.6. paucis indicat officia parentum erga liberos, cùm inquit: Vos parentes nolite prouocare ad iram filios veſtros, ſed educate eos in diſciplina & admonitione Domini.

4 Hoc præceptum Apoſtoli docet & quid parentes vitare in patrio imperio, & quid ſuis liberis pręſtare debeant, modo ritè velint ſuo fungi officio.

5 Primùm enim cauendũ monet, ne nimis ſeuerè & aſperè tractent ſuos liberos. Durior enim tractatio, in qua nulla relucet paterna ſtorga, plurima habet incommoda. Nam & liberos reddit puſillanimos & ſtupidos, & paulatim odium inſtillat teneris mẽtibus aduerſus parentes. Vnde contumacia & rebellio naſcitur, vt vbi tandem velis lenior eſſe, fruſtrà labores.

6 At vbi paternum imperium exercetur rectè, ibi autoritas quidẽ in timore & obſequendi ſtudio ἐυϛοργία verò in amore & alacritate placendi parentibus, pueros retinet.

7 Rectè quidem dicit Siracides: Qui ſuum diligit filium, crebro ei admouet flagella, vt in poſtremis vitę ſuæ diebus gaudeat. Sed vult hanc caſtigationem dilectione temperatam eſſe.

8 Vt enim blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos: ita prudens educatio & iuſtum imperium dilectione temperatum, liberos frugi efficit.

9 Quid autẽ liberis ſuis debeant præſtare parentes, breuiter monet Apoſtolus, cũ ait: Educate illos in diſcipli-

ciplina & admonitione Domini. Hîc tria requirit Apostolus à pijs parētibus, quæ præstabunt suis liberis, videlicet, educationē, disciplinam & admonitionem.

10 Ad educationem liberorum obligantur parentes, Lege naturæ, mandato Dei, omniū hominum iure communi, & legibus ciuilibus.

11 Deinde requirit disciplinam, qua vt instituuntur nati in rerum piarum & honestarum cognitione: ita humani & comes redduntur: quò ipsorum prudēs conuersatio & parentibus ipsis sit honori, & reipublicæ vtilis.

12 Tertio loco requirit Apostolus admonitionem Domini, qua pueris veluti in animum ponunt, & ingerunt quid facto opus sit. Vult enim Apostolus, vt illa teneris mentibus assiduis monitionibus, instillētur quæ Domini sunt, hoc est, quæ ad veram pietatem & timorem Domini faciūt. Deinde etiam, vt adhibeantur artibus discendis, ad quas naturâ videantur maximè idonei: idque vt & sibi victum honestè quærant, & sint vtiles suo loco in Ecclesia & politia.

13 Parentes qui hæc officia negligunt, in naturam peccant, Deū horribiliter offendunt, (cuius vice funguntur in educandis liberis) liberos proprios perdūt, & in Ecclesiā & politiā sunt crudeles. Quare & maledicti iuxta illud Prophetæ: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.

14 Quid vicissim liberi debeāt parentibus, idē Paulus docet repetēs Legem Dei: Honora patrem & matrem tuam, vt bene sit tibi, & sis longæuus in terra.

15 Syracides 3. ait: Tam factis, quam dictis, patrem matremq; honora, vt ab hominibus ad te benedictio perueniat. Vult Sapiens orationis reuerentiam cū cæteris vitæ officijs necessarijs atque honorificis cōiunctam esse, vt liberi ea tum dicant tum faciant, in quibus ipsorum reuerentia erga parentes reluceat.

16 Verùm liberi qui hunc honorem non tribuunt parentibus, in naturam & in Deum horribiliter pec-

cant. Huc illud Siracidæ : Quàm infamis eſt deſertor patris, & maledictus à Domino, qui mouet indignationem matri ſuæ.

HERILE IMPERIVM.

1 TErtium Imperium œconomicum, eſt herile, in quo herus imperat, & ſerui parent.

2 Scientiam imperandi ſeruis tradit Paulus Epheſ.6. hiſce verbis: Et vos Domini eadem facite ſeruis, remittentes minas, ſcientes quòd & veſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & perſonarũ acceptio apud Deum non eſt. Coloſ.4. Domini quod iuſtum eſt & æqualitatem ſeruis præbete.

3 Hæc Pauli teſtimonia quinq; continẽt ſpectanda in hericli imperio. Horum primum eſt, quòd liceat homini Chriſtiano vti ſeruorum operibus. Secundũ, quòd domini Chriſtiani debeant oculis fidei intueri ſuos ſeruos, & cogitare ſe & ipſos eſſe conſeruos Dei. Tertiũ ex ſecundo ſequitur, quòd debeãt placidè illos tractare, non aſperè, aut Tyrannicè. Quartum, vt reddãt τὰ ἀυτὰ ſeu iuſtum & æqualitatẽ, hoc eſt iure analogo compenſent mercede & beneficentia illorũ labores. Quintum, cùm dicit apud Deum perſonarum acceptionẽ nõ eſſe, monet dominos de pœnis in quas incurrent, ſi tyrannicè ſeruos ſuos tractauerint.

4 Idem Apoſtolus ſeruis hanc regulam præſcribit, Eph. 6. Serui obedite dominis veſtris carnalibus cum timore & tremore, & in ſimplicitate cordis veſtri, tãquam Domino, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed tanquam ſerui Chriſti, facientes voluntatem Dei cum beneuolẽtia ſeruientes Domino, & non hominibus. Coloſ. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruiẽtes quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis

timen-

timentes. Quodcunque facitis ex animo operamini tanquam Domino.

5 Hæc Pauli dicta præſcribunt ſeruis iuſtã parendi dominis ſuis rationẽ. Primo loco requirit in ſeruis timorẽ Dei, ſine quo nullum officium rectè pręſtari poteſt, nec à dominis nec à ſeruis. Secundò, requirit in ſeruis ſimplicitatem: qua nequitia πανουργία ſeruilis, contumax rebellio & reſponſatrix audacia expellitur. Tertiò, requirit obediẽdi alacritatem in ſeruilibus officijs. Quartò regulam obedientiæ tradit cũ iubet ſeruos obedire Dominis tãquam Chriſto, Quare vult vt Chriſtiani ſerui in omnibus actionibus ſuis ad mandatum Dei reſpiciant. Poſtremò magnificè ſeruorum obedientiam ornat, cũ ipſa Deo præſtari pronunciat.

6 Verùm ſerui qui hanc ſuam parẽdi regulam negligunt, plerunque puniuntur egeſtate in ſenectute, vt taceam maledictionem in quam ſua contumacia iuſtè incurrunt.

DIVITIÆ.

1 IN primis Monachorũ error deteſtãdus eſt, qui perfectionẽ Chriſtianã poſuerunt in mendicitate, & diuites omnes extra perfectionis ſtatum eſſe falſò ſtatuerunt.

2 Nã neque diuitiæ, neq; paupertas, per ſe, aliquem meliorẽ aut deteriorẽ faciunt. Quare rectè ille apud Terentium, diuitias neque in bonis neque in malis numerat, ſed tales dicit eſſe, quales ſunt ij, qui illis vtuntur. Idẽ planè iudicium eſt de paupertate ſeu mendicitate.

3 Si quis ergo bene vtitur diuitijs, bonę cenſentur: Contrà verò, ſi malè, malæ culpa vtentis ſunt.

4 Hinc rectè Plato diuitias cæcas eſſe pronunciat ſine prudentia: acutũ autem cernere, cùm prudẽtiam ſequũtur. Et ſapiens: Diuitię ſunt bonæ ei, in quo non

eſt peccatum, & paupertas mala in ore impij. Et Bernhardus. Crimen non eſt in rebus, ſed in vſu agentis. Itẽ, nec diuiti obſunt opes, ſi eis bene vtatur: nec pauperem egeſtas commẽdabilem facit, ſi inter inopiam ſordes peccati non caueat.

5 Proinde conſtanter teneatur hæc regula, Quòd neque diuitiæ, (loquor autem de terrenis diuitijs) neque paupertas ſeu mendicitas, per ſe, hominem coram Deo commendabilem reddant.

6 Cũ igitur diuitię à Domino dicantur ſpinę, & ab Apoſtolo laqueus, non ad rerũ naturam, ſed ad abuſum referendum eſt. Nam multi diuites, ſuis diuitijs malè vtuntur, & inde fiunt petulantes, & ſuperbi ac pugnaces, atque ita in alios contumelioſi & iniurij, iuxta dictum Græcorum, πλοῦτος ὕβριν τίκτει.

7 Ne ergo pijs diuitiæ fiant vel ſpinæ, vel laqueus, ſed inſtrumenta potiùs multarum virtutum, in gloriã Dei, & multorum vtilitatem: tria ſunt in diuitijs ſpectanda, videlicet iuſta acquiſitio, pia poſſeſſio, ac prudens adminiſtratio. De his tribus ordine dicemus.

8 Quantum itaq; ad iuſtam acquiſitionẽ diuitiarum attinet, ſex ſequentes regulæ teneantur.

9 Prima, Summa cura & præcipua, in tota vita, & omni actione noſtra, ſit ſalutis animæ noſtræ, iuxta Domini dictum: Quærite primum regnum Dei & iuſtitiam eius.

10 Secunda, Quia hæc vita opus habet adminiculis, iuxta ordinationem Dei quæri poſſunt facultates, licetque ijs quæ ad victum cultumque neceſſaria ſunt quærendis operam dare: Hæc regula confirmatur nõ ſolùm promiſſione diuina. Deus enim piè laborantibus benedictionem promittit: verumetiam multorũ Sanctorũ exemplis, qui ampliſſimis ſua induſtria partis diuitijs abundarunt.

11 Tertia, Sit labor noſter in legitima vocatione legitimus, vt bona conſcientia gloriari poſſimus, nos in vllius fraudem nihil egiſſe.

12 Quarta

12 Quarta, Absint malæ artes, quibus facultates aliorũ ad nos auarè trahamus: absint fallaciæ & fraudes in contractibus.

13 Quinta, Omnibus cõtractibus, approbatis à gubernatoribus sapientibus, liberè vtamur.

14 Sexta, Lucrum, quod proficiscitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, fructumq́ue laboris nostri tanquam iustã mercedem, percipiamus cum gratiarum actione.

15 Partas his vijs diuitias, vt piè possideamus summa cura adhibenda est. Nam nisi piè possideris, quod iustè acquisitum est, tibi ipsi laqueũ ad interitum parasti.

16 Hîc proinde regula Dauidis obseruetur: Si diuitiæ affluant, nolite cor apponere, hoc est, nolite fiduciam collocare in diuitijs, sunt enim incertæ.

17 Hæc regula Dauidis vult, vt animus noster nõ sit affixus diuitijs: vult vt non metiamur felicitatem fallaci diuitiarum mensura: vult vt non efferamur superbè aduersus tenuiores.

18 Quicunque ergo pius esse velit, abijciat fiduciã diuitiarum: ne sibi in laqueos vertantur: ne sibi intercludant aditum regni cœlorum. Sit spes firma in solo Deo, siue augeantur, siue minuantur, siue auferantur diuitiæ. Retineatur verus thesaurus Iesus Christus. Qui enim hunc habet, verè diues est, etiamsi cum Lazaro mendicet panem.

19 Hic affectus in Paulo Apostolo fuit, qui ita de se ait: noui & humilis esse, & abundare, hoc est, paupertate, contemtu, & ærumnis pressus, non frangor animo, sed submitto me voluntati Dei, & constanter perfero aduersę fortunę sęuitiam. In felici rerum successu minimè superbio, sed in timore Dei, cum gratiarum actione, præsentibus bonis vtor.

20 Hoc suum exemplum vult omnibus pijs commendatum Apostolus. Nam summa ars piorum est, nec aduersis frangi, nec prosperis efferri.

21 Verùm huius artis principia duo ſunt, videlicet, viua fides, & verus timor Dei. Fides enim facit, ne in aduerſis ſuccumbamus. Timor Dei nos reprimit, ne in proſperis efferamur. Vtrumque principium inuocatione Dei fulcitur & conſeruatur.

22 Cũ in hunc modum animus diuitis compoſitus eſt, debet de prudẽti adminiſtratione ſuarũ diuitiarũ cogitare, vt rectus & legitimus ſit diuitiarum vſus.

23 Etſi autem laudanda eſt ſententia Xenophontis, qui vſum diuitiarũ triplicem facit: (Primam partẽ cultui diuino tribuit. Secundam amicis indigẽtibus. Tertiam conſeruationi & ornamento Reipublicæ, in qua quis viuit) tamẽ nos verbo Dei edocti, diſtinctiùs paulò & clariùs oſtendemus pium & verum diuitiarum vſum, qui in quatuor poſitus eſt.

24 Primus ergo & principalis diuitiarum vſus eſſe debet, vt ſeruiant cõſeruandæ religioni, & propagandæ gloriæ Dei.

25 Hic vſus confirmatur, ex fine hominis. Homo enim primũ conditus, & deinde regenitus eſt per Spiritum ſanctum, vt Deum glorificet. Proinde quicquid bonorum habet homo, ad iſtum ſuæ creationis & reparationis finem referre debet.

26 Hic multi, miſerè ineſcati cupiditate habendi, horribiliter peccãt. Sunt enim diuites, qui nihil prorſus conferunt ad cõſeruandum verbi miniſteriũ. Sunt qui rapiunt ſceleratè, quæ diuino cultui à maioribus noſtris deſtinata ſunt. Sunt qui diuitijs ſuis augẽt potentiam Tyrannorum ad opprimendam Eccleſiam, & abolendam religionem, quibus præſtaret ſi nunquam nati fuiſſent. Nam illorum portio, tandem erit cum Diabolo cuius ſatellites ſunt.

27 Pius ergo cui contigêre facultates in hoc mundo, intueatur finem creationis & regenerationis ſuæ: & partem ſuarum facultatum cõferat in hunc vſum, vt Dei gloriam ornet, ac veram religionem ſuis opibus promoueat.

28 Proponat ſibi pius piorum hominum, vt Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Conſtantini, Theodoſij, item multorum honeſtorum nobilium & ciuium, aliorumque exempla, quorum hæc præcipua cura fuit, pro ratione facultatum ornare gloriam Dei, iuuare docentes & diſcentes religionem, conſeruare Scholas, & honeſta Scholarum priuilegia, defendere Doctores pietatis, contra ſæuitiam & iniuriam Tyrannorum, quibus nihil dulcius eſt, quàm varias artes & vias excogitare, quibus opprimere poſſunt docentes & diſcentes. Horum Tyrannorum vicem toto pectore doleo. Nam reproba ſua mente magis magiſque ſe immergunt in gehennam.

29 Secundus vſus diuitiarum verus & legitimus eſſe debet, vt eas reſpub. in quibus viuimus, iuuemus & ornemus pro noſtrarum facultatum modulo.

30 Hanc ob cauſſam tributa imponuntur, vt illis tanquam neruis cõtineatur reſpublica, hoc eſt, vt ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli legitimi, & premia eorum, qui Reipublicæ præſunt.

31 Hîc non parum peccãt duo hominum genera. Sunt enim quidam, qui tametſi abundãt facultatibus: tamen cùm aliquid erogandum eſt in vſum Reipublicæ, hoc vafrè reijciunt in miſeram plebeculam, quæ vltra vires & facultates conferre quæ petuntur, cogitur. Qui autem hoc faciunt, ſuo reſeruantur iudicio.

32 Sunt etiam fortè, qui nõ contẽti ordinarijs redditibus, nouas exactiones ſubditis imponunt, qui non tam furti, quàm ſacrilegij rei, coram Dei tribunali, ſiſtuntur.

33 Verùm hoc intelligi cupio prudenter. Nam hîc diſcerno inter tempora pacis, & belli. Tempore pacis ſit contentus Magiſtratus ordinarijs redditibus, ne in Deum peccet. Tempore belli, corpora & facultates, ſubditi ſuo magiſtratui, debent. Verùm hîc piam prudentiam moderatricem eſſe oportet.

34 Tertius vſus rectus & legitimus diuitiarum eſt,

vt quilibet pro ratione ſuæ perſonæ ſtatum ſuũ tueatur, honeſtè viuat, ac ſuam familiã alat atq; defendat.

35 Verùm hîc cauenda ſunt duo vitia, ſordes & prodigalitas. Sordes ſunt indignæ pio homine. Prodigalitas effundit temerè facultates: ſæpè in ſplendorem, ſtatui minimè conuenientem.

36 Pius nobilis tueatur ſuum ſtatum, relinquat principibus ſuam magnificentiam. Honeſtus ciuis relinquat nobilibus ſuum ſplendorem. Doctor pietatis in Scholis & templis, modeſtè tueatur ſuum ſtatum, ſine thraſonico faſtu. Breuiter, quilibet quod ſuæ perſonæ conueniat, cogitet.

37 Quartus & poſtremus vſus rectus & legitimus diuitiarum ſit, vt diuites afficiãtur egenorum calamitate, eoſque ſubleuent ſuis facultatibus.

38 Nam hoc conſilio Deus abſq; omni dubio vult in medio noſtri eſſe pauperes & egenos, vt exploret, & qua ſimus erga ipſius mandatum obediendi promtitudine, & quo ſimus affectu erga Filij Dei membra.

39 Quare non ſine cauſſa in extremo die prouocabit Dominus ad opera miſericordiæ, tanquam ad teſtes fidei & timoris Dei. Eſuriui, inquit, & dediſtis mihi cibum, ſitiui, & dediſtis mihi potum, hoſpes erã, & collegiſtis me.

40 Cur autẽ tanti faciat opera miſericordiæ Dominus, oſtendit cùm ait: Amen dico vobis, quatenus feciſtis vni ex iſtis fratribus meis, mihi feciſtis, & quatenus non feciſtis vni ex iſtis minimis, nec mihi feciſtis.

41 Huiuſmodi verum & rectum diuitiarum vſum, duo præter ſpiritualia præmia, conſequuntur: ſtabilitas bonorum, & illuſtris beneficiorum commemoratio in cœtu piorum, quæ eſt ſumma gloria. Ita enim Sapiens ait: Itaque eius bona cõſtabilientur, eiúſque beneficia in cœtu Sanctorum commemorabuntur. Et Pſalmus: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Hoc eſt, perpetuò in hominum memoria durat.

42 At

42 At quanta mala concomitãtur iniustam acquisitionem, & profanum abusum diuitiarũ, nemo oratione explicare poterit. Summa tamẽ huc redit, quòd conscientia scelerum, & metu iudicij diuini tandem prostrati miserrimè suas opes sint relicturi, vel hæredibus suis in laqueum, vel alienis, & plerumque hostibus. Atque ita tandem, suo magno malo, discunt vanam fuisse spem, quam collocarunt in diuitijs, vero & viuo Dei posthabito. Nam fieri nõ potest, vt simul & Mammonæ & Deo vero seruias.

CVRA.

1 VT nulla maior pestis est veri cultus Dei, quam ethnica & profana cura & solicitudo: ita summus cultus Dei est, cùm vnusquisque solicitè ambulat corã Deo in vocatione sua.

2 Est itaque operæprecium, vt pij rectè instituantur, ne nimium vel in dexterã partem deflectant, omnem curam abijcientes: vel in sinistram, ethnica & profana cura tabescentes.

3 Est autem triplex cura. Quædam enim est necessaria & sancta. Quædam ethnica & profana. Quædam ex vtroque genere mixta.

4 Necessaria & sancta solicitudo est pars officij Christiani hominis, quæ nobis & mandato Dei, & multis illustribus exemplis commendatur.

5 Paulus enim Rom. 12. ait: Qui præest, in solicitudine præsit, 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

6 Exempla huius sanctæ curæ, Sacra historia plurima suppeditat, vt Noe, Abrahę, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iudicum, Regum, Ducum, Prophetarum, Sacerdotum, &c.

7 Breui.

7 Breuiter, vera pietas consistere nequit, nisi hæc sancta cura adsit, cùm in communi piorum omnium, tum in singulorum vocatione & officio.

8 Pius proinde rex, pro suo regno & subditis, pius paterfamilias, pro sua domo, vxore & liberis, pius Euangelij minister, pro commissa sibi Ecclesia, & quilibet pro seipso, sanctam solicitudinem habere debet.

9 Vt autem sancta hæc cura certis limitibus claudatur, in ea spectanda sunt quatuor, videlicet, mãdatum Dei, fides, finis, & modus.

10 Mandatum Dei est quo præcipitur hæc sancta cura. Hoc mandatum iubet, vt Deum, proximum, & nos ipsos intueamur. Vult enim Deus, vt coram se solicitè ambulemus, Vult vt proximos pia cura foueamus, Vult vt nostræ salutis & vocationis rationem habeamus.

11 Fides ideo requiritur, quia nihil sine fide rectè fieri aut Deo placere potest. Deinde fides est veluti regula huius sanctæ curæ. Nam nisi ad hanc regulã moderemur curam nostram, sancta esse non potest.

12 Finis principalis debet esse gloria Dei, cui alij plures subordinentur, vt status cuiusque incolumitas, Conseruatio oeconomiarum & Politiarum, Ecclesiæ ædificatio. Hi omnes gloriæ Dei destinentur.

13 Modus sanctæ curæ hic esse debet, vt pius in omnibus actionibus se volũtati Dei subijciat, à quo non solùm successus petendus est, verumetiam, si parum labor noster votis responderit, ipsius tamen beneplacito nos submittamus.

14 Quod autem Deus non semper sinat, vt votis nostris omnia respondeant (sæpè enim frustrà videmur vel summam curam adhibuisse, sæpè præces nostri videntur contemni) in caussa est dilectio Dei erga nos. Ea est enim nostra imbecillitas, vt in rebus prosperis facilè vincamur à vana gloria, partem saltem nostri successus nobis ipsis adscribentes: sicut scribitur de Iosia, qui cum roboratus esset, cor ipsius in interitum eleuatum

eleuatum est. Et Ezechias in afflictione iustus fuit: in prosperitate, à vana gloria est victus.

15 Episcopi Romani in paupertate & persecutione sanctissimi fuêre: at successores in diuitijs, splendore, & prospero rerum successu, obliti sunt Dei, & ex pastoribus versi sunt in lupos.

16 Ecclesia sub tyrannis sancta erat: postea ex fauore Imperatorũ facta est remissior. Verissimum est enim dictũ Prophetæ: Afflictio dabit illis intellectũ.

17 Quapropter singulari arte opus est, ne rerum prosperitate abutamur in nostram ipsorum perniciẽ. Atque ob eam caussam, Deus paterno consilio, & singulari dilectione facit, vt nos interdum asperioribus flagellis cohibeat, ne ferociores facti, iugum obedientiæ abijciamus. Nescit enim mens hominis seruare modum, rebus sublata secundis.

18 Mala & profana solicitudo, quæ & ethnica dicitur, & Matth. 13. suffocans: Solicitudo, inquit, seculi huius, & seductio diuitiarum, suffocat sermonem, vt non ferat fructum.

19 Nascitur autem hæc profana solicitudo ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ diuinæ, & prohibetur sæpè verbo Dei. Matth. 6. Nolite soliciti esse in crastinũ, 1. Petr. 6. Omnem curam proijcientes in illũ.

20 Hæc profana cura, in caussa, in fine, & in modo, lõgissimè aberrat à sancta & pia solicitudine. In caussa: quia oritur à diffidentia & ignorantia. In fine: quia præsentis vitę securitatem & tranquillitatem tantùm spectat. In modo: dum iustum modum & mensuram transgreditur, mundana cœlestibus, peritura æternis, saluti animæ tranquillitatem corporis, præponens. Non enim se subijcit volũtati Dei: sed potius fremit aduersus Deum, irascitur Deo, quando omnia ex voto non succedunt.

21 Mixta solicitudo est, qua curamus quidẽ, quæ officij nostri sunt: sed modum non seruamus. Sæpè enim propter innatam in nobis intemperantiam, in

officium

officium Dei sacrilege irrumpimus. Vt cùm Paterfamiliâs, rectè quidem secundũ mandatum instituit familiam, liberos curat, quærit victum, &c. sed non rectè laborem & curam partitur. Labor quidem, cùm sancta cura in vocatione requiritur: sed euentus Deo commendãdus est, cauendumq; ne trepidatio aut nimia anxietas ad impatiẽtiam & profanitatẽ impellat.

22 Quare hîc opus est precatione, aduersus solicitudinis tentationem, qua nostra vota Deo commendemus, vt ipse nos laborantes adiuuet & euentum gubernet.

PERFECTIO CHRISTIANA.

1 CVm tota Scriptura, teste Apostolo, eò pertinet, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus: hîc nonnulla de perfectione Christiana, ad quam omnia quę hactenus disputauimus, tanquam ad finem seu scopum referenda sunt, adijciam.

2 Omnium primùm statuendum est discrimen inter perfectionem duplicem piorum. Nam alia est perfectio piorum in præsenti vita: alia erit in futura.

3 Perfectio piorum in præsenti vita, non æstimanda est ex perfectione seu impletione Legis: sed ex imputatione diuina, cordis rectitudine, & alacritate obediendi Deo, qualis in omnibus verè piis existit.

4 Monachi insulsè definiunt perfectionem Christianam esse, abdicare diuitias, & paupertatem spontaneam amplecti.

5 Etsi autem Dominus Matth. 19. iuueni, à quo interrogatus erat de modo consequendi vitã æternam, dicit: Si vis perfectus esse, vade, vende tuas possessiones & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni & sequere me: tamen non rectè ex personali mandato,

mandato, constituunt generalem regulam, & ex singulari facto vniuersalem definitionem: præsertim cũ exceptiones sint manifestæ.

6 Nam Noe, Abraham, Dauid, & multi alij, perfecti in Scriptura dicuntur: qui tamen suas facultates non abiecerunt, sed eis, vt plurimarũ virtutum instrumentis, rectè vsi sunt.

7 Non ergo dictum Domini ad iuuenem, accommodandum est in specie ad generalem definitionem: sed in genere tantùm. Nam si iuuenis iste secutus fuisset Christum, & anteposuisset obedientiam erga ipsum suis diuitijs, verè fuisset perfectus. Proinde omnis, qui ex fide Christi anteponit obedientiam erga ipsum omnibus rebus charissimis in hac vita, perfectus rectè dicitur.

8 Abraham iustus fide promissionis, iubetur à Domino, filium suum vnigenitum, quem diligebat Isaac mactare in holocaustum. Hîc quia Abraham anteponit obedientiam erga Deum filio, quo nihil erat illi dulcius in vita, nihil carius, pronunciatur perfectus.

9 Hoc Abrahami exemplum duo docet. Primùm, quæ sit perfectio personæ. Deinde, quæ sit perfectio operis.

10 Perfectio personæ est ex fide Christi obedientiã erga Deum præferre omnibus rebus mũdi. Perfectio operis est, cùm opus perfectum est, non quidem opere operato, vt loquuntur, seu operis consummatione, sed proposito operantis & acceptione diuina.

11 Abraham enim non perfecit opus mandatum: sed quia propositum fuit rectum, & voluntas promta, Deus acceptauit opus.

12 Porrò partes Christianæ perfectionis sunt, rectitudo mentis, puritas affectuum, & morum integritas.

13 Rectitudo mentis est rectè sentire de Deo, iuxta ipsius verbum. Puritas affectuum agnitione nostræ infirmitatis, fiducia Mediatoris, & voto pietatis cõtinuandæ

nuandæ æstimatur. Morum integritas in pietate erga Deum, sanctimonia vitæ, dilectione erga homines, & sancta in vocatione cura.

14 Vel vt omnia breuiùs dicamus, Perfectio Christiana est retinere fidem & bonam conscientiam.

15 Neque perfectionis vox in hoc loco, imperfecto gradibus: sed fucato & mendaci, hoc est, hypocrisi, opponitur.

16 Breuiter, Perfectio Christiana in hac vita, in vera pietate, & non fucata consistit.

17 Est siquidem pietas vera, fundamentum, principium, dux, & gubernatrix omnium virtutum.

18 Fundamentum, quia super ea exstruuntur veræ virtutes. Principium, quia ab ea manant, vt à fonte riuuli. Dux, quia regit eas, & continet intra verbi Dei limites. Gubernatrix, quia dirigit eas, vt rectà ad finẽ verum ferantur, videlicet, ad gloriam Dei, ædificationem Ecclesiæ, & vtilitatem proximi.

19 Perfectio Christiana in futura vita cõstabit perfecta regeneratione corporum & animarum, & conformitate nostri cum Deo, qua erimus Deo iuncti perfecto amore in omnem æternitatem.

20 In hac coniunctione nostri cum Deo summo bono, positus est finis bonorum hominis, & vera hominis beatitudo & salus. Hanc donet nobis Pater cœlestis in Christo vnico Mediatore.

STATVS ANIMAE POST MORTEM CORPORIS.

1 Vi fingunt animas post mortem corporũ vel interire, vel dormire, seu nihil sentire, siue boni, siue mali, contra Scripturam sentiũt: quæ & vitam & sensum tribuit animabus, postquam discesserunt à corporibus, id quod Scripturis confirmabimus.

2 Primùm enim filius Dei dicit, Ioan. 11. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: hoc est, etiãsi moriatur ad tempus, quoad corpus attinet: tamen anima viuet, quæ est ita creata vt sit immortalis.

3 Significat ergo Dominus duo; Primùm, quòd anima morientis in fide Christi, sit post mortem victura beata. Alterum, quòd anima non credentis, sit victura misera.

4 Secundò, Orta dissentione inter Pharisæos & Sadducæos de anima post mortem, viuátne an moriatur: quorum illi & animam viuere post mortẽ, & corpora aliquando viua preditura ex sepulchris, rectè statuerunt: hi autem neutrum crediderunt. Horum ergo falsam opinionem Dominus hoc argumento euertit. Deus est Deus viuorum. Deus est Deus Abrahã, Isaac & Iacob. Ergo Abraham, & Isaac, & Iacob viuunt. Non autem nunc corporibus. Igitur animabus: quæ aliquando redibunt ad corpora, vt & ipsa viuant.

5 Tertiò, Dominus dicit discipulis suis, Mat. 19. Nolite timere eos qui corpus occidunt, & animam non possunt occidere. Sed timete eum potiùs, qui & animã & corpus potest perdere in gehenna. Quid potest clariùs dici de vita animæ post mortem corporis?

6 Quartò, Solomon claris testatur verbis, quid illi futurum sit, qui moritur in timore Dei. Puluis, inquit, (id est corpus hominis) redibit ad terram, vnde sumtus est. Spiritus autem, (id est, anima hominis) redibit ad Deum, qui dedit illum.

7 Quintò, Sap. 3. ita scriptum est: Iustorum animę sunt in manu Dei, & non tangit illas tormentum. An non hoc dictum congruit cum Christi & Solomonis dictis, de vita animæ post mortem corporis?

8 Sextò, Christus proponẽs historiam de diuite & impio Epulone, & de paupere & pio Lazaro, an non apertissimè affirmat vtriusque animam post mortem corporis viuere? Illius quidem, in pœnis miseram: huius verò, in sinu Abrahæ beatam? Quid? An non est

hoc animam post mortem corporis viuere & sentire? miseram esse vel beatam?

9 Septimò, Petrus Apostolus claris affirmat verbis, eorum animas detineri in carcere, qui Christi spiritui sonanti in Noe, & inuitanti ad pœnitentiam nõ crediderunt. Quare necesse est fateri impiorum animas post mortem corporum, & superesse, & viuere, & sentire pœnas.

10 Octauò, Sanctus Ioannes, in sua reuelatione, dicit Sanctorum Martyrum animas clamare in cœlo, & expetere vindictam eorũ, qui sua corpora occiderunt. Si ergo Sanctorum animæ in cœlo sunt beatæ cum Deo: vanus est, qui eas vel interijsse, vel ita sopitas, vt nihil sentiant, statuit.

11 Nonò, Quid audit Latro qui pependit in cruce, & dixit: Domine memento mei dum veneris in regnum tuum? An non ei respõdit Dominus. Hodie eris mecum in Paradiso, hoc est, in loco cœlesti & beato? Quod sanè non de corpore latronis intelligi potest. Quare necesse est vt de anima accipiatur, quæ nunc beata viuit in cœlo, cum Christo, & multis Sanctorũ animabus, & castissimis Dei angelis.

12 Decimò, Christus moriturus in ara crucis pro peccatis nostris clamauit & dixit: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Iam autem ipse dicit: Vbi ego sum, illic & minister meus erit. Quare vt anima Christi recepta est in cœlum, in manus Dei: ita omnium eorum animæ recipiuntur, qui Christo per fidem inseruntur. Quod enim in capite præcessit, sequetur in membris.

13 Vndecimò, Cùm Iudæi Stephanũ propter Christi confessionem obruerẽt lapidibus, vidit Stephanus cœlum apertum, & Filium Dei stantem ad dexteram Patris, quem moriturus inuocat & ait: O Domine, accipe Spiritum meum.

14 Hîc videmus Iudæos habuisse potestatẽ in corpus Stephani, sed non in animam, quam Filius Dei in

cœlum ad ſe recepit, vt illic beata viuat. Nec aliter ſentiendum, de aliorum piorum animabus.

15 Duodecimò, Paulus poſt multas moleſtias in Apoſtolico munere, tandem ait: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Diſſolutio hæc, fuit animæ à corpore ſeparatio, quam animam poſt mortem non dubitabat manſuram cum Chriſto corpore in terra condito.

16 Decimotertiò, Ioannes dicit: Beati mortui qui in Domino moriuntur: requieſcunt à laboribus ſuis, & opera eorum ſequuntur eos.

17 Si mortui ſunt beati: certè beati ſunt reſpectu animarum. Nam corpora ante reſurrectionem communem, nec bonum nec malum ſentiunt. Si iam animæ ſunt beatæ: certè ſunt, viuunt, gaudent in cœlo cum angelis Dei.

18 Omitto Platonis, Ciceronis, Macrobij, Lucretij, Xenophontis, Senecæ, & aliorum plurimorum Philoſophorum ſentẽtias, de animarum immortalitate, quæ etſi veræ & præclaræ ſunt: tamen, quia quærimus immotam certitudinem, maneamus apud tredecim illas demonſtrationes, quas ex verbo Dei infallibili adduximus.

19 Ex demonſtrationibus adductis, hæc ordine, & abſque omni dubio, concludamus.

20 Primum, quòd hominũ animæ verè ſuperſunt, viuunt & ſentiunt, mortuis & in puluerem redactis corporibus.

21 Secundum, quòd omnium impiorum animæ ſint in ſummis doloribus, & tormentis nunquam finiendis.

22 Tertium, quòd omnium eorum, qui in Domino mortui ſunt, animæ ſint beatæ, abſque omni dolore & tormento: ſint apud Deum, ſint cum Chriſto: exſpectent corporum glorioſam reſurrectionem, & extremum iudicium, quando redibunt animæ in corpora viua, ac vnà viuant in omnem æternitatem beati. Amen.

RESVRRECTIO MORTVORVM.

1 QVoniam fides reſurrectionis mortuorũ, in qua boni donabũtur vita æterna, & mali ſupplicijs nũquam finiendis ſubijciẽtur, excedit omnẽ ſenſus noſtri & rationis menſurã: neceſſe eſt, vt firmis fundamentis noſtram fidẽ confirmemus: ne cũ Epicureis & maxima colluuie generis humani, vel de hoc articulo dubitemus, vel prorſus fidem eius abijciamus.

2 Duo ergo hîc faciemus. Primùm, iaciemus ſolida fidei noſtræ fundamenta, quo ſit immota fides noſtra, de hoc articulo. Vt enim quod faciliùs ſculpitur faciliùs aboletur: ita citiùs venit in dubiũ, quod velociùs fuerit perſuaſum. Non ergo leuia, ſed ſolidiſſima argumenta proferemus, quibus fides huius articuli nitatur. Deinde reddemus rationem, cur filius Dei non dicat credentes, ſed eos qui bona fecerunt, prodituros in reſurrectionem vitæ: qui verò mala fecerunt, in reſurrectionem iudicij.

3 Cogitantes itaq; de hoc articulo, primum omnium veniet nobis in mẽtem, qua certitudine nitatur vniuerſa Scriptura Prophetica & Apoſtolica, quam cùm conſtiterit eſſe infallibilem & immotam, animus non amplius de vlla promiſſione Dei dubitabit, quantumuis illi videãtur ſenſus & ratio, adeoque tota natura contraria eſſe. Nam vt ratio & ſenſus non ſe extendunt vltra naturæ limites: ita fides promiſſionum diuinarum prorumpit cœlum, non dubitans de vlla promiſſione Dei. Nam Deum potentem, iuſtum, veracem, ſtatuit.

4 Deinde regnum Meſſiæ, quod habet perpetuum Scripturæ cõſenſum de perpetuitate, intueamur. Hoc regnum Chriſti, quod eſt vitæ æternæ, opponitur regno mortis & tenebrarum, quod Diabolo tribuitur.

Semen,

Semen, inquit Scriptura, mulieris, conteret caput Serpentis, hoc est, destruet opera Diaboli, id est, peccatũ & peccati stipendium mortem abolebit. Id autẽ fieri nõ potest nisi resuscitatis mortuis. Necesse est igitur vt resurgãt mortui. Siquidẽ Rex noster Christus mortuus & sepultus est, & nostram carnem tanquam primitias, cum è sepulchro prodiret, è terra reduxit, vt sciamus nos virtute ipsius in lucem prodituros.

5 Pendet ergo resurrectio nostri à resurrectione Christi regis nostri. Is primo dierum surrexit: nos in nouissimo die resurgemus. Ideò Paulus Christũ primitijs confert: nos vero maturæ messi. Est enim, vt ipse Dominus testatur, consummatio seculi tempus messis. Cùm ergo scimus Christum resurrexisse, sciamus & nos eius virtute resurrecturos.

6 Secundò, Patres ante Mosen cùm nondum Prophetica & Apostolica exstarent scripta, quinq; futuræ resurrectionis post mortem habuere argumenta.

7 Primum à forma hominis erecta. Est enim hæc forma Symbolum naturæ hominis, videlicet, quod sit composita ex terrestri & cœlesti natura. Siquidẽ homo conditus est ex limo terræ, & spiraculo Dei. Dicere autem hãc tam nobilem naturam & singulare Dei opificium conditum esse ad certum interitum, nimis absurdum fuerit. Hinc coniecturam duxerunt Patres de corporum resurrectione.

8 Secundum ab imagine Dei, ex qua & finis hominis intelligitur, & vitæ perpetuitas significatur. Nã vt imago Cæsaris in nummo, monet quid debeatur Cæsari: ita imago Dei in homine, docet quid homo debeat Deo, videlicet, perpetuum cultum, ad quem præstandum perpetuitas vitæ requiritur. Præterea absurdum est cogitare Deum velle suam imaginem perpetuo interitu obscurari & opprimi.

9 Tertium à loco, in quo homo creatus, collocatus est. Ideò enim Deus hominem conditum in Paradiso collocauit, vt significaret statũ hominis fœlicẽ fore,

modo obediret. Iam autem cùm ſit ſapientis, nõ fruſtrari fine inſtituti opificij ſui: Patres rectè ratiocinabantur, hominem aliquando ſuo priſtino ſtatui reſtitutum iri. Quod fieri non poteſt ſine reſurrectione mortuorum.

10 Quartum à ſemine promiſſo, quod omniũ euidentiſſimum & maximũ reſurrectionis futuræ argumentum eſt. Sciuerunt enim Patres, Semen mulieris promiſſum eſſe, vt contereret caput Serpẽtis, hoc eſt, vt deſtrueret opera Diaboli, ſeu regnũ Satanæ, quòd eſt peccati & mortis. Hinc Patres abſque omni dubitatione, fidem reſurrectionis exſtruxerunt.

11 Quintum, à perpetuitate fœderis. Inijt Deus pactum ſempiternũ cum Abrahamo, videlicet, quòd velit eſſe Deus ipſius & ſeminis eius poſt eum in ſempiternũ. Hoc fœdus non poteſt eſſe ratũ, niſi homines à morte reſurgãt, poſtea perpetuò victuri. Alioqui Deus ipſorum Deus dici non poſſet: cùm Deus nõ ſit mortuorũ, ſed viuorum. Atque ita Patres à forma hominis, naturã: ab imagine Dei, finem: à loco, ſtatum: à ſemine, reparationẽ poſt lapſum: à fœderis qualitate, perpetuitatem reparationis: & ab his ſimul, reſurrectionem hominis à morte, ratiocinabantur.

12 Tertiò, Demonſtratio reſurrectionis firma ſumitur à iuſtitia Dei. Nam cùm Deus iuſtus ſit; neceſſe eſt vt virtuti præmium, & vitio ſupplicium reddat. Quod cum non fit in hac vita: (Nam ideò hoc differt Deus vt exſtet teſtimonium futuræ reſurrectionis) neceſſe eſt homines boni & mali reſurgant: & vnuſquiſque reportet mercedem, ſecundum ea quæ geſſit in corpore.

13 Neq; enim hîc ſatis erit dicere, animabus præmia & ſupplicia rependi pro factis in hac vita. Nã cũ omnis vitæ noſtræ vſus, in corporis animæq; conſortio eſt: neceſſe eſt præmia virtutũ & ſupplicia ſcelerũ non corpori ſeorſim, nec animæ ſeorſim, ſed homini conſtãti ex corpore & anima deberi. Proinde animas

redituras esse in eadem corpora, vt homines resurgant, necesse est.

14 Interea vt corpora mortuorum, cùm bonorum tùm malorũ, vermibus hic obnoxia sunt: ita animæ, piorum quidem, cum gaudio, exspectant resurrectionis diem: Impiorum verò vermibus & igni conscientiæ torquentur, metuentes iram in die resurrectionis, in quo tradentur, cum corporibus, in quæ redierint, æternis cruciatibus.

15 Quartò, clara Scripturæ testimonia de hoc articulo colligenda sunt, qualia sunt hæc inter multa, Esaiæ 26. Viuent mortui tui, & interfecti tui resurgent. Ezech. 37. Ecce ego imperiã tumulos vestros, & educam de sepulchris vos, popule meus: & dabo vobis spiritũ & viuetis. Hic Propheta liberationem populi Israelitici à captiuitate Babylonica, figuram esse futuræ resurrectionis mortuorũ, significat. Atq; ita Prophetico spiritu vtrumq; videt & complectitur, videlicet liberationem populi à captiuitate, & resurrectionem mortuorum vniuersalem, cum qua illam cõfert. Iob 19. Et ego scio quod redemtor meus viuit, & in nouissimo (scilicet die) stabit super terram, (scilicet iudicaturus) & postquã cum pelle mea excauauerint (scilicet vermes) hoc, (scilicet corpus meum) etiam in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, non alienus. Hoc est, ego ipse proprietate personæ & vtriusque substantiæ veritate, resurgam.

16 Daniel. 12. Multi qui dormiunt, euigilabunt: alij, ad vitam æternam: alij, ad opprobria & contemtum sempiternum.

17 In nouo Testamento Christus contra Sadducæos probat resurrectionem mortuorum, Matth. 22. Item, Matth. 25. resurrectionem & iudicium simul prædicit Dominus.

18 Christus ait: Veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & prodibunt

qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

19 Omnes præterea Apostoli resurrectionis futuræ testes sunt. Quid enim aliud est prædicatio Euãgelij, quàm testimonium resurrectionis? iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Hæc manifestè vniuersalem hominum resurrectionem cõcludunt. Paulus Apostolus potissimùm hisce rationibus articulum resurrectionis fulsit, videlicet, Prædicatione Euãgelij, Exemplo Christi resurgentis, 1. Thessal. 4. Potentia Christi saluatoris, Philip. 3. Arrhabone Spiritus sancti, ad Ephe. 1. Signis in natura impressis. 1. Cor. 15. &, Perpetuitate regni Christi, 1. Cor. 15.

20 Quintò, Baptismus & Cœna Domini resurrectionis futuræ visibilia sunt testimonia. Sicut enim verbũ menti: ita hæc sensibus de resurrectione futura testantur. Vt igitur Baptismus duplicis resurrectionis nostri est Symbolũ, videlicet animæ à peccato, & corporis ex terra: ita Cœna Domini, perpetuæ in Christo obtinendæ vitæ, indicium certissimum est.

21 Sextò, Signa in natura expressa futuram resurrectionem adumbrant. Hieronymus, Ambrosius & Augustinus dicunt resurrectionem futuram in Phœnice aue signatam esse, de qua scribitur, quòd cùm in cineres redacta fuerit, mox post irrigationem viua prodeat.

22 Præterea, experientia docet, multas auiculas, vt Vpupas, Sturnos, Hirundines, tẽpore hyberno in profundis paludibus, tanquam sepultas mortuasq; delitescere: quæ verno tempore rursus viuæ prodeunt.

23 Granum coniectum in terram & mortuum, & postea renatum, etiam resurrectionis futuræ, teste Apostolo, symbolum quoddam est.

24 Est quoque vnusquisq; dies imago vitæ, cui succedit nox & somnus, qui nihil morti est similius. Itaq; reducti à sumno ad vigiliã, veluti à morte reuocamur

ad

ad vitam:quæ res reſurrectionis futuræ quotidiana eſt admonitio. Prætereo Lunam quæ poſt defectũ & veluti mortem quandam,noua prodit.

25 Septimò, Præmonitiones conſiderentur in veteri populo. Enoch ante diluuiũ, viuus tranſlatus eſt. Ita enim ſcribitur, Gen.5. Ambulauit Enoch cũ Deo, & non comparuit: quia tulit eum Deus. Hoc facto Deus voluit (abolita iam penè doctrina de victoria ſuper Serpente) proponere communem omnibus doctrinam, videlicet, quod pij aliquando plenam ſuper ſerpente cõſequerentur victoriam, ne ſpẽ ſuam huius mortalis vitæ finibus incluſam haberent.

26 De Elia ſcribitur, quòd cùm iam maxima pars adhæreret Baaliticis ſacerdotibus, oppreſſa vera doctrina, ſit in cœlum receptus: vt Deus iſto facto rurſus doctrinam de æterna vita commendaret hominibus. Ita enim textus habet: A quis Iordanis diuiſis, Ecce currus igneus & equi ignei diuiſerunt vtrumque, ſcilicet Eliam & Eliſæum: & aſcendit Elias per turbinem in cœlum. Hoc facto voluit Deus hominibus iſtius ſeculi, commẽdare ſpem futuræ reſurrectionis, in qua pij ab omnibus malis & perſecutionibus liberentur, oppreſſis eorum hoſtibus igne gehennæ.

27 Etſi autẽ Enoch & Elias in cœlũ ſubuecti ſunt, in teſtimonium victoriæ futuræ ſuper Serpente: tamẽ in gloriam illam cœleſtẽ & plenam, quæ eſt conſtituta electis & percipienda in extremo die, non ſunt recepti, ſed tantùm miſerijs huius vitæ ſoluti, exſpectãt plenam gloriam cum toto Chriſti corpore.

28 Octauo, Symbola futuræ reſurrectionis in nouo Teſtamento ſunt, ſuſcitationes mortuorum, vt filiæ principis, Matth.9. Filij viduæ, Luc.7. & Lazari, Ioan.11. Nam vt hæ ſuſcitationes à morte corporis fuêre externa ſymbola ſuſcitationis animarum eorũ, qui credunt Euangelio: ita etiam haud obſcurè figurabant plenam liberationem, quæ fiet in extremo die reſuſcitatis corporibus.

29 Nonò, Chirographũ Dei in cordibus hominũ de præmijs bonorũ & pœnis malorum euidens testimoniũ est resurrectionis futuræ: præsertim, cũ imminente iã morte, magis sentitur cõscientię morsus, magisq; torquetur animus cogitatione malè trãsactę vitæ: idq; in ijs qui ad Deum per fidẽ non sunt conuersi. Nã alij, hoc est, pij vehemẽter in spiritu exultãt, quòd tandem in portum optatum & tranquillum, postquã varijs calamitatũ & miseriarum in hoc mũdo, iactati sunt procellis, perueniant. Siquidẽ Spiritum sanctum promissæ hæreditatis arrhabonẽ in pectoribus inclusum habent, qui facit vt minùs mortẽ perhorrescant.

30 Decimo & vltimò, Conscientia Sanctorũ omnium temporum suffragia, fidem futuræ resurrectionis comprobant, quæ quia plura sunt quàm numerari possint, ea omitto.

31 Martyres præterea infiniti, omnibus penè temporibus, nunquam tam forti animo grauissima sustinuissent supplicia, nisi suæ confessionis præmia in futura vita, resuscitatis corporibus, sperassent.

32 Hisce testimonijs, quorũ alia infallibiliter probant, alia probabiliter cõfirmant, alia venustè pingũt resurrectionis futuræ mysterium, contenti simus.

33 Neque moremur Epicureorũ voces, siue ioco siue seriò dicantur. Infidelitas, ait Ambrosius, non potest claram fidẽ resurrectionis habere. Quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur: ita hi perfidia sua erroris tenebris circumdati, luce carebunt.

34 Postquã ergo constat nobis, de veritate immota, sciamus hanc vnam satis refutare Sadducæorum & similium vanitatem, qui ignorantes sapientiã potentiamq; Dei, & Scripturas de voluntate ipsius, ex mensura sensus humani, & ex rationis regula suũ exstruxerunt, & exstruunt, errorem.

35 Sed nos ab illis quęramus, Cur putent mortuos nõ resurrecturos? Nam si, vt illi dicunt, mortui nõ resurgẽt: necesse est vt id fiat: vel, quia Deus non potest: vel

vel quia non vult mortuos excitare. Si non poteſt: vel ignorat modũ ſuſcitandi mortuos, vel, ſi norit, imbecillior eſt, quàm vt valeat. Nunc autem, quia ſapiẽtiſſimus eſt, ignorare non poteſt: & quia potentiſſimus, (vt patet ex creatione rerũ ex nihilo, & earũdem perpetua gubernatione) non poteſt imbecillior dici, quã vt valeat. Huc illud Auguſtini: Abſit vt ad reſuſcitãda corpora vitæque reddenda, non poſſit omnipotentia Creatoris omnia reuocare, quę vel beſtia, vel ignis abſumſit, vel in puluerem cineremúe collapſum, vel in humorem ſolutum, vel in auras eſt exhalatũ: Abſit vt ſinus vllus ſecretumque naturæ, ita recipiat aliquid ſubtractum ſenſibus noſtris, vt omniũ Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat poteſtatem.

36 His Auguſtini verbis, Viues addit hanc ſimilitudinem: Diligenti & acuto patrifamilias in promtu eſt, & velut ad manum, ac ante oculos, vbi quidque, in quamlibet amplis ſuis ædibus, ſit reconditũ: & Deum aliquid putabimus in hoc mundo latere, cuius infinita ſapientia minor eſt hic totus mundus, quàm cuiuſuis noſtrum anguſtiſſima & minima capſula.

37 Quòd autem velit Deus ſuſcitare mortuos, iam multis immotis rationibus demõſtratum eſt: adeò vt de volũtate Dei nemo ſanus dubitare poſſit. Hãc proinde immotam veritatem opponamus omnibus, quæ huic veritati opponi poſſunt. Et hoc Pauli dictũ, tanquam clypeũ, opponamus & noſtrę rationi atq; ſenſibus, & aliorũ argutijs: *Qui promiſit, poteſt etiam præſtare*: In hoc dicto acquieſcamus, expectemuſque è cœlis venturũ eſſe Saluatoré, qui transformabit noſtra contẽta corpora, vt fiant conformia ſuo glorioſo corpori: idque ea potentia, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere.

38 Quantum autem ad qualitatem corporum reſuſcitandorum attinet, ſciendum eſt quid habeant commune corpora iuſtorum & iniuſtorum, & quid peculiare per ſe.

39 Corpora vtrorumq;, hoc eſt, iuſtorum & peccatorum,

torum, tria habent communia, videlicet, eandẽ carnis naturã cum personalibus proprietatibus, absque mole crassa, superflua & inutili: Incorruptibilitatẽ, qua fit, vt corrumpi & in nihilum redigi, aut in auras resolui nõ possint: & Immortalitatẽ, qua perpetuò supererũt sine victu & alijs præsidijs, quorũ vsus erat ipsis sustẽtandis in hac vita mortali, necessarius. Huius rei caussam exponit Hieronymus, cùm ait: Erit corpus quod resurget incorruptibile & immortale, non solũ iustorum: sed etiam peccatorum. Iustorum quidẽ, vt semper possint permanere cum Christo: Peccatorũ verò, vt absque interitione sua, debitas luant pœnas.

40 Discrimina autẽ inter corpora iustorum & peccatorum hæc erunt præcipua, corpora iustorũ erũt in gloria, in compensationẽ ignominiæ, quam hîc sustinuerunt: Peccatorũ verò in confusione, quæ erit contumacię pœna. Iustorũ corpora, perpetuis delectationibus in Deo oblectabuntur, pro momentanea huius vitæ afflictione: Peccatorũ nunquã finiendis tormentis subijcientur, cũ propter trãsgressionem Legis diuinæ, tùm propter contemtũ Filij. Iustorum corpora, in cœlo erunt conformia Christi corpori glorioso, cui in hac vita sub cruce erãt similia: Peccatorum autem, in inferno, opprobrio sempiterno obruentur. Iustorum corpora lumine diuino, tanquã pallio vestientur: Peccatorum autem tenebris infernalibus oppressa, à fruitione vultus Dei excludentur. Atque hæc exclusio à fruitione vultus Dei, æterna mors dicitur: sicuti contra æterna vita est, in omnem æternitatem iucundissimo Dei aspectu frui.

41 Sed Paulũ Apostolum de Sanctorũ corporibus differentẽ audiamus, 1. Corin. 15. Sũt corpora, inquit, cœlestia, & sunt corpora terrestria. Sed alia quidẽ cœlestium gloria: alia, terrestrium: alia gloria Solis: & alia Lunæ: & alia gloria Stellarum. Stella siquidem à stella differt in gloria: ita & erit resurrectio mortuorũ. His verbis Paulus significat, quanta futura sit corporũ iustorum

ſtorum ſubtilitas poſt reſurrectionem, nimirũ, quòd ſint futura puriſſima, defecatiſſima, ſubtiliſſima.

42 Huius rei admonebit nos claritas corporum cœleſtiũ, quæ Paulus hîc proponit tanquam ſymbola gloriæ corporum noſtrorum poſt reſurrectionem.

43 Hinc facilè eſt intelligere, quod ſuprà dixi, videlicet quòd corpora iuſtorum, ſunt purgata ab omni mole craſſa, obſcura, ponderoſa & inutili, clarificatis ſpiritibus & carne, vt proximè accedant ad ſpiritualem naturã. Vnde ſequitur in Paulo: Seminatur corpus corruptibile, ſuſcitatur incorruptum: ſeminatur ignominioſum, ſuſcitatur glorioſum: ſeminatur infirmũ, ſuſcitatur potens: ſeminatur corpus animale, ſuſcitatur corpus ſpirituale. Et paulò pòſt: Sicut geſtauimus imaginẽ terreni: (id eſt Adã in hac vita, in quo dominabatur anima viuens, vnde animalis dicebatur) ita geſtabimus imaginem cœleſtis, hoc eſt Chriſti reſurgentis, vt in nobis ſpiritu dominetur, vnde corpora noſtra ſpiritualia dicuntur.

44 Et idem Apoſtolus ad Philip. 3. affirmat Chriſtum tranſfiguraturũ noſtra contemta corpora, vt ſint futura conformia ipſius glorioſo corpori, idque per eam potentiam, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere.

45 Horum, quæ iam dicta ſunt, de gloria corporũ iuſtorum, vſus eſt, vt nos inde conſolationẽ petamus, dum corpora noſtra in hac vita, varijs morbis, contẽtu, & morte affliguntur: vt Sãctorum corpora habeamus in honore: vt ea honorificè ſepeliamus: vt munda ſeruemus ea loca, in quibus Sãctorum corpora ſepeliuntur, & quaſi conſopita deliteſcunt, donec tuba archangeli excitabuntur.

46 Sed cur dicit Dominus eos, qui bona fecere, prodituros in reſurrectionem vitæ: qui verò mala fecerunt, in reſurrectionẽ iudicij? Num ergo bona opera, vt Papiſtæ hinc colligunt, merentur vitam, vt mala condemnationem? Nequaquam. Firma enim ſunt hæc veritatis teſtimonia. Stipendium peccati mors,

donum

donum autem Dei eſt vita æterna per Ieſum Chriſtũ, Rom. 6. Si eſt donum, gratis datur. Si gratis datur, non redditur pro merito. Gratia enim, vt ait Auguſtinus, eſt nullo modo, quę non eſt gratuita omni modo. Deinde ſolus Chriſtus eſt, qui remittit peccatum, qui iuſtificat, qui ſanctificat, qui homines Patri reconciliat. Ergo ſolus Chriſtus meretur ſuis, id eſt, in ſe credentibus, vitam æternam.

47 Cur igitur hîc Dominus affirmat eos, qui bona fecêre, prodituros in reſurrectionem vitæ, videlicet, vt reſuſcitati viuant beatam & immortalem vitam: & qui mala fecerunt, prodituros in reſurrectionem iudicij, hoc eſt, vt ſuſcitati ęternam mortem luant? Vt ex ſigno perſpicuo diſcernat inter hæredes vitæ æternæ, & damnandos: vt omnes creaturæ, & potiſſimùm ſancti Angeli, filios Dei ex qualitatibus proprijs agnoſcant: vt nemo ſe ſpectro fidei & hypocriſi fallat. Non ergo hîc opera, vitæ æternæ merita facit Chriſtus, quod eſſet ſeipſum mediatoris gloria ſpoliare: ſed indicia fidei non fucatæ.

48 Vt enim vera & viua fides efficax eſt per charitatem, & cernitur in operibus charitatis: ita ſpectrum fidei, vanitate & hypocriſi delectatur.

49 Verè ergo Bernhardus ſentit cùm ait: Bona opera non ſunt cauſſa regnandi, ſed via regni. Cuius autem generis hæc opera potiſſimùm eſſe oporteat, docet Chriſtus, Lucæ 16. Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Et Matth. 25. Eſuriui & dediſtis mihi cibum, ſitiui & dediſtis mihi potum, peregrinus eram & collegiſtis me, nudus eram & cooperuiſtis me, infirmus erã & viſitaſtis me, in carcere eram & veniſtis ad me. Et Matth. 5. Chriſtus pauperes ſpiritu, mites, lugentes, eſurientes & ſitientes iuſtitiam, pacificos, mundos corde, patientes perſecutionem, pronunciat beatos, hoc eſt, liberos ab æterna miſeria, quam ipſi ſuis peccatis meruerant, & hæredes vitæ æternæ,

quam ex dono Dei per Christum habent.

50 Ex his locis promtũ est colligere, Primũ, quòd non loquatur Dominus nisi de ijs, qui filij Dei per fidẽ sunt facti. Deinde, quòd ea opera, quæ sunt germani fidei fructus intelligat: qualia sunt mortificatio carnis, patientia, studium benefaciendi hominibus, misericordia erga afflictos, facultatibus iuuare egenos. Huiusmodi operibus, tãquam hostijs quibusdam, delectatur Deus: & sunt propriæ filiorum Dei notæ, & veræ fidei germani fructus, qui non magis à fide, affectu saltem, separari possunt, quàm calor ab igni.

51 Secundò quæritur, Cùm multa genera sint bonorum operum, quæ Dominus sua Lege requirit: cur vnius certi generis tantũ Dominus, Matth. 25. in sententia iudiciaria meminit? Meminit autem solius beneficentiæ erga proximos, neque erga quosuis proximos, sed erga proximos miserè afflictos, videlicet, Esuriẽtes, sitientes, nudos, vagos, incarceratos. Huius rei duas esse caussas sciendum est.

52 Vnam, quia in hoc genere operum magis cernitur charitas erga proximũ carere omni fuco, quæ sanè charitas, sancti timoris Dei, & viuę cordis fiducię certissimum & infallibile est indicium. Est proinde hoc genus bonorum operum, luculentum testimonium filiorum Dei, qui hæredes vitæ æternæ scripti sunt.

53 Alteram, quòd in hoc genere operum manifestior est imitatio Filij Dei, cuius membra sunt hæredes vitæ æternæ. Nam cùm Filium Dei, hoc operum genere proximè imitantur homines, haud obscurè testãtur, se verè filios Dei esse per Christum, cuius Spiritu mouentur ad beneficentiam miserè afflictis præstandam. Cùm igitur & adoptionis nostri in Christo, & viuæ fidei, timorisque Dei, testimonium sit perspicuum hoc genus operum, nõ mirum est, Christum eius potissimùm meminisse in sententia, quam ipse iustus iudex pronunciabit in die iudicij.

54 His tertiã caussam nõ ineptè addiderimus. Dominus

minus ipſe miſericordiam anteponit ſacrificio, & ceremoniali cultui. Proinde hoc genus operũ præcipuè requirit, vt ſciamus cum eo reliqua placere, & ſine eo nihil, ſi non præſtetur, modò poſſit. Nam deficiẽte facultate præſtandi, Deus affectum pium & promtam voluntatem loco facti reputat.

55 Tertiò, quæritur de illis qui maximã ætatis ſuæ partem tranſegerunt in ſordibus ſuis, ſine vera pœnitentia, & tandem vel in mortis articulo conuertũtur. Reſpondeo. Peccata eorũ qui conuertuntur in obliuionem venire apud Deum, qui apud Eſaiam ait: Ego ſum, Ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorũ nõ recordabor. Qui enim in Filio eſt per fidem, habet remiſſionem peccatorũ, habet iuſtitiam Chriſti, qua apparebit iuſtus in die iudicij, & habet propoſitum benefaciendi, quod Deo pro facto eſt, quando negatur præſtandi facultas.

56 Præterea de horum conuerſione & inuocatione, qua in mortis articulo ſe cõmittunt fidei Filij Dei, teſtabuntur angeli eorum in die iudicij. Sed rem illuſtremus exemplis.

57 Lazarus fuit Filius Dei, & hæres vitę ęternę ſic & Latro in cruce, & Cornelius aulicus, de quo Lucas in Actis. Lazarus & Latro affectu hæc opera habuêre, non externo facto. Ille enim paupertate: hic temporis breuitate poſt conuerſionem impediebatur quo minus affectus ſui externa teſtimonia ederet. At Cornelius qui à conuerſione diutiùs vixit, teſtimonia ſua fidei, & pij affectus luculenta edidit: adeò quòd ipſius Eleemoſinæ & preces cœlum penetraſſe à Luca commemorentur.

58 Hęc quę diximus & neceſſitatem benefaciendi concludunt, & beneficium Mediatoris eſſe gratuitum oſtendunt, & inter olim iudicandos clariſſimè diſcernunt.

ASSERTIONES QVIBVS LEGES DECALOGI EXPLICANTVR, PROPOSITAE & *disputatae in Academia Hafniensi, ab anno Domini 1567. vsque ad annum 1574.*

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

PROOEMIVM DECALOGI.

Locutusq́; est Deus cunctos sermones hos. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis.

1 DVplex Proœmium Legi Dei pręfigitur, Exod. 20. Vnum Mosis, quo populũ excitat & præparat ad audiendas Leges diuinas. Alterum Dei, quo populus docetur quis sit Deus, & quid sit à Deo exspectãdũ.

2 Mosis autem hoc est proœmium: *Et locutus est Deus omnia hæc verba.*

3 Hoc proœmium meritò omnium hominũ animis infixum esse deberet, vt eius nunquam caperẽtur obliuione.

4 Est enim vnum ex illis principijs, quę immota tenere oportet omnes eos, qui in schola Christi proficere in salutem cupiunt.

5 Sunt autẽ quatuor hæc principia tenenda Christi discipulis. Primum, quòd vnus sit Deus, conditor omnium rerum & conseruator. Secundum, quòd hic verus Deus certo verbo hominibus suam voluntatem pate-

patefecerit. Tertium, quòd hoc verbum ſit compre-henſum in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, in quibus ipſe Deus loquitur. Quartum, quòd vt quicquid eſt præter hoc verbum non ſit ad ſalutem neceſſariũ: ita quicquid pugnat cum hoc verbo, ſit tanquam venenum Diaboli fugiendum.

6 Inter hæc, tertiũ eſt quod Moſes hîc nobis commendat, cũ ait: Et locutus eſt Deus omnia verba hæc.

7 Mẽs enim pia cupiẽs ſe Deo approbare, ac iuxta ipſius voluntatem & credere & viuere, certa non eſt priuſquam intelligat ea quæ audit hoc niti principio.

8 Hinc eſt quòd Prophetæ hanc vocẽ toties repetant: Hæc dicit Dominus: Os Domini locutũ eſt: Hæc dicit Dominus Sebaoth. Hinc eſt quòd ipſe Filius Dei ſermonem Patris ſe loqui teſtatur. Et Paulus eandẽ ob cauſſam titulum Apoſtolatus ſui aduerſarijs obijcit.

9 Hoc verbum Dei infallibile in ſe, Deus propter humanam ignorantiam & multiplicem cæcitatẽ varijs modis, ſuum eſſe, & non alicuius creaturæ teſtatus eſt.

10 Et quoniam menſura rationis, hoc eſt demonſtratione, capi non poteſt, teſtimonia addidit admodum congruentia.

11 Vt igitur quæ lumine mentis percipi poſſunt demonſtrationibus innoteſcunt: ita quæ aciẽ humanæ mentis excedunt, cœleſtibus & diuinis teſtimonijs confirmantur.

12 Huius generis teſtimonia ſunt & externa & interna. Externa, vt patefactiones diuinæ, miracula, prophetiæ, conſenſus Moſis, Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, duratio & conſeruatio Eccleſiæ, & cruenta confeſſio infinitorum Martyrum omnibus ſeculis. Interna ſunt Spiritus Sancti obſignationes in cordibus fidelium.

13 Huius verbi diuini vera & non fluctuans perſuaſio & fides, fundamentum eſt omnis fiduciæ, pietatis & virtutis, quibus Deo coniungimur, & aſſequimur

mur

mur finem noſtræ creationis.

14 Quod enim radix eſt arbori, quod oculus corpori, quodq; telis cōtexendis ipſa ſunt ſtamina, vt rectè ait Theodoretus, hoc perficiendis animis eſt veritatis cognitio ſtabiliſque rerum diuinarum fides.

15 Admoneamur igitur hoc Moſaico prœmio, de certiſſimo & indubitato principio & Theologiæ veræ, quod eſt ipſum verbum Domini, in libris Propheticis & Apoſtolicis comprehenſum, & quòd omnia quæ pugnant cum hoc verbo, ſint venena Diaboli inſidiantis ſaluti humani generis.

16 Alterum prœmium eſt ipſius Dei: *Ego ſum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, &c.*

17 Pauca ſunt quidem hæc verba, ſed quæ nulla ſapientia humana exhauriri poſſunt.

18 Omnium primum prœmiū hoc Domini proponit modum cognoſcendi Deum, videlicet, Verbum & Teſtimonium verbo additum.

19 Tametſi autē Paulus dicit: Τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ fuiſſe hominibus manifeſtum ex rerum creatione & conſeruatione: tamen cognitio hæc non fuit eis ſalutaris, imò pernitioſa magis idque ipſorum culpa.

20 Nam quò magis quæſiuerūt Deum naturali lumine, eò magis vanitate mens, tenebris intelligentia, & cor obduratione oppreſſa ſunt.

21 Siquidem nihil ex illa notitia concluſerunt, quā horrendas idololatrias, quas infinita ſcelera, vt Paulus teſtatur, ſecuta ſunt.

22 Salutaris proinde cognitio Dei, ex verbo & teſtimonio ſimul petenda eſt.

23 Quare vt nihil præter & contra verbū de Deo ſentiendum & cogitandum eſt, vel loquendum, ſed illud ſolùm de Deo credēdum, quod ipſe de ſe teſtatur, iuxta dictum: Eſſe Deum credas, quod de ſe predicat ipſe: ita teſtimonia verbo addita, ipſius bonitatem nobis commendant, & fidem & inuocationem accendunt, quibus nos ſeiungimus ab omnibus alijs cœti-

bus in mundo, & adhæremus Ecclesiæ Dei, quæ est societas Sanctorum.

24 Secundò, etsi obscuriùs docemur hoc prooemio de essentia Dei & personis in vna diuina natura: tamẽ vnitas essentiæ diuinæ, & pluralitas personarũ in vna essentia hîc indicantur.

25 Prima enim vox Iehouah singularis numeri, significat essentiam illam diuinam, simplicissimam & vnicam esse, hoc est, quòd vnus sit Deus in essentia.

26 Secunda vox Hebræis est pluralis numeri, qua significatur pluralitas personarum subsistentiũ in vna diuina natura.

28 Hoc mysterium primùm propositũ est in Libro creationis, vbi dicitur: In principio creauit Elohim cœlũ & terram, vbi plurali numero, propter personarum distinctionem vtitur Moses, cui adiungit singulare verbum, propter essentiæ & naturæ vnitatem.

28 Hoc ipsum deinde in Prophetis repetitũ est, & postea clariùs in nouo Testamento patefactum, vbi & patefecerunt se tres personæ in diuinitate, & nominantur, Pater, Λόγος seu Filius, & Spiritus sanctus.

29 De hoc arcano ita loquitur Bernhardus: Sacramentum hoc magnum est & quidẽ venerandum, non scrutandum, quo pluralitas in vnitate, ac ipsa vnitas sit in pluralitate. Scrutari hoc temeritas est, credere pietas est, nosse verò vita est æterna.

30 Tertiò, cùm dicitur, *Deus tuus*, significatur bonitas Dei, φιλανθρωπία erga homines, & requiritur fides in hominibus, qua hanc bonitatẽ sibi applicant, quod fieri non potest sine Mediatoris notitia.

31 Hanc vocẽ cùm audiret populus Israel, nõ omnes fundamentum bonitatis Dei erga homines cogitarunt, nec veram fidem adhibuerunt huic verbo.

32 Qui pij inter eos fuerunt, vt Moses, Caleb & quidam alij, vt seriò cogitarunt suam indignitatem: ita ardenti fide in promissum mulieris semen recubuerunt.

33 Reliqui, vt hypocritæ, ſua dignitate putabant ſe hunc honorem adeptos, quòd Deus ipſos ſuum populum vocauerit,& ſegregauerit ab alijs omnibus nationibus.

34 Moſes ergo & qui cum illo erant pij, hac ſola fide,& iuſtificati ſunt,& placuerunt Deo, per obedientiam Legis, etſi eam perfectè non præſtiterint. Cæteri autem Legis damnatoria ſententia oppreſſi, in ſuis peccatis perierunt.

35 Atque ita hoc procemium concio fuit Euangelij. Nam Deus ſe nemini communicat niſi per prædicationem, qua offertur fauor & gratia Dei in Chriſto Ieſu, omnibus credentibus.

36 Et tametſi Mediatoris mentio non fit expreſsè: tamen includitur in promiſſionis verbo, *Deus tuus*, ex eoque intelligitur, vt ab effectu cauſſa.

37 Nam cùm certiſſimum ſit neminẽ placere Deo, niſi per Chriſtum & in Chriſto, conſequitur hanc bonitatis & miſericordiæ promiſſionem fundari in illo dicto: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

38 Quartò, cõtinet hoc Domini procemiũ confirmationem autoritatis Legis diuinę, eamque triplicẽ.

39 Prima ſumitur à poteſtate, qua ſibi Dominus ius imperij vẽdicat, cũ dicit: *Ego ſum Iehouah.* Eſt enim hoc nomen Dei propriũ, quo eſſentia, potentia & maieſtas ipſius ſignificatur. Potentia enim & maieſtas τῇ αὐτοφυσίᾳ diuinæ neceſſariò coniunctæ ſunt.

40 Secunda, ſumitur à promiſſione diuina, cùm inquit: *Deus tuus & Dominus tuus.*

41 Tertia ſumitur à beneficio, cùm inquit: *Qui eduxi te è terra Ægypti.* Quo admonet populum totius Hiſtoriæ eductionis de Ægypto, in qua cùm præcipuum ſit liberatio, per aſperſionem ſanguinis in poſtes domorũ, fides requirebatur in agnum Dei Ieſum Chriſtum, cuius ſanguinem adumbrabat ſanguis agni aſperſus.

42 Pij proinde cùm hoc dictum audiuerunt, reuo-

carunt in memoriam promissionem agni illius immaculati, qui tolleret peccata mundi.
43 Quintò, cùm dicit: *Ego sum Iehouah Deus tuus*, significat se & creatorem esse omnium, & conseruatorem, atque adeò suæ prouidentiæ omnia subijcere.
44 Non enim vt faber, relicta naue à se exstructa, discedit: sed vt Pater, prouidentia omnia vel minima dirigit atque gubernat, provt maximè suæ gloriæ expedire videtur.
45 Detestandi igitur sunt furores Græcorum, qui tollunt prouidentiam, & negant Deum vel posse, vel velle rerum à se conditarum curam habere.
46 Sextò, inuitat nos hoc procœmium & ad gratitudinem erga Deum, à quo tanta bona habemus, ab ipso conditi & creati: & ad studium obediendi ipsius præceptis.
47 Est proinde hoc procœmium, veluti fundamentum & caussa Legum, quas Dominus humano generi imposuit, non quidem sui caussa, qui nostra obediẽtia non indiget, sed nostri, quibus obedientibus, vt Pater benignissimus, proponit præmia maxima.
48 Natura enim hanc Legem omnibus posuit, vt sint grati erga benemeritos, & maximè erga optimè meritos.
49 Si igitur parentibus debemus gratiam, qui nos genuerunt & aluerunt, multo magis gratos nos esse oportet Deo, à quo parentes habemus, in quo sumus, viuimus & mouemur, ac tanta prouidentia conseruamur, vt tandem optatam beatitudinem, ad quam cõditi sumus, consequamur.
50 Dolendum est proinde vehementer, quòd tantus veternus occupet humanas mentes, vt nõ immensa bonitate moti, gloriam quam debent Deo reddant.

CAPI-

CAPITA PRIMA DECALOGI.

1 DEcem Legis Moralis pręcepta Dominus ad duas theses reuocat, tanquam ad summa capita seu fontes, ex quibus dependent & manant.

2 Harum theseō prior est: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua.* Posterior. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

3 Harum θεσιῶν ratio quidem est. Deus summum bonum est, & autor omnis boni in natura. Finis verò, vt Deo coniuncti, in eo tanquam summo bono acquiescamus, quod sanè summa felicitas est, adeoque finis hominis proprius & vltimus, si statum hominis perfectissimum spectemus.

4 Quoniam autem omne bonū naturaliter amatur, & ipsa boni ratio, modum amori imponit, necesse est, vt Deus cùm sit summum bonum, præ omnibus, ante omnia, & supra omnia diligatur.

5 Et quia dilectionis vocabulo omnis notitia dilectionem necessariò antecedens, omnis affectus dilectioni necessariò coniunctus, atque omnis actio dilectionem necessariò consequens, intelligitur. Lex in Mose sapientissimè ista tria coniungit, cùm ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota virtute tua,* vt in corde, id est, mente, sit vera lux, seu notitia de Deo (quæ dilectionem Dei necessariò antecedit (In anima, purissimi affectus, fides, timor Dei, spes, &c. (Qui cum dilectione Dei quasi quodam naturæ pacto connexi sunt) In virtute, conatus sufficiens ad agendum ea quæ Deus imperat, qui sanè conatus necessariò dilectionem Dei comitatur.

6 In hac enim re consistit rectitudo hominis, vt corpus animæ, anima menti, & mens Deo pareat &

obſequatur, atque ita ei fide iungatur, atq; amore veluti vnum cum eo fiat.

7 Etſi autem Moſes tria tantũ requirit, nempe totum Cor, ſiue mentẽ plenã noticia Dei, totam animã puriſſimis affectibus ornatam, & totam virtutem, qua perfectiſſimum præſtatur obſequium: tamen ab eo nõ diſcrepant Euãgeliſtæ Marcus & Lucas, qui quatuor, nempe cor, animam, διάνοιαν καὶ ἰσχὺν ponunt. Nã quòd Moſes ſub genere virtutis ſeu validitatis, vt ita dicã, intelligit, Euãgeliſtæ per ſpecies explicant, vt ſciamus & mentis virtutem, quæ eſt διάνοια & corporis robur, quod eſt ἰσχὺς, ad præſtandũ Deo obſequium, requiri.

8 Cùm hanc Legem, qua nos obligat, vel ad obedientiam perfectam, vel ad pœnas æternas, intuemur ſine Chriſto, deprehẽdimus eam in ſe quidem eſſe iuſtam & ſanctam, ſed nobis fieri miniſterium mortis, vt qui eam non præſtemus.

9 Nam cũ ſententiam Legis audimus: Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus quæ ſunt ſcripta in libro Legis, ſiſtimur veluti coram tribunali Dei, nos damnantis propter Legis tranſgreſſionem, quam damnationẽ conſcientia noſtra agnoſcit iuſtiſſimam eſſe. Siquidẽ nemo eſt mortalium, qui non longiſſimè abeſt à Legis huius perfectione.

10 Idem omnino ſentiendum eſſe de ſecũdo Legis capite, indicat Dominus, cùm ait: *Secundum eſt ſimile primo.* Hoc enim dicto vult Dominus corrigere errorem Phariſaicum. Phariſæi enim non putarunt ita difficilẽ eſſe obedientiam ſecundi præcepti atque primi, præſertim cùm ſcriptum ſit: Odio habebis inimicum tuum, Nec obedientiam ſecundi tam neceſſariam, nec pœnã violati tam grauẽ, nec impediri poſſe primi obſeruationem, etiamſi quis in ſecundo fuerit negligẽtior. Hunc errorem vt taxat Dominus, ait: Secundũ ſimile eſt primo. Nam ſiue facultatẽ præſtandi reſpicis, vtrumque pereque difficile eſt: ſiue debitũ, ad vtrumque obligamur mandato: ſiue obligationem

ad pœnam

ad pœnam transgressionis, vtrumque ad pœnas æternas obligat: siue denique ad connexionem obedientiæ, vtriusque obedientia connexa est, ita vt altera sine altera stare nequeat. Qui enim Deum diligit, diligit & proximum, & qui proximum, multo magis Deum. Hanc rationem postremam similitudinis primi & secundi, vidit Theophylactus.

11 Quid ergo hic faciendũ est? Damnatoria Legis sententia, vel te ad desperationem adiget, vel ad quærendum Christũ te compellet, vt in eo inuenias, quod ipse non habes, videlicet obedientiam Legis.

12 Nam si in Christum credideris, obedientia quæ propria est Christi, fit tua ex imputatione, vt Lex non amplius habeat quod in te cõdemnet. Christus enim est finis Legis, in iustitiam omni credenti, hoc est, omnis qui credit, habet quod Lex vt vltimum requirit, nempe iustitiam. Si iustitiam, & vitam, adeoque salutem & fœlicitatem, quæ est finis hominis. Hinc illa gloriatio Apostoli: Christus est qui iustificat, quis est qui condemnet?

13 Cùm ergo iustificati sumus fide, & habemus pacem cum Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, non sumus ampliùs sub Lege, sed sub Gratia.

14 Sed quid contra hæc ignari sciẽtię salutis & remissionis peccatorum, per viscera misericordiæ Dei nostri? Nónne idem nobis obijciunt, quod præconi fidei, Paulo, magno illi Theologo, obiecerunt Romani? Quid, inquiunt, peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub Gratia?

15 Hæc obiectio necesse est vt proficiscatur, vel à crassissima ignorantia Euangelij, vel ab improba libidine deformandi Euangelium.

16 Tantum enim abest, vt valeat hæc consequẽtia, Iustificamur gratis fide absque operibus, Ergo bonis operibus incumbere non est necesse, vt nihil validius concludi possit, quàm contrariũ eius quod illi volunt, hoc modo. Iustificamur, id est, absoluimur, à peccatis,

& donamur iustitia Christi ex fide absque operibus. Igitur nunc summo studio bonis operibus inuigilandum est.

17 Nam Paulus opera bona & necessarium fructũ iustitiæ esse scribit,& iustificationis finem proximum facit,& obsequium Deo debitum prædicat,& ex efficacia mortis & resurrectionis Christi in nobis fieri contendit.

18 Accuratè proinde distinguendum est, primùm inter beneficiũ Dei gratuitum, & hominis iustificati debitum obsequium. Beneficium Dei est gratia in iustificationẽ,hoc est, iustificatio hominis gratuita,quæ non ex operibus est,sed ex fide:qua sola gratia iustificans apprehenditur. Obsequium debitum hominis iustificati est, vt homo ea sequatur & faciat, quæ Deo placitura ex regula voluntatis ipsius nouit. Nam iustificati fide,debitores sumus Deo,vt membra nostra præbeamus arma iustitiæ.

19 Deinde distinguendũ est inter Legis officium in nõ conuersis,& in conuersis. In non conuersis est ministeriũ mortis. Nam illi sunt sub Lege. In conuersis non est ministeriũ mortis, sed norma vitæ iustissima. Hi enim sunt sub Gratia,rigore Legis vindicati.

20 Vt ergo Lex hæc,de dilectione Dei & proximi, obligat non conuersos ad pœnas æternas, cùm ab ijs requirit perfectam & perpetuam obedientiam, quam præstare non possunt:ita conuersis, & absolutis à iure Legis,est regula vitæ, ad quam conabuntur vitam suã componere, quod quia non faciunt hypocritæ, sunt fide vacui.

21 Tertiò, Præterea distinguendum est inter obedientiam Legis in non renatis & iustificatis. In illis non placet, quia est impura, imò nulla potiùs. In his placet etsi imperfecta,inchoata tamen. Nam vt iustificati fide placent propter iustitiam Christi, quæ illis imputata est: ita etiam conatus illorum, donec retinent fidem & bonam cõscientiam, propter Christum acceptus

acceptus est, & est Deo gratum sacrificium.

22 His iactis veluti fundamẽtis, videamus quomodo hæc Lex dilectionis inchoari possit à nobis. Nam dilectio vt summè necessaria obediẽtia à nobis requiritur, sine qua cætera nihil, vt Paulus testatur.

23 Cùm Paulus dicit: Finis Legis est dilectio, ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, monstrat & vnde manat dilectio Dei atq; hominis, & quòd nemo possit eam præstare sine notitia Euangelij, & fiducia viua in Christum.

24 Nam vt puritas cordis & conscientiæ bonitas sunt ex fide vera & viua, cuius fundamentum est notitia Euangelij: (Fides enim ex cognito verbo Dei concipitur) ita dilectio Dei est affectus cordis purus, ex fide per spiritum Christi creatus: ex quo fit, vt nihil cognitionem Dei & erga ipsum obedientiæ anteponamus, vtque præ omnibus, ante omnia, & supra omnia ipsum amemus, adeò vt cupiamus illi iungi, vnumque cum eo fieri.

25 Hic dilectionis affectus erga Deũ, tanquam flabellis quibusdam spiritualibus, cogitatione dilectionis Dei, qua nos priùs dilexit, meditatione beneficiorum Christi erga nos, fiducia & spe promissorum bonorum, atque ardẽti Dei inuocatione, excitandus est, ne fonte impuro carnis obrutus, exstinguatur.

26 Ex hac dilectione Dei manat dilectio proximi, qui gestat imaginẽ Dei. Quare & ipsum propter Deũ diligere debemus. Vnde Augustinus: Dilectio est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum.

27 Forma & modus dilectionis proximi additur in Lege, cùm dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Proinde amor quo nos ipsos amamus, debet esse regula, ad quam diligendus est proximus.

28 Verùm vt hoc rectè accipiatur, duo obseruanda sunt. Primùm discernendum est inter duplicem amorem nostri, videlicet vitiosum & laudabilem.

Deinde cauendum est, ne vitia cum subiectis eorum confundamus.

29 Duplex est amor sui. Vnus qui sequitur sensum carnis, cæcus, inconsultus, ferus & perniciosius sibi & alijs. Hic cùm vitiosus sit, non debet esse regula puri amoris, quo diligendus est proximus. Alter est laudabilis, qui sequitur Spiritus impetum, quo cupit animus in illis rebus occupari, quæ Deo sunt gratæ & sibi salutares. Hic amor sui, quia est purus & sanctus, debet esse mẽsura dilectionis proximi: vnde fit vt cupiamus proximo omnia, quæ ad ipsius incolumitatẽ & salutẽ facere videbuntur. Ac simul consilio, opere, precatione, ipsius commoda procuremus atq; adiuuemus, & amoliamur ab eo pro nostris viribus, quicquid ipsi verè noxium esse deprehenderimus.

30 Christus Dominus nouam dilectionis proximi formam nobis commendat, cùm ait: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos, propter quã caussam nouum etiam mãdatum vocat. Sicut igitur Christus dilexit nos intimè: ita & nos ipsius exemplo, nos inuicem diligere debemus.

31 Alterum, quod obseruandum est in dilectione proximi, est vt caueamus ne vitia cum subiectis confundamus. Vnde Augustinus: Vnusquisque iniquus homo, inquantum iniquus est, odio habendus est, in quantum autem homo est, diligẽdus est, vt illud quod in eo rectè odimus, arguamus, id est, vitiũ, quo possit illud quod in eo rectè diligimus, id est, humana natura, ipso emendato vitio, liberari.

32 Etsi autem neutra dilectio, nec Dei, nec proximi, perfecta esse poterit in hac vita, sed tantùm inchoatur & crescit pro mensura fidei: tamen cùm non sit simulata, sed ex viua fide conscientia bona, & puro corde proficiscatur, placet Deo, & hæc inchoata dilectio est testimonium plenæ regenerationis nostri, quam exspectamus, quaque perficietur dilectio & Dei & proximi.

PRIMA

PRIMA LEX DECALOGI.

Non habebis Deos alienos coram me.

1 VT prooemium Decalogi modum notitię Dei monſtrat, videlicet per verbum, & teſtimonium verbo additum: ita Decalogus ipſe, quo cultu Deus coli velit, oſtendit.

2 Tametſi autem obedientia Decalogi ne inchoari quidem poteſt, ſine notitia Euangelij: tamen Deus iuſtiſſimus iuſtè requirit ab homine, quod ſibi iure debetur: & talem Legem præſcribit, cui obedientia integra præſtari potuiſſet, ſi homo in ea integritate perſtitiſſet, in qua creatus fuit.

3 Atq; ideo hoc facit Deus, vt agnito morbo, quęramus medicum, hoc eſt, vt agnito iuſto iudicio Dei in nos, confugiamus ad Chriſtum, qui eſt conſummatio Legis, in iuſtitiam omni credenti. Atque ita demum obedientiam erga Legem inchoemus in hac vita, quæ perficitur in beata illa vita, quam ex fide exſpectamus.

4 Debemus proinde Legem cõſiderare quadrupliciter. Primũ, vt ſumus creati in Adamo in perfectionis ſtatu. Secundò, vt ſumus poſt creationem lapſi. Tertiò, quatenus ſumus de nouo creati, & per Chriſtum erecti. Quartò & vltimo, in beatitudinis ſtatu, reſuſcitatis mortuis.

5 His ita iactis fundamentis, primum præceptum perpendamus, à quo & reliqua pendent omnia, & ſine quo nulla erga alia obedientia præſtari poteſt.

6 Eſt autem hoc primum præceptum: *Non habebis Deos alienos coram me.* Hoc eſt, Me ſolum Deum tuum habebis, & non alienos Deos.

7 Vt huius Legis ratio eſt, quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omniũ bonorũ fons, id quod ſignifica-

tur

tur cùm dicitur: Ego ſum Dominus Deus tuus: ita finis Legis eſt, vt omni idololatria & impietate abiecta, ſolus habeatur Deus noſter, & ſolus à nobis colatur, & non alius.

8 Vt hæc Lex prima requirit cultũ vnius Dei, agniti per verbum & teſtimonium: ita docet non licere vllum cultum Dei inſtituere, ſine mandato Dei. Eſt enim ſolius Dei opus cultum ordinare, iuxta dictum, Pſalm. 25. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus meus.

9 Porrò, habere Deum, eſt Deum mente, affectu, voluntate, adeoque omnibus viribus complecti, ſeu vt ipſe Deus ſe interpretatur, Diligere Deum ex tota mente, ex tota anima, & ex totis viribus.

10 Mente habetur Deus, quando vera notitia Dei in mente lucet: videlicet, quòd ſit vnus æternus & verus Deus, Pater, & Λόγος, & Spiritus Sanctus: quòd hic Deus ſit creator & conſeruator rerum omnium: quòd ſit fons omnis boni: quòd ſuas creaturas amet, gubernet, conſeruet: quòd ad ſe confugientes iuuet, & contrà contumaces puniat.

11 Hæc in genere eſt vera Dei notitia, quæ in duas formas diuiditur: Vt alia ſit notitia Dei Legalis, alia Euangelica.

12 Affectu habetur Deus, quando ex vera Dei notitia concipitur vera dilectio, verus timor, conſtans fiducia, & ſpes minimè vacillans.

13 Voluntate habetur Deus, cùm ex mentis recto iudicio, & puro animi affectu, naſcitur voluntatis alacritas, ad imperandum omnibus viribus, vt Deo perfectam & perpetuam obedientiam præſtent.

14 Viribus omnibus habetur Deus, cùm ipſæ vires, interiores & exteriores, voluntati alacriter imperanti, quæ mens rectè iudicat, & affectus purè ſuadet, obſequuntur & imperata faciunt.

15 Contrà verò alienos Deos habet, quicunque mente, affectu, voluntate & viribus, vllam rem crea-

tam vel fictam complectitur, ſine vero timore Dei,vt ab ea pendeat, auxilium ſperet contra ordinationem diuinam. Hinc Scriptura diuitias,cum illis fiditur,inter alienos Deos numerat.Et Paulus auaritiam idololatriam eſſe pronunciat.

16 Ex his promptum erit colligere opera primi præcepti,quæ ſunt. 1. Amor verbi Dei, & conſideratio creaturæ totius. 2. Notitia Dei ex verbo & creatura. 3. Dilectio quæ ipſam notitiam excipit. 4. Timor verus. 5. Fides. 6. Alacris voluntas. 7. Conatus omnium virium ad obediendum Deo, 8.Spes,ex qua patientia.

17 Hæc opera in hoc præcepto requiruntur perfecta & perpetua, qualia Adam & Eua præſtitiſſent, ſi in ſua integritate manſiſſent,qua cõditi erant ad imaginem Dei. Poſt lapſum primorum parentum nullus fuit,neque erit,præter vnum Ieſum Chriſtũ,qui hanc Legem impleuit.

18 Porrò fides, quam requirit per ſe primum præceptum,verſatur circa promiſſionem additam primo præcepto:videlicet, *Faciam miſericordiam in millia ijs, qui diligunt me* (ſcilicet ex toto corde, tota anima, & totis viribus) *& cuſtodiunt præcepta mea.*

19 Et tametſi homo non poteſt hanc obedientiam præſtare : tamen Deus iuſtiſſimè illam requirit vt debitum,ad quod ſoluẽdum obligatus eſt omnis homo, in primo parente Adam.

20 Quare autem hoc debitum requirat Deus, exponit Chriſtus, Matth. 18. Vbi proponit parabolam de homine rege, & ſeruo qui debebat decem millia talenta.Sicut enim ille ſeruus,intellecta debiti magnitudine, confugit ad miſericordiam regis ſui, & impetrauit totius debiti condonationem : ita Lex Dei requirit perfectam obedientiam,vt homo in ſeſe deſcẽdens, & agnoſcens ſuum peccatum, iuſtamque Legis ſententiam,ad promiſſionem quæ Decalogi prçcepta præcedit, redeat, videlicet, *Ego ſum Dominus Deus tuus.*

Quæ promiſſio eſt pars fœderis initi cum Abrahamo & ſemine eius, de gratuita iuſtificatione, & pendet ex prima promiſsione: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

21 Vt autem fide huius promiſsionis iuſtificatus eſt Abraham: ita omnis qui credit, iuſtificatur, imputata ſibi perfecta Legis iuſtitia, quam Chriſtus præſtitit, & homini credenti imputat.

22 Nam quoniam Chriſtus Legi Dei perfectā obedientiam præſtitit, iuſtus eſt ex Lege, & quia ſub Lege factus eſt, vt eos qui ſub Lege erant redimeret, iuſtitia ipſius credentibus imputatur, vt iuſti ſint & viuant.

23 Quoniam autem Chriſtus non ſolùm eſt homo, ſed etiam verus & æternus Deus, fit vt eius iuſtitia, quam præſtitit in ſua ſanctiſsima humanitate, ſit infinita, vt ſufficiat omni credenti in iuſtitiam. Atque hoc eſt quod Paulus ait: Chriſtus eſt conſummatio Legis in iuſtitiam omni credenti.

24 Hic proinde cùm huius primi præcepti, tū aliorum ſequentium, vſus erit, vt examines conſcientiam tuam ad normam Legis, & ſententiam Legis recolas hoc ordine.

25 Primū in hoc conſcientiæ examine ad regulam Legis, cū deprehēdis te lege Dei nō ſatisfeciſſe, agnoſce te Legis diuinæ tranſgreſſorē eſſe, agnoſce magnitudinem & turpitudinē peccati tui. Secundò, agnoſce ſententiā Legis, aduerſus te latam, iuſtam eſſe. Tertiò, expaueſce ad iram Dei, & dole quòd Deū tuo peccato offenderis. Quartò, confugito ad promiſſionē Fœderis noui, & viua fide recumbe in Chriſtū expiatorem peccati, & ardenter pete remiſſionem peccatorū, donec reſponſum Spiritus in corde tuo acceperis, de impetrata Gratia, & imputata Chriſti iuſtitia. Quintò, nactus remiſſionem peccatorum, fide Chriſti, qui noſtra delicta ſua delicta fecit, vt ſuam iuſtitiam noſtrā iuſtitiam faceret, redi ad Legem, & iuxta illam vitam tuam, quantum quidem id fieri poteſt, componito.

26 Et

26 Et tametſi adhuc hęrent reliquię peccati in natura (Vnde fit vt obedientia noſtra ſit imperfecta) tamen placet propter Chriſtum, quia nō ſumus ſub Lege, ſed ſub Gratia.

27 Atque ita Notitia Dei, Amor Dei, Fiducia, Spes & aliæ virtutes, quas requirit Lex, fiunt ſacrificiū Deo longè gratiſſimum & acceptiſſimum.

28 Porrò peccata pugnantia cum primo præcepto, ex antitheſi facilè intelliguntur. Cum vero Deo, pugnant alieni Dij, quorū nomine intelligitur, quicquid loco veri Dei haberi hominibus profanis ſolet. Cum amore verbi, pugnat odium verbi. Cum notitia Dei, pugnat ignoratio Dei, & omnis falſa perſuaſio de Deo. Cum timore, pugnat profana ſecuritas. Cū fide, diffidentia. Cum ſpe, deſperatio & impatientia. Cum alacritate voluntatis, pugnat auerſio voluntatis. Cum virium promptitudine ad obediendū, ignauia & torpor, & quæ Græcis dicitur ἀκηδία.

29 Præmia huius Legis inchoatæ à fidelibus ſunt multiplicia, ſpiritualia & corporalia: vt fauor & miſericordia, &c. iuxta promiſſionem Legi additam.

30 Hęc promiſſio planè irrita eſt ſine Chriſto, quare Chriſtum intuetur, qui vt Legi ſatisfecit: ita huius promiſſionis eſt particeps, idque in mille generationes eorum qui ex ſe per fidem & Spiritum ſanctum naſcuntur.

31 Si ergo in Chriſto es per fidem, ſtatue te in fauore Dei & miſericordia eſſe, iuxta Legis promiſſionem. Nam vt Chriſtus eſt finis Legis, in iuſtitiā omni credenti: ita etiā omni credenti benedictionem Legis confert, & promiſſionem Legis in eo complet.

32 Pœnæ violatæ huius Legis in non cōuerſis eſt, maledictio & damnatio, & viſitatio iniquitatis in tertiam & quartam generationem.

33 Hoſeas 4. cap. meminit ſpecialis cuiuſdā pœnæ violati huius præcepti, cùm ait: Quia oblitus es Legis Dei tui, obliuiſcar & ego filiorum tuorum.

SECVNDA LEX DECALOGI.

Non facies tibi sculptile, &c.

1 Lex Domini, Exod. 20. hæc est: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ est in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Nõ adorabis ea. Ego sum Dominus Deus tuus.*

2 Tria hac Lege prohibentur. Primum, ne Deum vlla effigie exprimere tẽtemus. Effigies enim Dei manu hominis expressa, cedit in cõtumeliam diuinę maiestatis. Nam cùm Deus sit expers corporis, inuisibilis & infinitus: & effigies omnis ex materia corporea sit visibilis, & terminis clausa: fieri non potest sine cõtumelia Dei, effigiem Dei manu exprimere.

3 Secundum, quod prohibetur est, ne incuruemus nos coram vllo idolo religionis caussa. Nam cũ ex duplici natura cõpositi sumus, anima & corpore, vtrumque debemus Deo videlicet cultum interiorẽ animæ, & exteriorem corporis.

4 Qui ergo corpore prosternit se corã idolis, religionis ergo, inuertit naturæ ordinem, subijciens se infra creaturas. Deinde sacrilegium committit, tribuens creaturæ cultum, qui soli creatori debetur.

5 Tertiũ, quod hac Lege prohibetur, est, ne animo fingas tibi Deum, qui nõ est Deus, & ne animo neges esse Deum, qui reuera est Deus. Id quod & Ethnici fecerunt, qui multitudinem Deorum introduxerunt, & hæretici, qui siue circa diuinitatis essentiam, siue circa personarum distinctionem, siue circa voluntatem diuinæ maiestatis errauerunt.

6 Cur autẽ Diabolus inuexerit idola in mundum, & quæ fuerit eorum prima occasio, Sapien. 14. exponitur. Ita enim ait Sapiens:

7 In opificio Dei ad abominationẽ ſunt deformata ſimulachra, ad offenſionem animis hominum, ad laqueum pedibus inſipientum inijciendum.

8 Initium enim ſcortationis,(id eſt idololatrię) excogitatio ſimulachrorum eſt, atque eorundem inuentio, vitæ corruptela. Neque enim ab initio erant, neque in æternum erunt. Quippe hominum ambitione in mundum ſunt introducta.

9 Cũ his conſentiunt multę Prophetarum conciones, quæ abominationẽ idolorum extremè damnant, vt quæ homines paulatim à verò Deo abducant.

10 Quid dico de Prophetis? Imò & Ethnici saniores ſimulachra Deorum abominati ſunt.

11 Numa (vt Plutarchus refert) prohibuit Romanos exiſtimare imaginem Dei aut hominis ſpeciem, aut animalis habere formam: propterea nefas eſſe putabat deterioribus meliora aſſimulare, nec aliter poſſe Deum percipi quàm intelligentia.

12 Varro acutiſſimus atq; doctiſſimus autor (teſte Aug.) dicit antiquos Romanos pluſquam annos 170. Deos ſine ſimulachro coluiſſe. Quòd ſi adhuc, inquit, manſiſſet, caſtius Dij obſeruarentur. Cuius ſententiæ ſuæ adhibet inter cætera gentẽ Iudæam. Nec dubitat eum locum ita concludere, vt dicat: Qui primi ſimulachra Deorum populis poſuerũt, eos ciuitatibus ſuis & metum demſiſſe, & errorem addidiſſe.

13 Ante annũ Domini 427. Sancti Patres qui doctrinam ſine Pontificijs corruptelis retinuerunt, nulla planè ſimulachra in templis Chriſtianorum eſſe permiſerunt. Sciuerunt quanti damni occaſionem olim præbuiſſent ſimulachra.

14 Verùm poſterior ætas, paulatim deficiens à puritate doctrinæ, imagines & ſimulachra inuexit in Eccleſiam, non ſine magna, & Imperiorũ ruina, & veræ religionis iactura.

15 Etſi autem conſilium eorũ, qui primum pinxerunt imagines in templis Chriſtianorum nõ fuit peſ-

ſimum:tamen procedente tempore, error auctus eſt, & idololatria, per Romanos Pontifices, contra Græcos eſt defenſa.

16 Et tandem eò perducta eſt res, quòd præcipua pars cultus diuini, collocata fuerit in cultura ſimulachrorum. Id quod in regno Antichriſti videre eſt.

17 Porrò, ne quis arté pingendi & ſculpendi, prohibitione imaginum & idolorum damnari exiſtimet, conferat Legem prohibitionis cum alijs præceptis & exemplis Scripturæ,quibus aliquæ imagines & ſimulachra approbantur.

18 Mandatum Dei eſt,Exod.25. Duos Cherubim aureos facies ex vtraque parte propiciatorij. Fuerunt autem Cherubim alatæ imagines, in quibus hominis ſpecies præualebat. Hos poſtea Solomon in ſuo templo curauit fieri,ad exemplar eorum qui fuerũt in tabernaculo.

19 Solomon in fabrica templi boues ſculpi mandauerat. Ita enim legimus, 2, Paral.4. Similitudo quoque boum erat ſubter illud. Item : Duo ordines erant boum fuſorum.

20 Ex hoc mandato Dei & exemplo Solomonis efficitur,quòd imagines & ſimulachra nõ prohibeantur ἁπλῶς & ſimpliciter,ſed ſecũdum quid,vt loquuntur in ſcholis.

21 Prohibentur ergo tribus de cauſſis. Prima, cùm rem non tantũ nõ repræſentant, ſed eius maieſtatem lædũt. Vt cùm Deus pater pingitur,cana barba, in capite gerens triplicatam coronam,more Paparũ. Secũda, cum proſtituuntur cultus ac venerationis cauſſa, vt in Papatu, quem vſum Prophetæ paſſim damnant. Tertia, ne ſint idololatriæ occaſiones, obſcurata tempore doctrina,quemadmodum fieri conſueuit.

22 Porrò, cùm ex ijs quæ dicta ſunt manifeſtum ſit, non ſimpliciter prohiberi & damnari ſimulachra, quæritur, an poſſit aliquis eſſe nõ impius ſimulachrorum vſus?

23 Tri-

23 Triplex eſt in vniuerſum imaginum & ſimulachrorum vſus, videlicet, ſuperſtitioſus, typicus & politicus.

24 Superſtitioſus, vt contumelioſus in Deũ & eius creaturas, ſolus damnatur verbo Dei.

25 Typicus vſus in veteri Teſtamẽto fuit, vt rẽ aliquam diuinam, ſub imagine rei incurrentis in oculos adũbraret. Veluti æneus ſerpens ſuſpenſus in deſerto, adumbrabat Chriſtũ, Ioan. 3. Hic vſus tantiſper fuit licitus, donec populus Ægyptio more eum adorare cœpit. Quod cùm videret Ezechias Rex pius (haud dubiè admonitus à ſanctis Dei Prophetis, quorum officium erat voce damnare iſtam idolomaniam,) illum confregit, relinquens omnibus regibus & principibus exemplum, vt & ipſi tollant inſtrumenta idololatriæ, ne impediatur verus Dei cultus, & caueant, ne poſteris inſtrumenta relinquant impietatis.

26 Politicus vſus imaginum & ſimulachrorũ eſt, cùm ſine ſuperſtitione pinguntur imagines, aut fiunt ſimulachra alicuius vtilitatis gratia.

27 Eſt autẽ hic politicus vſus triplex, videlicet, hiſtoricus, ſymbolicus, & ornatus cauſſa inuentus. Hi donec manſerint intra ſuos limites, nullo iure damnari poſſunt.

28 Hiſtoricus vſus eſt, qui hiſtorijs ſeruit, hoc eſt, qui ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit. Hic vſus & in libris & alibi licitus eſt.

29 Symbolicus vſus eſt, qui de re alia, quæ ſignificatur imagine, tanquam Symbolo intuẽtes admonet. Vt imago in moneta Cæſaris, admonebat Iudæos, quòd Cęſari eſſent ſubiecti. Vnde Chriſtus infert: Date ergo, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. Eſt & hic vſus licitus, ſi non contaminatur aliunde.

30 Ornatus cauſſa inuentus vſus eſt, qui ornandi gratia ſine ſuperſtitione adhibetur. Hic etiam conceſſus eſt, dummodo nulla ſuperſtitio acceſſerit.

LEX TERTIA DECALOGI.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

1 VT ratio huius Legis est: Deus conditor rerum, solus omnium bonorum fons est & dator: ita finis est, vt maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta.

2 Huc pertinent verba Psalmi 72. Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit mirabilia solus. Benedictum nomen maiestatis eius in seculum, replebitur maiestate eius vniuersa terra.

3 Huius maiestatis fundamentum est ipsa diuina essentia simplissima, personarum Trinitas, potentia immensa, summa bonitas, sapientia infinita, misericordia ineffabilis, missio Filij, vt homo fieret & victima pro peccato, amplitudo imperij, cum alijs virtutibus Deo dignis.

4 Terminus est, A creatura rationali, id est, ab hominibus & angelis, sentiri, agnosci & prædicari, cum summa subiectione, reuerentia & cultu.

5 Reciprocus respectus fundamenti & termini est ipsa maiestas, summusque honor, qui Deo, sapientissimo, potentissimo, iustissimo, & misericordissimo debetur.

6 Est quoq; sciendum, quòd Maiestatis vox, interdū pro solo fundamento ponitur, vt in illo: Scrutator Maiestatis opprimetur à gloria: interdū pro termino, vt in Psal. Replebitur Maiestate eius vniuersa terra.

7 Est proinde Maiestas, magnificus ille splendor gloriæ, qui comitatur honorem summum & reuerentiam, quæ præstantur Deo optimo, potentissimo, ob summa beneficia, merita & virtutes.

8 Hinc iam promtum est colligere, quid per nomē Dei significetur in hac Lege: *Non assumes nomen Dei tui in vanum,*

in vanum, videlicet, quòd nomen Dei ſit, cũ ipſe Deus, tùm quicquid de eo dignè dici poteſt, vtpote omne quod in eius notitiam, famam & gloriam vergat.

9 Hoc Dei nomen legitimè vſurpat, qui cum ſumma ſubiectione illud ſacroſanctũ habet, cauetque, vt nec ſentiat nec dicat quod vel minimum Maieſtati ipſius deroget.

10 Vt ergo opera omnia in hac Lege pręcipiũtur, quæ ad nomen Dei illuſtrandum & prædicandũ inter homines facere videntur: ita ea omnia prohibentur, quæ præceptis operibus quovis modo aduerſantur.

11 Nos autem exempli gratia quædam ὑπαλλήλως recitabimus, ad quæ reliqua non difficilè referri poterunt.

12 Primum locum inuocationi vnius Dei tribuamus, quæ inuocatio eſt eleuatio mentis ad Deum aliquid ab eo petentis vel deprecantis. Huic opponuntur omnia quæ pugnãt cum vera inuocatione Dei, vt inuocatio Sanctorum, battologiæ, magicæ precationes, exorciſmi creaturarum, ſine fide inuocare, &c.

13 Secundum opus huius Legis ſit, pręedicatio operum Dei, potentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæ, miſericordiæ, veritatis, &c. Huic opponitur quicquid detrahit aliquid, vel potentiæ, vel ſapientiæ, vel iuſtitiæ, vel miſericordiæ, vel veritati Dei.

14 Tertiũ opus ſit gratiarum actio, qua & agnoſcimus Dei beneficia, & ea cũ ſumma reuerentia prædicamus, gratias pro omnibus agentes per Ieſum Chriſtum. Huic opponitur hypocriſis, cùm ore ſine mente Deo agimus gratias, vt Phariſæus fecit, & qui in templis Pſalmos decantant pro mercede. Hi enim potiùs ſuo ventri quàm Deo ſeruiunt.

15 Quartum opus ſit, glorificatio Dei, videlicet, mente rectè de Deo ſentimus, ore prædicamus, vita & moribus, quod rectè ſentimus, exprimimus Huic opponitur omnis hæreſis, ſcãdala, ſchiſmata, cõtentiones inutiles, iurationes temerariæ, flagitioſi mores, qui-

bus nomen Dei apud hoſtes religionis blaſphematur.

16 Quintum huius legis opus ſit, cōfeſſio veræ religionis publica & priuata. Publica cernitur in cœtu piorum, quando cum alijs pijs conuenimus, cum ijs ſimul precamur, & Sacramentis communicamus. Priuata conſiſtit in fortitudine animi inuicta, cū interrogati ab hoſtibus, palàm teſtamur fidē noſtram. Nam vt corde creditur ad iuſtitiam : ita ore fit confeſſio ad ſalutē. Huic opponitur abnegatio Dei, quæ fit vel voce, vel ſigno, vel moribus.

17 Sextū opus ſit huius Legis, cultus iuriſiurandi, cui opponuntur peierationes, execrationes, temeraria iuramenta, de quibus aliâs.

IVRAMENTVM.

1 Valde neceſſarium eſt, pios rectè inſtitui de iuriſiurandi religione, ne vel cū Manichæis & Anabaptiſtis omnia iuramēta impiè aboleant: vel cum promiſcua hominum multitudine, temerè iuramētis aſſueſcant.

2 Vtrumque ſanè valde eſt pernitioſum. Nam vt religione iuramentorum ſublata, ſublata & fides eſt iuſtitiæ fundamentum, & ſine qua omnis vitæ humanæ ratio periclitatur : ita temerarijs friuoliſque iuramentis & periurijs polluitur nomen Dei. Vnde horrendæ pœnæ & in familijs & in rebuſpublicis ſæpe conſpiciuntur.

3 Nō enim fruſtrà hæc cōminatio Legi addita eſt: *Non habebit Deus inſontem, qui aſſumſerit nomen Dei ſui in vanum.* Et Sapiens ait: Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & non diſcedet plaga de domo eius.

4 Taceo Papiſtarum commentum, qui tametſi fatentur quædam iuramenta Chriſtianis licita eſſe : tamen perfectis, quos fingunt, omnē iuriſiurandi vſum adimunt.

5 Vt

5 Vt autem ordine iusto procedamus: Primũ, quid sit iuramentum dicemus notatis pręcipuis generibus. Deinde, quæ in legitimo iuramento requiruntur, expendemus. Tum, regulas colligemus, quibus regi conuenit iuramenta. Postremò, illicitorum iuramentorũ, & dirarum execrationum & deuotionum, abominationem & pœnam, indicabimus.

6 Iuramentum itaque propriè est inuocatio, & attestatio Dei, super re, sub conditione pœnæ, si fallimus. Vulgò autem sic: Iuramentum est affirmatio vel negatio, sacræ rei attestatione firmata. Sed prior definitio, ex verbo Dei: posterior, ex consuetudine iurantium desumta est.

7 Est autem duplex iuramentum. Simplex, vt inter priuatos. Solenne seu publicum: vt inter populos diuersarum nationum: vt inter principem & populum. Vtrumque est aut assertorium de re præsenti vel præterita: aut promissorium, quum promittitur aliquid, Sacramento iurisiurandi interposito.

8 Iurans autẽ duo petit: Primum, vt Deus sit testis eorum, quæ iuramento affirmantur vel negantur. Alterum, vt sit vltor si fefellerit. Cùm ergo quis dicit: Testis est mihi Deus: vel, iuro per Deum, sensus est: Deũ, quem inuoco, in testem voco, & ab eo peto, vt si fallam, me puniat iuxta comminationem: Non habebit Deus insontẽ, quisquis vanè vsurpauerit nomẽ eius.

9 Vt itaque iurans sit cautior, cogitet ordine hæc quinque: Pręsentiam Dei, omniscientiam, veritatem, iustitiam & potentiam.

10 Præsentiæ Dei cogitatio, accẽdet in iurante timorem Dei, & reuerentiam erga diuinam Maiestatem, vnde fiet, vt coram tanta Maiestate nihil temerę effutiat, asseueret, aut promittat.

11 Cogitatio omnisciẽtię, tribuet Deo hanc laudẽ, quòd, vt omnia nouit, vel occultissima: ita omniũ, quæ dicuntur & fiunt, locupletissimus testis esse possit.

12 Veritatis præterea laudẽ Deo tribuet, quasi ipse

mendacia, tanquam Diaboli hoſtis ſui ſigna, auerſatur & odit, & ea quæ vera ſunt, tanquam ſua tuetur & amat.

13 Cogitatio iuſtitiæ Diuinæ monet, quòd Deus & pium iuramenti vſum præmijs ornare, & contrà, periuros horrendis pœnis punire velit.

14 Ne autẽ quis putet, vel præmijs cariturũ, ſi piè & ſanctè iurauerit: vel pœnas euaſurũ, ſi vanè nomen Dei ſumſerit: potẽtia Dei cogitãda eſt, qua poteſt omnia quæ vult, & vult omnia quæ Verbo ſuo promiſit.

15 Iam, vt ſecundo loco propoſuimus, expendamus quæ ad legitimum & neceſſarium iuramentum requiruntur. Ieremias tria ponit, cum inquit: Iurabis in veritate, & in iudicio & in iuſtitia.

16 Veritas eſt, non fluctuans opinio, ſed firma & ſolida notitia eius rei, ſuper qua iuratio fiet. Nam qui incertus eſt aut dubius, & nihilominus iurat: is & Deum contemnit, & ſe vanitatis periculo apud homines exponit.

17 Iudicium eſt deliberatio & conſultatio in mẽte iurantis, quo vt Deum, quem teſtem adhibet, in conſpectu habet: ita cauet, ne tempeſtate affectuum, aut incogitantia abripiatur, ad iurãdum id, cuius poſtea ipſum pœnitebit.

18 Hoc ergo, iudicium, quod timore Dei regitur, facit vt nec in re falſa quis iuret. Nam hoc eſſet Deũ mẽdacem teſtem producere: nec in re leui, quod eſſet Deũ contemnere, & ipſius ſanctum nomẽ paruifacere: nec in re, cui facilè fides adhiberi poſſit, vel ſui euidentia, vel grauitate & autoritate dicentis. Nam hoc eſſet planè ſuperuacaneum: nec in re, quæ humano teſtimonio cõfirmari ſine iuriſiurandi religione poſſit. Nã hoc eſſet repudiare teſtimonium diuinitùs oblatum: nec in re turpi, impia, iniuſta, impoſſibili, ſi promiſſorium iuramentum petitur. Nam hoc manifeſtè contra legem naturæ, & contra mandata Dei eſſet.

19 Iuſtitia, cauſſas iurationis iuſtas eſſe vult. Vt enim,

enim, Iudicium, incautum: Veritas, falſum: ita iuſtitia, illicitum iuramentum repudiat.

20 Iſocrates duas cauſſas iuſtas numerat, in quibus iuramentum delatum ſuſcipere poſſumus, videlicet, cùm aut de noſtra fama & exiſtimatione agitur, aut de ſalute amicorum, videlicet, vt aut liberemus nos ipſos turpi crimine, aut amicos periculo. Nõ vult honeſtos, probos & modeſtos, iuſiurandum poſtulare: ne in aliquam auaritię, aut priuati commodi ſuſpicionem veniant.

21 Hæc Iſocratis hominis Ethnici ſentẽtia, monet quanta religio iuriſiurãdi olim fuerit, etiam apud homines ignaros Euãgelij: quæ profectò res meritò multos, qui Chriſtiani dici volunt, extremæ vanitatis accuſat, qui ſola leuitate adducti, ſingula ferè verba, ſingulis iuramentis, in contumeliam Dei polluunt.

22 Etſi autem Iſocratis ſententiam, vt in Ethnico probo: tamen clariùs explicandum iudico, quænam iuſtæ cauſſæ ſint iurationis apud Chriſtianos.

23 Quatuor proinde cauſſas neceſſarias & pias liciti iuramenti, in exemplis approbatis inuenio. Quarum prima eſt, cùm agitur de gloria Dei. Secũda, cùm ſalus & exiſtimatio proximi in diſcrimen venit. Tertia, quoties de propria iurantis neceſſitate diſcepatur. Quarta, cùm à magiſtratu iuſtis de cauſſis, poſtulatur teſtimonium, ſub iuriſiurandi religione.

24 Vbi autem nulla harum quatuor cauſſarum, neceſſariò requirens iuramentum, ſubſit, iuſta ira Dei prouocatur in iurantem, vt in eum qui nomen Domini ſacrilegè polluat.

25 Porrò, quia contingit vt homines aliquãdo iurent, vel coacti metu, vel errore decepti, vel affectibus abrepti: tenendæ ſunt regulę, quibus huiuſmodi iuramenta regi oportet.

26 Prima regula, Quicquid iuratum fuerit, ſiue Deo, ſiue homini, quod cum gratia Dei & ſine peccato præſtari poteſt, omnino præſtandum eſt.

27 Vbi

27 Vbi ergo tantùm de noſtra vita & fortunis agitur, nomen Dei præferemus noſtræ incolumitati.
28 Ex hac regula ſequitur, quòd pius ne hoſti quidem fidẽ, quam iureiurando confirmauit, fallere debeat, ne in periurij crimen incidat.
29 Iure proinde M. Regulus in hoc laudatur, quòd potiùs mortem oppetere voluerit, quàm fidem hoſti datam non ſeruare.
30 Puniti diuinitùs violati iuſiurandi ab hoſte, inſigne apud Horoſium lib. 5. cap. 18. habemus exemplum, vbi dicit populum quendam Romanorum legiones, quibus ſeſe dedidit & per iuramentum pacem cum ijs inijt, ſubita perfidia ex inſperato occidiſſe. Vnde ſtatim in vltionẽ tanti periurij, panem fractum apud populũ illum ſanguine manaſſe: animantia quoque domeſtica ab hominibus ad ſyluas diſceſſiſſe, balatibus, mugitibus & latratibus cœlum repleuiſſe. Tãdem populum illum à Lucio Pompeio eſſe victum, & planè extinctũ, &c. Vſque adeò ira Dei exarſit in fœdifragos & periuros.
31 Secunda, Si cum mandatis Dei pugnat, ad quod ſe aliquis iureiurando aſtrinxit, nequaquam præſtandum eſt. Nam quod Deo diſplicet, nõ debet pius velle. Quare illud nec iuratus nec iniuratus præſtabit. Siquidem cùm non ſit ſui iuris, non licet vt contra voluntatem Dei ſe obliget.
32 Monachus proinde & Monacha errore ſeducti, poſtquam rectiùs inſtituti fuerint, poſſunt votum iureiurando firmatum violare.
33 Cùm enim ſcriptũ eſt à Propheta, & à Chriſto pronunciatum, vt decretum Dei inuiolabile, Fruſtrà me colunt doctrinis & mandatis hominum: contra Deum peccant, qui, vel ob votum, vel bonam alioqui intentionem, hoc Dei decretum tranſgrediuntur.
34 Hac regula excuſatur Dauid, qui non interfecit Nabal, qui tamen ſe eum occiſurum religione iuriſiurandi aſtrinxit. Scriptum eſt enim: Non occides.

Saul autem, qui se magis dilexit quàm Deum, priùs voluit impium & iniustum iuramentum præstare, quam videri aliquid contra iuramentum facere, adeò quòd filium virũ sanctum, ne videretur periurus, de medio tollere voluerit. Sic & Herodes, duplicauit peccatum sæuiens in innocentem Ioannem, propter stultum & temerarium iuramentum.

35 Etsi autem is, qui vel errore deceptus, vel affectibus abreptus iurat, iurando peccat: tamen non est duplicādum peccatum, si contra voluntatem Dei fuerit, quod iuratum est.

36 Huc dictum Isidori pertinet: In malis promissis rescinde fidem: in turpi voto, muta decretum: quod incautè vouisti, ne facias. Impia est enim promissio, quæ cum scelere adimpletur.

37 Tertia regula: Iuramenta quæ vel implicitam vel expressam habent conditionem annexam, haud obligant, non seruata conditione. Sed iuratus, iudicio & sententia iudicis absolui debet.

38 Cum his nequaquam pugnat præceptum Domini, Matth. 5. Ego dico vobis, ne omnino iuretis, sed sit sermo vester: Est, est, Non, non.

39 Nam Christus non ibi tollit Patris Legem: videlicet. Per nomen meum iurabis. Sed leuitatem Iudæorũ in iurando, iurandi formas & periurium damnat, quibus polluitur nomen Dei, quod sacrosanctum ab omnibus haberi conuenit.

40 Quicunque enim ex leuitate iurāt, periurij periculo obnoxij sunt, & rei polluti nominis Diuini. Qui per creaturas iurant, violant iurisiurādi Legem, videlicet, Per nomē meum iurabis. Qui peierant, maledictioni & vindictæ diuinæ se subijciunt.

41 Etsi autem per creaturas iurare non licet: tamen res nobis caras in medium adducere, tanquam pignora & creaturas Dei, tanquā gloriæ diuinæ symbola, licet. Paulus Deum testem inuocat in animam suam. Moses testes inuocat, cœlum & terram ipsius opificis

opificis intuitu. Sic cùm iuramus per Deum, & sanctum Euangelium, Deum quidem testem dictorum facimus: nobis verò pœnam imprecamur, si fallimus, quæ est priuatio fructus Euangelij, adeoque beneficiorum Christi.

42 Augustinus proinde rectè ait: Iuratio falsa, est pernitiosa: vera, periculosa: nulla, secura.

43 Porrò, cùm tantum sceleris sit in temerarijs iuramentis & periurijs, quis poterit oratione explicare, quantum sit abominationis in vsitatis vulgò diris, exsecrationibus & deuotionibus?

44 Audire est enim multos, qui non solũ temerè iurant, per mortem & vulnera Dei: verumetiã morte & vulneribus Dei abutũtur, ad horrẽdas exsecrationes & diras deuotiones, ad quas absq; omni dubio cõtremiscunt angeli Dei, cùm audiũt maledictioni & perniciei hominum, accommodari mortem & vulnera Dei: vnde benedictio & salus hominum effluxit.

45 Hanc horrendam blasphemiam olim apud nõnullas gẽtes pius Magistratus puniuit, interdum mutilatione membrorum, vt digitorũ, aurium, narium: interdum exsectione linguæ: nonnunquam submersione in proxima flumina.

46 Scribitur Ludouicus rex Galliarũ, ciuem quendam Parisiensem, propter huiusmodi diras, per mortem & vulnera Dei, deuotiones puniuisse: admoto labijs ipsius candente ferro, vt in ijs per quæ peccarat, puniretur, in terrorem & exemplum aliorum.

47 Verùm, cùm hoc quidam ex Satrapis iudicarent crudelius, adeunt Regem, improbant factum: quibus sanctus Rex respondet: Optarẽ mihi tale stigma inuri labijs, toto vitæ meæ tempore portãdum: modo possim blasphemiam istam de meo regno tollere.

48 Præclara vox, & digna verè Christianissimo rege, cuius exemplum si multi imitarentur, minùs prouocaretur ira Dei, & sanctior esset & priuata & publica disciplina.

49 Sed, proh dolor, ita inualuit deierandi & exsecrandi consuetudo, in omnibus statibus hominum: vt faciliùs inueteratam lepram, quàm hoc malum curaueris.

50 Huius mali rei sunt, Primùm parentes, qui suos domesticos exẽplo docent abuti nomine diuino. Deinde ministri Euãgelij, qui eos, quos norũt singulis ferè verbis iuramenta adhibere, non admonent in priuato colloquio, ante vsum Cœnæ Dominicæ. Postremò, magistratus, qui Legẽ nõ statuit in profanatores nominis diuini: cùm tamẽ sit custos vtriusq; tabulæ.

MAGIA.

1 QVoniam Deus seriò vult suum nomen inter homines sacrosanctum haberi, & requirit ab omnibus hominibus notitiam, fidem, spẽ, gratiarum actionem, iuxta verbi regulam: damnat omnem abusum nominis & verbi sui: quorum profanatoribus æternas pœnas comminatur.

2 Verũ quia Diabolus hostis Ecclesiæ est, nihil magis in votis habet, quàm vt indies magis magisq; crescat inter homines profanatio nominis & verbi Dei. Nam huiusmodi profanatione, tanquã machina quadam bellica, muros Ecclesiæ subruere nititur.

3 Hinc fit quòd Diabolus adeò obsequentem se præbeat stultis hominibus, qui nomine Dei, & sacrosancto eius verbo ad magicas superstitiones, figuras & sacrilegas adiurationes abutuntur.

4 Etsi autem horrendum est, cogitare tantã tyrannidem exerceri à Satana in humanum genus: tamen magis horrendum est, iustissimam iram Dei, permittentis Diabolo hanc tyrannidem, cogitare.

5 Caussa autem huius permissionis exponitur ab Apostolo Paulo, 2. Thess. 2. Mittet (inquit) Deus efficacem

cacem illuſionem, vt credant mendacio, vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſere iniquitati.

6 Hæc efficax Satanæ illuſio, continet omnes artes & vias, quibus ipſe, vel verbum Dei corrumpit, vel eo abutitur in contumeliam Dei, & in damnationem eorum, qui à Satana ſeducuntur.

7 Hic nominis & verbi Dei abuſus turpiſſimus, indigniſſimus & maximè ſacrilegus, cernitur in magicis incantationibus, ſignationibus & impijs adiurationibus.

8 Etſi autem Satan nec incantationibus, nec ſignationibus, nec cõceptis adiurationibus reuera cogi poteſt: tamen iſte impoſtor Spiritus fingit ſe cogi, ſæpe etiam inuitum, ad faciendum ea, quæ illi à Magis & incantatoribus, imperantur.

9 Habet autem Satan eas, ſuæ obediẽtiæ erga Magos & incantatores, cauſſas, quę meritò omnes homines reprimerent, ne ſe Diabolo tam fatuè ſubijcerent, in contumeliam Dei.

10 Prima cauſſa eſt, quod Diabolus optimè ſciat, nulla re magis profanari nomẽ & verbum Dei, quàm Magica impietate.

11 Secunda, Pulchrũ ſpectaculum Satanæ eſt, quòd videat, homines à ſe doctos & ſeductos, contemnere apertum Dei interdictum, abnegare fidem. Nam cum verbum Dei ſit regula fidei, fieri non poteſt, vt fides cõſiſtat, vbi eius regula amittitur, vel ad impiam profanitatem transfertur.

12 Tertia, Matth. 4. indicatur, quòd Diabolus expetat, vt homines alia media quærant incolumitatis & gloriæ, quàm diuinitùs ordinata: Hoc eſt, impellit homines, vt audeant corrigere ordinationem diuinam. Quæ ſanè horrenda tentatio Dei eſt.

13 Eſt autem ordinatio diuina, vt nomen & verbũ Dei ſeruiant Chriſti regno erigẽdo, & ſaluti hominibus parãdæ. Contra hanc ordinationẽ apertè faciunt, qui

qui nomine & verbo Dei abutũtur ad magicas superstitiones, quibus erigitur, fulcitur, stabilitur & propagatur regnum Diaboli. Quid quæso Diabolo magis gratum esse poterit?

14 Taceo Ethnicum furorẽ, taceo damnatam superstitionem, taceo pactionem cum Diabolo, taceo cultum & venerationem Diaboli: quibus cũ imprimis delectatur Satan, non mirum est eum se adeò obsequentem præbere aniculis, maleficis ac Magis.

15 Vt autẽ hanc profanitatẽ auerteret Deus à suo populo, qui Ethnica profanitate corruptus erat in Ægypto: Legẽ statuit de maleficis & incantatoribus tollendis è medio. Et laudàndæ sunt Leges imperatoriæ & Pontificię, latę in istam horrendam blasphemiam.

16 Nullo enim pacto ferendi sunt inter homines, qui ad incantationes magicas abutuntur nomine & verbo Dei: vt qui putent nos talem Deum habere, qui patrocinetur impietati à se damnatæ.

17 Genera & formas antiquæ magiæ ideò omitto: quia laudabilius est illa ignorare, quàm scire, & in lucem proferre.

18 Certum est Diabolum, tãquam simiam, Deum imitari in erigendo & stabiliendo suo regno. Nam vt Deus Verbo, Sacramẽtis, Miraculis & Spiritu suo erigit suũ regnum & propagat: ita Satan suo verbo, (cùm verbum Dei suum facit abusu) suis Sacramentis, (id est characteribus, figuris, fabis, pilis, & nescio quibus alijs nugis) suis præstigijs (loco miraculorum) & suo Spiritu (quo efficax est in voce magorum, incantantium & adiurantium.)

19 Ne quis autem ambiguitate vocis Adiurationis decipiatur, sciat verbum adiurandi, plura habere significata.

20 Primũ enim significat idem, quòd simplex verbum Iurare, nisi quòd Ad particula ἐπίτασιν & ἄυξησιν notat.

21 Secũdò, Adiurare significat facere vt aliquis iu-

ret,& iureiurando interpoſito,aliquid promittat.

22 Tertiò, ad genus transfertur, & ſignificat, nunc imperare aliquid, interpoſita diuini nominis autoritate,nũc rogare aliquem, vt ob religionem & metum Dei aliquid agat,vel non agat.

23 Hinc adiuratio,Quæ ſi fuerit Dęmoniorũ,nititur fide miraculorũ adiurantis. At ſi hominum fuerit, pendet vel ab autoritate,vel obteſtatione adiurantis.

24 Quartò, Magicis impoſtoribus, adiurare, eſt virtute pronunciationis conceptorum verborũ, additis nũc certis characteribus,nunc neſcio quibus alijs nugis, & cæremonijs, adigere Diabolũ,vel alias creaturas,ad imperata facienda.

25 Porrò, vt ſciatur, nos non omnem adiurationẽ damnare, obſeruetur quòd triplex ſit adiuratio,Diuina,Magica,& Adiaphora.

26 Diuinam voco,per quã, interpoſito iureiurando & inuocato nomine Chriſti, Dæmonia eijciebantur in primitiua Eccleſia, fiducia Chriſti. Hoc enim faciebat tum temporis, ad commendandam hominibus potentiam Chriſti, & ad confirmandam certitudinem Euangelij Chriſti.

27 Huiuſmodi tamen adiuratio nec Chriſto, nec Apoſtolis vſitata fuit. Sed alijs quibuſdã pijs, minoris autoritatis & gradus. Nam vt Chriſtus,ſua autoritate propria:ita Apoſtoli , autoritate Chriſti , ſimpliciter præceperunt Diabolis vt exirent de hominibus.

28 Paulus in Actis ait : Præcipio tibi per nomẽ Ieſu,vt exeas ab ea. At Exorciſta ſic dixiſſet : Adiuro te per nomen Ieſu, vt exeas ab ea, hoc eſt, præcipio tibi autoritate Chriſti & metu potẽtiæ eius,ac ſi ipſe Chriſtus tibi præciperet,vt exeas,&c.

29 Magica adiuratio eſt,quando verborum efficacia & verbis conceptis, & neſcio quibus ceremonijs, putãt exorciſtæ ſe Dæmones cogere, aut alias creaturas ad aliquid faciendum. Vt cùm ſerpentes adiurati & incantati, venena retinent, & non lædunt geſtatorem:

rem: ſed videntur cum illo quaſi colludere. Sed malignus ſpiritus dum corpus hominis illæſum ſeruat, veneno peſſimo animum interficit.

30 Adiaphoram adiuratioñe appello, qua quis & bene & malè vti poterit: Qualem iudico eam quæ in noſtris Eccleſijs adhibetur, in Baptiſmo infantium.

31 Nam ſi adhibetur tantũ ad ſignificandum, qualis ſit conditio hominis extra Chriſti gratiam, & qualis efficitur per Chriſti gratiam: nemo eam iuſtè improbare poterit. Siquidem admonet & de ſententia Legis in non reconciliatos, & de gratia Euangelij in eos, qui Chriſto inſeruntur per Baptiſmum.

32 At ſi adhibetur, vt in Papatu, cum inſufflatione & Chriſmate, ad expellendum Diabolum, actu habitantem in homine: non caret manifeſta impietate & ſtultitia. Nam nec Diabolus in infantibus Chriſtianorum parentũ habitat. Sunt enim participes fœderis initi inter Deum & Abrahamum patrem noſtrũ. Nec miraculis clarent miniſtri Eccleſiæ hoc tẽpore. Nam miracula ad tempus tantùm durare debebant.

33 Eſt etiam adiaphora adiuratio, quando homo hominem adiurat, Nam bona quidem eſt, ſi è cauſſa bona procedit, & ad bonum finem tẽdit. Vt cùm Paulus adiurat Theſſalonicenſes, vt Epiſtola ijs ſcripta legatur coram omnibus fratribus. Mala vero erit, ſi temerariè fit, leuem ob cauſſam. Tum enim, vt iuramẽtum leue, damnatur.

PRAEDICTIONES FVTVRORVM.

1 NEceſſe eſt Eccleſiam rectè inſtitui, de vtilibus & pernicioſis prædictionibus futurorum euẽtuum, ne vel ſecurè contemnat vtiles & laudabiles prædictiones vel, ſuperſtitioſè inuoluatur pernicioſis

prenunciationibus, in contumeliã Dei, & in propriam perniciem.

2 Vt autem rectè discernamus inter vtiles & pernitiosas prædictiones: caussas earum imprimis obseruare oportet, vnde iudicium pendet & certitudo.

3 Omnis proinde prognosis, seu futurorum euentuum prænunciatio, vel oritur à prima caussa immediatè, vel à secũdis caussis naturalibus, vel aliunde, hoc est, vel à Diabolo, vel ab homine.

4 Prognosis, siue præcognitio, oritur à prima caussa, cùm Deus per inspirationem, siue quocunque alio modo reuelat hominibus futuros euentus. Et hæc præcognitio dicitur Prophetica.

5 Est autẽ hæc præcognitio Prophetica, ideò certissima, & dignissima cui fides habeatur, quia autorem habet Deum, qui omnia futura, tanquam presentia, in suo æterno videt.

6 Huius Propheticæ prædictionis vsus est maximus: vt quæ certitudinem doctrinæ Ecclesiæ humanis mentibus obsignet.

7 Nam cũ vident homines, euentus longissimè antea signatos, respondere prædictionibus Prophetarũ, confirmantur de autore Deo, & doctrinã, quam Prophetæ proponunt, diuinam esse statuũt: præsertim cũ eandẽ multiplices patefactiones diuine, miracula plurima, consensus Mosis, Prophetarũ, Christi, Apostolorum, cõseruatio Ecclesię in tantis furoribus Diabolorum & hominum, & obsignatio veritatis in cordibus Sanctorum per Spiritum sanctum, confirment.

8 Prognosis siue præcognitio, quę pendet à secundis caussis, quas Naturales vocamus, Prognosticis quibusdam nititur, hoc est, signis futurorum euentuum.

9 Hæc autem Prognostica & signa futurorũ euentuum, sunt triplicia, (pro quorum varietate certitudo etiam variat) videlicet τεκμήρια, εἰκαῖα, & erratica.

10 Τεκμήρια demonstrationem & scientiã pariunt. Et sunt caussæ, quæ necessitate physica agunt, & constanter

ſtanter & ſemper ſuos effectus producunt.

11 Hæc prognoſis, propter conſtantiam cauſſarũ, Apodictica dicitur. Hac Mathematici prædicunt ſine errore Ecclipſes futuras. Vnde patet quanta laus ſit Mathematicæ doctrinæ, quando intra ſuos terminos manet.

12 Huius Apodicticę pręcognitionis vſus eſt vt cognoſcamus totius vniuerſi autorẽ Deũ eſſe, qui certis legibus gubernat hanc cœli pulchritudinem, vt illum agnoſcamus, agnitum colamus ac prædicemus. Quẽadmodũ Paulus docet, Rom. 2. Ideò in Actis Apoſtolicis de Deo dicitur: ὀυκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν.

13 Signa quæ εἰκαῖα dicuntur, nec demonſtrationẽ nec ſcientiam pariunt, ſed coniecturam tantũ, vt plurimum tamen veram. Nam ſunt cauſſæ, quæ producunt ſuos effectus non neceſſariò & ſemper. Vnde fit, quòd interdum fruſtrentur ſuis effectibus, impedientibus occultis cauſſis. Dicitur autem hęc præcognitio, probabilis.

14 Hac probabili coniectura freti Mathematici, pluuias, ſiccitates, tempeſtates, graſſaturos morbos, interitus animantium, frugum, vini, & aliarum rerum copiam vel defectum prædicunt, non ſine magna ſuæ artis commendatione.

15 Huius probabilis præcognitionis vſus eſt, vt homines ſuas operas rectè diſtribuant: ne tempeſtate imminente, nauta ſoluat: ne agricola faciat, inſtante pluuia, quod requirit ſiccitatem: Et morbos imminẽtes aptis præſeruatiuis anteuertamus.

16 Erratica ſigna ſunt, quę nec demõſtrationẽ pariunt, nec veram cõiecturam faciunt, nec cauſſæ ſunt propriæ actionum humanarum aut euentuũ proſperorum vel aduerſorum, & errãt vt plurimum. Et quia rarò, idque caſu, euentus reſpondet, deceptionẽ & vanam ſpem hominibus credulis inijciunt.

17 Hinc erronea illa prognoſis Genethliacorũ naſcitur, qui gloriantur ſe fortunas hominum & euen-

tus,& horoſcopis,prædicere poſſe.

18 Hi tametſi vera interdum prædicunt: tamen ipſa prædictio fallaciam pernicioſam habet annexam. Nam homines qui iſtis nugis fidem adhibent,paulatim abducuntur à verbo Dei: promiſſionibus & comminationibus diuinis diffidunt: varijs implicantur erroribus: donec laqueis Satanæ impediti, religioni ipſi renuncient, etſi non apertè & verbis, occultè tamen & animo.

19 Hoc periculum animaduertentes pij gubernatores Politiarum & Eccleſiarum, legibus cauerunt & pœnis, ne quis eſſet, qui hanc deceptoriam artem profiteretur, quæ corruptela eſt morum, pugnans cum verbo Dei & profeſſione Chriſtiana.

20 Fuerunt quoque inter Ethnicos, ſapientes homines, qui hanc vanitatem in ſuas Reſpublicas non admiſerunt. Et Gellius acuto Dilemmate eam exagitat. Ita enim ait: Aut aduerſa euentura dicunt, aut proſpera. Si dicunt proſpera, & fallunt: miſer fies fruſtrà exſpectando. Si aduerſa dicunt & mentiuntur: miſer fies fruſtrà timendo. Si vera reſpondent, eaq; ſunt non proſpera: iam inde ex animo miſer fies, antequam è fato fies. Si felicia promittunt, eaq; euentura ſunt: tum planè duo erunt incommoda, & exſpectatio te ſpei ſuſpenſum fatigabit, & futurum gaudij fructum ſpes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto vtendum eſt iſtiuſmodi hominibus res futuras præſagientibus.

21 Etſi autem corporũ & humorum affectiones, ex tempore conceptionis & ortus, coniectare interdum poſſunt Genethliaci: tamen cùm cauſſæ propriæ euentuum humanorum, quoad ſucceſſum proſperum & aduerſum in negotijs & vita attinet, non pendent à tempore conceptionis & ortus; decipiunt ſtultos homines Genethliaci, qui illorum fortunas aſtris ſubijciunt.

22 Nam cùm cauſſæ futurorum euentuum in hominibus

minibus sunt duę, videlicet prouidentia diuina, & voluntas humana, & neutra subijcitur imperio astrorũ: profectò stultum fuerit & perniciosum, ex vna particulari caussa, eaque inferiore, impotentiore, ne dicam erronea, determinatè colligere effectum, repugnantibus caussis principalibus, proprijs, prædominantibus, & vnà agentibus efficaciter.

23 Infiniti homines concipiuntur eodem tempore, & in hanc lucẽ eduntur, maximè dissimiles & fortuna & moribus.

24 Iacob & Esau vnà concipiuntur, qui tamen nec fortuna, nec moribus fuêre similes.

25 In eodem sæpe prælio multa hominum millia cadunt: in eodem naufragio ingens multitudo hominum perit. Quibus aptare eundem horoscopum, quid quæso stultius esse poterit?

26 Pius ergo homo, cogitans de futuris sibi vel prosperis vel aduersis, intueatur primum prouidentiã Dei, quę nunquam pugnat cum promissionibus & cõminationibus diuinis.

27 Hæc prouidentia postulat plura. Primũ, vt nos totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus. Deinde, vt securè contemnamus quicquid nobis mundus vel Satanæ mancipia, minantur. Tertiò, vt respiciamus ad ipsius promissiones & minas. Promittit enim prospera, qui se diligunt: minatur aduersa, se non diligentibus. Impij, ait Solomon, non dimidiabunt dies suos.

28 Has promissiones & comminationes diuinas euertunt, quantum in se est, qui euentus hominũ suis horoscopis subijciunt.

29 Neque est quòd voluntatem hominis subijciant astris. Nam hoc esset opus Dei destruere, Deum autorem peccati facere, proæresin tollere, verbum Dei negare, Spiritum Sanctum legibus Genethliacorum subijcere.

30 Huic Genethliacorum vanitati affinis est diui-

natio, Lege Dei damnata, videlicet, cùm homines Enthusiastæ, se plenos diuinitate simulant, & astutia quadam Satanica, interdum futura coniectant.

31 Fit autem hęc perniciosa diuinatio multis modis, videlicet, per exta pecudum, auguria, sortes, colloquia cum dæmonibus, &c.

32 Nam Dæmones aliquando prædicunt, quæ ipsi facere decreuerũt: interdum ambiguitate ludũt: nonnunquã ex signis naturalibus breui futura coniectant. Fieri etiam potest, vt aliquando prędictiones Prophetarum sequantur, & vt suas proponant. Vnde fit, quòd euentus sæpe respondeat.

33 Sed caueat sibi Christianus, ne se sinat à Satana illudi. Quod promtissimum erit, si vel minimũ deflexerit à verbo Dei, ad vanitatem diuinatoriam.

QVARTA LEX DECALOGI.

Memento vt diem Sabbati sanctifices.

1 DOminus de Sabbato hãc Legẽ tulit: *Memento vt diem Sabbati sanctifices.*

2 Vt huius Legis ratio est, quòd Deus solus sit & rerũ conditor, & fons omniũ bonorũ datorque: ita eius finis est, vt proprijs operibus emortui, veram sanctificationẽ, operibus à Deo mandatis, meditemur, & sinamus nos à Deo sanctificari.

3 In huius Legis explicatione hæc ordine sunt spectanda, Quid Sabbatum: quid sanctificare: quid Sabbatum sanctificare: quatenus abrogatum sit Sabbatum: Symbolica Sabbati significatio: opera Sabbati: & hypocritarum Pharisæorumque de Sabbato error, cum defensione facti Domini sanantis ægrotos Sabbatis.

4 Σάββατον propriè quietem seu cessationem significat,

ficat, vnde transfertur ad diem ſeptimum, in quo Dominus ceſſauit ab opere creationis, quod conſummauit ſex diebus. Vnde Geneſ. 2. ſcriptum eſt: Et benedixit Deus diei ſeptimæ, & ſanctificauit eam, qui in ea ceſſauit ab omni opere ſuo, quod creauit Deus vt faceret. Et hoc Sabbatum dierum dicitur. Et per Synecdochen, integra hebdomas dierum, ſabbatum dicitur, vt in illo: Ieiuno bis in ſabbato.

5 Præter hoc dierum Sabbatum apud Iudæos, fuit Sabbatum annorum, & Sabbatum magnum, & Sabbatum primum, & δευτερόπρωτον.

6 Sabbatum annorum eſt ſeptimus quiſq; annus. Leuit. 25. Numerabis tibi ſeptem Sabbata annorum, id eſt, ſeptem annos, ſeptem vicibus. Qui dies ſeptem Sabbatorum annorum, efficient quadraginta nouem annos. Vt autem ſeptimo quoq; anno quieuit terra: ita quinquageſimo quieuit ſeruitus, & reddebatur libertas cum poſſeſſionibus.

7 Sabbatum magnũ, quod in Scriptura Sabbatum ſabbati dicitur, fuit ſabbatum incidens in ſolenne feſtum, Magnum dictum, quia præ reliquis feſtis diebus ſanctum habebatur.

8 Vt ſabbatum primũ fuit primus dies in feſto plurium dierum, vt primus dies feſti azymorũ, & tabernaculorum: ita δευτερόπρωτον, ſecundoprimum, dictus eſt à Luca vltimus dies claudens feſtum plurium dierum: ſic appellatum, quod pari honore, pariq; prorſus religione, cum primo celebraretur: Vnde propter ſimilem religionem, quaſi primum erat ſecundariò repetitum.

9 Sanctificare in genere eſt aliquid ſegregare à cõmuni & profano vſu, purum ſeruare, & diuino cultui & ſacro vſui deſtinare & applicare.

10 Hinc ſanctificare ſabbatum, eſt diem, quam Sabbatum nominamus, ab vſu communi & profano ſegregare, eum purum & incontaminatum ſeruando, accommodare vſui ſacro, hoc eſt, religioni ſeu ope-

ribus, quibus Deus immediatè colitur.

11 Hoc Iudaicum Sabbatum abrogatum est quoad circumstantiam diei certę attinet: idque propter duas caussas: harũ prior est, quod fuerit typus quietis Christi in sepulchro. Vmbra proinde cessare debuit exhibita veritate. Posterior, vt hæc abrogatio sit testimonium liberationis credentium, à iugo legis Mosaicæ.

12 Etsi autem hoc Sabbathum Iudaicũ nos in specie nõ obligat: tamen, quantum ad genus attinet, ipsa pietas postulat, vt in singulis septimanis vnum aliquẽ diem segregemus à profano vsu, ac illum diuino cultui destinemus. Quare piè factum est ab Apostolis, qui primam septimanæ diem, in memoriam resurrectionis Domini à mortuis, in locum vltimæ subrogãt, quàm vocarunt ab euentu, κυρίακην.

13 Quantum autem ad Symbolicam significationem & typum attinet, sciendum est, quòd pro triplicis temporis ratione spectetur.

14 Nam si præteritum tempus respicis, sabbatum fuit institutum in memoriam quietis Dei post rerum creationem. Vnde μνημόσυνον rerum creaturarum fuit. Deinde adumbrabat requiẽ populi Dei in terra Canaan, post multos in Ægypto & deserto exhaustos labores, quemadmodũ ex Psalmo, Epistola ad Hebræos indicat. Præterea sabbatum fuit typus sabbatismi Domini quiescentis in sepulchro, peractis nostræ redemtionis laboribus.

15 Si præsens tempus respicimus, Sabbatum fuit typus quietis conscientiarum à peccatorum procellis, post liberationem à regno Diaboli, per Christum ducem. Deinde signum fuit quod Deus sit qui hominẽ sanctificet: iuxta illud: Sabbata mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos, vt scirent quod sim Iehouah, qui sanctifico eos. Præterea monet vitam sanctorum perpetuò in meditatione quietis cœlestis transigendam esse.

16 Huc Augustini dictum pertinet: Est autem sacramentum

mentum Sabbati antiquis noſtris Patribus præceptũ, quod nos Chriſtiani ſpiritualiter obſeruamus, vt ab omni ſeruili opere, & ab omni peccato (quia Dominus ait: Omnis qui facit peccatum ſeruus eſt peccati) abſtineamus nos, & habeamus quietem in corde noſtro, id eſt, tranquillitatẽ ſpiritualem: & quamuis hoc ſeculo id conemur: ad eam tamẽ requiem perfectam non perueniemus, niſi cùm de hac vita exierimus.

17 Si tempus futurum reſpicimus, Sabbatum fuit typus conſummationis mũdi. Quemadmodum enim ſex dies creationis rerum, adumbrabant ſex annorũ millia, iuxta dictum domus Eliæ: ita Sabbatum ſignificat æternitatem quietis in cœlo, & Sabbatiſmum illum beatorum, perpetuò duraturum, quem Sancti exſpectant.

18 Obedientia vera Sabbati apud Iudæos, ſita erat in vacatione ab operibus ſeruilibus, in ceremoniarum & ſacrificiorũ obſeruatione, in tractatione & meditatione doctrinæ cœleſtis, in fidei & charitatis exercitijs.

19 Cæterùm vt hypocritę ſemper hærẽt in cortice Scripturæ: ita etiã Sabbati, non intelligentes quãtum fecerit iſta ſanatio ad veri Sabbati meditationẽ. Primũ enim illa ſanatio non fuit ſeruile opus Lege interdictum, ſed diuinũ planè, quo gloria Dei illuſtrabatur inter homines, multo præſtãtius omnibus ceremonijs & ſacrificijs: quo Meſſiæ, in quem tota lex Moſis reſpiciebat, pręſentia ſignificabatur: quo doctrina Chriſti confirmabatur: quo fides in multis accendebatur: quo charitas erga proximos afflictos declarabatur: Denique, quo vera Sabbatiſmi ratio indicabatur.

21 Hactenus de Sabbato Iudaico: nunc quædam adijciemus, de feſtis noſtris & ceremonijs.

22 Noſtra feſta triplicia ſunt, videlicet, Dominicus dies, feſta Saluatoris, memoriæ Sanctorum.

23 Dominicus dies exemplo Apoſtolorum à nobis, non ſuperſtitionis, sed miniſterij, ordinis, diſciplinæ, & exercendæ pietatis cauſſa obſeruatur.

24 Feſta

24 Feſta Saluatoris ideò in Eccleſia ſeruantur, vt ordine diſcatur hiſtoria, vt ſigillatim beneficia Mediatoris ſpectentur, vt beneficijs eiuſdẽ rectè vtamur, in gloriam Dei & noſtram ſalutem.

25 Memoriæ ſanctorum hos fines habent vtiles: vt cognoſcatur Eccleſiæ hiſtoria: vt cogitentur beneficia Dei erga membra Eccleſiæ: vt gratiæ Deo, pro ipſis agantur: vt varij Sanctorum caſus perpendantur: vt Sanctos imitemur in pœnitentia, vita, cultu, cõfeſſione, conſtantia, patientia, & alijs virtutibus: vt pijs ſuſpirijs expetamus Sanctorum conſortium.

26 Hi fines omnes ſeruiunt gloriæ Dei & ſaluti noſtræ. Fines autem feſtorum Ethnicos & Papiſticos exſecramur, vt indignos quorum vel mẽtio fiat inter Chriſtianos.

27 Ethnicorum feſta non animabus pietate & virtute exhilarandis, ſed corporibus explendis deſtinata erant: Vnde Græcis ebrietas μέθη dicitur, eò quòd peractis ſacris ingurgitationi vacabant, qua reputabant ſe ſuis dijs, hoc eſt, Dæmonibus rem gratam facere: & dies mox à feſto ſequens ἐπίβδα aſpera dicebatur, eò quòd ex crapula poſt feſtum laborabãt. Vtinam multi qui Chriſtiani cenſeri volunt, Ethnicos Græcos in potandi certamine, idque præcipuè in feſtis, non ſuperarent.

28 Papiſtarum feſta, potiſſimùm de ſanctis, deſtinantur turpiſſimæ idololatriæ, videlicet, inuocationi ſanctorum, quam Diabolus in mundum inuexit, potiſſimùm propter tres cauſſas, videlicet, vt Chriſtum vnicũ Mediatorem ſuo honore ſpoliaret, vt ignominia afficeret demortuos ſanctos, vt perderet idololatras qui ſanctos inuocant, haberetq; ipſos ſocios æternarum pœnarum.

29 Quantum autem ad ceremonias attinet, diſtinguamus inter diuinitùs ordinatas & humana autoritate introductas: illas perpetuò retinendas iudicamus propter autoritatem inſtituentis, & eas ſuæ commen-

dantis

dantis Ecclesiæ: has, quatenus seruiunt decoro & ordini, retinemus: nec offendimur, si aliæ nationes à nobis in ceremonijs hisce variant. Nam scimus Ecclesiã Dei esse omnem cœtum, qui iuxta verbũ Dei Deum colit, etsi magna est dissimilitudo ceremoniarum.

30 Augustinus & Ambrosius non offenduntur ex eo, quòd aliæ Romæ, aliæ Mediolani essent ceremoniæ. Nam inter se iunguntur pij, spiritu Christi, non humanis ceremonijs.

31 Vt pios gubernatores Ecclesiarũ velim magno studio cauere, ne ceremoniæ scandalo sint infirmis: ita priuatos nolim quicquam mutare in ceremonijs, graui autoritate à maioribus institutis & approbatis.

32 Neque est quod exactissima ratio singularũ ceremoniarum inquiratur, modò non manifestam superstitionem & impietatem redoleant.

33 Quidam offenduntur ceremonijs nostris, quas clamitant Papisticas esse: dicunt nos habere sacerdotes, altaria, vestes, candelas, imagines, exorcismos, signationes crucis, planè Papistico more. His ego respõdeo, Ecclesiam veram à falsa distinguendam esse doctrina & cultu, non ceremonijs, quæ per se adiaphoræ sunt.

34 Neque enim ceremonias adiaphoras tanti momenti esse iudicamus, vt propter illas schismata moueantur in Ecclesia. Retineatur doctrinæ sinceritas: retineatur purus Dei cultus. Alia seruiant partim trãquillitati, partim infirmitati hominum: & relinquamus prudentiæ gubernatorum, & de his rebus dispiciant.

QVINTA LEX DECALOGI.

Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.

1 VT superiora præcepta sub dilectione Dei, tanquam capite: ita sequentia sub dilectione proximi continentur. Quare vt dilectio Dei, moderatrix est omniũ actionum interiorum & exteriorum primæ tabulæ: ita dilectio proximi, moderabitur ea quæ debemus proximis, & præscribuntur in secunda tabula.

2 Hinc fit, quòd quicquid facit ad charitatem proximis exhibendã, contineatur in secunda tabula, etiãsi verbis expressum non sit: & contrà, quicquid non est contra dilectionem proximi in secũda tabula nequaquam prohibeatur. Huius regulæ obseruatio, multis quæstionibus diluendis seruiet.

3 Cùm autem dilectionis proximi sunt plures gradus, & inter hos primus est parentũ: meritò primum præceptum secundæ tabulæ est, de liberorum officio erga parentes, quod ex dilectione nascitur.

4 Est autem hæc Lex: *Honora patrem tuũ & matrem tuam, vt sis longæuus, & bene sit tibi super terram.*

5 Quoniam autem hæc Lex latissimè patet, nec possunt omnia simul commodè explicari: visum est nobis in hac collatione, tria exponere.

6 Horum primum, est debitũ officium: Secundum, præmium præstiti officij: Tertium, enormitas reatus neglecti officij, & eiusdem iusta pœna. Vsum Legis prætereo, qui vnus & idem est omnium Legum, & à nobis traditur in assertionibus de prima Lege scriptis.

7 Primum ergo debitum officium liberorum erga parentes quærendum est, & quo iure obligantur liberi ad officium præstandum.

8 Est autem hoc officium liberorum erga parentes (quod per Synecdochen honoris vocabulo continetur) in duobus positum, videlicet, in honore parentũ, & in præmio nutricationis illis reddendo. Quorum prius dignitati, posterius necessitati parentum tribuendum est.

9 Etsi autem honor parentibus debitus manat ex charitatis fonte: tamen caussas hîc concurrentes videre vtile est: quæ quatuor numerari possunt, videlicet, agnitio ordinationis diuinæ, timor Domini, naturalis ratio & στοργὴ diuinitùs homini ingenita.

10 Primùm itaq; inuitabit liberos ad honorem exhibendum parẽtibus, quòd illorum autoritas & eminentia sit ordinatio diuina. Nihil enim voce Dei honorabile dici potest, nisi idem à Deo profectum sit & ordinatum. Adhæc, consideranda est diuinæ maiestatis similitudo quædam in parentibus, nempe quòd filijs sint caussa vitæ generando, vt Deus creando. Quæ res monet, vt non tam quales, quàm quòd parentes habeamus æstimemus.

11 Secunda honoris parẽtum caussa est, timor Domini præcipientis hunc honorem. Qui timet (ait Syracides) Dominum, honorat parentes. Proinde, qui non honorat parentes, Dei maiestatem contemnit.

12 Tertia honoris parentum caussa est, naturalis ratio, quæ dictat, quod inferiora debeant subiectionem & honorem superioribus, tanquam dignioribus, præsertim bene meritis. Qui ergo hunc ordinem perturbat, legem naturæ pro nihilo habet, conferendus viperinæ soboli.

13 Quarta honoris parẽtum caussa est, στοργὴ diuinitus homini ingenita, quæ in multis Ethnicis, item in brutis, vt in aquilis, gruibus & ciconijs, agnoscitur.

14 Caussis honoris parentum cognitis, videamus in quibus rebus legitimus parentum honor consistit: vt explicatè intelligatur, quàm latè pateat vis honoris erga parentes.

15 Etsi autem alij aliter de gradibus huius honoris statuunt: ego tamen separans caussas ab affectis, tres præcipuos gradus facio, non eos reijciens qui vel plures vel pauciores numerant.

16 Sint ergo nobis hi gradus, Primus, pia reuerẽtia. Secundus, castus timor. Tertius, promta obedientia.

Reuerentiâ, eminentiam & ordinem diuinũ agnoſcimus: timore offenſam cauemus: obedientiâ, debita præſtamus obſequia, quæ ſimul dilectionis, à qua naſcuntur, ἀκόλουθα ſunt.

17 Pia reuerentia eſt externa teſtificatio, vt qua veneramur parentum dignitatem & eminentiam quam ſuſtinent, & humiliatio quędam, qua nos illis ſubmittimus, tanquam dignioribus, nõ ſine admiratione ordinis diuini. Nam omnis reuerentia admirationem coniunctam habet.

18 Hæc externa reuerentia ſignificatur nõ eodem modo vbique, ſed pro nationum diuerſitate variat. In genere autẽ continetur tribus, videlicet, geſtibus corporis, verbis, & obſequijs, non imperatis ſed ſpontaneis. Hæc enim tria teſtantur de animo rectè ſentientis de alicuius virtute & dignitate.

19 Caſtus timor filiorum, ex perſuaſione amoris parentum erga ſe natus, facit, vt caueamus parentes offendere vllo vel facto, vel dicto, vel ſigno.

20 Prompta obedientia erga parentes tertiũ honoris gradũ obtinet, quæ eſt mãdatorum, quæ nobis imperantur à parentibus, prompta & debita exſecutio.

21 Hîc tenendum eſt diſcrimen inter obediẽtiam, quam Deus poſtulat, & quam parentes requirunt: Illa caret omni exceptione: hæc certis terminis clauditur.

22 Nam ſi parentes aliquid iuſſerint, vel cõtra Deũ, vel contra ſalutem filiorũ, vel contra naturam, vel cõtra Leges patriæ iuſtas, vel cõtra legitimum magiſtratum: nequaquam illis obtemperandũ eſt. Magis enim Deo, quàm homini obtemperare oportet.

23 Hîc locum habet dictum Domini, Luc. 9. Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrem, ſorores, & filios, & fratres, præterea etiam animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

24 Hîc, odiſſe parentes, non eſt parentibus malè velle, ſed ijs qui impiè imperant, aduerſari, atq; ea fugere, non ſecus atq; peſtem animarum. Sic multę ſanctiſſimæ,

ctissimæ virgines olim fecerunt, quæ potius vitam amittere, quàm impia parentum imperata facere, non dubitarunt.

25 Hactenus de ea parte officij liberorum erga parentes, quæ ad illorum dignitatem pertinet dictum sit: nunc pauca adijciamus de præmio nutricationis. Quæ pars necessitati ipsorum seruiet, & est synceri honoris effectus.

26 Cùm nulla sit ingratitudo crudelior, nulla nequior, nulla diuina vindicta dignior, quàm ingratorũ liberorum in parentes: postulat natura, lex Dei præcipit, omnes Leges humanæ exigunt, & multorũ beatorum exempla confirmant; atque adeò ipsa iustitia clamat, vt liberi indigentibus, infirmis, senibus parentibus præmia nutricationis reddant.

27 Nam cùm humana natura & in ortu & occasu, hoc est, in infantia & senectute, sit debilis, opus habet aliunde subsidio, refugio & solatio. Vt ergo infantia opus habet parentũ subsidio, refugio, consilio, alioqui peritura: ita senectus opus habet liberorum subleuatione, vt ipsi τὰ θρεπτήρια soluant, idque iure analogo. Qui autem hæc non persoluunt, immemores sunt beneficiorum olim à parentibus præstitorum.

28 Verùm hæc θρεπτήρια seu nutricationis præmia, in tribus potissimùm posita esse videntur: Si alis egêtes, si ministras infirmis, si pia ἐπιεικείᾳ senectutis sordes & errata tegis.

29 Qui alit parentes indigentes, naturam sequitur ducem, quæ iubet simili beneficio beneficium cõpensare, id quod & brutis quibusdam natura impressit.

30 Ambrosius & Basilius Ciconiarum exemplum proponunt, quas affirmant parentes senio confectos in nidis alere, nudatos pennis tegmine alarum dulciter fouere, & si quando volandi necessitas incumbit, supponere corpora sua volantium parentum corporibus, ne in terram decidant & grauiùs impingant. Hinc ἀντιπελαργεῖν est more Ciconiarum gratiam re-

ferre parentibus, eosque piè colere & fouere.

31 De ministerio parētibus infirmis debito, loquitur Syracides, cap. 3. Qui timet Dominum, seruiet ijs qui se genuerunt, in omni opere & sermone, & in omni patientia. Item: Fili, subleua Patrem tuum in senectute, neque in vita tua molestia eum afficias.

32 De ἐπιεικείᾳ idem Syracides ait: Si sensu destituatur ignosce illi, & ne spernas eū in virtute tua, hoc est, cum tu sis forti & bona valetudine, ne contemnas parentes παλίμπαιδας, sordidos & imbecilles.

33 Vult ergo Sapiens, vt liberi, cùm parentes vitio ætatis repuerascunt, hanc ætatis imbecillitatem & deformitatem moderatè ferant ac tegant.

34 His officijs liberorum erga parentes accedat seria liberorum precatio pro parentibus, vt Deus illis largiatur patientiam, confirmet fidem, ac tādem exitum pium de hac vita concedat.

35 Secundum, quod proposuimus est, de præmio officij parentibus piè præstiti. Lex ipsa, longæuam & prosperam vitam, præmium honoris parentum facit: idque valde congruè. Promittitur vita lōgæua & prospera, ob gratitudinem erga eos, à quibus vitam habemus: vt præmium officio respondeat.

16 Porrò, huius prosperitatis seu felicitatis promissæ pietati erga parentes, plures sunt partes, videlicet, gratia spiritualis, successus in negotijs vitæ felix, honestum nomen, fausta precatio, promissio lætitiæ ex liberis.

37 De gratia spirituali loquitur Sapiens, cùm ait: Qui honorat patrem, veniam peccatorum impetrat, atque in die precationis suæ exaudietur. Item, Tributa patri benignitas non tradetur obliuioni, aduersus peccata tibi propugnaculum exstruetur.

38 De successu in negotijs vitæ felici, ipsa Lex potissimùm loquitur, cùm ait: Vt tibi bene sit super terram. Item Syracides: Bona patris precatio domos liberorum stabilit.

39 Honesti nominis, bonæ famæ, & gloriæ, meminit idem Sapiens: Gloria hominis honore patris comparatur, hoc est, qui patrem honorat, famam bonam & gloriam apud homines sibi comparat.

40 Piæ precationis & voti hominum, videntium liberos, suos parentes dulciter amplecti & fouere, meminit idem Syracides, cùm inquit: Tam dictis quàm factis patrem matremque honora: vt ab hominibus benedictio ad te perueniat.

41 Promissio lætitiæ ex liberis proprijs, qui suos honorant parẽtes, hæc est eiusdẽ Sapientis: Qui honorat patrẽ, lætabitur in filijs, hoc est, Vt quis honorauerit patrẽ suum: ita vicissim à filijs honorabitur, iuxta regulam: Par pari referẽdum. Item: Eadem mẽsura, &c.

42 His enumeratis præmij eorum, qui honorãt parentes, partibus, addo bonam conscientiam, quæ dulcissima nutrix erit aduentantis senectutis. Quæ vel sola, ad honorandos parentes, natos inuitare deberet.

34 Tertium quod proposuimus, est, de enormitate reatus eorum, qui sunt contumaces erga parentes, & de pœna eorundem.

44 Quantus sit reatus eorum, qui Legem de honorandis parentibus violant, facilè est iudicare. Nam quicquid honori parentum & eius partibus, quas recitauimus, aduersatur, Legem violat, & transgressores reos peragit coram iudicio Dei.

45 Nam siue in corde latet, siue orẽ profertur, siue gestibus aut signis significatur, siue opere probatur aliquid, quo dignitas parentum aliquo modo læditur: reus es violatæ huius Legis.

46 Quantus autem sit hic reatus, ex pœnis patet: Primùm enim immorigeris filijs à diuina maiestate denuntiatur maledictio, Qua pœna nulla maior, nulla tristior esse potest. Deut. 27. Maledictus qui non honorat patrem suum & matrem suam, & dicet omnis populus amen.

47 Cùm hac maledictione, ilias, vt ita dicã malorum

coniuncta est, quæ ex antithesi præmiorum intelligi possunt, vt sunt ira Dei, infelix in rebus successus, mala fama, imprecatio ab hominibus, in proprijs liberis ignominia, & horrenda conscientiæ carnificina, quæ ipsa morte grauior est. Quæ mala tandem excipiet desperatio, nisi succurratur per Euangelium.

SEXTA LEX DECALOGI.

Non occides.

1 CVm hoc sit cōsiliū Legislatoris Dei, vt cùm vnū præcipit, contrariū vetet, & contrà cùm vnū vetat, cōtrarium præcipiat: fit, vt singularum legū Decalogi sint duæ hypotheses, vna affirmatiua, negatiua altera.

2 Sunt ergo huius sextæ legis duæ hypotheses: Negatiua, Non occides, hoc est, tu homo nō occides, scilicet quemuis hominem. Affirmatiua, Vitam proximi fouebis, conseruabis, tueberis.

3 Ratio huius Legis ex creatione hominis intelligitur & clarè exprimitur, Gen. 9. videlicet quia homo est conditus ad imaginem & similitudinem Dei.

4 Finis autem huius Legis est, vt mutuis officijs, ex mutua beneuolentia societas hominum inter sese coalescat & conseruetur, vt de Deo rectè doceri possint homines, vtque viuant tranquillè, quietè, honestè & piè in hac vita.

5 Quicquid ergo ad hunc finem facit, hac sexta Lege præcipitur: & quicquid vel huic fini aduersatur, vel quouis modo eum impedit, vetatur.

6 Hinc manifestum est, non solum externum homicidium prohiberi hac Lege: verumetiam omnia, quæ quouis modo gradus esse possunt ad homicidiū, & quæ humanam societatem, quò minus suauis sit & tranquilla impediunt.

7 Hæc

7 Hæc ſimul requiri, etiam manifeſtum eſt ex generali Lege ſecundæ tabulæ, quæ eſt: Diliges proximum tuum, vt teipſum.

8 Sunt autem gradus ad externum homicidium plures: vt, cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

9 Ex cogitatione de proximo praua, affectus feri naſcuntur: vt, impatientia, faſtidium, maleuolentia, contemtus ἐπιχαιρεκακία, ira, odium, inuidia, indignatio, vindictæ cupiditas: & multi alij.

10 Hinc, hoc eſt, ex affectibus, prorumpunt dicta contra proximum: vt, conuicia, probra, obtrectationes: Quæ quouis gladio ſunt acutiora, magiſque animum proximi vulnerant, quàm gladius, corpus.

11 Facta conſequuntur dicta: vt iurgium, inſultatio, prouocatio, pulſatio, & huiuſmodi multa: quæ in generibus enumeratis continentur.

12 Hos gradus ſæpe excipit externum homicidiũ, quod eſt horrenda imaginis Dei deſtructio. Ita enim Moſes ait: Gen. 9. Qui effuderit ſanguinem hominis, per hominem effundetur ſanguis eius: quia ad imaginem Dei fecit hominem.

13 Porrò ab huius Legis ſententia multi aberrarunt, non attendentes legitimos huius Legis limites & fines, quos imprimis in omnibus legibus conſiderare oportet.

14 Primus error eſt Manichæorum, qui iuſtos limites tranſgreſſi, Legem hanc de non occidendo interpretabantur, hoc modo: Non occides, ſcilicet vlla viuentia. Sed horum errorem confutat nõ ſolùm rerum conditarum conditio: verumetiam theſis, ſub qua continetur hæc hypotheſis.

15 Secundus error eorum eſt, qui putarunt hîc prohiberi ſolummodo, ne quis alium hominem occidat, non autem vetari, ſi quis ſe ipſum occiderit, vt Samſon, Iudas, Empedocles, Cato, Lucretia, Seneca, Raſias.

16 Tertiò, hîc errant, qui se à crimine homicidij alienos esse putant, si rogati, volentē occiderint. Nam hîc & qui petit se occidi, & is qui occidit, Lege homicidij tenentur.

17 Quartò, aberrant & illi ab huius Legis mente, qui existimant sibi licere hostes religionis, vt Mahometistas & alios in Christum blasphemos priuato arbitrio occidere. Nam potestatem alienā sibi vsurpant, quod sacrilegij quoddam genus est.

18 Quintò, aberrant quoque illi à scopo huius Legis, qui hoc præceptum cōtra publicam iustitiam interpretantur, non discernētes inter hominis factum, & Dei iudicium, quod exercetur per hominē. Quare cùm simpliciter Lex ait, non occides, concludunt nullo pacto licere vllum hominem occidere, nec publica nec priuata autoritate.

19 Verùm cùm ista sentētia pugnet & cum capite Legis, & cum iustitia, & cum manifesto verbo Dei, eā fugiamus vt falsam, & humanæ societatis pestem.

20 Manifesta est Lex de vindicta homicidij. Gen. 9. Item Exod. 23. Maleficum non patieris viuere super terram.

21 Vt enim è re corporis humani est, putridū membrum maturè abscindere, ne pars syncera trahatur: ita salutis societatis humanę interest, noxios & perniciosos ciues è medio tollere, ne malum vnius paulatim serpat in totum societatis corpus.

22 Sextus error Papistarum est, qui hoc præceptum manum cohibere dicunt, & non animum: quorū vanitas manifestior est, quàm vt refutanda sit.

23 Septimò, aberrant quoq; illi à mente huius Legis, qui nullam vindictam licitè, & sine peccato expeti posse putant. Etsi enim Magistratui permittunt ius gladij, vt Dei ministro, ad irā ei qui quod malū est, fecerit: tamen pios qui perfectionis laudē quærunt, alienos esse ab omni expetitione vindictæ debere, contēdunt. Atq; ea de caussa prohibitionem vindictæ inter

Consilia numerant, in illa falsa distinctione, qua dicūt Christum alia præcepisse, alia consuluisse: & hæc posteriora ad perfectionem pertinere: illa ad promiscuā Christianorum turbam.

24 In huius suæ sententiæ defensionem, dicta Domini, Matth. 5. Ne resistatus malo. Item, Benefacite ijs, qui oderunt vos. Et illud Pauli, Noli vinci à malo, sed vince bono malum. Item illud: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et huiusmodi multa alia adferunt.

25 Verùm, cùm ex his dictis & similibus conantur omnem vindictam tollere, non distinguunt inter ea quæ simpliciter, & ea quæ ex parte dicuntur, qualia sunt ea omnia, quæ ad tollendam omnem vindictam torquent.

26 Natus est autem hic error, ex eo, quod omnis hæreseoꝛ fons est, videlicet, cùm de re aliqua agitur, eā æstimant imprudentes, ex vno Scripturæ loco non rectè intellecto, & non circumferūt animum, vt par esset per vniuersam Scripturam, dicta omnia de re proposita conferentes. Quam diligentiam Epiphanius theoriam vocat: sine qua nemo Scripturam rectè interpretati poterit.

27 Est siquidem hæc dictorum apud Hebræos sententia verissima. Qui non aduertit quod suprà & infrà in libris scribitur, peruertit verba Dei viuentis.

28 Nos ergo animum per totam Scripturam circūferentes, deprehendimus quadruplicem vindictā, videlicet, Diuinam, heroicam, ordinatam & temerariā: quarum sola postrema damnatur verbo Dei.

29 Diuina vindicta est, qua ipse Deus immediatè vlciscitur offensam, qua ipsius maiestas læsa est. Hanc vindictam & occultè & manifestè exercet similiter in hac vita & postea, & est supra omnem legem.

30 Hæc semper iustissima est, vt quæ ab optimo Deo proficiscatur: tametsi eius rationem non satis intelligimus. Vlciscitur sæpe peccata parentum in

liberis, Magistratus scelera in subditis, subditorum in capite, vnius flagitium in multis: idque iustissimè, quia iustissimus.

31 Hîc Dei vindicantis scrutari iudicia, temerariũ est. Sunt enim iudicia Dei abyssus multa: adeò vt mẽsura sensus nostri & rationis capi non possint. Adoremus ergo hîc Dei iudicia, ac ipsum timeamus, ne in nos ira ipsius effundatur.

32 Heroica vindicta est, quæ zelo diuino accensa, vltionem sumit de hostibus Dei. Huius heroicæ vindictæ exempla habemus in Samsone, qui euersione domus, hostes Dei oppressit. In Elia, sacerdotes Baalim, & duos quinquagenarios cum suis militibus, occidente. In Helisæo conuicium non ferente puerorum. In Iudith, sanctissima fœmina, obtruncante Holofernem. In Christo eiiciente ementes & vendentes è templo, flagello. In Petro, qui mẽtientem Ananiam verbo occidit.

33 Hæc heroica vindicta præter legẽ fit communem. Quare huius rationẽ non in lege quæramus, sed Deo illam relinquamus, qui hunc zelum vindictæ in quibusdam excitat, in testimonium suæ iustitiæ.

34 Ordinata vindicta & legitima est, quæ sub Lege continetur, & ex ordinatione Dei, vel secundũ rectam rationem, vel iuxta Legẽ politicam, vel ad prescriptũ verbi Dei exercetur ab eo, cui eius potestas à Deo est concessa. Hanc ordinatam voco quia oritur à bona caussa, & procedit, per legitima media, ad bonum aliquem finem.

35 Hac Pater contumaciam filij punit: hac pœdagogus rebellionẽ discipuli castigat: hac minister Euãgelij eum, qui scandalo offendit, reprimit: hac magistratus noxios ciues è medio tollit: hac latrones, fures, aliosque hostes Rector reipublicæ coercet.

36 Sine hac vindicta nec domus, nec ciuitas, nec Ecclesia, nec Regnum, nec vlla humana societas, incolumis esse potest.

37 Porrò,

37 Porrò, ne hæc vindicta excedat iustos limites, duo considerentur: Vnum de eo qui petit vindictam, Quo sit animo, quẽ finem sibi proponat, quidq́; eum ad vindictæ petitionem excitet. Alterum de ministro iustitiæ, cui vindicandi potestas à Deo data est, quo sit affectu, ad quem scopum respiciat, & quid illi liceat, & quid non.

38 Qui petit vindictam sit alienus ab omni odio, in timore Dei confugiat ad remedium diuinitùs ordinatum, nihil magis in votis habeat, quàm salutem eius qui offendit. Atque ita à ministro iustitię petat defensionem, & correctionem eius qui lęsit, ac intueatur iustos vindictæ fines, videlicet, cohibitionem scelerum, pacem, & quietem societatis humanę, æquitatis & iustitiæ conseruationem, amotionem scandali, destructionem regni Satanæ, regni Christi propagationem, & gloriam Dei.

39 Hos fines qui dignè æstimat, non solũ iniuriam sibi illatam puniri petit, verumetiam magno zelo fertur ad vindictam petendam de ijs qui vitæ turpitudine, morum leuitate & scandalo, faciunt, vt doctrina Euangelij audiat malè apud aduersarios.

40 Ideò Dominus mandat, vt si quis peccauerit, te cõscio, vt illum primum admoneas ipse: deinde idem facias adhibito fratre aliquo: tandem, si nihil effeceris, vt dicas Ecclesiæ.

41 Paulus obiurgat Corinthios conscios sceleris eius, qui nouercam in vxorem duxit, quòd ad tantum scelus tacuerint, & hominem, qui tanti scandali autor fuit, non coram Ecclesia accusauerint.

42 Verũ si sceleris commissi ratio talis fuerit, quòd accusatus in vitæ discrimen incurrat, sequenda est regula Bernhardi: Meliùs est vt pereat vnus quã vnitas. Nec pugnat cum dilectione proximi, pœnam petere de flagitioso. Est enim tota societas humana magis diligenda, quàm vnus incorrigibilis.

43 Minister iustitiæ, cui vindicandi potestas com-

missa est, eosdē fines sibi proponat, quos dixi accusatorem debere aspicere. Deinde sit animo incorrupto. Tertiò sciat se non suam vindictam exercere, sed Dei: non licere sibi vel pacere cuiquam, vel aliquem absoluere, nisi quem mens Legis excipit. Scriptū est enim: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, vterque est abominatio coram Deo. Verum hîc magna prudentia in iudice requiritur.

44 Temeraria vindicta sola damnatur verbo Dei, (vt diximus) videlicet, cùm vel is qui accusat, cupiditate vindictæ ardeat, & principaliter quærit pœnam eius qui offendit & interitum: vel cum is qui iudicat, Legem affectibus prauis contaminat, & lætatur malo eius, de quo sumit vindictam. Quod cùm fit, vterque homicida coram Dei tribunali iudicatur.

45 Est & temeraria vindicta, omnibus modis damnanda, quando læsus, iniuriam sibi allatā, per se vlcisci molitur. Nam quòd Dei est proprium, ipse scelerate sibi vendicat, sed excipio defensionis ἐν αὐτοφώρῳ necessitatē. Ibi enim locum habet: vim vi repellere licet.

46 Est & illa censenda temeraria vindicta, quæ cū exercetur à ministro iustitiæ, plus tamen mali adfert quam boni. Nulla enim vindicta, cuius finis malus est, à pijs est expetenda, aut exercenda. Beluarum enim potiùs est, quàm hominis, talis vindicta.

OPERA SEXTAE LEGIS.

1 T opera bona sextæ Legis, à syncera dilectione proximi manāt: ita ad iustā & legitimam personæ proximi conseruationem, & societatis humanæ incolumitatem, referuntur.

2 Dilectio ergo proximi & eiusdem conseruatio (vnde pendet incolumitas societatis humanæ) limites sunt, intra quos opera huius præcepti proximo debita,

debita, claudentur.

3 Hac constituta regula facilius erit & promtius colligere, quæ opera Deus à nobis hac sexta lege requirat.

4 Verùm quia opera illa, certarum virtutum sunt actiones, quę virtutes rectrices & moderatrices actionum sunt, iuxta rectam rationem: de virtutibus ipsis huius Legis proprijs, earumque actionibus agemus.

5 Etsi autē alij aliter virtutes huius Legis digerūt, quorum quidē diligentiam laudo: tamen vt nos intra limites à nobis positos contineamur, omnes virtutes huius sextæ Legis sub beneuolentia & beneficentia concludamus. Nihil enim hæc requirit, quod non alterutra harum virtutum contineatur.

DE BENEVOLENTIA.

6 Beneuolentia est veluti primus riuulus, manās à dilectionis fonte. Nam ei quem diligimus, hoc est, carum habemus, bene quoque velimus necesse est.

7 Hanc beneuolentiā tanquam ἀκόλουθα excipiunt hæ virtutes, Candor, amicitia, humanitas, concordia.

8 Candor, sinceritas & puritas quædam animi est, quæ vt non admittit vllas sinistras suspiciones de persona proximi sine euidenti probatione: ita vituperabilia in proximo non virtutum larua induit, sed vitia esse vitia iudicat. Quod qui non facit, non solùm Deo & naturæ Legi aduersatur: verumetiam sano iudicio destitutus esse censendus est.

9 Quid enim turpius esse potest, quā scaphā ligonē, & ligonem scaphā appellare, hoc est, vitia larua virtutum ornare, & virtutes vitiorum cœno deformare?

10 Amicitia, reciproca bonorum inter se beneuolentia est, & voluntas sibi inuicem benefaciēdi, ex vera pietate & virtute manans.

11 Amicitia enim illa, quæ vel ἐκ ἁδονᾶς, vel ἐκ παροχᾶς (vt Hippodamus loquitur) ortum habet, deficiente vo-

te voluptate, & cessantibus beneficijs reciprocis intermoritur.

12 Vera proinde & homine digna amicitia, pietate & virtute conciliata, comitate conditur, grauitate firmatur, constantia & fide cōseruatur, συμπαθεία probatur, & mutuis officijs continuatur.

13 Humanitas latiùs se extendit, quę & naturę facilitatem, & morum suauitatem complectitur.

14 Hæc maximè sibi animos hominum conciliare solet, facilè ignoscit, communem fragilitatem cogitat: vnde comicum illud: Homo sum, humani à me nihil alienum puto.

15 Græcè admodum significante vocabulo dicitur φιλανθρωπία, quàm Plato definit ἕξιν εὐεργητικὴν τῶν ἀνθρώπων. Hanc Paulus Tito scribēs, Deo tribuit. Digna propterea homine, vt qui & homo sit, & ad Dei imaginem conditus, vt ipsum imitetur.

16 Concordia, siue à chitaræ chordis, siue à pluriū chordium vinculo dicitur, laudatissima virtus est, qua vt quidam rectè ait, paruæ res crescunt.

17 Hæc virtus vt mutuam beneuolentiā fouet: ita maiores, pares, minores respicit, & συμφωνία quadam ordinum & omniū statuum inter se, tanquā omnium dulcissima musica, summè delectatur. Nam vt citharę sonus tum demum iucundus est, quando ita intendūtur & remittuntur chordæ, & arte trahuntur ad harmoniæ regulam, vt vnum iustum & suauem concentum efficiant: ita animi bonorū, concordia mutua delectantur, vnde apud Græcos nomen accepit, ὁμονοίας, quo significatur animorum summus consensus.

DE BENEFICENTIA.

18 Beneficētia id præstat opere, quod beneuolētia animo concepit. Hanc dicunt coniunctam esse cū iustitia. Per hanc enim iustitia suū munus exsequitur.

19 Siquidē iustitia, vt præclarè dicit Bernhardus,

Maio-

Maioribus reuerentiam & obedientiam, æqualibus consilium & auxilium, inferioribus custodiam & disciplinam, Hoc est, singulis τὰ καθήκοντα, reddit.

20 Etsi autem hæc verè dicuntur: tamen vt magis sit nobis vis beneficentiæ perspecta, quã hæc sexta Lex postulat: subijciam beneficentię, vt ἀκόλουθα quædam, mansuetudinem, ἐπιείκειαν, fortitudinem, zelum, liberalitatem & misericordiam.

21 Mansuetudine benefacit proximo, qui iniuria affectus, iræ ruẽtis ad vindictam impetum ita retinet, vt crudelitate, in proximum, qui offendit, non sæuiat, & aliquid indignum iustitia, temerè committat.

22 Etsi autem ira naturalis affectus est, insurgens aduersus ea, quæ virtuti aduersantur, & ea propugnãs quæ à ratione monstrantur esse bona & laudabilia: tamen in vitio est, quando rectam rationem non sequitur, sed ruit cæco impetu in eum qui offendit, extra iustitiæ limites.

23 Sed illa demum ira laudabilis est, quæ ex bona caussa procedit, & tendit moderatè & iustè in bonum aliquem finem. Talis ira & motus animi ad coercenda peccata insurgẽtis, fuit in Mose, Elia, Christo, Paulo, absque vitio.

24 Ἐπιείκεια summum ius moderatur, & cedit, ob caussæ circumstantias, seueræ iustitiæ. Dicitur autem ἐπιείκεια quasi ἐπί τινος εἴκουσα τῷ νομικῷ.

25 Est autem hæc ἐπιείκεια duplex, Publica & Priuata: illa, iudicis personam sustinentis: hæc hominis cuiusvis priuatim agentis est.

26 Publica ἐπιείκεια est qua iudex flectit Legem ad caussam, & non caussam ad Legem. Vt enim figura lapidis in structura lesbia mutata, mutatur & norma: ita caussa, pro circumstantiarum cõditione, variante, variat & mens Legis, ἐπιείκεια.

27 Flectitur ergo Lex ad caussam, quãdo non spectatur τὸ ἀκριβοδίκαιον. Sed mens & voluntas Legis accommodatur caussæ. Contra verò caussa ad Legem flecti-

flectitur, quando retinetur in iudicando τὸ ἀκριβοδίκαιον,& nulla ἐπιείκεια propter circumstantias admittitur:& tunc summum ius fit summa iniuria.

28 Priuata ἐπιείκεια tolerat infirmitatem proximi, tegit arcana errata, sanat manifesta delicta, doctrina, consilio, admonitione, fraterna obiurgatione.

29 Fortitudo proximo commodans, etiam duplex est, videlicet publica & priuata: illa, magistratus: hæc, singulorum priuatim.

30 Fortitudo in magistratu, iustitiæ propugnatrix, ratione ad vindictam properat, & finẽ habet cõseruationẽ humanæ societatis: idque per defensionem veræ religionis, veræque virtutis, & oppugnationem falsæ religionis, & vitiorum grassantium repressionem.

31 Fortitudo priuata est, cùm singuli inuicto animo potiùs ferunt iniuriam, quàm vt iniustè se vlciscãtur de proximo. Hæc etiam patientia dicitur.

32 Zelus etsi in genere est cuiusvis affectus vehementior æstuatio: tamen hîc solummodo de eo zelo agimus: quæ beneficentiæ erga proximũ vt pars quædam subijcitur.

33 Est ergo hic zelus affectus vehemens, quo iustè indignamur aduersus contumaciam in atrocibus sceleribus: quò contumacia repressa, alij tranquillè viuãt, & vnitas societatis conseruetur.

34 Hic zelus tum demum est laudabilis, quando excitatus ab Heroico motu, in magistratu vindice scelerum, vel à spiritu sancto ortus, secundum scientiam tempestiuè exercetur in gloriam Dei, qualis conspicitur in Mose, in Phinee, Elia, in Christo, in Paulo.

35 Liberalitas quæ ἐλευθεριότης Græcè dicitur, est munificentia, propriè magnorum & liberorũ hominum, qua iuuant & ornant ordines & status hominũ suis facultatibus, vt bene mereri videantur de societate humana. Huic cùm prælucet pietas vera, vt in Salomone, Dauide, Iosia laudabilis est. Contrà verò, si ab animo inanis gloriæ cupido proficiscitur, in vitio est.

36 Mise-

36 Misericordia erga proximum, affectus homine dignissimus, est συμπάθεια, qua tangimur aliena miseria tanquã nostra propria, quaque eius miseriç nostris bonis succurrimus. Breuiter, misericordia est affectus ipse miserendi: & quicquid officij ex hoc affectu miseris & afflictis piè iusteq; præstatur. Et dicitur in Scripturis interdum δικαιοσύνη, vt sciamus eleemosynam non esse liberum beneficium, sed debitum officium.

37 Consistit autẽ hæc misericordia in duobus, scilicet in remittendo & dando.

38 Misericordia in remittendo posita, est quæ vel pauperi debitum quod non est soluendo, nisi attrahat sibi miseriam, condonat: vel ei qui offendit, veniamq; precatur, offensam remittit, modò id piè & vtiliter fieri possit.

39 Misericordia quæ in dando cernitur, ignoranti communicat doctrinam, aberanti correctionẽ, dubitanti cõsilium, tristi consolationem, esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestes, vago domum. Breuiter, Omni misero & afflicto, quantum potest, succurrit.

40 Hanc Dominus, ex Oseæ 6. testimonium adducens, anteponit sacrificio, cũ ait: Profecti discite quid sit: Misericordiam volo & non sacrificium.

41 Autor Epistolæ ad Hebræos eleemosynã valde placere Deo testatur, cùm inquit: Beneficentiæ & cõmunicationis ne obliuiscamini. Talibus enim victimis delectatur Deus.

42 Verùm hoc accipiẽdum est, de eleemosyna, quę præstatur à Publicano, & non à Pharisæo, id est, quæ præstatur à pijs ad Deum conuersis, & non ab impijs hypocritis. Nam horum eleemosyna, etsi vsu valet: cultu tamen est vitiosa & abominabilis coram Deo. Quicquid enim non fit ex fide, peccatum est: vtpote profectum ab ijs, quorum & mens & conscientia polluta est, & aberrans à debito fine.

SEPTI-

SEPTIMA LEX DECALOGI.

Non Mœchaberis.

1 VT ſub adulterij nomine, omne intemperantiæ, id eſt, impuritatis & impudicitiæ genus, quo anima vel corpus hominis polluitur, vetatur: ita omne temperātiæ genus impuritati animæ & corporis repugnans, præcipitur.

2 Duæ ſunt ergo huius Legis hypotheſes generales: Vna affirmatiua, Temperantiam ſectator: Altera negatiua, Intemperantiam ne ſectare. De affirmatiua, hac vice dicendum erit.

3 Temperantiæ bonum nemo ſatis laudauerit. Eſt enim tēperantia veluti naturæ cuſtos fideliſſimus, quā qui verè ſectatur, tranquillum naturæ ſtatum ſentit.

4 Hoc Græca appellatione pulcherrimè ſignificatur. Dicitur enim temperantia Græcis σωφροσύνη quaſi σώζουσα φρόνησις, hoc eſt, conſeruans prudentia.

5 Huius ratio ex appellatione Latina peti poteſt. Dicitur enim temperantia Latinis à temperie, hoc eſt ἐυκρασία affectuum & actionum temperata ad rectam rationem.

6 Definitur autem temperantia in hunc modum. Temperantia eſt rationis in libidinem, atque alios nō rectos impetus animi, firma & moderata dominatio.

7 Hæc ergo facit vt nihil appetas, cuius te pœniteat: vt in nullo Legem moderationis excedas: vt ſub iugo rectæ rationis cupiditatem frenes.

8 Cernitur autē hæc virtus, (quantum quidem ad noſtrū inſtitutum facit) in quatuor partibus, quę ſunt, abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, pudicitia, quę aptiſſimo ordine ad finem Legis huius referuntur.

9 Abſtinentia gulæ aduerſatur, vt quæ vſum potus cibiq; iuxta rectæ rationis iudicium moderetur, ab

ijſque

iiſque abſtineat, quibus caro ad vllã impuritatem natura hominis indignam, irritari poteſt.

10 Huic ieiunio ſubijcio, quo caro ferocior facta, tanquam freno, coercetur & domatur, quoties aduerſus ſpiritum importuniùs inſurgit.

11 Et quia nemo meliùs nouit propriæ carnis petulantiam, quàm is qui ferocientem ſentit: nemo ieiunando tempus aut modum rectiùs præſcripſerit, quàm ipſe.

12 Sobrietas duplex eſt: Vna animi: Corporis, altera. Vtraque vt rariſſima: ita maximè laudabilis.

13 Sobrietas animi eſt & rectus vſus rationis, & ſuauis affectuũ moderatio. Huius cauſſa eſt mens piè rectéque edocta, & aſſuefactio ad moderationem ſeruandam in omnibus rebus. Ex quo fit, vt hac prꝫditus conſilia & actiones prudenter gubernet, ne quid turpè aut indecorum in vita committat.

14 Sobrietas corporis eſt in potu potiſſimùm temperantia, ne eius ſit immoderatus vſus, vnde inflammantur impuri affectus. Hꝫc vt à ſobrietate animi venit: ita ſanitatem corporis, virium incolumitatem, & vitæ puritatem conſeruat.

15 Caſtitas puritas mentis eſt, quæ etiam in corpus dimanat, qua fit vt ab omni impuritate & contagio abhorreamus, impuram Venerem fugientes.

16 Neque enim vera caſtitas corporis eſſe poteſt, niſi quæ à caſto proficiſcatur animo: id quod Ariſtoteles intellexit, dum diceret Philoſopho cuidam, caſtis manibus reddenti vrinam, ἁγναὶ μὲν χεῖρες, φρὴν δ' ἔχει μιάσματα.

17 Quod autem Papiſtæ laudem caſtitatis ſuis impuris Sacrificulis, Monachis & Monialibus vendicãt, impurum eſt commentum, cum recta ratione & verbo Dei pugnans.

18 Nam caſtitas omnium hominum eſt, qui à vetita libidine ſe puros & integros ſeruant, ſiue ſint virgines, ſiue cælibes, ſiue coniuges.

19 Nam cùm Paulus pronũciat piorum coniugium thorum honorabilẽ esse vt sanctum & impollutũ, quis castitatis laudem pijs coniugibus adimere audebit?

20 Damnandus est proinde & error eorum, qui ad certos hominum ordines castitatem alligarunt, & cõmẽtum eorum, qui virginitatem cælibatu, cælibatum coniugio meliorem tradunt, ac inter opera perfectionis, & consilia Euangelica numerant.

21 Quod autem Paulus, 1. Cor. 7. videtur virginitatem præferre coniugio, dextrè iuxta mentem Pauli accipiendum est. Non enim simpliciter & omnino anteponit coniugio virginitatem, vt meliorem, sed κατά τι, ob certas scilicet circumstantias.

22 Siquidem non bonitate operis, sed vsu, nõ merito perfectionis, sed actionis commoditate, virginitas & cælibatus anteponuntur coniugio: non tamẽ semper, neque in omnibus, sed tempore necessitatis, & in ijs qui donum fortè habent perpetuæ continentiæ.

23 Nam illi qui perpetuum continentiæ donum nõ habent, regulam Apostolicam teneant: Propter fornicationem (scilicet vitandam) vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum maritum habeat.

24 Tametsi autem hæc Lex non mandat cõiugium simpliciter, sed castitatẽ animi & corporis ab omnibus sine discrimine requirit: tamen sub conditione, omnes ad coniugium obligat, qui donum perpetuæ continentiæ non habent: adeò vt qui contrà faciunt Deum tentare videantur.

25 Pudicitia virtus animi est, quæ se in vita & moribus contemplandam exhibet. Hæc enim facit vt nos pudeat vel audire, vel videre, vel loqui, vel vllis gestibus ostendere aliquid à vera castitate alienum. Hæc vt à pudore nomen habet: ita pudore conseruatur.

26 Huius pudicitiæ indoles est, vt si quis ea præditus, casu vel viderit, vel audierit, vel fecerit quod parũ castum videtur, mox erubescat, & rubore vultus pudicitiam animi testetur.

27 Huc pertinet comicum illud: Erubuit, salua res est. Et vir quidam sapiens adolescēti in rubore dixit: Confide fili, iste est color virtutis.

28 Cyprianus scribit pudicitiam non in sola carnis integritate consistere, sed etiam in cultus & ornatus honore pariter & pudore.

29 Hactenus de temperantia & eius partibus. Nunc autem vt in eius amorem accendamur magis, caussas eius veras recitabimus.

30 Prima, Mandatum Dei. Is enim seriò nobis hanc virtutem in sua Lege præcipit. Hoc Dei mandatū meritò nobis esse deberet vice mille demōstrationū. Sola enim ad dictorum confirmationem, rerum sufficit demonstratio, quando probatio in autoritate dicētis est.

31 Secunda, Conditio fidei, quam, vt indiuiduus comes timor Dei purus & castus comitatur, qui sine hac temperantia consistere nequit.

32 Tertia, Cùm temperantia sit naturæ custos, naturam effrenem facit, qui temperātiam non maximo sectatur studio.

33 Quarta, Vocatio nostra. Vocati enim sumus ad sanctitatem, cuius præcipua pars est pia temperantia.

34 Quinta, Precandi forma Christianorum, qua iubentur petere voluntatem Dei fieri in terra, quemadmodum in cœlo fit. Nunc autem cùm angeli Dei sint maximè temperantes & casti: petimus conformes illis fieri in temperantia & castitate.

35 Sexta, Exemplum Christi, à quo Christiani dicimur. Cū ergo is fuit tēperatissimus, cuius omnis actio nostri est instructio, decet profectò, modò ipsius discipuli esse velimus, imitari ipsius temperantiam.

36 Septima, Ipsa temperātia est per se virtus amabilis, vtpote optima & pulcherrima, vt quæ sua bonitate & pulchritudine meritò nos in sui amorē alliciat.

37 Octaua, Turpitudo & pœna, quibus inuoluuntur omnes qui temperātiæ immemores, sese in omne intemperantiæ cœnum fœdissimè immergunt.

INTEMPERANTIA.

1 Vemadmodum temperãtia virtus eſt, ſub qua continetur, & cum qua coniunctum eſt, quicquid Dominus ſua ſeptima Lege requirit: ita intemperantia, & quę ab ea naſcũtur infelices proles, hac eadẽ Lege Interdicuntur, accuſantur, damnantur.

2 Eſt autem intemperantia, quam Græci aptiſſimo vocabulo ἀκρασίαν nominant, vitium Deo inuiſum, naturæ inimicum, & hominis excellentia indigniſſimum.

3 Per hanc intelligo omnem impuritatem animi & corporis, cum vera caſtitate & temperantia pugnantem.

4 Etſi autẽ Auguſtinus in libro De agone Chriſtiano ait: Inter omnia Chriſtianorum certamina duriora ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria: tamen qui verè à Spiritu ſancto regitur, flãmas libidinis, etſi non prorſus extinguere, tamen reprimere poteſt, ſi gradus, occaſiones, cauſſas vitauerit: Si remedia aduerſus eas mõſtrata verbo Dei arripuerit: ſi pœnas, quæ libidines ſequuntur & in hac vita & futura, rectè cogitauerit: denique ſi præmia diuinitus caſtis promiſſa, ante oculos habuerit.

5 Gradus ad obſcœnas voluptates ſunt plures, videlicet cogitatio, affectus, conſenſus, ὁρμή: Quæ vt concupiſcentiæ vocabulo intelliguntur: ita à concupiſcentia innata pullulant, & altas radices agẽt, & partus infelices producent, niſi mox vt inceperint, ſuffocẽtur.

6 Cogitatio enim ἐμπαθὴς ſi morã traxerit, affectus mouetur: ſi hic nõ ſtatim repreſſus fuerit, inflãmatur: inflammatus affectus voluntatem ad conſenſum impellit: conſenſum excipit factum. Hoc ſæpiùs iteratũ veluti in naturam vertitur, vt poſtea reuocare pedem non poſſis, ſed cogaris contra etiam conſilium mentis ruere.

ruere. Huc querela illa Medeæ, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων. Quare qui ſapit obtemperet Poetæ, qui ait: Principijs obſta, ſerò medicina paratur, Cùm mala per longas conualuêre motas.

7 Occaſiones multę offeruntur, partim à Diabolo, partim ab hominibus, vt prauum ſodalitium, ſicuti Medea de ſe teſtatur: Frequentes acceſſus malarum fœminarum me perdiderunt. Huc viſum impudicū, geſtus venereos, & colloquia obſcœna refero.

8 Cauſſæ ſunt concupiſcentia innata, hæc fouetur crapula, ebrietate, comeſſationibus & id genus alijs Veneris inſtrumentis.

9 Nam poſtquam vino ſeu largiori potatione ſanguis calere inceperit, bruta pars animæ ſanguine calidiore veluti fermentata, furores feruentes & concupiſcentias ardentes excitat.

10 Hos gradus, has occaſiones & cauſſas ſciamus prohibitas eſſe hac ſeptima Lege. Quare quibus ſalus animæ curæ eſt, intempeſtiuè ſe aduerſus hæc mala muniant: ne tempore naturam æquent, ex quo quædam peccandi neceſſitas comparatur.

11 Præterea quæ diximus, Theologi ex verbo Dei quatuor (præter caſtum coniugiū) remedia aduerſus malum damnatæ Veneris numerant, ac omnibus pijs commendant, quæ ſunt aſſidua inuocatio ex fide, lectio ſacra, ieiunium, & fuga ocij, ſeu labor honeſtus.

12 De oratione habemus promiſſioné, quòd Deus ex vera fiducia inuocātes velit exaudire, modò ſumma noſtra oblectatio & voluptas in Domino fuerit radicata, iuxta illud: Delectare in Domino, & ipſe dabit tibi petitiones cordis tui.

13 Sacra lectio mentem hominis ſurſum eleuat, vt homo brutæ voluptatis obliuiſcatur. Quare Dauid verbi diuini meditationem nobis diurnam & nocturnam commendat. Cum hac cōiungo pios hymnos & cantilenas, quibus anima hominis mirificè in ſublime tollitur, & veris voluptatibus perfruitur.

14 Ieiunio pabulum Veneri adimitur, & Spiritus hominis pij excitatur, vt insurgat aduersus Veneris æstum, eum extinguat. Redduntur enim preces ardẽtiores spiritu dominante. Nec alia de caussa laudatur ieiunium. Nam Monachorum figmentum de ieiunij laudibus, quasi per se esset meritorium & cultus Dei, ad Papatum remittimus.

15 Ocij quoque fugã & honestum laborem, remedium esse Veneris vetitæ etiam profani scriptores intellexerunt, vt ille: Ocia si tollas, periere cupidinis arcus. Item, Nihil agendo malè agere discimus.

16 Hæc quatuor remedia hoc disticho complecti soleo:

Ores, casta legas, ieiunes, ocia vites,
Si seruare cupis corpora casta Deo.

17 Pœnæ quæ comitantur κυπρομανίαν sunt horrendæ & plures quàm quæ cogitari possint, ne dũ numerari: inter quas præcipuæ sunt, cæcitas mẽtis, obduratio cordis, infamia vitæ, donorum Dei fœda contaminatio, pœnæ corporales, supplicia æterna.

18 Cæcitas mentis, quàm Paulus ἀδόκιμον νοῦν nominat, facit, vt amans putet se videre quod non videt, iudicet mala bona, & bona mala. Breuiter, Quid deceat, non videt vllus amans.

19 Obduratio cordis, quo malo nullum est magis triste, Hæc à Paulo etiam dicitur ἀμετανόητος καρδία, ἀπαλγησία, qua conscientia hominis tanquam cauterio vsta, planè ἀναίσθητος efficitur.

20 Infamia vitæ, quæ non solùm in ipsis Veneris mancipijs hæret: verùm etiam vniuersam familiam & posteritatem fœdat.

21 Donorum Dei fœda contaminatio, Veneris dãnatæ quoque stipendium est. Vt enim fumus rem obiectam fœdat & offuscat fuligine sua: ita obscœnus ille Veneris vsus dona Dei, quibus homo alioqui ornatus erat, fœtore polluit, vt nulli sint vsui.

22 Pœnæ in corpore sæpe hærent, vt lues Venerea

&alij morbi, quibus qui non corripiuntur, maius iudicij Dei aduersus se testimonium habent. Videtur enim Deus eos tanquam inemendabiles abiecisse.

23 Supplicia æterna, hæc enumerata mala excipiẽt in omnibus ijs, qui non ante mortem conuertuntur. Nam Dei misericordiæ in infinitum excedũt omnes omnium hominum miserias.

24 Sed cur tantæ pœnæ, & tam multiplices vni Veneri debentur? Quia mandatum Dei contumaciter violatur, dignitas humanæ naturæ per libidinẽ effrenem calcatur, Spiritus sanctus contristatur, templum Dei profanatur, inuocatio impeditur. Breuiter, Nullus locus relinquitur aut pietati, aut vlli virtuti, sed homo se totum imperio Satanæ subijcit in contumeliam Creatoris.

25 Postremo loco proposuimus de præmijs frenatæ libidinis, quæ maxima sunt, & omnia continentur hoc Domini dicto: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

27 Etsi autem cor hominis nunquã ita in hoc mũdo mundari potest, quin reliquię flammarum Veneris interdũ excitentur, vtut fuerint sopitæ & irritẽtur cõcupiscentiæ turpes: tamen quando penes Spiritũ manet victoria, & nõ superatur homo flammis libidinũ, conatus hic apud Deum pro mũditia cordis acceptatur, vt non imputet nobis nostras sordes, quibus purgandis damus operam.

27 Genera Veneris vetitæ plurima sunt; vt fornicatio, stuprum, raptus, incestus, adulteriũ, τὸ ἄῤῥητον βδέλυγμα, & multa alia, quæ accuratè recitant Monachi: vt qui ea vel in priuatis cõfessionibus didicerint, vel ipsi Sodomitarum progenies, inuenerint & auxerint.

28 Si quis contraxerit cum ea, cũ qua turpiter consueuit, viuente marito, tametsi Papistæ contractum istum continuatum adulterium statuunt: tamen ego istud simpliciter affirmare non audeo, sed distinctione opus esse iudico, in hunc modum.

29 Aut turpitudo præcedens fuit publicè nota, vel ſaltem iuſtè ſuſpecta: aut fuit ſine omni ſuſpitione. Si turpitudo fuit publicè nota, contractus ſequẽs peccat ſcandalo, nec poteſt vnquam probari: niſi publicè nota pœnitentia, vt in Dauide, præceſſerit. At ſi turpitudo ſequens, nec publicè nota, nec iuſtè ſuſpecta fuit, doctus & prudens paſtor poteſt conſcientias eorum qui contraxerunt, ſic ſanare, vt vſus eius coniugij fiat ſanctus.

30 Verùm, quoniam raro bene ſuccedit ijs qui ſic contrahunt, hortarer omnes qui Chriſtiani dici & eſſe volunt, vt id non tentent, de quo iuſta poſſit eſſe dubitatio, & ex quo inſuauis conuerſationis poſſit imminére periculum, & inſanabile ſcandalum.

31 Antichriſtus quædam mentitur contra hãc Legem fieri, vt ſunt Sacerdotum, Monachorum & Monialium coniugia. Præterea ſpiritualem cognationem impiè inceſtui comparat.

32 Nam cùm Sacerdotibus Papa interdicit cõiugia, legi Dei, naturæ, & laudatis exemplis aduerſatur, & patrocinatur nefandis illis ſceleribus, propter quæ Deus multas gentes deleuit.

33 Cùm votum Monachorum & Monacharũ putat impedire coniugium, ſacrilegè facit: vt qui probet vota, quæ Deus improbat.

34 Si ſpiritualis cognatio, quam Papa definit eſſe eorum, qui pueris baptizandis vna teſtes adſunt, impedit coniugium; profectò nulla inter Chriſtianos coniugia erunt licita: cùm multo ſit arctior cognatio per Spiritum eiuſdem Chriſti, quo coaleſcũt in vnum corpus (cuius caput eſt Chriſtus) fideles omnes, quàm per externam baptiſmi teſtificationem.

OCTAVA LEX DECALOGI.

Non furtum facies.

1 VT in omni honesta Lege, duo spectanda sunt Ratio & Finis: ita etiam huius octauæ Legis & rectissima ratio est, & vtilissimus finis.

2 Ratio quidem hæc est: Deus cùm sit iustissimus, vt ad normam suæ iustitiæ suum cuique tribuatur. Finis verò, vt homines sua sorte contenti, suumque cuique tribuentes, humanam societatem communibus officijs foueant, iuuent, tueantur.

3 Hac ratione & hoc fine Legis inter se collatis, facilè est videre, & quid hac Lege præcipiatur, & quid vetetur.

4 Vt enim omnia ista hac Lege præcipiuntur, quæ ordine iusto à ratione ad finem eius assequendum tẽdunt: ita omnia quæ & à ratione deflectunt, & ad finẽ non rectè feruntur, prohibentur. Vt enim illa ex charitatis fonte manant: ita hæc eandem perturbant.

5 His iactis veluti fundamẽtis, distinctiùs huius Legis amplitudinẽ consideremus, videamusq́; quæ particulares Leges sub hac communi contineantur.

6 Sunt autem potissimùm quinque Leges particulares, quas hæc communis complectitur. Prima de rerũ distinctis dominijs. Secunda, de alienis contra iustitiã non cõtrectandis. Tertia, de iustè quærendis proprijs. Quarta, de recto vsu quæsitorum. Quinta, de soluẽdis debitis, quæ vel natura, vel lege alijs debentur. Hæc enim omnia cum ratione & fine Legis propositis conueniunt, de quibus ordine dicemus.

7 Prima Lex particularis, sub communi comprehẽsa est, de distinctis rerum dominijs. Nam cùm furtum prohibetur, discrimen traditur inter meum & tuum. Nam si mihi tuo, & tibi meo vti ex æquo liceret, furtum nõ committeretur, sed rerum communio æqualis statueretur.

8 Iam si rerum communio esset æqualis, plerique omnes segniores & negligẽtiores in præstãdis officijs efficerentur. Ex qua re humana societas non solùm

maxima detriméta acciperet: verùm etiam paulatim litibus solueretur,& tandem misere aboleretur.

9 Hæc detrimenta,solutio & abolitio humanæ societatis cùm manifestè pugnent cum Lege naturæ: (quæ dictat humanam societatem conseruandam esse) sequitur eorum caussam, nempe rerum communionem æqualem, cum lege naturæ pugnare. Quid enim magis cum natura pugnat,quàm quod naturam destruit?

10 Hinc planissimè sequitur quod proposuimus, videlicet, rerum distinctionem commendari & esse iuris naturalis: vt quæ faciat ad conseruandam naturam humanam, qualis nūc est in hac vita post lapsum primorum parentum.

11 Huc Leges pertinent humanæ,quibus distincta rerum dominia approbantur: huc iudicia foréſia:huc gladius,(quem magistratus à Deo accepit) quo rerum proprietates contra fures & latrones defenduntur.

12 Verùm quia Deus voluit homines societate cōiungi,sapienter distribuit sua dona.Non enim vni cōtulit omnia,sed alijs alia,vt tu meis & ego tuis indigerem,ex quo nata est iustitia commutatiua, quæ, vt in commutatione rerū seruat æqualitatem: ita maximè facit ad assequendum finem Legis,de quo agimus.

13 Cum hac pugnat iniustitia, quæ in rerum permutatione æqualitatē non seruat pro temporum & locorum ratione.Neq; enim similis semper æqualitas esse potest in specie,etsi in genere ęqualitatem semper esse oporteat. De qua æqualitate gubernatorum Rerumpublicarum est iudicare. Possunt enim gubernatores pro commodo societatis humanæ, hîc quædam permittere,& quædam Legibus stabilire.

14 Vt autem hæc æqualitas commodiùs inter homines seruari possit, sapienter nummus inuentus est, qui quidem vsum suum non natura,sed hominum arbitrio, instituto, ac Lege, tenet. Nummus enim quasi νόμος dictus est.

15 Quapropter de nummo non tam ex materia & valore eius in se, quàm ex Lege, vsu & fine iudicandum est.

16 Secunda particularis Lex, quæ sub generali cõtinetur, est, ne quis aliena contra Legem contrectet. Est enim furtum rei alienæ iniusta contrectatio. Ita enim ratio Legis postulat, vt furti appellationẽ latiùs quàm Iurisconsulti accipiamus.

17 Sunt autem furti genera duo, videlicet clancularia surreptio, & rapina.

18 Clanculariæ surreptioni (cum qua pugnat virtus rarissima αὐτάρκεια) tribuunt Iurisconsulti nomẽ furti, quam interdũ necessitate & iure belli excusari disputatur à nonnullis, quorum sententiam tum demũ approbabo, cùm eam cum capite Legis, *Dilige proximum tuum vt teipsum*, non pugnare monstrauerint. Quod tametsi aliquando fieri posse non nego: tamen quia de ea communis regula statui vix potest, volo hîc omnia potiùs ad charitatis legem reuocari.

19 Rapina duplex est. Vna manifesta, Altera iuris prætextu palliata.

20 Manifesta rapina est, quæ per violentiam exercetur, qualis est latronum, piratarum, & omnium qui violenta manu iniustè alienas possessiones rapiunt, & auferunt.

21 Rapina palliata prætextu iuris, est, cùm potentiores non coacti necessitate, contra Legem & longo tempore confirmatam consuetudinem, suorum subditorum facultates ad se transferunt, vt habeant instrumenta, non quibus conseruare societatem humanam possint, sed quibus suæ superbiæ & libidinibus satisfaciant.

22 Etsi autem huius generis rapina sæpe committitur: tamen nolim hîc subditos sibi de hoc genere sumere iudicium. Nam hoc tempore plura ornamenta pacis, firmiora subsidia belli, & nerui reipublicæ maiores requiruntur, quàm olim. Quare & necessariò grauio-

grauiora onera imponi subditis necesse est, quæ subditi æquo animo ferre debent modò contra Deum arma sumere noluerint.

23 Potentiores tamen vellem cogitare, non tam quid libeat, quàm quid liceat. Quod tum demum facerent si Deum timerent, subditos tanquam liberos proprios diligerent: Quod profanus Cyrus à Xenophonte fecisse scribitur.

24 Tertia particularis Lex, quæ sub communi cõtinetur, est vt iustè quisq; quærat propria. Nã si distinctio rerum sancitur lege Dei & cõtrectatio rerum ad nos nõ pertinentiũ damnatur à Deo: certè aut iubemur propria iustè quærere, aut nos ipsos iniustè de medio tollere. Horum posterius, cùm sit cõtra Deum & naturã: profectò & Deus & ipsa natura volunt, vt quilibet sua quærat, & de iustè partis viuat.

25 Iustè parta voco, quæ vel ex hæreditate iusta quis possidet, vel iusto labore in legitima vocatione acquisiuit.

26 Legitimam vocationem definio, cùm vtrumq; coniungitur, hoc est, cùm & opus functionis sit legitimum, & persona operans legitimè ad opus faciẽdum sit ordinata.

27 Cùm hæc duo concurrunt, officium dicitur vocationis opus. Siquidem officium est, quod quilibet facere debet ex vocationis suæ conditione.

28 Sed in officij ratione duo spectanda sunt, videlicet genus officij & muneris exsecutio.

29 De genere officij tenenda est hæc regula: Omne officium faciens ad conseruandos & ornãdos status à Deo ordinatos, videlicet, Oeconomicum, Politicum, & Ecclesiasticum, prima, quinta, & hac Lege mandatur.

30 In muneris exsecutione fides & charitas regulæ esse debent. Fides quidem cauet, ne quis Deum offendat, suadet vt omnia ad gloriam Dei referat, continet operantem in timore Dei. Charitas verò cauet, ne cui

iniuria inferatur, suadet vt proximi cõmodis seruiatur, continetque operantem in amore proximi.

31 Ex his concluditur, quòd vt Segnities & impostura hîc damnantur: ita sedulitas & diligentia & cãdor in præstando officio commendatur.

32 Quarta particularis Lex, quæ sub cõmuni continetur requirit, vt legitimè quæsitis vtamur in gloriã Dei, in ministerij diuini conseruationem, in reipublicæ commodum, in sustentationem nostri & familiæ, in eleemosynam, qua subleuantur tenuiores.

33 Vt huic legitimo vsui seruiunt virtutes, liberalitas, misericordia, & iustitia: ita cum eo pugnant profusio, tenacitas, auaritia, immisericordia, iniustitia.

34 Postrema Lex, quæ sub hac communi continetur, iubet soluere quæcunque alijs natura vel Lege debentur.

35 Qui enim non reddit quod debet alienum detinet contra iustitiam, quæ tribuit vnicuique quod suum est. Quare & furti coram tribunali Dei peragitur. Rectè enim Augustinus ait: Omne quod malè possidetur alienum est. Si alienum, furtum coram Deo iudicatur.

36 Huc ergo pertinet præceptũ Pauli: Reddite omnibus debita. Item: Nemini quicquam debeatis nisi hoc, vt inuicem diligatis. Hîc Paulus & præcipit soluenda esse debita, & distinguit debitorum genera.

37 Quorum vnum ita solui vult, vt nemini quicquam debeamus. Alterum perpetuò quidem soluẽdo postulat, quod tamen nunquam ita persoluitur, quin adhuc debeatur aliquid.

38 Priùs illud debetur Lege ciuili, & iuxta Legem solui oportet: Posterius naturâ. Quod quidem iuxta naturam soluitur, sed nunquam persoluitur. Verùm hæc fortè ita clariùs distinguuntur.

39 Prius debitum est, quod ciuili obligatione debetur, videlicet cùm Lege ciuili aliquis ad soluendum obligatur, ita vt magistratus debitorem cogere possit vt sol-

vt ſoluat, & puniat non ſoluentem. Atque hoc debitum Paulus vult perſolui, cùm ait: Nihil cuiquam debeatis.

40 Poſterius debitum eſt, quod naturali obligatione debetur, videlicet, cùm natura aliquis ad ſoluendũ obligatur. Obligamur autem natura omnes ad mutuam dilectionem, & ad mutuæ dilectionis officia analoga præſtanda.

41 De hoc debiti genere loquitur Paulus, cùm ait: Niſi hoc, vt vos mutuo diligatis: ſignificans perpetuã obligationem eſſe, qua nos Deus & natura obligat ad officia dilectionis.

42 Neque huius obligationis ratio obſcura eſt, vt quæ ſit in ipſa natura impreſſa ab ipſo Deo opifice: quod tibi vis fieri alijs præſtabis. Qui ergo non diligit, & ex dilectionis Lege benefacit proximo indigẽti, contumax eſt aduerſus Deum, & cum natura pugnat, indignus qui bonis naturæ fruatur.

NONA LEX DECALOGI.

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

1 N hac Lege, vt in omnibus alijs, duo ſpectanda ſunt, videlicet, ratio & finis. Quæ ſi rectè æſtimentur, facilè apparebit, & quid ea præcipiatur, & quid prohibeatur.

2 Ratio quidem hæc eſt: Quoniam Deus eſt verax, vult ſuam creaturã, amare veritatem & odiſſe mendacium. Finis verò, vt veritatem ſine fuco colentes, ſanctiùs & tranquilliùs, & in Eccleſia, & in humana ſocietate, viuamus imaginem Dei portantes, in veritate & iuſtitia.

3 Quicquid ergo à ratione hac proficiſcitur, & ad hunc

hunc finem iusto ordine tendit, hoc præcepto mandatur, & quicquid quouis modo vel à ratione vel à fine deflectit, prohibetur.

4 Hinc patet, quòd vt veritas omnis in dictis & factis præcipitur: ita omne mendacij genus in ijsdem prohibetur & damnatur.

5 Sapientes illi qui primi dederũt rebus nomina, vt docerent veritatem Lege naturæ requiri, & mẽdacium esse contra naturam, conceptum mentis & sermoné vno nomine λόγον nominarunt. Volebant enim hoc modo significare λόγον alium fonti, alium riuo similem esse. Fonti quidem, qui mente concipitur, atq; ideo ἐνδιάθετος cognominatur: Riuo verò qui per os linguamque profluit, ex quo προφορικὸς appellatur.

6 Iam verò, vt est secundum naturam, vt riuus sapiat fontem, à quo profluit: & contra naturam, si fœtidus riuus à dulci promanat fonte: ita secundum naturam est, cum λόγος externus congruat cum interno: & contra naturam, si ab eo discrepet.

7 Porrò, quoniam hæc lex Nona prohibitiua est, vt quæ prohibeat falsum testimoniũ, quo per Synecdochen omne mendacium compreh ẽditur: dicemus de mendacio, eiusque generibus.

8 Est autem mendacium, omne dictum & omne factum cui veritas non subest, quauis caussa, quouis fine, & quauis intentione prolatum aut fictum. Cuius generis sunt plura.

9 Vt autem omne mendacium vel in dictis, vel in factis versatur: ita committatur dupliciter, videlicet in doctrina, & in vita.

10 In doctrina committitur mendacium cùm vel in religione ab analogia fidei disceditur, vel in artibus à principijs certò perceptis aberratur.

11 Mendacium in religione commissum si est contra analogiam fidei seu fundamentum, omnium perniciosissimum est, sub quo mendacio omnes hæreses continentur.

12 In artibus mēdacium leuius eſt, videlicet, cum non rectè applicatur rebus in Philoſophia iudicandis demōſtratio, quæ amuſſis philoſophica dicitur. Nam vt fabri ſuam amuſſim ſequuntur, ne in ædificando peccent: ita Philoſophi in artibus nihil ſine demonſtratione, vt immotum, admittant.

13 Hîc fœdiſſimè lapſus eſt Epicurus, qui contemta amuſſi philoſophica, errores multos in Philoſophiam inuexit, & inter alios, finē hominis eſſe voluptatem. quod ſanè potiùs in haris porcorum, quàm in Scholis Philoſophorum didiciſſe putandus eſt.

14 In vita committitur mēdacium pluribus modis. Qui tametſi vix numerari poſſunt: tamen eos omnes ſub certis generibus comprehendere conabimur. Statuamus ergo huius mendacij, quod in vita committitur, quatuor genera.

15 Primum, cum quis ſola mentiendi libidine, non ſpectans ſuum vel aliorum commodū aut incommodum, mentitur. Hoc genus mēdacij ab Auguſtino merum mendaciū dicitur, vt quod nulla opinione commodi vel incommodi mixtum ſit.

16 Secundum, cùm quis ſua ipſius gratia mentitur ſiue id fiat dictis, ſiue factis: Quales ſunt arrogantes, hypocritæ, diſſimulatores, à quibus vitijs alienus, αὐθέκαστος à Philoſopho dicitur, hoc eſt, qui dictis & factis ſuis ſibi per omnia ſimilis eſt, nec quicquā fingit, ἀλλ' ἑκάστοτε ὁ αὐτὸς manet.

17 Tertium, cùm quis propter alios mentitur. Atq; huius generis quatuor ſunt gradus.

18 Primus gradus eſt, cùm ſolummodo voluptas auditorum ſpectatur, & vocatur Græcis εὐτραπελεία, quam Ariſtoteles virtutibus, Paulus vero vitijs annumerat. Hoc quidam iocoſum mendacium nominant.

19 Secundus gradus, cùm tantum commodum aliquod ſpectatur, ſine alicuius damno. Hoc interdū verum occultatur quod dici oportuit, & falſum dicitur quod nō oportuit. Hoc nōnulli officioſum mēdacium appel-

appellant: cùm tamen contra officium pij hominis eſt, vllam ob cauſſam mentiri.

20 Tertius gradus eſt, cùm ſolummodo damnum ſpectatur eius, de quo quis loquitur. Huic gradui ſubijciuntur detractio, cõtumelia, deriſio, ſuſurratio, quæ in hunc modum diſtinguuntur.

21 Detractio eſt, qua abſentis vita apertè roditur, quæ ab odio vel inuidia nata, tendit in eius infamiam cui detrahitur.

22 Contumelia eſt, qua præſentis honori aliquid dictis, vel factis iniuſtè detrahitur, quaque indignus ignominia afficitur.

23 Deriſio eſt, qua alicuius dictum aut factum, cõtemtus cauſſa, in riſum iocumque trahitur iniuſtè.

24 Suſurratio eſt occulta & inſidioſa oratio de abſente, cuius finis eſt diſcordiã inter amicos ſeminare.

25 Quartus gradus eſt, cùm vtrumque ſpectatur, videlicet commodum & damnum. Hoc eſt, cùm quis mentitur, vt proſit vni, & noceat alteri. Huic gradui fraudem & dolum ſubijcio.

26 Quartũ, cùm quis contra alios mentitur aut falſum dicit, idque in iudicio. Superiora enim omnia, vt fiunt extra iudicium, accipimus. Hoc autem quartum genus præcipuè hac Lege nona interdicitur, cùm cætera ad ſuperiores quoque Leges referuntur.

27 Hoc genus committitur in iudicio, nunc accuſatione falſa, nunc teſtimonio falſo, nunc inficiatione falſa, nunc defenſione falſa, nunc ſententia falſa.

28 Reus eſt igitur violatæ huius Legis, & qui falsò ficteque accuſat, & qui falſum teſtimonium dicit, & qui verũ negat, & qui defendit iniuſta, & qui iudicat malè. Huic mendacij generi ſubijcitur συκοφαντία.

29 Eſt autem συκοφαντία, calumnia qua quis vel fictè accuſat, vel vera crimina celat, vel tergiuerſatur, quo ſententiam iudicis eludat.

30 Atque hactenus de generibus mendaciorum dictum ſit, quibus omnibus veritas opponitur, quæ in

omni re, honesta & laudabilis est, quemadmodum mendacium malum viciosumque semper existit.

31 Est autem veritas, cùm dictum aut factum cum re consentit, vel subiecta vel significata: cuius cum firma sit προαίρεσις in voluntate, maxima virtus est, qua homo constanter amplectitur veras sententias, dicit vera, seruat pacta in sermone & gestu, vitat insidiosas occultationes.

32 Veritati ancillantur amor veritatis, candor, docilitas, vera gloria, modestia, temperantia linguæ, & multæ aliæ virtutes, quæ vitijs in mendacij generibus enumeratis opponuntur.

33 Porrò quoniam mendacium est quiddam ἀκατάληπτον, (vt loquuntur) nulla, quæ aliquid veri significant sub dictis vel factis qualibuscunque mendacia sunt dicenda, sed schemata sermonis, sub quibus veritas continetur.

34 Christus ergo cùm apparet in forma peregrini, non committitur mendacium. Nam illa forma peregrinãtis significat Christum in suis membris peregrinari in hoc mundo, & non habiturum stabilem mansionem. Nec quod finxit se longiùs ire mendacium erat. Nam ista fictione significat se discessurum ab illis, qui se docentem fide non recipiunt.

35 Similiter multa Prophetica dicta & facta, mẽdacijs similia sunt: sed cùm referuntur ad eas res, ob quas significandas ita vel dicta vel facta sunt, reperiũtur significationes esse veraces, atque ideo nullo modo mendacia esse dicenda.

36 Similiter tropi, vt metaphora, metonymia, allegoria, εἰρωνία, hyperbolæ, &c. Item, parabolæ, apologi, fabulæ, & quibus non falsa significantur: non mendacia, sed veritatis instrumenta sunt iudicanda.

DECI-

DECIMA LEX DECALOGI.

Non concupiſces rem proximi.

1 VTratio huius Legis, Non concupiſces, &c. hæc eſt: Deus ſanctus & purus, & ab omni mala concupiſcentia alienus, vult nos puritati & ſanctitati ſtudere: ita finis eius eſt, vt nulla cupiditas, cum charitate Dei & proximi pugnans, humanos animos perturbet, & à recto auocet.

2 Etſi autem hanc Legem vetitæ concupiſcentiæ in ſuperioribus legibus includi non eſt dubium: tamen peculiarem legem de ea ferri, multis de cauſſis vtile erat.

3 Prima, vt errorem corrigat eorum, qui peccatum definiunt opus cum voluntate coniunctum, negantes inclinationem & voluntatem malam, ſine perpetratione operis, eſſe peccatum. Quod ergo in ſuperioribus Legibus implicitè, idem hîc expreſſè prohibetur, vt primum peccati fontem monſtret prauam concupiſcentiam.

4 Secunda, vt diſcernat inter leges politicas & diuinas: quarum illæ contentæ ſunt externa diſciplina: hæ puritatem cordis ante omnia poſtulant.

5 Tertia, vt hypocriſin damnet eorum qui externa legis diſciplina ſe iuſtos putant, cùm interim cor ardeat prauis cupiditatibus Lege Dei damnatis. Ex quo fit vt homo in hac vita Legem Dei nunquam implere poſſit.

6 Hîc cogitandum eſt quãta ſit ἀταξία in toto homine lapſum primorũ parentũ ſecuta. Homini integro adſtructa fuit concupiſcentia, vt quod bonum ſibi eſſe crederet, expeteret, ſequereturque: adeptus verò, retineret & conſeruaret. Bonum autem hominis verum & ſolidum eſt Deus. Itaque hominis concupiſcentia

recta est, vt Deum tãquam summum bonum sectetur, ei adhæreat amore perfecto, & in eo solo acquiescat. Verùm postquam homo in peccatum lapsus est, & auersus à Deo, concupiscentia hominis deprauata est, vt quæ feratur in res prohibitas contra naturæ ordinẽ & Dei voluntatem.

7 Et vt homo in fruitione Dei summas habiturus erat delicias & voluptates, si mansisset in perfectionis statu: ita factũ est, vt auersus à Deo quærat delicias & voluptates, quibus tamen nunquam expleri potest, in signum, quòd vero & solido exciderit bono, quod solum sufficit ad explendum hominis desiderium.

8 Neque tamen omnem concupiscentiam, quæ est in homine post lapsum, peccatum esse definimus, sed tantùm eam, qua id quod nõ licet, libet, & quia libet, appetitur.

9 Nam vt naturalis concupiscentia, qua appetimus ea quæ faciunt ad conseruationẽ nostri & naturæ, ordinatis medijs, ac recto rationis iudicio bona & necessaria est: ita renatorum concupiscentia reparatio est concupiscentiæ eius quæ fuit in homine ante peccatum, ideoque sancta & laudabilis.

10 Non ergo simpliciter damnamus omnem concupiscentiam, sed vetitam solummodo, quæ à Deo ad creaturas hominem auertit, quæ hoc modo rectè definiri potest.

11 Concupiscentia, Lege Dei vetita, est ἀταξία, infirmitas, & inclinatio in homine, pugnans cum Lege Dei, damnata à Deo & rea æternæ pœnæ, donec fiat remissio.

12 Monachorum somnium damno, qui ex natura huius concupiscentiæ petunt discrimẽ, vt alia sit peccatum veniale, alia mortale. Nam omne quod est, vel fit ab homine, pugnans cum Lege Dei, per se consideratum, infert meritum mortis.

13 Verùm si quis hoc referat ad subiecta, in quibus sunt concupiscentię, discrimẽ admitti potest. Nã concupiscentia

cupiſcentia Pauli veniale peccatũ erat, non naturâ ſed gratia. In Nerone verò omnis concupiſcentia ſiue inchoata tantùm, ſiue deliberata, ſiue conſummata, peccatum erat mortale, & naturâ & Legis ſententia.

14 Eſt autem vetita concupiſcentia duplex, videlicet, Originalis, quæ & inuoluntaria, & paſſiua dicitur: Et actualis, quæ & volũtaria, & actiua nominatur. De his duobus generibus ordine dicendum eſt.

15 Originalis concupiſcentia eſt ἀταξία omnium virium hominis contra Deum, cuius ſi ortum attendas, cauſſam habet vetitum fructum & perſuaſionẽ Diaboli. At ſi nos reſpicis, traducta eſt cum natura ab vno Adam in omnem Adæ poſteritatẽ. Nam vt naturam ab Adam trahimus: ita naturæ vitium.

16 Hæc originalis concupiſcentia, verè peccatum damnans eſt, in omnibus qui ſunt extra fœdus gratiæ in Chriſto Ieſu. In ijs autem qui ſunt in gratia remittitur, non vt non ſit, ſed vt non imputetur. Atque ideo veniale peccatum dicitur.

17 De hac concupiſcentia Paulus loquitur cũ ait: Concupiſcentiam neſcirem eſſe peccatum, niſi Lex diceret: non concupiſces.

18 Quoniam autem huius originalis concupiſcẽtiæ, motus quidam ſeu παθήματα, vt Paulus loquitur, ſentiũtur in omnibus Sanctis, vocat eam Legem peccati, cùm ait: Mente ſeruio Legi Dei, carne vero Legi peccati. Eſt enim hæc concupiſcentia, vt quidam ait, πάσης κακίας πήγη.

19 Actualis concupiſcentia, quæ à Platone θηρίον πολυκέφαλον dicitur, eſt qua actu hoc vel illud Lege Dei vetitũ, libet & appetitur, & hæc habet plures cauſſas.

20 Prima eſt originalis concupiſcẽtia, ex qua omnes aliæ actuales ſunt, veluti riuuli ex fonte, & fumus ex igni. Quaſi enim ignis concupiſcentia exardeſcit, vt Sapiens ait.

21 Secunda, Sẽſus externus. Hinc Auguſtinus dicit, mortem per quinque ſenſus, tãquam per feneſtras, in

animam noſtram ingredi: non quòd ibi antea non fuerit, ſed quia noua peccatorum acceſſione, mortis æternæ meritum augetur.

22 Hinc eſt quòd alius quidam dicat, cõcupiſcentias prauas eſſe portas mortis. Sunt enim acceſſus ad conſenſum & operationem, per quæ duo peccatum in homine regnat, vnde mors æterna. Decipiunt ergo hominem concupiſcentiæ prauæ, & deceptum occidũt.

23 Tertia eſt temperamentum. Temperamentum enim aliud ad alia vitia flectit, vt & Phyſici & Medici agnoſcunt, & experiẽtia conuincit. Vnde de Diogene fertur, quòd cùm videret ſtupidũ & deſipientem adoleſcentẽ dixerit, νεανίσκε ὁ πατήρ σου οἰνωθεὶς σε ἔσπειρε.

24 Quarta, Diabolus, qui cùm nouit hominis cõplexionem, poteſt occultè adhibere ea quibus inclinationes prauæ magis inflammantur. Nihil enim inſidiarum omittit, ſed quærit ſemper, quos ſuis laqueis conſtringat.

25 Quinta, conuerſatio cum malis & peruerſis hominibus, qui impuris ſermonibus commouent in auditoribus concupiſcentias prauas. Vnde dictum Menandri quod & Paulus vſurpat: φθείρουσι ἤθη χρηστ᾽ ὁμιλίαι κακαί.

26 Sexta otium, quod ideo dicitur puluinar Diaboli, quia in ocioſis faciliùs & quaſi ſine labore facit quod vult, hoc eſt, decipit & interficit. Hoc etiam agnouit Poëta, cùm diceret:

Quæritur Ægiſtus quare ſit factus adulter,
In promtu cauſſa eſt, deſidioſus erat.

27 His cauſis addi poteſt memoria, quæ ſæpè irritat concupiſcentias prauas. Vt impurus adulter cogitans de ſuo facto, concupiſcentia in eo irritatur & inflammatur magis magiſque.

28 Neque cum ijs quæ hactenus diximus de cauſſis concupiſcentiarum prauarum pugnat, quod quidam ſtatuunt inordinatum amorem ſui eſſe omnium prauarum cupiditatum cauſſam. Nam iſtũ inordinatum amorem

amorem ſub concupiſcentia originali concludimus.

29 Concupiſcentiam tribus gradibus conſtare dicunt, videlicet ſuggeſtione, delectatione, conſenſu, idque rectè. Iacobus ei duo tribuit, videlicet, quòd cogitationem hominis à bono abſtrahat, & quòd ineſcet hominis affectus, vt incautum obruat.

30 Porrò, quoniam tria ſunt, quæ maximè deſiderant homines, videlicet, voluptates, opes, honores, Ioannes Apoſtolus tria concupiſcẽtiarum genera facit, cùm ait: Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & faſtus vitæ.

31 Etſi autem hæc tria genera, videlicet, concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & concupiſcentia honoris, vno nomine à Paulo dicuntur concupiſcentiæ carnis: tamen Ioannes, vt monſtret pleniùs fontes omnis mali in mundo, petit differẽtias à principijs motiuis.

32 Concupiſcentia carnis iuxta Ioannis ſententiam eſt cuius principium eſt internum, videlicet, caro ipſa, hoc eſt, vitioſitas carnis, quæ fertur in ea quæ carni ſunt ſuauia, vt voluptates in cibo, potu, rebus venereis.

33 Concupiſcẽtia oculorum eſt, cuius principium motiuum eſt extra hominem, & incurrit in oculos. Concupiſcentia ergo, quæ ex rerum intuitu & admiratione concipitur, cõcupiſcentia oculorum dicitur. Hinc auaritia & multæ fraudes.

34 Tertia concupiſcentia Ioanni eſt faſtus vitæ & appetitus honoris & inanis gloriæ.

35 Porrò, cùm pœna regnantis peccati per concupiſcentias corporis ſit mors, iuxta illud: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: Omnibus modis prauis concupiſcentijs eſt reſiſtendum.

36 Etſi autem nec fons malarum concupiſcentiarũ intercludi, nec ebullitio coerceri omnino poteſt: tamẽ riuuli ſunt cohibendi, ne malæ concupiſcentiæ excurrant in conſenſum, & ex cõſenſu in operationem, per quæ duo diximus peccatum in homine regnare.

37 Iuuerit autem ad horum riuulorum cohibitionem, si Christum fide amplectaris. Nam in Christum fides, est iuxta Ioannem, victoria mundi: si diligenter ores: si occasiones fugias: si labores: si ieiunes: si ocia vites: si Christi crucē semper in corde geras: si lectionibus sacris incumbas, pijsque exercitijs delecteris.

38 Cùm Paulus iubet nos offerre corpora nostra Deo in hostiam placētem, respicit ad morem Sacerdotum, qui bestias mactandas ligabant ad aram & occidebant. Quare cùm nos volumus nostra corpora offerre Deo, debemus concupiscentiam, bestiam nostram, ligare singulari arte, vt tandem interficiatur.

39 Ligamus ergo hanc bestiam, quando eam cruci Christi affigimus, vt illi affixa non sit ad operandum efficax.

40 Etsi autem in fidelibus ligatur hæc concupiscētia, dum virtute crucis Christi non faciunt quod illa imperat: tamen mortificari prorsus in ipsis non potest, priusquam hanc vitam morte commutauerint. Semper enim eius vim sentiunt sancti, quòd Paulus de se testatur.

41 Porrò quoniam opera, quæ ex antithesi vetitæ concupiscentiæ concludi possunt, hoc præcepto mandata in superioribus Legibus sunt enumerata, hic omittenda duximus.

42 Vsus huius Legis est, vt agnita infirmitate nostra & corruptione, confugiamus ad Christum medicum, & ab eo petamus veniam peccati & conseruationem in sui timore, qui fons est omnis sapientiæ, puritatis & virtutis.

FINIS.

CATA-

CATALOGVS LOCORUM, in hoc Syntagmate congestorum & explicatorum.

Præfixus numerus seriem locorum, posterior paginarum indicat.

Catalogus Locorum ſecundæ partis, in qua Leges Decalogi explicantur.

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, IN HOC SYNtagmate explicatorum.

Cere-

Christi

admi

Mago-

L

Men-

Per-

Reie-

Sapien-

FINIS.

